

**А.В. Найда
М.П. Сахацький
І.С. Найда
Г.М. Запша
В.С. Ніценко**

**УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ
РОЗВИТКОМ ЦУКРОБУРЯКОВОГО
ВИРОБНИЦТВА**

Монографія

Одеса-2013

УДК 330.341.1:664.1

ISBN

ББК

*Друкується за рішенням вченої ради
Одеського державного аграрного університету
(протокол № 7 від 28 березня 2013 року)*

Рецензенти:

Гречановська І.Г. - завідувач кафедри економіки підприємства, доктор економічних наук, професор Одеської державної академії будівництва та архітектури;

Гончарук А.Г. – завідувач кафедри менеджменту та фінансів, доктор економічних наук, професор Одеської національної академії харчових технологій;

Крушкін Є.Д. – академік Транспортної академії України, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу, доктор економічних наук, професор Одеського державного аграрного університету.

Авторський колектив:

Найда А.В., Сахацький М.П., Найда І.С., Запша Г.М., Ніценко В.С.

**За редакцією
д.е.н., професора М.П. Сахацького**

Управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва [Найда А.В., Сахацький М.П., Найда І.С., Запша Г.М., Ніценко В.С.]; за ред. Сахацького М.П. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2013. – 220 с.

В монографії розкрито теоретико-методичні основи управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва в частині сутності та особливостей даного соціально-економічного явища, проблем розвитку відносин власності та екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора, становлення соціоекономіки в аграрних господарюючих суб'єктах. Особливу увагу приділено аналізу сучасного стану та тенденціям розвитку управління інноваційними процесами в підприємствах цукробурякового виробництва в розрізі оцінки макроекономічних та мікроекономічних умов їх функціонування, ресурсного забезпечення та економічної ефективності. Науково обґрунтовано вагомість оптимізації виробництва цукрових буряків та їх промислової переробки на регіональному рівні, доцільність удосконалення управління маркетингом продукції цукробурякового виробництва та необхідність розробки і впровадження управлінських інновацій в досліджуваних підприємствах в якості основних напрямів підвищення економічної ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва.

Для науковців, викладачів, спеціалістів агропромислового комплексу, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів, працівників органів влади та всіх, хто цікавиться проблемами управління інноваційними процесами у підприємствах цукробурякового виробництва, розвитком відносин власності в контексті екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора та перспективами становлення соціоекономіки аграрних підприємств.

Одеський державний аграрний університет
Найда А.В., Сахацький М.П. та ін., 2013

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП (Найда А.В., Сахацький М.П.).....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА..	9
1.1. Економічна сутність управління інноваційним розвитком (Найда А.В.) ...	9
1.2. Сучасні передумови та особливості управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва (Найда А.В.)	20
1.3. Науково-економічне забезпечення розвитку соціоекономіки підприємств-виробників цукрового буряку (Найда І.С.).....	28
1.4. Методичні підходи щодо оцінки економічної ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва (Найда А.В.).....	41
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ПІДПРИЄМСТВАХ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА.....	52
2.1. Оцінка макроекономічних та мікроекономічних умов здійснення управління інноваційними процесами в підприємствах цукробурякового виробництва (Найда А.В.)	52
2.2. Економічна характеристика вертикально-інтегрованих структур цукробурякового підкомплексу АПК (Ніщенко В.С.)	72
2.3. Аналіз стану та тенденцій економічного розвитку цукробурякового виробництва Вінницької області (Найда А.В.)	98
2.4. Оцінка економічної ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва (Найда А.В.)	114
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА.....	133
3.1. Оптимізація виробництва цукрових буряків та їх промислової переробки на регіональному рівні (Найда А.В.)	133
3.2. Удосконалення управління маркетингом продукції цукробурякового виробництва (Найда А.В.)	142
3.3. Розробка і впровадження управлінських інновацій в підприємствах цукробурякового виробництва (Найда А.В.)	157
3.4. Розвиток відносин власності в контексті екологізації цукробурякового виробництва (Запша Г.М.)	174
ВИСНОВКИ (Найда А.В., Сахацький М.П.).....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	189
ДОДАТКИ	213

ВСТУП

Актуальність науково-прикладного опрацювання проблеми управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва зумовлена, по-перше, значущістю цукру та супутньої продукції, що виробляються відповідними господарюючими суб'єктами, для забезпечення продовольчої та економічної безпеки країни; по-друге, соціально-економічною вагомістю ефективного функціонування підприємств цукробурякового виробництва для висхідного розвитку сільських територій; по-третє, перспективністю виведення продукції цукробурякової галузі на світовий ринок та служіння господарському комплексу надійним джерелом валютних надходжень; по-четверте, необхідністю позиціонування розвитку цукробурякового виробництва як інноваційного для формування його інвестиційної привабливості та економічного зміцнення АПК й національного господарського комплексу в цілому; по-п'яте, мобільністю виробничо-господарської діяльності підприємств цукробурякового виробництва, що формує відповідний сучасним вимогам адаптаційний механізм прискореної інтеграції в світовий економічний простір.

За умов тривалої економічної кризи визначальним фактором успіху агропромислового виробництва є його інноваційний розвиток, що забезпечує конкурентоспроможність, високу якість продукції та фінансову стабільність. Проте існуючі макроекономічні умови підприємницького середовища, обмежені матеріально-фінансові ресурси та можливості щодо їх отримання, депресивний характер підприємств, що здійснюють виробництво й промислову переробку цукрових буряків й інші соціально-економічні чинники, стримують активне впровадження господарюючими суб'єктами інноваційної моделі.

Цукробурякове виробництво є основою стратегічно пріоритетної галузі, що на початку 90-х років минулого сторіччя забезпечувала до 13% грошових надходжень до бюджету країни, займала провідне місце у світі за обсягами виробництва (понад 5 млн. тонн) та експорту цукру. Однак, за останні роки знаходиться у кризовому стані, перетворившись з експортно-орієнтованої галузі на імпоротно-залежну.

Теоретико-методологічні, методичні та прикладні проблеми сучасного інноваційного розвитку економіки досліджували такі вітчизняні та закордонні вчені-економісти як: Азарян О.М., Баланюк І.Ф., Бондар В.С., Борисюк П.Г., Бородіна О.М., Геєць В.М., Гуткевич С.О., Варченко О.М., Заєць А.С., Котлер Ф., Куцеконь Я.О., Онищук Ю.В., Рагуліна І.І., Стасіневич С.А., Ушачов І.Г., Федун І.Л., Фурса А.В., Юрчишин В.В. та ін. Особливості виробничо-господарської діяльності агропромислового комплексу, в тому числі підприємств цукробурякового виробництва, висвітлювали Антофій Н.М., Витвицька О.Д., Зіновчук В.В., Імас Є.В., Коденська М.Ю., Малік М.Й., Поплавський В.Г., Топіха І.Н., Шпичак О.М. та ін. Транзитивний характер вітчизняної економіки, що ґрунтується на

інноваційних засадах, в своїх наукових працях представляли Захарченко В.І., Кваша С.М., Кузнецов Е.А., Кучеренко В.Р., Купинець Л.Є., Лупенко Ю.О., Мармуль Л.О., Наумов О.Б., Онищенко О.М., Саблук П.Т., Сахацький М.П., Харковський Д.Ф. та інші вчені. Проте питанням управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва, як об'єктивної умови конкурентоспроможності виробленої продукції та вискоєфективного функціонування відповідних господарюючих суб'єктів на національному та світовому ринках, належної уваги не приділяється, що визначає наукову та прикладну актуальність даної наукової роботи, зумовлює вибір теми та постановку завдань дослідження.

Дослідження проводилося в межах загальної тематики науково-дослідних робіт кафедри менеджменту і маркетингу Одеського державного аграрного університету “Підвищення економічної ефективності функціонування АПК Півдня України” (номер державної реєстрації 0107U003954) в частині розробки рекомендацій з формування механізмів управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва.

Метою наукового дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка прикладних рекомендацій з управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва, що сприятиме підвищенню його економічної ефективності.

Для досягнення поставленої мети у роботі було поставлено та вирішено наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва і розвинути понятійно-категоріальний апарат;
- обґрунтувати концепцію організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва;
- удосконалити методичний підхід з оцінки організації виробничо-господарських процесів з виробництва та постачання на промислову переробку цукрових буряків;
- розробити організаційно-економічний механізм використання комплексу маркетингових інструментів в управлінні ринковою діяльністю цукробурякового виробництва;
- удосконалити теоретико-методичний підхід щодо розробки і впровадження управлінських інновацій у цукробуряковому виробництві;
- обґрунтувати методичні положення щодо аналізу ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва;
- розробити пропозиції з розв'язання соціально-економічних проблем ефективного розвитку цукробурякового виробництва.

Об'єктом дослідження є процес управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва в умовах сучасної економіки.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання соціально-економічних явищ, системний підхід, базові положення управління інноваційним розвитком, наукові розробки вітчизняних та закордонних вчених з питань ефективного функціонування господарюючих суб'єктів цукробурякового виробництва.

Для реалізації поставлених завдань використовувались: монографічний метод – при опрацюванні джерел наукової спеціальної літератури, законодавчих та інших нормативно-правових актів відносно державного регулювання виробництва та реалізації продукції цукрових заводів; системний підхід – при вивченні макроекономічних та мікроекономічних умов функціонування підприємств цукробурякового виробництва; економіко-статистичний метод, а саме прийом групування – при виявленні впливу на ефективність виробництва цукрових буряків залежно від розміру ріллі, рівня врожайності; абстрактно-логічний метод – при аналізі наукових думок з питань трактування термінів «інновація», «управління інноваційним розвитком», підходів щодо класифікації інновацій; економіко-математичний метод – при оптимізації виробництва цукрових буряків та їх промислової переробки.

Інформаційною базою наукової роботи є офіційні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Вінницькій області, Головного управління агропромислового розвитку Вінницької обласної державної адміністрації, Національної асоціації цукровиків України „Укрцукор”, Асоціації «Вінницяцукор», матеріали наукових та інформаційно-публіцистичних видань, Інтернет, особисті спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій з управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва.

Найважливішими результатами дослідження, що характеризують їх наукову новизну і розкривають зміст дослідження є наступні: вперше науково обґрунтовано організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва, який реалізується через оптимізацію структури його товарної продукції на основі авторської економіко-математичної моделі, використання якої дозволяє формувати варіації параметричних рядів регіонального сільськогосподарського виробництва, промислової переробки цукрових буряків та здійснювати прибутковий продаж виробленої продукції.

В процесі дослідження було також удосконалено:

- методичний підхід з оцінки організації виробничо-господарських процесів з виробництва та постачання на промислову переробку цукрових буряків, а також приведення кількісних та якісних параметрів товарної пропозиції сировини у відповідність потребам цукрових заводів, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає використання на регіональному рівні раціональних концентрації, спеціалізації та інтенсифікації

цукробурякового виробництва, що забезпечує підвищення економічної ефективності функціонування аграрних формувань;

- організаційно-економічний механізм використання комплексу маркетингових інструментів, що в управлінні ринковою діяльністю цукробурякового виробництва дозволяє враховувати новітні науково-економічні та техніко-технологічні здобутки;

- теоретико-методичний підхід щодо розробки і впровадження управлінських інновацій у цукробуряковому виробництві, які включають використання реінженірингу, активного маркетингу, логістичного адміністрування, аутсорсингу, бенчмаркінгу, корпоративної інформаційної системи, функціонально-вартісного та маржинального аналізу, принципів клієнтоорієнтовної компанії, комплексу заходів з адаптації організаційної та управлінської структур до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, механізмів соціально-економічного саморозвитку, засад щодо формування інтегрованих організаційно-управлінських структур.

Крім цього в аграрній економічній науці набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат, зокрема визначення поняття «управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва», що на відміну від інших, подається як цілеспрямована діяльність господарюючих суб'єктів, яка здійснює комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск нових товарів і послуг в частині новоствореної та удосконаленої конкурентоспроможної продукції, технології, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного та іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість цукробурякового виробництва і забезпечують його підприємствам досягнення у ринковому середовищі стратегічних та тактичних соціально-економічних цілей;

- методичні положення щодо аналізу ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва на основі системи трьох груп показників, що, на відміну від існуючих підходів, характеризують: рівень задоволення потреб споживачів в продукції цукробурякового виробництва, в тому числі з позицій забезпечення продовольчої безпеки; ефективність кожного учасника цукробурякового виробництва окремо та консолідовано для всіх членів агропромислової інтеграції; економічну ефективність використання інновацій при виробництві та промисловій переробці цукрових буряків;

- пропозиції з розв'язання соціально-економічних проблем ефективного розвитку цукробурякового виробництва, що на відміну від існуючих підходів, передбачає управління його інноваційним розвитком на основі здійснення системних соціально-економічних та організаційних заходів, які включають: постачання аграрним формуванням та цукровим заводам новітніх техніко-технологічних комплексів; проведення внутрішніх та зовнішніх науково-дослідних робіт з прикладним використанням їх результатів; придбання сучасного програмного забезпечення та зовнішніх

знань; навчання та підготовку персоналу з інноваційного виробництва цукробурякової продукції; фінансування виробничо-господарської інноваційної діяльності підприємств за рахунок власних та залучених коштів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони формують наукову основу для дослідження і практичного вирішення проблеми підвищення економічної ефективності функціонування цукробурякового виробництва та задоволення потреб споживачів в його продукції та послугах на інноваційних засадах. Отримані теоретичні, методичні і практичні розробки і пропозиції можуть бути використані при формуванні загальнодержавних, галузевих і регіональних механізмів інноваційного розвитку, у практичній діяльності органів влади різних рівнів, підприємств і організацій.

Рекомендації з підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності учасників процесу виробництва продукції цукрової галузі на основі ефективного управління їх інноваційним розвитком прийняті для практичного використання Головним управлінням агропромислового розвитку у Вінницькій області (довідка № 8-3-35/198 від 25.01.2012 р.) та Головним управлінням агропромислового розвитку у Миколаївській області (довідка № 1517-03-01-08/11 від 18.08.11 р.). Результати дослідження в частині агропромислової інтеграції, механізму розподілу прибутку та надання маркетингових послуг на умовах аутсорсингу прийняті для впровадження в ТОВ “Подільські цукроварні” (довідка № 1-12 від 18.01.2012 р.). Результати дослідження в частині підвищення ефективності виробництва цукрових буряків та агропромислової інтеграції впроваджені в аграрному підприємстві ТОВ “Перемога” (довідка № 1 від 03.01.2012 р.). Теоретичні положення та методичні розробки дослідження використовуються у навчальному процесі при вивченні дисциплін “Маркетинг”, “Основи менеджменту”, “Операційний менеджмент”, “Аграрний менеджмент” Одеського державного аграрного університету (довідка № 01-22/31-194 від 21.02.2012 р.).

Результати досліджень були апробовані у доповідях на наступних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції “Ринкові трансформації та економічний механізм підвищення ефективності підприємств аграрного сектору” (8-9 жовтня 2009 р., м. Харків); IV Міжнародній науково-практичній конференції “Інвестиційно-інноваційна діяльність – стратегія розвитку та підвищення ефективності підприємств агропромислового комплексу” (10-11 червня 2010 р., м. Одеса); Науково-практичній конференції “Управління проектами в умовах транзитивної економіки” (28 січня 2011 р., м. Одеса); IX Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми планування виробництва в ринкових умовах” (м. Алушта, 3-5 жовтня 2011 р.); щорічних конференціях професорсько-викладацького складу, наукових співробітників і здобувачів Одеського державного аграрного університету.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

1.1 Економічна сутність управління інноваційним розвитком

За умов тривалої економічної кризи визначальним фактором успіху агропромислового виробництва є його інноваційний розвиток, що забезпечує зміцнення ринкових позицій, конкурентоспроможність та високу якість продукції, фінансову стабільність підприємства.

Економічний розвиток більшості сучасних підприємств визначається не лише природними ресурсами та обсягами промислового виробництва, а й здатністю до впровадження нових ідей з метою задоволення споживчого попиту в нових товарах та послугах. Постійні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства обумовлюють необхідність оновлення протягом 3-5 років організаційно-економічного та техніко-технологічного механізму управління шляхом використання вітчизняного та світового досвіду впровадження досягнень науки та техніки [91, с. 245].

За даними науковців, вагомих результатів досягають ті підприємства, що є конкурентоспроможними, адекватно реагують на потреби ринку, впроваджують якісні розробки нової продукції, технології, форм організації процесів виробництва і збуту [297, с. 239]. Тому дослідження економічної сутності управління інноваційним розвитком АПК є доцільним для визначення інноваційного потенціалу підприємств, що є гарантом подальшого розвитку та формування конкурентних можливостей на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Інноваційний розвиток можливий за умови функціонування ринку інновацій, який охоплює всю сукупність підприємств, установ, організацій, їх об'єднань з виробництва продукції та наданні послуг для забезпечення інноваційної активності в галузі. Насамперед, це фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні та освітні установи тощо [180, с. 62].

Розвиток інноваційної діяльності України регулюється нормативно-законодавчою базою, до якої належать закони «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [222, 227, 228, 230, 231].

Особливого значення для України має питання ролі та суті інноваційних факторів розвитку у побудові ефективної економічної моделі. У зв'язку з вибором Україною інноваційного курсу розвитку економіки ця проблема набирає особливої ваги. Проте на сьогодні у сучасній вітчизняній

та зарубіжній літературі теоретичним основам інноваційного розвитку, факторам прямого та опосередкованого впливу уваги приділено недостатньо.

Значна кількість трактувань досліджуваного явища потребує необхідності визначення сутності економічної категорії «інновація». Термін «інновація» походить з латинського «інноваре», що в перекладі означає новизна, нововведення.

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації — новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [227].

Інновації можуть розглядатись як явища. Це матеріальні зміни, викликані реальною чи потенційною потребою ринку, обумовлені науково-технічним прогресом або спеціально проведеними науковими пошуками, що можуть бути виражені у товарах, технологічних процесах, документообігу, організаційній структурі, джерелах сировини і матеріалів, ринках збуту тощо [225].

Для забезпечення ефективного управління інноваційною діяльністю агропромислових підприємств необхідним є наукове узагальнення існуючих підходів різних вчених до терміну «інновація». Питанням визначення сутності «інновацій» займалось багато вчених та економістів, зокрема Й. Шумпетер, Б. Твіст, П. Друкер, Б. Санто, О.І. Дацій, С.М. Ілляшенко та інші (табл. 1.1)

Аналіз економічної літератури свідчить про існування двох основних підходів формування сутності інновації. В одному випадку інновація розглядається як результат творчого процесу, що ґрунтується на досягненнях науки та техніки, а в іншому – це процес впровадження нових виробів, підходів, принципів замість існуючих.

Встановлено, що в багатьох визначеннях інновацій відсутня кінцева мета їх впровадження. Окремі автори вважають кінцевою метою створення, впровадження та використання нової продукції, технології, форм організації управління. У той час іншими вченими акцентується значимість впровадження нововведення у вигляді отримання економічного, науково-технічного, соціального, екологічного або іншого виду ефекту.

Кожний новий продукт можна розглядати або з погляду наявності у ньому нових технічних рішень, або – наявності ринкової новизни, під якою розуміють «здатність продукту або задовольняти нову потребу покупців, або істотно розширити коло споживачів, спроможних придбати товар, що задовольняє вже на досягнутому рівні відому потребу». Таким чином найважливішими характеристиками інновації є її новизна (науково-технічний аспект) та комерційний успіх (економічний аспект).

На сучасному етапі розвиток НТП набуває нових рис, серед яких: прискорений характер; комерціалізація різних сфер розвитку науки; перетворення науки у провідну економічну силу.

Підходи вчених щодо визначення поняття «інновація»

Автор	Визначення
ЗАРУБІЖНІ НАУКОВЦІ	
П. Друкер [79, с. 5]	«інновація» – особливий засіб підприємців для дослідження змін в економіці та суспільстві з метою використання у бізнесі або інших сферах обслуговування
М. Портер [217, с. 173]	«інновації» – це можливість здобути конкурентні переваги. Він характеризує нововведення у широкому значенні, включаючи як нові методи роботи, так і нові технології. Інновація розглядалась ним як результат впровадження новацій у вимірі конкурентної стратегії фірми на ринку
Д. Рікардо [3, с. 55]	«інновації» – це нововведення, які скорочують витрати капіталу, праці, та потрібні для виробництва даного об'єму випуску на даній площі землі
Б. Твіст [282, с. 36]	«інновація» – процес, у якому винахід або ідея набувають економічного
Й. Шумпетер [339, с. 159]	«інновація» є новими комбінаціями змін у розвитку виробництва та ринку
ВІТЧИЗНЯНІ НАУКОВЦІ	
Ф. Валента [51, с. 21]	«інновація» – зміни в первісній структурі виробничого організму, тобто як перехід його внутрішньої структури до нового стану
Л. Водачек [51, с. 23]	«інновація» – цільова зміна у функціонуванні підприємства як системи
О.І. Дацій [69, с. 11]	«інновація» – це проведення змін в економіці, соціальній сфері, екології, організації, технології, техніці з метою отримання економічного ефекту від задоволення суспільних потреб
С.М. Ілляшенко [105, с. 15]	«інновація» – кінцевий результат діяльності зі створення й використання нововведень, втілених у вигляді вдосконалених чи нових товарів (виробів чи послуг), технологій їх виробництва і збуту товарів, що сприяють розвитку й підвищенню економічної ефективності їх виробників і споживачів”
Г.Д. Ковальов [127, с. 33]	«інновація» – це кінцевий результат інноваційної діяльності, у процесі якої створюються (або купуються) і використовуються нововведення
В.І. Любімов [166, с. 212]	«інновація» – це кінцевий, матеріалізований результат інноваційної діяльності, отриманий від інвестування в нові методи виробництва продукції, що задовольняє суспільні або індивідуальні потреби
О.Г. Мельник [180, с. 25]	«інновація» – це продуктовані в межах організації, реалізовані в економічному обороті конкурентні переваги, втілені (сконцентровані) в комерціалізованому продукті у вигляді технологій, ліцензій, патентів, товарах
П.І. Ратанін [236, с. 34]	«інновація» – результат створення й освоєння принципово нового чи модифікованого засобу (нововведення), що задовольняє конкретні потреби
Р.А. Фатхутдінов [297, с. 17]	«інновація» – це кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління й одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту

Інновації забезпечують якісні зміни у виробництві, надаючи йому новаторських рис шляхом нововведень. Внаслідок розвитку знань, появи нових винаходів, відкриттів, здійснення наукових і науково-технічних робіт, що втілюються у нових технологіях, інновації призводять до збагачення

асортименту й урізноманітнення благ, що створюються для збагачення та насичення товарного ринку, задоволення зростаючих потреб суспільства [275, с. 345].

Як стверджує В. Кардашевський і А. Бондаренко, інновації забезпечують ріст продуктивності суспільного виробництва та виступають динамічним елементом виробництва (технології), конкуренції (орієнтація інновацій на ринок) і економічного росту (сукупність макроекономічних ефектів від використання інновацій), обумовлюючи збільшення рівня національної конкурентоспроможності [120, с.37].

Отже, інновації для підприємств цукробурякового виробництва – це нові, або удосконалені, введені в дію економічні, соціальні, технічні, технологічні, агрохімічні, біологічні і організаційні новації, що надають стратегічні переваги господарюючим суб'єктам за рахунок вищого за попередній рівень якості.

Наприкінці 50-х років ХХ століття М. Абрамович, Е. Денісон, Д. Кендрік, Р. Солоу засобами економіко-математичного моделювання довели, що головним чинником економічного розвитку ХХ століття є технологічні зміни [184, с. 76].

Серед типових причин виникнення інновацій, які дають конкурентні переваги, є: нові технології; нові, або змінені смаки споживачів; поява нового сегменту галузі; зміна вартості, або компонентів виробництва (конкурентні переваги часто переходять від однієї фірми до іншої внаслідок зміни вартості таких компонентів: робоча сила, сировина, енергія, транспорт, зв'язок, джерела інформації і обладнання); зміна державного регулювання [219, с. 412].

Комплексний характер інновацій, їх багатосторонність та різноманітність сфер використання, вимагає розробки узагальненої системи класифікації.

Саме комплексна класифікація інновацій дає можливість конкретизувати напрями інноваційного процесу, комплексно оцінювати його результативність, формувати економічні механізми й організаційні форми управління інноваційною діяльністю, визначати засоби реалізації інновацій на ринку, здійснювати прив'язку до типу інноваційного процесу, певної інноваційної стратегії.

Вчені класифікують інновації за : типом, ступенем новизни, охопленням ринку, характером застосування, темпами впровадження, особливостями застосування та іншими ознаками (табл. 1.2).

Для здійснення інноваційного менеджменту в підприємствах цукробурякового виробництва доцільно виділити продуктові, техніко-технологічні та виробничі, організаційно-управлінські види інновацій (рис. 1.1).

Постійні інвестиції у нові технології, маркетинг, розвиток сітки фірмового обслуговування, швидка розробка нових товарів дають переваги

більш високого рангу, які не тільки довший час зберігаються, але пов'язані з більш високим рівнем продуктивності [219, с. 95].

Таблиця 1.2

Класифікація інновацій

Вчені	Класифікаційна ознака	Види інновацій
Мединський В. Г., Льдеменов С. В. [179]	За ступенем радикальності	Радикальні, ординарні, удосконалення
	За характером застосування	Продуктові, технологічні, соціальні, комплексні, ринкові
	За джерелом виникнення	Викликані розвитком науки і техніки, викликані потребами виробництва, викликані потребами ринку
	За роллю в процесі відтворення	Споживчі, інвестиційні
	За масштабом	Складні (синтетичні), прості
	За адресатом	Для виробника чи споживача; для суспільства в цілому; для локального ринку
Лапко О. [158]	За типом	Продуктові, технологічні, інфраструктурні, організаційно-управлінські
	За ступенем новизни	Базові, покращуючі, псевдо-інновації
	За охопленням частки ринку	Локальні, регіональні, державного значення, міжнародного значення
Пригожий А. [222]	За особливостями свого здійснення	Одиничні та дифузні, завершені й незавершені, успішні й неуспішні
	За типом	Матеріально-технічні, науково-технічні, соціальні
	За місцем у виробничому процесі	Сировинні, забезпечуючі, продуктові
	За спадкоємністю	Замішуючі, скасовуючі, поворотні, відкриваючі, ретровведення
	За ступенем новизни	Радикальні, комбінаторні, модифіковані
	За особливостями процесу	Внутрішньо-організаційні, міжорганізаційні
	За охопленням частки ринку	Локальні, системні, стратегічні

Джерело : розроблено автором

Здатність і мотивація індивідуума до творчості стають одним із основних чинників забезпечення конкурентоспроможності продукції та важливим засобом формування національного інтелектуального капіталу. Тільки ті суб'єкти господарювання, що створюють системи активації і використання творчого потенціалу, що стосувалися б кожного працівника, мають шанси на успіх. При чому необхідно стимулювати не тільки творчість, але й створювати системи, що дають змогу використовувати її результати.

Становленням економічної категорії «інноваційний розвиток» займалось багато вчених, зокрема, такі як: А. Сміт, К. Менгер, К. Маркс, А. Маршал, Дж. Хикс, Дж. Робінзон, М. Портер, М.Д. Кондратьєв та інші.

Інноваційний розвиток перш за все характеризується переходом до випуску високотехнологічної продукції, використання передових прогресивних технологій, створення технопарків, проведення ресурсозберігаючої політики, інтелектуалізації всієї виробничої

діяльності [184, с. 295].

Рис. 1.1. Види інновацій для підприємств цукробурякового виробництва

Підприємства, які орієнтуються на впровадження найновіших технологій, застосовують політику постійного оновлення капіталу, праці, технологій, організації виробництва з метою закріплення на ринку і забезпечення відповідної економічної вигоди. Використовуючи стратегію масштабного виробництва, підприємства відповідно проводять інноваційну політику для збереження завойованих позицій і їх розширення. Також для

цього вони визначають відповідні пріоритети інноваційного розвитку [119, с. 147].

Бажання отримати додатковий прибуток потребує зниження витрат виробництва, тобто змін в умовах виробництва, у засобах і предметах праці. Усе це свідчить, що залежно від потенціалу та позицій на ринку розвиток підприємства буде розвиватись на такій інноваційній основі, яка забезпечуватиме зростання його конкурентоспроможності та завоювання міцних позицій на ринку [51, с. 45].

На основі проведеного аналізу теорій інноваційного розвитку, можна зробити висновок, що це є логічним доповненням вже сформованих теорій економічного розвитку. А. Сміт вважав, що економічне зростання залежить від торговельного балансу пропозиції та попиту. Ще у своїй книзі «Исследование о природе и причинах богатства народов» значну увагу він приділив пошуку та обґрунтуванню зв'язків між економічним розвитком та багатством народів. При чому одним із основних постулатів його вчення, що сприяли підвищенню продуктивності праці, було розподіл праці та скорочення часу переходу від одного виду робіт до іншого.

Ж.Б. Сей, як один із послідовників А. Сміта, звернув увагу на роль індустрії в економічному розвитку. Як одну з основних умов інноваційного розвитку він виділяє підприємницьку активність. «Значительнейшее влияние на распределение богатств оказывает способность индустриальных предпринимателей. В одной и той же области промышленности предприниматель, умный, деятельный человек, приобретает богатство, между тем как другой, не одаренный такими же качествами, или натолкнувшийся на слишком неблагоприятные обстоятельства, разоряется» [253, с. 281].

Досліджуючи закономірності розвитку капіталістичної економіки, М.Д. Кондратьєв визначає важливий методологічний аспект природи інноваційного розвитку як перманентного процесу, що походить із суспільно-економічних відносин і не виникає з нічого, а базується на певному рівні розвитку продуктивних сил світової економічної системи [138, с. 37].

Одним з перших українських дослідників інноваційного розвитку підприємств є М. Туган-Барановський, який вважав: «зростання виробництва обумовлює зростання споживання». При цьому лише за умови використання досягнень науково-технічного прогресу можливе зростання добробуту населення [43, с. 174].

Для агропромислового комплексу інноваційний розвиток має дещо своєрідний характер і його слід класифікувати за напрямками: технічним, технологічним, агрохімічним, біологічним і організаційно-економічним (рис. 1.2). Кожний з них охоплює певне коло проблем, вирішення яких відкриває перед підприємствами широкі можливості для подальшого вдосконалення виробництва, збільшення обсягу продажу товарів вищої якості й одержання більших прибутків.

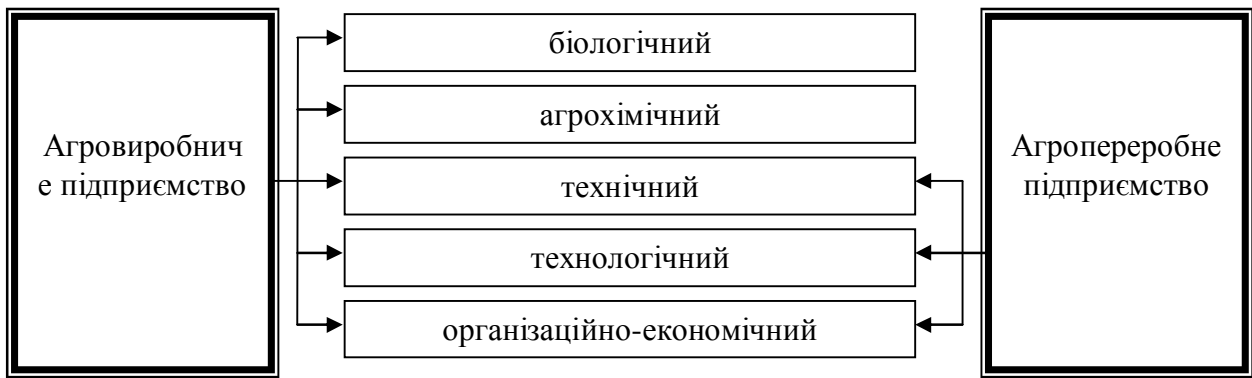

Рис.1.2. Напрями інноваційного розвитку для підприємств АПК

Технічний напрямок інноваційного розвитку – це подальше удосконалення та розробка нових машин, автоматів і автоматизованих систем для виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції тощо, а технологічний – розробка ресурсо-, водо- та енергозберігаючих технологій, теорій і методів програмування врожаїв сільськогосподарських культур, продуктивності тварин та переробки сільськогосподарської продукції.

Агрохімічний та біологічний напрям характерний у більшості випадків для агровиробничих підприємств. Агрохімічний напрям передбачає розробку, виготовлення та використання нових, безпечніших для людей і навколишнього середовища, видів мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин і тварин, досконаліших способів їх зберігання і внесення, методів найповнішого використання поживних речовин із мінеральних добрив та ґрунтових запасів і досягнення на цій основі більшого економічного ефекту на кожен грошову одиницю витрат, пов'язаних із хімізацією виробництва. Біологічний ґрунтується на розвитку традиційної селекції, генної інженерії, нових біотехнологій, пов'язаних із виробництвом незамінних амінокислот, нових біологічних способів діагностики тяжких захворювань тварин тощо.

Особливого значення на сучасному етапі набуває організаційно-економічний напрям. Центральною ланкою його за останні роки стала трансформація форм власності і реструктуризація та приватизація сільськогосподарських та переробних агропідприємств, створення на їх базі нових форм господарювання, що функціонують на засадах приватної власності. З їх утворенням постала проблема створення і впровадження у таких підприємствах принципово нового внутрішньогосподарського економічного механізму, який зацікавив би найманих працівників в ефективній праці, у досягненні високих результатів господарювання окремими виробничими підрозділами і підприємством у цілому.

Організаційно-економічний напрям інноваційного розвитку для агропромислових підприємств передбачає розробку та застосування нових

форм організації й оплати праці, більш точних методів планування і прогнозування виробництва, об'єктивніших критеріїв оцінки ринкової позиції підприємств, забезпечення маркетингових переваг, удосконалення організації виробничих процесів тощо.

На думку Витвицької О.Д. інноваційний розвиток аграрних підприємств необхідно розглядати, як сукупність взаємодоповнюючих інституційних складових, які забезпечують інноваційні процеси, зайняті наукою, виробництвом і впровадженням новітньої техніки і технологій в аграрному секторі. Інноваційний розвиток підприємств аграрного сектора пропонується характеризувати через призму взаємозалежності трьох рівнів: локального, галузевого, національного

Інноваційний розвиток підприємств аграрного сектора – здатність підприємства до розвитку через інноваційно – інвестиційну діяльність, яка реалізується через аналіз інноваційних якостей, до виробництва, до життєвого циклу підприємства, фінансового становища.

Інноваційний національний розвиток підприємств аграрного сектора – передумови країни для здійснення інноваційної діяльності і підвищення ефективності функціонування аграрного сектора на інноваційній основі [48].

На основі проведеного дослідження нами розроблено схему управління інноваційним процесом підприємств АПК, що формується на основі принципів, методів та функцій управління (рис. 1.3).

В основу управління інноваційним процесом підприємств покладено принципи, які орієнтовані на підтримання певного балансу внутрішніх та зовнішніх можливостей розвитку; динамічне приведення у відповідність цілей та стимулів діяльності підприємства; самостійне забезпечення підтримання умов функціонування; коригування системи управління виробничо-збутовою діяльністю відповідно до умов функціонування; самостійне забезпечення умов тривалого виживання та розвитку підприємства [106, с. 172].

Л.Л. Антосюк відмічає, що світовий досвід підтверджує визначну роль НТП у забезпеченні економічного росту і національної конкурентоспроможності. Це пояснює прямий взаємозв'язок між економічним ростом, конкурентоспроможністю і інноваційним процесом у масштабах країни [10, с. 38].

Як показує досвід зарубіжних країн, успішний інноваційний розвиток підприємства здійснюється за умов активного:

- перетворення техніко-технологічної бази, впровадження комплексної механізації та автоматизації виробництва й управління;

- формування нового складу персоналу, зокрема, шляхом підвищення кваліфікації і творчої активності, а також інноваційне оновлення всіх сфер діяльності, напрямів організації виробництва та праці, елементів систем управління;

Рис. 1.3. Управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва

— посилення спрямованості діючої системи мотивації праці та підтримання інноваційної діяльності й інноваційного клімату на підприємстві;

— об'єктивного та достовірного оцінювання інноваційного рівня підприємства – визначення системи показників соціально-економічного його розвитку, ефективності розробки і впровадження у виробництво, реалізації науково-технічної політики [150, с.79].

На сьогоднішній день розвиток наукоємких секторів економіки характеризується високим рівнем глобалізації, швидким розповсюдженням інновацій в світовому просторі [99, с. 69].

Глобалізація світового господарства обумовила інтернаціоналізацію науки і розширення міжнародної науково-виробничої кооперації. Внаслідок цього активно формуються глобальні і регіональні інноваційно-інформаційні потоки, що зумовлені економічною доцільністю.

У зв'язку з глобалізаційними процесами підтримка інновацій виходить за національні рамки, формуються нові механізми міжнародного співробітництва по створенню новинок, а держави стають партнерами по інноваційним та інформаційним потокам [332, с. 37].

В. Заварухин відмітив, що здатність США створювати нові технології і використовувати їх в економічному житті країни за умов зростання глобальної конкуренції і прогресу науки, технології розглядаються як головний фактор, який визначає перспективу процвітання країни в ХХІ ст. [94, с. 82].

Для реалізації ефективного інноваційного процесу необхідні державні програми підтримки підприємництва. У більшості країн (інноваційних лідерів) процес формування інноваційного середовища практично завершений, проте роль участі держави в інноваційному розвитку стабільно збільшується.

У кінці ХХ ст. особливого розвитку набула концепція національної інноваційної системи. У цьому напрямі працювало багато вчених, зокрема, таких як: А.С. Гальчинський, Б.В. Губені, Л.Е. Манделі, Н.І. Іванова та ін. Поява поняття національна інноваційна система викликано обмеженістю індустріальної моделі економічного розвитку і необхідністю переходу до інноваційного.

Загальними методологічними принципами національних інноваційних систем є:

1) конкуренція на основі інновацій, визнання головними факторами економічного розвитку наукові дослідження і інноваційне інвестування;

2) аналіз основ інноваційного розвитку як фактора, що впливає на зміст і структуру, визнання інституційної ролі в економічному розвитку інноваторів;

3) усвідомлення ролі знань в економічному розвитку, співставлення цінності інтелектуальних і матеріальних ресурсів економічної системи.

В. Денисюк зазначає, що «найбільш важливою частиною національної інноваційної системи є комплекти інститутів правового, фінансового і

соціального характеру, які забезпечують взаємозв'язок наукових і підприємницьких структур» [73, с. 43].

Слід зазначити, що інноваційні інфраструктури у розвинених країнах мають ряд переваг, серед яких: покращення фінансування інноваційного процесу; стимулювання розвитку інноваційного бізнесу; підвищення мотивації компаній і сприйняття інновацій економікою; спрощення процесу захисту прав на інтелектуальну власність; прискорення і здешевлення інноваційного процесу; зменшення рівня ризику і невизначеності проведення інноваційного процесу.

Як відмітили Л.Л. Антосюк, А.М. Поручник і В.С. Савчук, у ХХІ столітті економічний ріст перш за все буде забезпечуватись науково-технічним прогресом і інтелектуалізацією основних факторів виробництва у всіх сферах народного господарства. Частка нових знань, які втілюються у товарах, технологіях, освіті, організації виробництва, складе від 70 до 85% приросту ВВП. Тому у глобальній економіці виграють країни, які створюють сприятливі умови інноваційної діяльності, пов'язані з розробкою та використанням новинок [11, с. 149].

Зазначені оцінки та підходи щодо предмету дослідження дають підстави для наступного узагальнення: поняття «управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва» являє собою цілеспрямовану діяльність господарюючих суб'єктів, яка передбачає комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск нових товарів та послуг в частині новоствореної (застосованої) і (або) вдосконаленої конкурентоздатної технології, продукції, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість цукробурякового виробництва і забезпечують його підприємствам досягнення у ринковому середовищі стратегічних та тактичних соціально-економічних цілей.

1.2. Сучасні передумови та особливості управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва

Важливість дослідження особливостей управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва зумовлено необхідністю ідентифікувати дане соціально-економічне явище, що потребує виявлення та розкриття його характерних рис та своєрідності. Останні вирізняють дане економічне явище з-поміж інших та спричинені сучасним характером протікання науково-технічного прогресу, глибинним реформуванням господарського комплексу та соціально-економічними перетвореннями його складових, специфікою функціонування підприємств агропромислового комплексу, особливими властивостями виробленої агропродовольчої продукції, посиленням впливу економічної глобалізації та мультиплікаційною дією названих та інших факторів макроекономічного та мікроекономічного середовища.

До числа основних особливостей управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва слід віднести те, що здійснювані управлінські процеси відбуваються в умовах прискорення науково-технічного прогресу та інтенсивним впровадженням його результатів в практику господарювання. Активне прикладне використання в підприємницькій практиці новітніх наукових здобутків в області техніки, технології, організації, управління, економіки, маркетингу є об'єктивним процесом, зумовленим вимогою сьогодення щодо підвищення продуктивності праці та якості здійснюваних виробничо-господарських процесів з метою досягнення бізнесових цілей через задоволення потреб споживачів. Ринок, що слугує своєрідним постачальником товарів та послуг споживачам, вимагає від виробників високої економічної ефективності та соціальної результативності, здійснюючи за даними критеріями своєрідний відбір господарюючих суб'єктів та залишаючи із них найбільш досконалі.

У ринковому середовищі бізнесу за минулі кілька десятиліть відбулись масштабні та глобальні перетворення. В основі всіх змін зовнішнього та внутрішнього середовища є науково-технологічний прогрес. НТП істотно вплинув як на виробників, так і на споживачів, що суттєво змінило всю систему економічних взаємовідносин. Найбільш вагомими наслідками для такого розвитку середовища є скорочення тривалості виробничих процесів, зменшення територіальних та культурних бар'єрів для розвитку бізнесу. Завдяки використанню нових технологій відбулося істотне зниження витрат на виробництво.

З іншого боку, НТП дав поштовх новому етапу розвитку суспільства. В якому людство одержало нові переваги та можливості свого розвитку, нову структуру потреб.

Новий етап додатково посилив тенденції консолідації суспільства та створив нового споживача продукції, що існує у глобальному світі, який швидко змінюється. При цьому споживач є досить сильний, незалежний, інформований, має значні ресурси, але водночас перевантажений інформацією. Саме тому споживач стає більш примхливим та мало прогнозованим у своїй поведінці, намагається скоротити витрати часу і максимізувати задоволення своїх потреб [132, с. 140].

Як зазначає М.Я. Купчанко, прискорення науково-технічного прогресу в харчовій промисловості зумовлює необхідність інноваційного напрямку її розвитку, що характеризується наступними особливостями: 1) підвищення ролі наукових і технологічних факторів у забезпеченні сталого функціонування промисловості; 2) збереження та ефективного використання науково-технічного потенціалу; 3) технологічне переобладнання і структурна перебудова виробництва; 4) збільшення експортного потенціалу за рахунок наукоємких галузей виробництва, зменшення залежності країни від імпорту; 5) необхідність інноваційної спрямованості функціонування підприємств харчової промисловості в контексті загального посилення інноваційних процесів в економіці [154].

С. Біляцький та А. Добровольська підкреслюють, що прискорення темпів НТП в останнє десятиліття супроводжується різким скороченням і модифікацією інноваційного циклу під впливом кардинальних проривів у науці й техніці. З одного боку, істотно скорочується час появи й освоєння на ринку нововведення, а з другого – підвищуються можливості виводу на ринок новіших продуктів. Складається ситуація, коли новий продукт, не встигнувши навіть зайняти свою нішу на ринку, витісняється черговим новим товаром. Цей процес наростає лавиноподібно і має практично безупинний характер, не залишаючи місця еволюційним формам НТП [27, с. 149].

За умов сучасних революційних перетворень у технічному базисі виробництва ступінь його технічної досконалості та рівень економічного потенціалу в цілому визначаються прогресивністю використовуваних технологій, тобто способів одержання й перетворювання матеріалів, енергії, інформації, виготовлення продукції. Технологія стає завершальною ланкою і формою матеріалізації фундаментальних досліджень, засобом безпосереднього впливу науки на сферу виробництва. Якщо раніше її вважали забезпечуючою підсистемою виробництва, то зараз вона набула самостійного значення, перетворившись на авангардний напрям НТП [7, с. 256].

Отже, науково-технічний прогрес є домінантою розвитку продуктивних сил, постійного підвищення ефективності виробництва. Він безпосередньо впливає на формування та підтримування високого рівня техніко-технологічної бази виробництва, забезпечуючи при цьому неухильне зростання продуктивності праці. Враховуючи беззаперечне значення НТП для ефективності подальшого розвитку цукробурякового виробництва, топменеджери повинні обирати такий стиль управління, що в повній мірі враховуватиме та використовуватиме передові світові досягнення. Суть, зміст та закономірності сучасного розвитку науки і техніки формують необхідні напрями, тенденції та умови здійснення управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва з урахуванням специфіки функціонування галузі.

Для технологій, що використовуються підприємствами цукрової галузі властиві певні тенденції розвитку й застосування. Головними з них є:

- перехід до малостадійних процесів через поєднання в одному технологічному апараті кількох операцій, що раніше виконувались окремо;
- забезпечення в нових технологічних системах мало- або безвідходного виробництва;
- підвищення рівня комплексності механізації процесів на засаді застосування систем машин і технологічних ліній;
- використання в нових технологічних процесах засобів мікроелектроніки, що дає змогу одночасно з підвищенням ступеня автоматизації процесів досягати більш динамічної гнучкості виробництва.

На думку В.В. Лиськова, сучасне цукробурякове виробництво характеризується структурною незбалансованістю, відставанням у розвитку його підгалузей і значним спадом обсягів виробництва продукції. Основними причинами цього є: загальна економічна криза; руйнування старої адміністративної системи та безсистемний перехід до нерегульованого ринку; відсутність ефективної політики в цукровій та суміжній галузях; недостатнє фінансове та матеріало-технічне забезпечення; бартеризація економічних взаємовигідних відносин між виробниками сировини та заводами; значне подорожчання енергетичних та матеріальних ресурсів, а також техніки для вирощування, збирання, транспортування і переробки буряків.

Через недостатню науково розробку питання перспективного розвитку галузі, неповне врахування мікрорайонних умов, рівня ефективності виробництва й перспектив розвитку сировинної бази нині в районах з високим потенціалом урожайності та цукристості буряків переважають заводи середньої та малої добової потужності, а нові потужні підприємства знаходяться за їх межами. Нарощення виробничих потужностей заводів і досягнення їх збалансованості з сировинними ресурсами в мікро та макрорайонних масштабах є найважливішим завданням подальшого розвитку галузі.

Особливість управління інноваційним розвитком в підприємствах цукробурякового під комплексу полягає в тому, що вирішальне значення для ефективності виробництва цукру має якість цукрових буряків, яка значною мірою залежить від природно-економічних і агротехнічних факторів їх вирощування і є визначальним фактором при вирішенні питань розміщення і забезпечення сировиною цукрових заводів. Досвід показує, що переробка буряків з мінімальними втратами їх маси та цукристості пов'язані з оптимізацією тривалості виробничого сезону, при якій зниження рівня фондівіддачі і продуктивності праці компенсується мінімальними виробничими витратами на виробництво цукру [162, с. 16].

Тому О.М. Варченко визначає цукробуряковий підкомплекс як системний, що характеризується своєю: структурою, цілями, входом, процесом, виходом, прямими і зворотними зв'язками [45, с. 7].

Специфіка діяльності цукробурякового виробництва країни полягає в тісному взаємозв'язку насінневих, сільськогосподарських та переробних підприємств, що виражається у впливі ефективності функціонування кожної ланки на кінцевий результат. У структурі агропромислового комплексу цукрова галузь представлена організаціями, що здійснюють діяльність на певній території, з мінливими природнокліматичними умовами та певними ресурсами, що вимагає відповідних підходів до управління їх фінансово-господарською діяльністю.

Особливістю цукробурякового виробництва є і те, що вся вироблена на сільськогосподарських підприємствах цукросировина повністю надходить на підприємства промислової переробки. Далі 65–70% цукру через заклади

роздрібної торгівлі надходить до кінцевого споживача, 25–30% споживають інші галузі переробної та харчової промисловості, частина цукру експортується.

До інших специфічних особливостей цукробурякового виробництва слід віднести:

- значні затрати на транспортування сировини (корені містять 75–80% води), що зумовлює необхідність мінімізації радіуса перевезень шляхом концентрації посівів культури неподалік цукрових заводів;

- цукробурякове виробництво є досить високо трудомісткою та матеріаломісткою сферою – сільськогосподарські підприємства несуть значні витрати на насіння, засоби захисту буряків від бур'янів і шкідників, добрива, експлуатацію техніки, паливно-мастильні матеріали, а цукрові заводи – на модернізацію, підготовку і переробку коренів, виробництво цукру;

- цукрова галузь визначається досить високим рівнем зносу обладнання та потребою модернізації;

- на відміну від інших продуктових вертикалей, цукробуряковий підкомплекс виходить за рамки вузько профільного виробництва цукру; додатково встановлене обладнання дає можливість виробляти лимонну, молочну і глютамінову кислоти, дріжджі, біоетанол, етиловий спирт, здійснювати відгодівлю ВРХ [90, с. 46].

Сільськогосподарська складова цукробурякового виробництва є однією з найбільш ризикованих галузей національної економіки. Її ризикованість виражається залежністю від природнокліматичних умов, тривалим періодом обороту капіталу та сезонністю виробництва.

Чітко виражена сезонність роботи цукробурякового виробництва зумовлює нерівномірність господарських процесів та зайнятість працівників протягом року. Сільськогосподарські підприємства найбільш гостру потребу в трудових ресурсах мають в період догляду за посівами та збору урожаю цукрових буряків [35].

Для насінневих заводів основне навантаження припадає на період середини зими і до закінчення посівної кампанії. Період ефективної переробки буряків на цукрових заводах також чітко визначається часовими рамками і становить біля 90 днів. Найбільш ефективною є переробка цукрових буряків в період від початку збору урожаю до настання перших морозів, адже в умовах низьких температур, згідно технології виробництва цукру, витрачається більше енергії на розігрівання цукросировини, що супроводжується підвищенням собівартості продукції.

За таких умов завдання менеджера є зниження залежності виробництва від трудових ресурсів шляхом підвищення рівня механізації виробничих процесів. Оскільки максимальна потреба в трудових ресурсах у відповідних складових цукробурякового виробництва припадає на окремі часові проміжки, то працівників можна залучати до роботи на інші виробничі процеси. Це дозволяє використовувати ведення підсумкового обліку часу для збільшення трудового навантаження кожного працівника.

Світове товаровиробництво непинно зростає і різниця в технологічному розвитку є важливим фактором при здійсненні боротьби за споживача при наявності на ринку значного числа практично ідентичних продуктів. Підвищення рівня конкуренції в середині країни та на світовому ринку створює умови, які необхідно враховувати при здійсненні управління інноваційним розвитком підприємств цукрової сфери країни. Зі вступом України до СОТ вхідні та вихідні бар'єри значно послабились, з'явилося багато нових та відбулося розмивання існуючих ринкових сегментів, українська система технічного регулювання переходить до такої, де обов'язковими є дотримання технічних регламентів. Помітно прискорився процес гармонізації національних та міжнародних стандартів. Україна взяла на себе обов'язки виконувати угоду про технічні бар'єри в торгівлі. Проте послаблюючи імпорتنі бар'єри без приведення внутрішнього виробництва згідно з міжнародними стандартами не пожвавить експорт. Високо конкурентоспроможний іноземний імпорту може негативно вплинути на розвиток цукробурякової галузі [313, с. 70].

Поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків України в сучасних умовах стає могутнім засобом прискорення науково-технічного розвитку та інтенсифікації економіки цукробурякового виробництва. Економічна глобалізація породжує необхідність оволодівати найновішими досягненнями науки і техніки, проводити інтенсивний обмін результатами наукових досліджень та різноманітними інноваційними товарами і послугами [146, с. 336].

Конкурентоспроможність цукробурякового виробництва залишається одним з вирішальних критеріїв його розвитку. На нього слід зважати при вирішенні проблем з лібералізації зовнішніх економічних зв'язків і рівня відкритості економіки. Завдання ж держави в цьому контексті є створення передумов для конкурентного середовища з врахуванням конкурентного рівня вітчизняної цукрової галузі [15, с. 33].

Конкуренція є двигуном економічного зростання для економіки в цілому та для галузі зокрема. На мікрорівні конкуренція це сила, яка стимулює підприємства до пошуку нових шляхів досягнення зменшення витрат виробництва. На макрорівні забезпечує «природній відбір» в економічному середовищі, компанії які більш ефективно використовують наявні ресурси виживають в конкурентній боротьбі, інші ж банкрутують, або перепрофільовуються.

Для цукрової промисловості України характерним є низький рівень внутрішньої конкуренції, який характеризується чітко визначеними обсягами реалізації в рамках продовольчої безпеки країни та значним впливом державної регуляторної політики. Зі вступом України до СОТ рівень конкуренції на внутрішньому ринку значно зріс. Це може стати одним з основних чинників модернізації вітчизняного цукробурякового виробництва в силу реакції на виклик сучасності.

У світовій економічній системі постійно посилюється дія факторів, які призводять до глобалізації виробництва та інтенсифікації міжнародної конкуренції. За останні роки значні розбіжності, які були між країнами до середини ХХ ст., поступово почали зменшуватися. Основними причинами цих процесів є: поширення сучасних технологій, методів маркетингу як довгострокової тенденції; посилення подібності інфраструктури; розширення асортименту продукції та торговельних найменувань.

Підприємства цукрової галузі, виходячи на міжнародну арену змушені конкурувати з гігантами цукрової індустрії, які є резидентами Бразилії, Індії, Китаю. І фактично технології по виробництву бурякового цукру конкурують з технологіями по виробництву тростинного цукру.

Для забезпечення гідного рівня конкурентоспроможності цукровиробничих підприємств у міжнародному бізнесі потрібно розвивати і вдосконалювати організацію та управління, на основі інноваційних методів управління персоналом, технологіями, якістю продукції. Ці складові надають можливість оцінити ступінь відповідності об'єкту певним вимогам споживача. Разом з тим, задаючись параметрами конкурентоспроможності для того або іншого об'єкту, необхідно постійно турбуватися про створення належних умов, які забезпечують досягнення потрібних параметрів конкурентоспроможності в міжнародному середовищі.

Таким чином, умови та параметри конкурентоспроможності є найважливішими позиціями практичної діяльності по досягненню конкурентоспроможності підприємства, персоналу, продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Для досягнення високої конкурентоспроможності підприємства, необхідно: провести чітке закріплення параметрів та умов конкурентоспроможності за відповідними підрозділами і спеціалістами підприємства; встановити вагоме заохочення за їх досягнення; створити в усіх підрозділах організації групи забезпечення конкурентоспроможності персоналу, підприємства, продукції і діючу систему винагороди за ефективні пропозиції [63, с. 36].

Аналіз рівнів забезпеченості України основними факторами виробництва в порівнянні економічно найрозвиненішими країнами світу показав досить високий рейтинг у забезпеченості сільгоспугіддями, трудовими ресурсами та науковим потенціалом. Проте ефективність використання наявних факторів виробництва Україною та іншими країнами СНД значно нижча ніж у розвинених країнах світу.

Стійке зростання сучасних високорозвинених держав базується на використанні нових знань і технологій, а їх ефективне поєднання гарантує високий конкурентний статус у глобальній моделі міжнародного поділу праці. Необхідною умовою конкурентоспроможності України є наявність потужного науково-технічного потенціалу і його використання, що забезпечить технологічний прорив [140, с. 56].

Підприємства, що входять до складу цукробурякового виробництва, як об'єкти управління являються відкритими системами, які активно

взаємодіють із зовнішнім середовищем та зазнають впливу макроекономічних та мікроекономічних його факторів [92, с. 342]. Макроекономічні фактори є складовими зовнішнього середовища непрямого впливу, до них відносять політико-правові, економічні, демографічні, природнокліматичні, техніко-технічні та соціально-культурні [250, с. 48].

Мікроекономічними є фактори, що прямо впливають на діяльність підприємств цукробурякового виробництва (конкуренти, посередники, покупці, партнери, постачальники та ін.).

Нестабільність та різноманітність умов зовнішнього середовища підприємства обумовлює об'єктивну необхідність швидкої реакції системи управління на відповідні зміни при цьому мінімізуючи витрати. Для цього керівництво повинно мати інформацію про зміну факторів зовнішнього середовища, вміти оцінити їх вплив на організацію та своєчасно прийняти адекватне рішення [58, с. 62].

В загальному управлінні інноваційним розвитком підприємств цукрової галузі на макрорівні визначається інноваційною політикою держави. В її основі є створення соціально-економічних і організаційно-правових умов для ефективного інноваційного розвитку АПК та цукрової галузі, використання науково-технічного потенціалу, забезпечення впровадження екологічно безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції. Пріоритетною метою управління на макрорівні є формування сприятливих умов для розвитку підприємств, що дасть змогу краще задовольнити потреби споживача, підвищити прибутки та збільшити внесок у розвиток економіки країни.

Зовнішні торгово-економічні відносини країни суттєво впливають на розвиток цукрової галузі країни. Уряди всіх країн світу в тій чи іншій мірі втручаються у зовнішньоекономічну діяльність і регулюють обсяги зовнішньої торгівлі. Держава в зовнішньоекономічній політиці зосереджує зусилля переважно на розробленні та здійсненні заходів торгово-економічної політики, яка спрямована на досягнення певних пріоритетів. Для цукрової галузі такими пріоритетами є ефективна політика протекціонізму вітчизняного цукровиробника та налагодження зовнішніх каналів збуту цукру [143, с. 335].

Аналізуючи генезис виробничої інфраструктури цукробурякового виробництва варто зазначити, що поглиблення поділу праці та ускладнення структурної організації цієї сфери сприяє розвитку міжнародних зв'язків та викликає необхідність розширення інноваційних видів діяльності та зростання інвестиційної привабливості. Процес міжнародного поділу праці у сфері загальних умов виробництва також супроводжується зростанням складності даної сфери, структурних зрушень у виробництві, поглибленні та модифікації суспільного поділу праці, зростання науково-технічного кооперування, посилення інтернаціоналізації виробничого процесу, що в

кінцевому варіанті обумовлено і розвитком наднаціональної виробничої інфраструктури [237, с. 81].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що особливості управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва спричинені:

- прискоренням науково-технічного прогресу та впровадженням його результатів в практику господарювання підприємств агропромислового комплексу;

- посиленням конкуренції на світовому та вітчизняному ринках сільськогосподарської продукції та продуктів її промислової переробки внаслідок економічної глобалізації та участі України в світовому поділі праці;

- організаційно-технологічними умовами, призначенням і характером цукробурякової продукції;

- закономірностями в розміщенні підприємств цукрової промисловості в зв'язку з низькою транспорторентабельністю сировини і можливістю транспортування цукру без зниження його якості та погіршення товарного вигляду;

- нерівномірністю виробничо-господарської діяльності досліджуваних підприємств та зайнятості в них працівників протягом року через чітко виражену сезонність виробництва цукрових буряків та цукру;

- відмінністю управління ринковою діяльністю підприємств цукробурякового виробництва, що передбачає урахування впливу сукупності макроекономічних та мікроекономічних чинників як єдиної системи.

1.3. Науково-економічне забезпечення розвитку соціоекономіки підприємств-виробників цукрового буряку

Дослідження науково-економічного забезпечення розвитку соціоекономіки аграрних підприємств в контексті управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва зумовлено тим, що економічні проблеми даної складової агропромислового комплексу країни значною мірою визначаються соціальним чинником. Бо економічні втрати, що були понесені під час реформування аграрного сектора економіки, а також поточні економічні негаразди на селі при виробництві цукрового буряку є наслідком відсутності гармонізації соціальних та економічних інтересів сільських мешканців – конкретних виконавців на практиці стратегії і тактики глибокої трансформації аграрної економіки. Звідси витікає нагальність опрацювання наукових положень стосовно розвитку соціоекономіки сільськогосподарських підприємств-виробників цукрового буряку як базової складової розбудови соціально орієнтованої аграрної економіки.

Про необхідність формування соціоекономіки підприємства в якості вихідної основи побудови суспільства на засадах соціально орієнтованої економіки свідчить те, що в Україні ще з початку 90-х років усвідомлювалася необхідність побудови такої економіки. Декларація вибраного орієнтиру

ґрунтувалося а тому, що функціонування такої економки забезпечує відновлення та стає підвищення життєвого рівня населення. Відповідно до Конституції України наша країна отримала статус соціальної держави, у якій при збереженні стабільності у суспільстві створюються сприятливі умови для забезпечення високого рівня добробуту населення, впровадження діючої системи соціального захисту для всіх членів суспільства, їх всебічного розвитку та самореалізації.

Проте, замість прогресивних економічних і науково-технологічних зрушень, підвищення матеріального добробуту, духовного рівня життя народу, країна опинилася у глибокому занепаді. За період незалежності України в ній так і не вдалось створити соціоекономічну модель розвитку, заснованої на принципах соціальної справедливості та стабільності, свободи і демократії. Станом на 1 жовтня 2012 року понад 3 млн. пенсіонерів в Україні отримують пенсію менше 1 тис. грн. на місяць [215]. Така пенсія нездатна задовольняти сучасні потреби людини та забезпечувати її повноцінну життєдіяльність.

Системна соціально-економічна криза, що продовжилася на трансформаційний період, призвела до ускладнення подальшого людського розвитку в Україні. В країні залишається низький рівень матеріального достатку населення, погіршується стан його здоров'я, знижується якість та доступність освітніх та медичних послуг, загострюється проблема розвитку соціальної інфраструктури, особливо її сільського середовища. До числа основних причин такого стану слід віднести:

по-перше, намагання побудувати соціально-орієнтовану економіку країни через концентрацію ресурсного потенціалу з його наступним централізованим розподілом згідно галузевих та регіональних запитів, пріоритетність яких визначається керівними державними структурами;

по-друге, ігнорування першочерговості розвитку соціоекономіки в підприємствах, в яких, власне, і відбувається формування ресурсного потенціалу та здійснюється безпосередня реалізація соціальних та економічних інтересів колективів та їх працівників;

по-третє, відсутність надійного науково-економічного забезпечення розвитку соціоекономіки підприємств, в тому числі виробників цукрового буряку.

З точки зору дослідників, почуття соціальної незахищеності окремих верств населення є результатом високого рівня корумпованості державної влади, недієвого виконання законів захисту прав та інтересів громадян країни. Як визначає Дикань В.Л., існування таких тенденцій призводить до зростання соціальної напруженості в суспільстві, виникнення різного роду соціальних конфліктів. Як наслідок, українці втрачають віру в майбутнє економічне процвітання своєї держави та довіру до влади зокрема [74, с. 16].

Вихід країни із затяжної соціально-економічної кризи можливий шляхом наукового забезпечення побудови соціально орієнтованої економіки, прикладне впровадження якої має відбуватися з врахуванням сучасних

здобутків світової економічної думки та специфіки національного господарювання. Оскільки базовою складовою економіки виступає підприємство, то саме його соціоекономічна модель відбиває зміст соціальних орієнтирів національної економіки. Проте опрацювання літературних джерел засвідчує, що категорія "соціоекономіка аграрного підприємства" висвітлюється недостатньо, а трактування сутності та властивостей соціоекономіки подається досить суперечливо. Звідси витікає необхідність дослідження сутності поняття «соціоекономіка» та «модель розвитку економіки на соціоекономічних засадах».

Сьогодні поряд із терміном «соціоекономіка» використовується велика кількість інших категорій, зміст та сутність яких і визначають її тлумачення. Це «соціально орієнтоване ринкове господарство», «соціально орієнтована економіка», «соціально ринкова економіка», «соціальна держава», «держава загального добробуту», «соціалізація економіки». Результати наукових пошуків показують, що соціоекономіка трактується з позицій, які передбачають наявність економічної захищеності, справедливий розподіл створеного багатства, вирішення проблеми бідності, створення робочих місць на гуманістичних засадах, людську рівність, свободу, демократію. Активізація наукових досліджень у сфері соціоекономіки сприяла поширенню у науковій літературі різних підходів до визначення її поняття.

Теоретичні основи соціально орієнтованої ринкової економіки закладено Л. Ерхардом, В. Ойкеном, А. Мюллер-Армаком, А. Рюстовим. Поняття соціальної ринкової економіки до економічної термінології ввів у 1947 р. Альфред Мюллер-Армак. Вчений вбачав під терміном «соціальне ринкове господарство» соціально-економічний устрій, в межах якого передбачається функціонування такого механізму «соціального вирівнювання» на основі розподілу національного доходу, при якому виключається надмірний рівень бідності одних верств населення та збагачення інших [188, с. 262].

Проте, засновником нового наукового напрямку – соціоекономіки вважають американського соціолога А. Етціоні, який визначив її міждисциплінарною парадигмою, яка, спираючись на критику неокласичних підходів в економіці, розвивається паралельно економічній соціології. У 1989 році у Гарвардській школі бізнесу він створив Міжнародне товариство розвитку соціоекономіки (SASE). Різні аспекти дослідження змісту соціоекономіки представлені в табл. 1.3.

Як наукова дисципліна, соціоекономіка синтезує ідеї, результати економічних, соціальних, політичних та правових наук. Міждисциплінарні підходи соціоекономіки дають можливість глибше проводити дослідження економічних проблем та пропонувати рекомендації щодо шляхів їх вирішення [66, с. 73].

На думку В. Єременка, «соціоекономіка належить до тієї галузі гуманітарних знань, що вивчає соціально-економічні процеси в суспільстві в їх єдності та взаємозумовленості» [86].

**Підходи щодо визначення сутності категорії
«соціально орієнтована економіка»**

Автор		Зміст соціальної економіки
ЗАКОРДОННІ НАУКОВЦІ	В. Антропов [13, с. 75]	концептуальна модель соціально-економічної системи, яка ґрунтується на сумісництві економічної ефективності та соціального компромісу
	А. Бутенко [41, с.7]	особлива форма ринкового господарювання, свідомо спрямована державою і суспільством на вирішення певних соціальних завдань
	Л. Ерхард [85]	забезпечення соціальних гарантій населення та соціальна спрямованість ринкового господарства
	Р. Клапгам [273, с. 44]	економіка, при якій вирішення соціальних проблем відбувається на основі економічного зростання на відміну від централізованого перерозподілу благ
	К. Мікульський, М. Гриценко [181, с. 15]	система підкорення процесу виробництва споживачу, що спрямована на підвищення рівня добробуту населення, надання соціальних послуг населенню шляхом активної перерозподільчої політики, формування середнього класу, самореалізацію особистості
	О. Нестеренко [198, с. 71]	набір соціально-економічних інститутів, головною метою яких є досягнення соціальної справедливості й високого рівня життя
	Ю. Б. Рубін, Т. В. Юр'єв [242, с. 195]	найрозвиненіша форма ринкової економіки, що передбачає поєднання ринкової свободи господарювання з принципом соціального вирівнювання, соціальним прогресом
	Г. Слезингер [263, с. 10]	економіка, формування і розвиток якої підпорядковані пріоритетній меті забезпечення добробуту кожної людини та суспільства в цілому
	Ю. П. Філякін [304, с. 32]	вільний розвиток конкуруючого індивіда, який адекватно сприймає цінності сучасності, що відображені соціальною відповідальністю і державною соціальною підтримкою
ВІТЧИЗНЯНІ НАУКОВЦІ	В.Д. Базилович [83, с. 530]	система, у якій переважає приватна власність та свобода підприємництва, а також вільний продаж усіх факторів виробництва, товарів і послуг
	Ю.М. Барський [21, с. 10]	система соціально-економічних відносин, що формуються у процесі виробництва та розподілу, обміну і споживання матеріальних благ, що спрямована на забезпечення високого рівня життя населення
	В.М. Геєць [207, с. 384]	тип господарської системи, у якій функціонування соціально-економічних інституцій орієнтовано на досягнення високого рівня і якості життя, соціальної захищеності
	О.Г. Головніна [59, с. 3]	модель сучасного суспільства, що організована на принципах соціальної справедливості, рівності, законності, соціальної захищеності, яка забезпечує своїм громадянам соціально-економічні гарантії, зайнятість і високий рівень життя
	С.М. Гринецька [65, с. 4]	функціонування такої системи господарювання, яка підпорядкована досягненню соціальних інтересів та перспектив особи, суспільства при додержанні вимог безпеки, ефективного та збалансованого розвитку в економічній та соціальній сферах
	С.В. Мочерний, О.А. Устиненко [185, с. 179]	модель соціально-економічного розвитку, яка визначає переважання приватної власності та ринку у процесі їх поєднання з державним регулюванням та державною власністю, систему соціального захисту населення
	О.Ф. Новікова [201, с. 40]	система господарювання, орієнтована на досягнення соціальних інтересів громадян, суспільства та держави загалом при дотриманні вимог безпеки, ефективного розвитку в економічній та соціальній сферах

М. Шабанова у своїх результатах наукових досліджень стверджує, що соціоекономіка вивчає двосторонні зв'язки між економічними і соціальними аспектами суспільного виробництва на різних рівнях соціальної реальності [326].

Незважаючи на те, що різні вчені пропонують різноманітні підходи щодо визначення сутності категорії «соціально орієнтована економіка», усі науковці розуміють під цим поняттям економічну систему, функціонування якої насамперед спрямоване на людину, розвиток її творчих та духовних якостей, цінностей, забезпечення високого рівня та якості життя, соціальної справедливості і захищеності [336, с. 51].

Таким чином, сьогодні потреба у соціоекономічних дослідженнях є необхідною для забезпечення сталого економічного і соціального розвитку, підвищення рівня якості життя населення та розвитку людського потенціалу. Особливо актуальним це є для України, яка суттєво відстає за рівнем економічного розвитку, соціальних стандартів, добробуту суспільства від розвинених країн, незважаючи навіть на значний природний потенціал [9, с. 18].

Перші фундаментальні дослідження розвитку соціоекономіки в нашій країні належать акад. В. М. Гейцю та В. В. Юрчишину. У Державній установі «Інститут економіки та прогнозування НАН України» 18 квітня 2012 року на засіданні Круглого столу при обговоренні проблем української моделі аграрного розвитку та її соціоекономічної переорієнтації було обґрунтовано сутність і шляхи соціоекономічної модернізації аграрного сектора, необхідність відновлення багатфункціонального характеру вітчизняного сільського господарства. Важлива роль у цьому контексті відводиться діяльності агрохолдингів щодо задоволення суспільних інтересів та вирішення проблем сільського розвитку [293, с. 14]. Адже маючи потужний ресурсний потенціал, дані господарюючі суб'єкти можуть значною мірою впливати на розв'язання соціальних проблем сільських мешканців, на території яких здійснюється відповідна виробничо-господарська діяльність.

Значний внесок у дослідження проблеми формування та забезпечення соціально орієнтованої економіки зробили українські науковці шляхом видання наукового журналу «Соціальна економіка». Великою популярністю характеризуються публікації О. І. Амоші, В. П. Антонюк, О. С. Вишневського, С. М. Гріневської, Г. В. Задорожного, О. Ф. Новікової.

Існує ряд науковців, які ототожнюють соціально орієнтовану економіку із терміном «соціальна держава» або «держава загального добробуту». Проте, ці поняття варто розмежовувати, адже, незважаючи на покладений у їх зміст підвищення добробуту населення, для кожної із них передбачені різні сфери впливу та механізми для забезпечення високого рівня якості життя населення.

Г. В. Гутман трактує соціальну державу як правову демократичну державу, в основі якої людина є найвищою цінністю суспільства. А тому пріоритетними функціями такої держави є забезпечення громадянам високого рівня життя та створення певних умов для самореалізації творчого потенціалу особистості [67, с. 17].

На думку С. Калашнікова, соціальна держава включає в себе такі складові: відповідальність за добробут населення, забезпечення зайнятості,

наявність державних соціальних виплат та системи соціального захисту, соціального забезпечення громадян [117, с.85].

У свою чергу, В. Торлопов розуміє під соціальною державою систему політико-правової та соціальної освіти, що здатна забезпечити рівномірний розподіл доходів, вирівняти до певного рівня початкові умови громадян, сприяючи збереженню соціальної стабільності у суспільстві [286, с. 8].

Новікова О.Ф. у монографії «Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання» вважає забезпечення соціальної орієнтації економіки одним із головних принципів, пріоритетних напрямів при формуванні соціальної держави [201, с. 52].

Так, автори Політекономічного енциклопедичного словника термін «соціальна держава» тлумачать як здатність проведення сучасної соціальної політики, спрямованої на забезпечення працевлаштування населення, захист прав людини, створення ефективної системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, боротьби із злочинністю та конфліктами [214, с. 359].

А. Салмін під соціальною державою вважає соціально-економічну організацію, що гарантує певну економічну і соціальну стабільність найманим працівникам не лише на основі трансферної діяльності, а й за допомогою підвищення ефективності системи управління, підтримки високих темпів економічного зростання країни [257, с. 150].

За визначенням Л. О. Четверикової, основними завданнями соціальної держави є досягнення добробуту населення шляхом забезпечення стабільності та екологічної безпеки в суспільстві, надання соціальної допомоги малозабезпеченим верствам населення, створення сприятливих умов для всебічного розвитку особистості [320, с. 104].

Узагальнюючи різні підходи щодо сутності понятійного апарату «соціальної держави», представимо її основні характеристики на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Основні характеристики соціальної держави

Таким чином, соціальна держава є «державою для людини», основними функціями якої є [145]:

1) захисна, що полягає у реалізації державних соціальних гарантій, стандартів та нормативів;

2) стимулююча, яка передбачає створення системи заохочень для соціально-економічної активності, ефективного використання підприємницького потенціалу

3) інтегративна, пріоритетністю якої є забезпечення суспільної злагоди, запобігання поляризації і маргіналізації суспільства;

4) інвестиційна функція характеризується рівнем розвитку соціальної інфраструктури, доступу всіх верств населення до установ охорони здоров'я, освіти, культури.

Вперше концепція соціально орієнтованої ринкової економіки була втілена у життя Л. Ерхардом в процесі післявоєнних економічних реформ у Німеччині. Це дозволило стати країні однією із найрозвиненіших у світі. Як результат, така модель почала широко застосовуватись в інших країнах з врахуванням їх національних особливостей.

При формуванні високоефективної моделі аграрної економіки України, здійснюваної на соціоекономічних засадах, доцільно зробити аналіз існуючих моделей соціально орієнтованої економіки у світі, що забезпечують сталий розвиток економічних систем. У сучасній науковій літературі існує декілька підходів до класифікації моделей соціально орієнтованої економіки (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Підходи науковців до класифікації моделей соціально орієнтованої економіки

Автор	Класифікація
Г. Еспін-Андерсен [353]	ліберальна, консервативна, соціал-демократична
С.Ю. Дефорж [19]	континентальна (німецька), англосаксонська, скандинавська та середземноморська
Д. Юнгблюд [340]	японська (консерватизм), англосаксонська (неолібералізм), соціальне ринкове господарство
М. Стрижніва [280]	ліберальна, корпоративна, скандинавська, південно-європейська
Р. Тітмус [196]	патерналістську, корпоративістську, етатистську
В. М. Геєць [207]	модель Бісмарка, модель Беверіджа, середземноморська та скандинавська модель

Так, Г. Віленський та Ч. Лебо виділяють дві моделі держави загального добробуту: інституціональну і залишкову, кожна із яких має свої як переваги, так і недоліки. На відміну від інституціональної моделі, яка передбачає розподіл матеріальних благ на державному рівні, мінімізовану роль громадянського суспільства, а соціальний захист населення - однією із визначних функцій держави, залишкова модель орієнтована на ефективну

діяльність інститутів громадянського суспільства (громади, добровільних фондів) і виплату державної допомоги лише при важких ситуаціях [256, с. 67].

Аналізуючи різні підходи науковців щодо класифікації моделей соціально орієнтованої економіки, найбільш поширеними у країнах Європейського союзу, є консервативна, соціал-демократична та ліберальна модель, які пропонують не лише різні підходи до вирішення соціальних проблем суспільства, а й забезпечують розвиток суспільства в цілому на принципах соціальної держави, які передбачають пріоритетність прав людини, економічну свободу, соціальну справедливість та відповідальність, визнання регулюючої ролі ринку, існування середнього класу населення (рис. 1.5).

При здійсненні цієї класифікації моделей враховувались наступні критерії: масштаби державного сектору в економічній системі; місце та особливості проведення соціальної політики у державному регулюванні; частка валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджетну систему; індекс людського розвитку; своєрідності менталітету.

Класичним прикладом консервативної моделі є модель Німеччини, що базується на засадах мінімальної участі держави, яке у свою чергу повинно бути ефективним та забезпечувати економічне зростання. Визначальним принципом такої моделі є принцип субсидіарності, відповідно з яким людина отримує допомогу насамперед від інститутів громадянського суспільства, і у випадку їх неефективності – від держави. Великого значення у цій моделі має система страхування. У Німеччині виділяють два види соціального страхування: обов'язкове та добровільне. Більшість громадян країни застраховані на випадок хвороби, при чому частка у рамках державного страхування дорівнює 88%, у приватних структурах – 12%. Отже, німецька модель дозволяє здійснити рівномірний розподіл єдиного розміру соціальних гарантій і соціальних стандартів на всі регіони країни, оплати праці і забезпечити соціальний захист населення у повному обсязі [167, с. 91].

США, Канада, Ірландія, Австралія є прикладом ліберальної моделі соціально орієнтованої економіки. Важливо також відмітити, що для даної моделі характерний найменший рівень втручання держави як в економіку країни в цілому, так і окремого громадянина зокрема. Головною метою держави є забезпечення прожиткового мінімуму своїм громадянам та формування умов, за яких кожний із них здатний отримати необхідний максимум. Соціальні трансферти передбачені для осіб працездатного віку, однак значна увага приділяється реалізації програм по працевлаштуванню тимчасово безробітних.

У США в цілому налічується близько 75 програм соціальної допомоги у вигляді виплат грошових коштів, дотацій на оплату житла, освіти, медичну допомогу, надання безкоштовних талонів для харчування [167, с. 90].

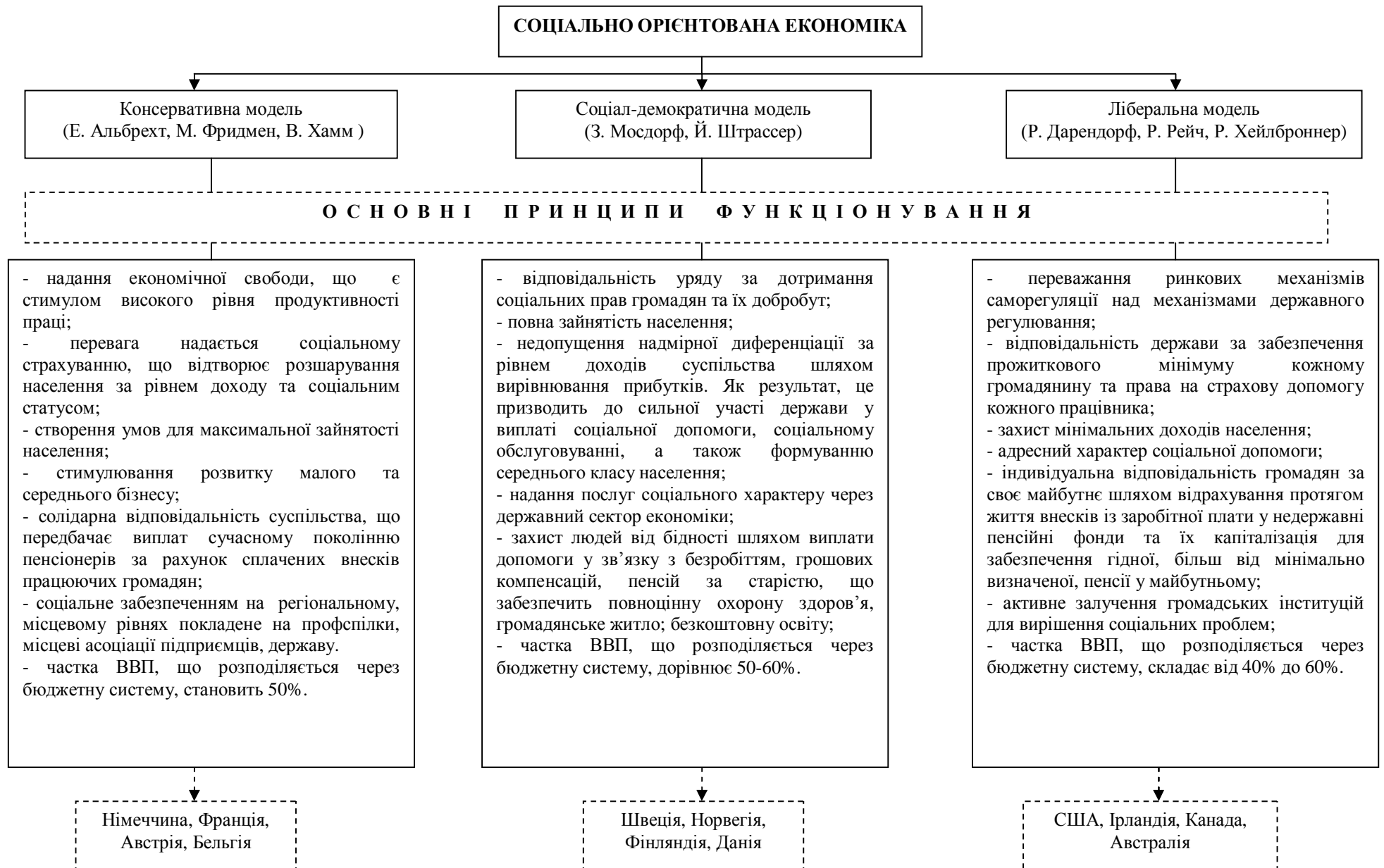

Рис. 1.5. Характеристика моделей європейської соціально орієнтованої економіки

Дослідженням питань побудови ефективної моделі соціально орієнтованої економіки, яка б відповідала рівню високорозвинених країн, гарантувала соціальну захищеність, справедливість та стабільність, займаються провідні вітчизняні вчені, серед яких О.А. Бурнукіна, В.М. Геєць, Дикань В.Л., Р.Р. Ларіна, О.М. Палій.

На шляху формування моделі соціально орієнтованої економіки Україні слід враховувати закордонний досвід розвинутих країн, де така модель вже успішно сформована та постійно вдосконалюється з врахуванням національної специфіки господарювання та процесів глобалізації, що змінюють вже існуючі моделі побудови держави добробуту.

Як вважає Н. Татаренко, теоретично обґрунтовано для України є побудова соціально орієнтованої економіки на принципах «континентальної моделі», яка використовувалась в Німеччині, Австрії, Бельгії, Франції [284, с. 60].

Прихильником німецького варіанту побудови моделі є В.П. Удовиченко, на думку якого такий вибір є гідним, адже поєднує високий рівень економічної ефективності з розвинутою системою соціального захисту, заснованої на принципах забезпечення економічної свободи, що є стимулом високого показника продуктивності праці [291, с. 39]. З огляду на зазначене модель соціально орієнтованої економіки в Україні повинна базуватись на принципі «економіка для людини» та передбачати узгодження та врахування інтересів усіх соціальних груп населення і досягнення на цій основі соціальної справедливості, безпеки та захищеності, підвищення доходів та рівня життя населення, людського і соціального розвитку шляхом ефективної економічної та соціальної політики.

Враховуючи, що швидке зростання економіки у високорозвинених країнах відбувається за рахунок соціальної сфери, в перспективі саме цю сферу в Україні потрібно розглядати як один із факторів, що спроможний забезпечити високі показники економічного зростання як на рівні держави в цілому, так і окремих регіонів. Як свідчить статистика, чим більшою є частка соціальної сфери у ВВП, тим вищим є індекс людського розвитку в країні. В узагальнюючому індексі розвитку людини станом на 2011 рік Україна посіла 76 місце серед 187 країн. Хоча індекс людського розвитку України має позитивну динаміку, дотепер у ній так і не сформовано цивілізованого ринку соціальних послуг і його інфраструктури, що повинен забезпечувати надання відповідних послуг та сприяти підвищенню ефективності розвитку людського потенціалу [55, с. 48].

У державі, що обрала орієнтири розвитку на засадах соціоекономіки, повинні бути задіяні основні принципи ринкового господарства: приватна власність, конкуренція та підприємливість, що передбачає забезпечення усім громадянам рівні права, гідні умови життя та надання соціальних гарантій. Метою побудови соціоекономіки в Україні є перш за все підвищення добробуту населення та доведення рівня та якості їх життя до рівня високорозвинених країн світу [30, с. 155].

Роль держави у створенні ефективної моделі соціально орієнтованої економіки полягає у прийнятті різного роду законодавчих актів, впровадженні комплексу реформ, які включають ряд напрямків щодо підвищення соціальної справедливості, захищеності і відповідальності, рівня та якості життя в суспільстві (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Напрямки проведення реформ для побудови соціально орієнтованої економіки

Основним напрямком реформ за умов розвитку ринкової економіки в Україні повинен стати курс на підвищення їхньої соціальної спрямованості та послідовну переорієнтацію економіки на задоволення потреб населення [42, с. 152]. Так, загальноновизнаний теоретик Дж. Кейнс вважає, що «лише активне втручання держави в соціально-економічні процеси може забезпечити економічне зростання і вирішення соціальних проблем, зокрема питань зайнятості» [201, с. 58].

Положення загальної стратегії розвитку ринку праці та трудового потенціалу України було ухвалено 5 червня 2012 року Верховною Радою України при прийнятті Закону «Про зайнятість населення» [229]. Основна

мета закону полягає у вирішенні проблем, пов'язаних з підвищенням темпів створення нових робочих місць, посиленням мотивації працівників і роботодавців до офіційного працевлаштування, зниженням рівня безробіття серед молоді, покращенням ситуації із зайнятістю людей зрілого віку, встановленням зв'язку між освітою і ринком праці, подоланням дефіциту можливостей для професійного зростання особи (рис. 1.7).

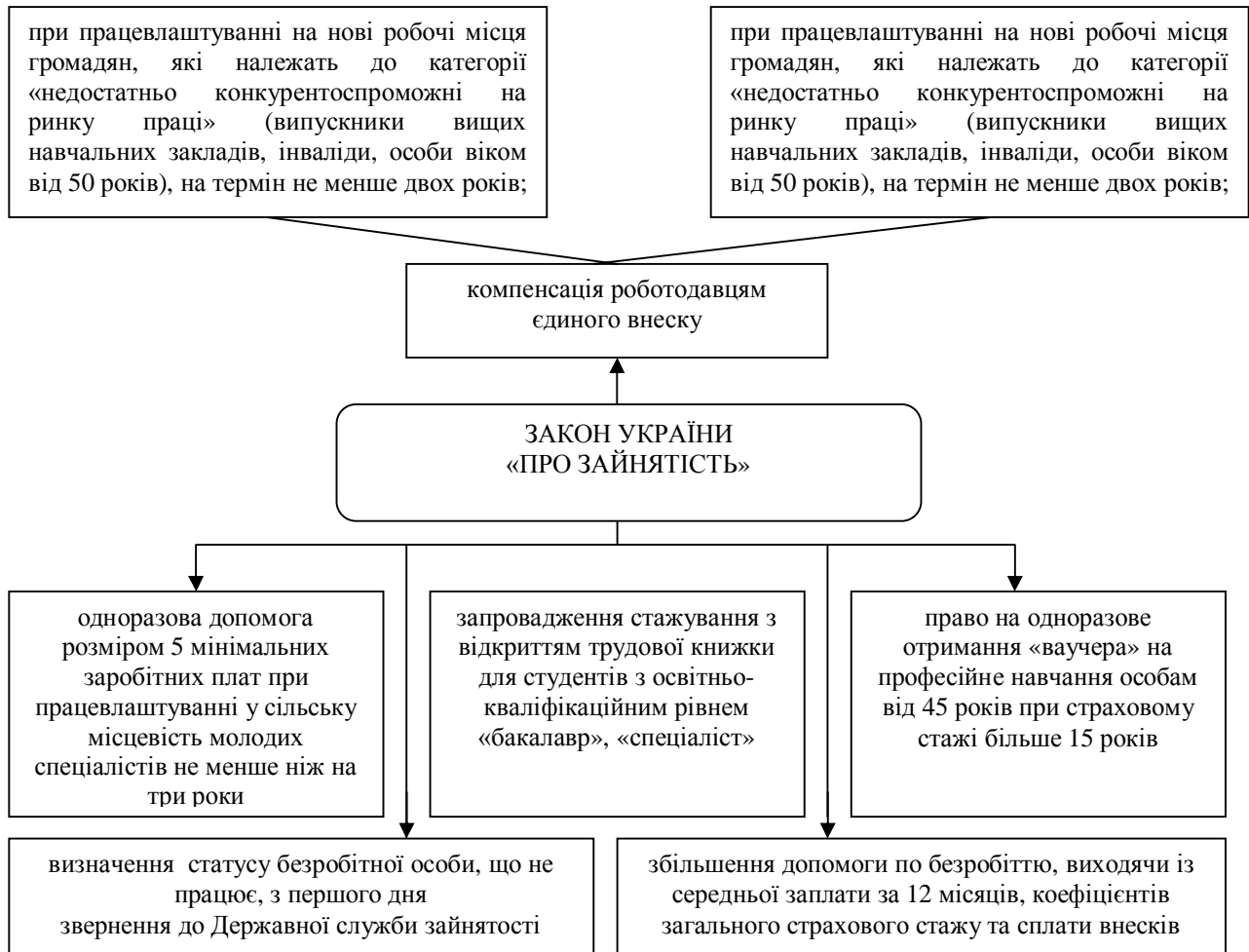

Рис. 1.7. Соціоекономічні аспекти Закону України «Про зайнятість»

На шляху побудови нової моделі розвитку держави з позицій соціоекономіки, можна виділити наступні позитивні моменти.

Можливість економії єдиного соціального внеску є прийнятним як для роботодавців, так і претендентів на працевлаштування, адже стимулює до офіційного оформлення трудових відносин та припинення виплат зарплати «у конвертах». Такі позиції держави свідчать про готовність підтримувати не лише неефективний бізнес, але й стимулювати успішні компанії з високим рівнем заробітної плати.

Тобто, законом передбачено розробку державних цільових програм, що спрямовані на створення нових робочих місць. Однак, ефективність даного

інструменту буде визначена лише після дієвого механізму їх реалізації державою.

Водночас побудова та функціонування соціально орієнтованої економіки в Україні неможлива без функціонування виваженої соціальної політики і розуміння її змісту за сучасних соціально-економічних умов. Метою соціальної політики як стратегічного напрямку розвитку суспільства є створення необхідних умов для розвитку соціальних відносин, творчого потенціалу особистості, забезпечення зростання рівня та якості життя громадян шляхом стимулювання трудової активності населення, удосконалення системи соціального захисту, досягнення повної продуктивної зайнятості в країні [57, с. 41].

Критерієм соціальності держави повинен стати факт наявності «середнього класу», який кількісно переважає в структурі суспільства. Саме у країнах з розвинутою соціально орієнтованою економікою середній клас виступає основою політичної стабільності і демократизації суспільства, головним платником податків.

При дослідженні соціальної політики підприємства Вовк В.А. визначає соціальну політику як нову сферу діяльності підприємства, яка спрямована на досягнення соціальних цілей та результатів, пов'язаних з підвищенням рівня добробуту та якості життя як працівників підприємства, так і суспільства в цілому [50, с. 5]. Проте, на сьогодні не кожен господарюючий суб'єкт втілює власну соціальну політику для підвищення рівня якості життя своїх співробітників і членів їх сімей. Це свідчить про безвідповідальне ставлення власників до умов праці і життя працівників, які створюють товари, роботи і послуги, що є джерелом прибутку підприємств.

Перспективним напрямом забезпечення соціальної орієнтації економіки є розвиток агроформувань на засадах соціоекономіки, коли такі соціальні чинники, як сприятливі умови праці, розвинена система стимулювання праці й механізми її оплати, соціальні гарантії і соціальне забезпечення починають відігравати істотну роль у підвищенні обсягів виробництва. Розвиток соціально орієнтованої діяльності підприємства залежить від дій органів державної влади, від тих умов, що будуть створені як на державному, так і місцевому рівні, та сформованого законодавчого поля, що стимулюватиме підприємства працювати не лише заради максимізації прибутку, а й добробуту місцевої громади та суспільства в цілому. Такий підхід безпосередньо стосується підприємств-виробників цукрового буряку, як невід'ємної складової аграрного сектора агропромислового комплексу країни.

Розвиток підприємств-виробників цукрового буряку на засадах соціоекономіки віддзеркалює система характеристик внутрішнього та зовнішнього походження. До числа основних із них слід віднести:

- нарощування ресурсного потенціалу суб'єкта господарювання, виробничо-господарські параметри якого відповідних кількісних та якісних характеристик в змозі задовольняти як індивідуальні, так і

колективні соціальні та економічні запити працівників, які здійснюють цукробурякове виробництво;

- безпосереднє залучення ресурсного потенціалу підприємства для вирішення соціальних, культурних та побутових проблем сільського населення, яке проживає на території, де відбувається цукробурякове виробництво;
- консолідування зусиль працівників підприємства, мешканців сільської громади та органів місцевого самоврядування на здійснення соціальних, економічних та екологічних проектів, які стосуються спільних інтересів сільської громади, на території якої відбувається цукробурякове виробництво;
- забезпечення продовольчої безпеки країни в частині постачання цукрового буряку в якості сировини для виробництва цукру;
- формування потужностей експортного потенціалу країни за рахунок продукції, що виробляється з цукрового буряку;
- задоволення різнопланових потреб замовників та споживачів, якими виступають державні структури, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, що здійснюється на основі високоефективного цукробурякового виробництва.

Зазначені підходи щодо предмету дослідження дають підстави для наступного узагальнення: розвиток підприємства-виробника цукрового буряку на засадах соціоекономіки являє собою таку виробничо-господарську діяльність, здійснення якої дозволяє аграрному господарюючому суб'єкту на базі нарощування власного ресурсного потенціалу задовольняти індивідуальні та колективні запити його власників та найманих працівників, разом з сільською громадою розв'язувати спільні соціально-економічні та природоохоронні задачі, а також відповідати вимогам, що пред'являються з боку господарського комплексу, внутрішнього та зовнішнього ринків цукробурякової продукції, світової спільноти.

1.4. Методичні підходи щодо оцінки економічної ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва

Ефективність управління інноваційним розвитком визначається фінансово-економічним аналізом результатів діяльності підприємств. Враховуючи ризикований характер інноваційного розвитку підприємств цукробурякового виробництва, потенційні інвестори постійно обґрунтовують економічну доцільність вкладення капіталу, контролюють його використання з метою отримання очікуваного економічного та іншого ефекту від впровадження.

За сучасних умов ситуація розвитку цукробурякового виробництва залишається складною. Збитковість більшості сільськогосподарських підприємств є наслідком низької ефективності їх діяльності. Підприємства галузі мають велику заборгованість перед постачальниками, бюджетом, з

оплати праці. У них недостатньо фінансових ресурсів для забезпечення необхідного рівня інтенсифікації виробництва, оновлення матеріально-технічної бази.

За останні роки на державному рівні вжито певних заходів для подолання аграрної кризи. У даний час сільське господарство є галуззю з низьким рівнем оподаткування і пільговим режимом кредитування. Однак як вид бізнесу воно й надалі відзначається нестабільністю та ризикованістю, не гарантує швидких і достатньо великих прибутків.

Новітні адаптаційні та інноваційні процеси, що відбуваються в аграрному секторі України внаслідок переходу до ринкових відносин та вступу до СОТ зумовили необхідність пошуку відповідних методичних підходів оцінки економічної ефективності розвитку цукробурякового виробництва, актуалізуючи цю проблему для науковців і практиків.

Розробкою методичних підходів до оцінювання економічної ефективності виробництва АПК займалися С.П. Азізов, В.Г. Андрійчук, Н.М. Антофій, В.Г. Борщевський, Й.С. Завадський, Ю.С. Коваленко, П.В. Круш, В.І. Мацибора, Й.М. Петрович, В.І. Подвігіна, Л.А. Попова, П.П. Руснак, О.М. Семенів, Б.М. Сердюк, О.М. Шпичак та інші.

Методологія – це загальна стратегія пізнання, система наукових принципів, форм і методів дослідження, які забезпечують досягнення кінцевого результату [87, с. 54]. Крушельницька О.В. охарактеризовує методологію як галузь знань, яка вивчає засоби, принципи організації пізнавальної і практично-перетворюючої діяльності людини. Головна мета методології науки є вивчення і аналіз методів, засобів і прийомів, за допомогою яких отримують нові знання в науці як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях пізнання [144, с. 64]. В економічному розділі науки її роль полягає у виявленні методів вивчення господарської діяльності та економічних явищ, і як наслідок, інструментів та прийомів здобуття знань у цій галузі з метою реального висвітлення механізму функціонування і подальшого розвитку економічної системи.

Економічна наука опирається на цілий ряд принципів, основними з яких є: еволюціонізм, ірраціоналізм, релятивізм, полі функціоналізм [342, с. 171].

В арсеналі економічної науки є досить широкий діапазон методів пізнання господарських явищ. Найпоширеніші з них: індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, створення теорії, експеримент [245, с. 16].

Основними методами дослідження економіки сільськогосподарської галузі є: історичний, економіко-статистичний, експериментальний, балансовий, економіко-математичний, соціологічний, абстрактно-логічний [218, с. 36].

Діяльність будь-якого підприємства пов'язана з використанням різного роду ресурсів: матеріальних, природних, трудових, фінансових. Результати, отримані в наслідок використання ресурсів, називаються ефектом діяльності.

Визначальним фактором економічного і соціального розвитку суспільства є підвищення ефективності функціонування підприємств агропромислового виробництва. Поняття економічної ефективності підприємств як універсальної для всіх видів економічної діяльності категорії характеризує успішність підприємства як суб'єкта бізнесу, джерела доходів для його власників.

Так, В.І. Мацибора вказує, що економічна ефективність його сільськогосподарської складової означає одержання максимальної кількості продукції з одного гектара земельної площі при найменших затратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції [177, с. 328].

В.Н. Некрасов та С.В. Мочерний вважають, що «економічна ефективність – це досягнення найбільших результатів при найменших затратах живої й уречевленої праці...» [186, с. 119]. З точки зору В. Вороніна, «...ефективність включає не тільки співвідношення витрат і результатів виробництва, але і якість, корисність продукції для споживачів, що відповідатиме їхнім потребам». При цьому підвищення якості сільськогосподарської продукції вимагає додаткових затрат живої і уречевленої праці [52, с. 58].

Проте в економічній літературі відсутній єдиний підхід до оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Відмінності у підходах вчених, що досліджують цю проблему, впливають в основному з різного розуміння критеріїв ефективності.

Для оцінювання економічної ефективності виробництва застосовують критерій і систему економічних показників.

Критерій – це ознака, на основі якої дається оцінка діяльності або визначаються параметри на перспективу. Він відображає певні виробничі відносини та якісний бік цих відносин, а тому перебуває у нерозривному зв'язку зі специфічними економічними законами [218, с. 69].

Важливим критерієм оцінювання ефективності діяльності підприємства є рівень його інноваційного розвитку. Проте залежно від призначення системи та умов її функціонування в якості критеріїв ефективності можуть виступати різні показники, які визначаються не лише оптимальністю функціонування об'єкту управління, але і якістю праці в управляючій системі, екологічною та соціальною ефективністю [168, с. 121].

К.П. Оболенський вважав, що критерій ефективності сільськогосподарського виробництва визначається як відношення валової продукції до витрат живої й уречевленої праці на виробництво продукції [202, с. 17].

На думку П.С. Лози, маса валового доходу виступає критерієм ефективності сільськогосподарського виробництва, а чистий дохід – результативний показником [163, с. 36]. Як стверджує М.А. Голик, на рівні галузі та окремих підприємств за критерій ефективності сільськогосподарського виробництва доцільно використовувати валовий

дохід, який, на відміну від прибутку та валової продукції, повніше характеризує кінцеві результати господарювання [159, с. 111].

Оцінка ефективності господарської діяльності сприяє виявленню та впровадженню передового досвіду, економному використанню ресурсів, впровадженню нової техніки і технології виробництва, науковій організації праці, запобіганню зайвих витрат для зміцнення ринкових позицій та виживання підприємств у конкурентній боротьбі.

Методичний підхід до визначення ефективності діяльності підприємства залишається загальновідомим: результати діяльності порівнюються з витратами або ресурсами, які забезпечили цей результат. Тобто показники ефективності є відносними величинами [62, с. 66].

Використання системи показників при визначенні економічної ефективності аграрного виробництва зумовлене насамперед його специфічністю, багатогранністю і залежністю від ряду різноманітних природних, виробничо-технологічних та економічних груп факторів (сезонність сільськогосподарського виробництва, термін існування об'єкта інвестування, життєвий цикл розвитку інновацій та інші).

У науково-економічній літературі існує декілька підходів визначення показників ефективності інноваційної діяльності.

На регіональному рівні розвитку агропромислового комплексу у системі показників виділяють такі групи:

1) цільові показники, які орієнтують розвиток агропромислового комплексу регіону на досягнення споживання кінцевих продуктів комплексу населенням регіону або на рівні науково обґрунтованих норм, а також на участь в міжрегіональному обміні та експорті цієї продукції;

2) ресурсні показники, що характеризують забезпеченість комплексу найважливішими видами виробничих ресурсів: земельними, трудовими, матеріальними, енергетичними, фінансовими, інформаційними;

3) показники оцінки, які характеризують результативність та економічну ефективність розвитку основних структурних складових підкомплексу в галузевому і виробничо-територіальному розрізах.

У кожній із наведених груп викреслюються натуральні та вартісні показники. У зв'язку з цим під час розробки єдиної системи показників особливого значення набуває проблема необхідної ув'язки в чітко визначених кількісних співвідношеннях між натуральними і вартісними показниками.

М.В. Білошкурський показники оцінювання економічної ефективності господарської діяльності поділяє на дві системи (рис. 1.8):

- 1) система часткових показників;
- 2) система узагальнюючих показників.

Економічну ефективність сільськогосподарського виробництва визначають за допомогою системи кількісних показників, яка враховує приріст продукції на одиницю фінансових та матеріальних витрат; національний і чистий дохід у розрахунку на одиницю засобів виробництва;

зростання продуктивності праці; рентабельність виробництва. Додатково застосовують «проміжні» показники: урожайність, собівартість продукції, її фондо- та матеріаломісткість, окупність капітальних вкладень [100, с. 22]. Проте така сукупність показників є більше їх переліком, чим системою. Це зумовлено суперечливою суттю окремих показників ефективності (значення показника валового доходу при збільшенні оплати праці зростає, проте при цьому знижується чистий дохід) [24, с. 68].

Рис. 1.8. Система показників економічної ефективності господарської діяльності

Переважає більшість вчених-економістів для оцінювання економічної ефективності інноваційного розвитку використовує розрахунок основних показників: інтегральний ефект, індекс рентабельності, норма рентабельності, період окупності.

Визначення інтегрального показника ефективності управління інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств здійснюється на основі чистої теперішньої (дисконтованої) вартості:

$$E = \sum_{t=0}^{T_p} (D_t - B_t) \alpha_t, \quad (1.1)$$

де E – інтегральний показник ефективності управління інноваційним розвитком підприємств;

D_t - доходи в t -й рік;

B_t - інноваційні витрати в t -й рік;

α_t - коефіцієнт дисконтування;

T_p - розрахунковий рік.

Рентабельність розвитку інноваційної діяльності визначають, використовуючи індекс рентабельності:

$$J_R = \frac{\sum_{t=0}^T D_t \cdot a_t}{\sum_{t=0}^T B_t \cdot a_t} . \quad (1.2)$$

Індекс рентабельності чітко пов'язаний з значенням інтегрального показника (якщо інтегральний ефект позитивний, то індекс рентабельності $J_p > 1$ (інновації вважаються економічно ефективними), коли $J_p < 1$ – неефективними).

Внутрішня норма рентабельності показує ту норму дисконту E_R , при якій значення дисконтованих доходів протягом певної кількості років дорівнюватиме інноваційним вкладенням у реалізацію проекту:

$$D = \sum_{t=1}^T \frac{D_t}{(1 + E_R)^t} ; \quad (1.3)$$

$$B = \sum_{t=1}^T \frac{B_t}{(1 + E_R)^t} ; \quad (1.4)$$

D – загальний результат інноваційної діяльності (дисконтовані доходи),
 B – загальні капітальні (інноваційні) вкладення.

Одним із найбільш розповсюджених показників оцінки інноваційної діяльності є термін окупності інноваційного проекту T_0 . Це період, протягом якого додатковий прибуток, що отриманий внаслідок реалізації інноваційного проекту, забезпечить повернення вкладених інвестиційних коштів:

$$T_0 = \frac{\Pi}{D} , \quad (1.5)$$

T_0 – період окупності;

Π – початкові інвестиції у проект.

Дослідження рівня задоволення потреб споживачів та країни у цукрі є досить актуальним оскільки дає можливість аналізувати стан внутрішнього ринку. Для оцінки задоволення фізіологічних потреб споживачів в цукрі слід використовувати формулу:

$$p = \frac{s}{n} , \quad (1.6)$$

де p – коефіцієнт задоволення потреби людини у цукрі;

s – річний обсяг цукру спожитого однією особою;

n – річна норма споживання цукру на одну особу.

Рівень забезпеченості населення країни цукром слід визначати за формулою:

$$P_k = \frac{(Z + F + I - E)}{n \times m} \quad (1.7)$$

де P_k – коефіцієнт забезпеченості населення країни цукром;

Z – перехідний запас цукру;

F – виробництво цукру;

I – імпорт цукру;

E – експорт цукру;

m – середньорічна кількість населення.

Для отримання необхідного ефекту до системи показників ставлять певні вимоги, які повинні:

1) охоплювати інноваційний процес на всіх стадіях життєвого циклу продукції;

2) відображати перспективу інноваційного проекту після його впровадження мінімум як на 3-5 років та обґрунтовувались на основі аналізу оцінки господарської діяльності підприємства протягом попередніх років;

3) бути конкретними, кількісно і вартісно виражаючи певні явища єдиного інноваційного процесу;

4) спиратись на дані з конкурентоспроможності конкретних товарів на конкретних ринках за конкретний період;

5) відображати усі аспекти фінансової діяльності підприємства (витрати, доходи, страхування, податки, ліквідність цінних паперів та коштів) [91, с. 34].

У розвинутих західних країнах при визначенні економічної ефективності виробництва цукрових буряків також використовують систему показників. Так, у США вона включає: виручку від реалізації з розрахунку на 1 га посівів, середню ціну реалізації, сумарний грошовий валовий дохід і чистий грошовий дохід, розрахований як різниця між сумарним доходом і виробничими витратами.

Підвищення економічної ефективності буряківництва можливе як за рахунок збільшення урожайності цукрових буряків, так і на основі зниження трудових, матеріальних і фінансових витрат на виробництво продукції шляхом впровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій.

Ефективність роботи цукрових заводів залежить від ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств виробників сировини. Заводи є основними споживачами цукрових буряків (70-90% у структурі каналів реалізації). Проте українського товаровиробника держава захищає недостатньо: ввізне мито, згідно з умовами СОТ, встановлено 50% митної ціни замість 300 євро за тону та 2% в межах митної квоти на цукор-сирець з тростини; через кордони вільно проникають цукровмісні матеріали та цукрозамінники; сировинну з цукрових буряків переробляють переважно на давальницьких умовах, існує дисбаланс інтересів виробників коренеплодів і

цукрових компаній (обман під час прийняття сировини, неплатежі, відмова від укладання контрактів тощо), що призводить до відмови від вирощування цукрових буряків, скорочення посівних площ.

Система показників для визначення економічної ефективності цукрових заводів представлена на рисунку 1.9.

Ефективність роботи цукрового заводу визначається величиною втрат бурякомаси і цукру під час приймання, зберігання, внутрішньозаводського транспортування та перероблення буряків, а також вмістом цукру в мелясі. Показником, що узагальнює значення всіх вище перелічених показників і характеризує роботу цукрового заводу є коефіцієнт виробництва цукрози (%) до кількості цукрози в прийнятих на приймальний пункт цукрового заводу буряках зони заготівлі.

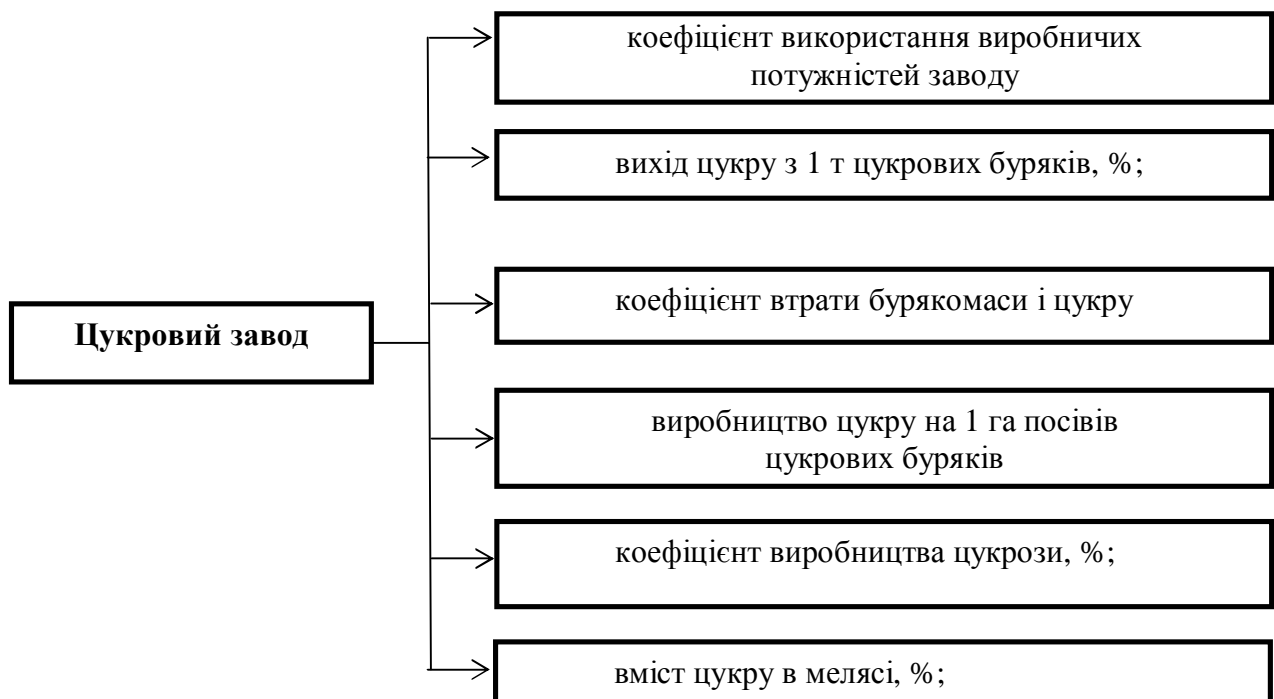

Рис. 1.9. Показники оцінки виробничо-господарської діяльності цукрових заводів

У зв'язку з відсутністю коштів сьогодні не приділяється увага альтернативним видам палива. Той самий жом, мелясу можна широко використовувати, проте Державних програм з цього приводу поки немає, а бізнес не готовий вкладати гроші в експерименти. Тому однією із проблем є проблема інвестицій у цукрову галузь.

Критеріями оцінки результатів ефективності впровадження інновацій в управління сільськогосподарськими підприємствами є актуальність, значущість і багатоаспектність інновацій [274, с. 195].

На основі аналізу виявлено, актуальність інноваційної діяльності повинна відповідати цілям та місії інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства; цілі впровадження інноваційних змін

повинні формуватися з огляду на зазначені пріоритети (соціальні, економічні, науково-технічні, екологічні), які визначають загальну стратегію розвитку підприємств цукробурякового виробництва.

Значущість інновацій визначається їх вагомістю і рівнем прийняття. На макроекономічному рівні вона полягає у розв'язанні проблем загальногалузевого масштабу аграрного сектору економіки; на мезорівні стосується проблем певного регіону при розв'язанні цілей щодо реалізації його потенціалу шляхом здійснення інноваційних програм і проектів; на рівні окремого підприємства (мікрорівень) зміцнює його ринкові позиції через інноваційні шляхи розв'язання поточних проблем меліоративного землеробства.

Основою соціально-економічного прогресу, джерелом його економічного зміцнення та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є рівень ефективності управління інноваційним розвитком в розрізі конкретних галузей. При цьому багатоаспектність сільського господарства враховує вплив інновацій як на економічну ефективність, так і на соціальну результативність галузевого функціонування. Тому ефективність управління інноваційним розвитком підприємств цукробурякового виробництва визначається системою показників з трьох груп, кожна з яких віддзеркалює відповідно соціальну, економічну і наукову складову досліджуваного процесу. Так, перша група показників характеризує рівень задоволення потреб споживачів в продукції цукробурякового виробництва, в тому числі з позицій надійності продовольчої безпеки, а також стосовно зайнятості сільського населення. Друга група показників відбиває ефективність сільськогосподарських виробників при здійсненні виробництва цукрових буряків та цукрових заводів при їх промисловій переробці кожного окремо, як автономних учасників агропромислового виробництва, а також як консолідованого виробника продукції з цукрових буряків, що призначена для кінцевого споживача, в тому числі і зарубіжного. Третя група показників висвітлює економічну ефективність власне інноваційної складової в процесі виробництва та збуту цукрових буряків та продуктів їх промислової переробки.

Тобто система показників ефективності цукробурякового виробництва досить різнопланова: урожайність цукрових буряків та їх якість, включаючи відсоток цукристості, забрудненість цукрових буряків; відсоток заводського виходу цукру; собівартість продукції; рівень рентабельності виробництва цукру; норма прибутку, інтегральний ефект, терміни окупності інвестицій. Уточнюючими показниками, що можуть використовуватися для діагностики наявності засад соціоекономіки підприємств-виробників цукрового буряку є кількісні та якісні характеристики, які відбивають рівень матеріального, соціального та побутового достатку як власників та найманих працівників, так і сільської громади, де здійснюється відповідна виробничо-господарська діяльність.

Узагальнення досліджень теоретико-методичних основ управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва дозволяє зробити наступні висновки:

1. Ефективний розвиток цукробурякового виробництва передбачає впровадження досягнень науково-технічного прогресу та інноваційних розробок в практику господарювання сільськогосподарських підприємств. Інноваційна модель розвитку сільгоспвиробника стабілізує виробничо-господарські процеси та посилює конкурентоспроможність товаровиробників та його продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

2. Сутність управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва виражається як цілеспрямована діяльність господарюючих суб'єктів, яка передбачає комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск нових товарів та послуг в частині новоствореної (застосованої) і (або) вдосконаленої конкурентоздатної технології, продукції, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість цукробурякового виробництва і забезпечують його підприємствам досягнення у ринковому середовищі стратегічних та тактичних соціально-економічних цілей.

3. Ефективність управління інноваційною діяльністю досягається шляхом регулювання нормативного-правової бази щодо стимулювання інноваційної діяльності; створення системи кадрового забезпечення відповідно до специфіки проведення процесу виробництва; скорочення інноваційного лагу внаслідок мобілізації власних коштів агропромислових підприємств; активізації інвестиційної привабливості інновацій у сільське господарство за рахунок державної підтримки, довго- та короткострокових кредитів із зниженою кредитною ставкою, коштів національних, іноземних та міжнародних наукових фондів, іноземних інвестицій.

4. При формуванні стратегії управління інноваційним розвитком підприємств цукробурякового виробництва необхідно враховувати особливості галузі, які зумовлені прискоренням науково-технічного прогресу та впровадженням його результатів в практику; посиленням конкуренції на світовому та вітчизняному ринках сільськогосподарської продукції та продуктів її промислової переробки внаслідок економічної глобалізації та участі України в світовому поділі праці; організаційно-технологічними умовами функціонування галузі; призначенням і характером цукробурякової продукції; закономірностями в розміщенні підприємств цукрової промисловості; нерівномірністю виробничо-господарської діяльності протягом року; відмінністю управління ринковою діяльністю підприємств цукробурякового виробництва з урахуванням впливу сукупності макроекономічних та мікроекономічних чинників як єдиної системи.

5. Доведено, що ефективність управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва визначається системою показників, які характеризують: рівень задоволення потреб споживачів в продукції

цукробурякового виробництва, в тому числі з позицій надійності продовольчої безпеки, а також стосовно зайнятості сільського населення; ефективність сільськогосподарських виробників при здійсненні виробництва цукрових буряків та цукрових заводів при їх промисловій переробці як автономних учасників агропромислового виробництва, а також як консолідованого виробника продукції з цукрових буряків, що призначена для кінцевого споживача, в тому числі і для зарубіжного; економічну ефективність виокремлено інноваційної складової, що має місце в процесі виробництва та збуту цукрових буряків та продуктів їх промислової переробки.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ПІДПРИЄМСТВАХ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

2.1. Оцінка макроекономічних та мікроекономічних умов здійснення управління інноваційними процесами в підприємствах цукробурякового виробництва

За умов інтеграції економіки України у світове господарство проблема конкурентоспроможного функціонування вітчизняного аграрного сектора, зокрема цукробурякового є стратегічно важливою. Адже успішність її розв'язання впливає на стабільний розвиток економіки та стан продовольчої безпеки країни.

Поліпшення рівня якості виробленої продукції, зміцнення конкурентних позицій на світових та вітчизняних ринках, задоволення потреб споживачів значним чином залежить від інноваційної діяльності підприємства. Поряд з найкрупнішими аграрними компаніями, що активно впроваджують інновації в свою діяльність, більшість сільськогосподарських підприємств не мають такої можливості розвитку через відсутність значних фінансових ресурсів. Особливого значення набуває використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій виробництва, сучасної високопродуктивної техніки, засобів захисту рослин [203, с. 146].

Світова фінансова криза суттєво позначилась на стані та тенденціях розвитку світового ринку цукру. Його функціонування являє собою поєднання вільного ринку з регульованими внутрішніми ринками окремих країн. За даними Міжнародної організації по цукру, переважна частина цукру (майже 75-80%), що продається на світовому ринку, пов'язана з певними обмеженнями та державним регулюванням з боку більшості країн світу [164, с. 8].

Подолання кризової ситуації й відродження конкурентоспроможності українського цукру на світовому ринку стало національною проблемою, розв'язання якої водночас на макро- і мікрорівнях має не тільки важливе економічне, а й політичне значення.

У світі основною сировиною для виробництва цукру та додаткової побічної продукції (етанолу) є цукрова тростина, посівні площі якої щороку збільшуються порівняно із цукровими буряками, частка яких у виробництві складає приблизно 25%. Причиною такої тенденції є нижча собівартість

виробництва цукру з цукрової тростини у 1,5-2 рази ніж з буряків. Це позначилося і на економіці України, коли цукор-сирець у попередніх роках завозився у значній кількості, тим самим відбиваючи інтерес, мотивацію у сільгоспвиробника та виробника цукру займатись виробництвом даної продукції. Помірне, конструктивне регулювання внутрішнього ринку з боку держави мало результат і ввіз на внутрішній ринок цукру лімітовано тарифною квотою в об'ємі 260 тис. тонн з пільговою ставкою ввізного мита 2% (понад вказаної квоти – 50%).

Найбільшими виробниками цукру у світі є Бразилія, Індія, ЄС, Китай та США, частка яких у світовому виробництві щорічно складає 60% (табл. 2.1).

Світовим лідером виробництва цукру з цукрової тростини є Бразилія, на яку припадає 23% світового виробництва цукру. Це найбільший постачальник цукру-сирцю на зовнішній ринок, виробництво якого майже у 3 рази перевищує загальне світове виробництво бурякового цукру. За статистичними даними виробництво цукру в Бразилії у 2009/2010 маркетинговому році становило 40,7 млн. тонн, а етанолу – 29 млрд. літрів. У 2011/2012 маркетинговому році за прогнозами експертів світове виробництво цукру збільшиться на 8,4% і досягне рекордного рівня 182,2 млн. тонн. Особливістю виробництва бразильського цукру-сирцю є його конкурентоспроможність на світовому ринку за рахунок високої якості та низької собівартості (табл. 2.2).

Світові ціни на цукор 2011 р. побили рекорд. Якщо минулого року вартість білого цукру-піску на світових біржах становила майже 700 долл./т, а цукру-сирцю з тростини – понад 600 долл./т, то ф'ючерсні цукрові контракти на березень 2011 р. укладено за ціною 820 долл./т білого цукру і 780 долл./т цукру-сирцю. Тому на сьогодні кон'юнктура світового цукрового ринку є достатньо сприятливою для відродження вітчизняної цукробурякової галузі, зміцнення її економіки та модернізації матеріально-технічної бази [35].

Протягом останніх років бразильська промисловість цукрової тростини була привабливою для інвестицій. Відповідно до рішення бразильського уряду 42,5% врожаю цукрової тростини використовується для виготовлення цукру, а решта (57,5%) є сировиною для виробництва додаткової продукції – етанолу. Такий розподіл пов'язаний із давньою традицією використання біопалива у цій країні та світовою кон'юнктурою цін на нафту, бо прибуток як від виробництва цукру, так і біопалива у Бразилії є майже однаковим [56].

Таблиця 2.1

Виробництво цукру в країнах світу, млн. тонн

Країна	Виробництво			Пропозиція			Використано			Імпорт			Експорт		
	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011
Світ	143,540	152,188	163,836	230,925	231,180	238,334	154,371	154,145	157,674	48,169	51,298	47,981	-	-	-
Бразилія	31,850	36,400	40,700	32,065	35,265	39,865	11,650	11,800	12,000	0,000	0,000	0,000	21,550	24,300	28,400
Індія	15,960	19,460	24,700	27,896	27,480	29,875	24,200	23,500	24,500	2,786	4,500	1,200	0,176	0,005	0,020
Китай	13,317	11,566	14,020	18,359	16,450	17,005	14,500	14,900	15,500	1,077	1,100	1,500	0,075	0,065	0,078
Таїланд	7,200	6,940	7,150	9,851	9,496	9,546	2,000	2,100	2,200	0,000	0,000	0,000	5,295	5,000	5,200
США	6,833	7,118	7,407	11,135	10,764	10,414	9,652	9,512	9,512	2,796	2,286	1,891	0,123	0,136	0,136
Мехіко	5,260	4,900	5,450	7,395	6,358	6,468	5,540	5,000	4,950	0,160	0,970	0,150	1,367	0,490	0,500
Австралія	4,814	4,700	4,980	5,223	5,160	5,299	1,250	1,250	1,250	0,009	0,009	0,009	3,522	3,600	3,700
Пакистан	3,512	3,420	3,770	4,800	5,000	5,200	4,175	4,200	4,280	0,125	1,030	0,700	0,075	0,070	0,070
Аргентина	2,420	2,230	2,260	2,646	2,466	2,231	1,740	1,740	1,770	0,021	0,010	0,005	0,580	0,760	0,340
Гватемала	2,381	2,415	2,474	2,990	3,007	3,020	0,744	0,807	0,750	0,000	0,000	0,000	1,654	1,654	1,680
Південна Америка	2,350	2,254	2,250	2,745	2,484	2,529	1,530	1,565	1,595	0,168	0,200	0,230	1,185	0,870	0,800
Колумбія	2,277	2,200	2,200	2,586	2,656	2,561	1,585	1,605	1,625	0,139	0,040	0,040	0,585	0,730	0,740
Філіппіни	2,100	2,000	2,200	2,647	2,472	2,368	2,100	2,150	2,150	0,000	0,150	0,000	0,225	0,154	0,142
Індонезія	2,053	1,910	1,911	4,840	4,850	5,271	4,500	4,400	4,900	2,197	2,600	2,910	4,500	4,400	4,900
Україна	1,710	1,380	1,700	2,368	2,091	2,196	2,100	1,950	2,000	0,078	0,480	0,360	0,037	0,005	0,005
Куба	1,250	1,000	1,100	1,573	1,270	1,290	0,710	0,700	0,700	0,100	0,132	0,110	0,725	0,490	0,500
Японія	0,950	0,920	0,920	2,742	2,701	2,721	2,375	2,400	2,400	1,452	1,416	1,502	0,002	0,002	0,002

Джерело: United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service // Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://www.fas.usda.gov/htp/sugar/2010/sugarMay2010.pdf>

Фінансова криза 2009-2010 рр. поставила цукрову та етанолову галузь країни перед необхідністю злиття, у результаті чого відбулося поглинання великими конкурентами дрібних компаній. Бразильський концерн Cosan, який є найбільшим у світі експортером цукру та етанолу, купив другу за величиною виробництва цукру компанію Nova America, збільшивши потужність по переробці цукрової тростини до 61 млн. т. Це становить 10% всього врожаю Бразилії [314, с. 18].

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика виробництва цукру

Бразилія (цукрова тростина)	Україна (цукрові буряки)
розміщення	
концентрація посівів біля переробних підприємств	розпорошеність сировинних зон
тривалість виробництва продукції	
до 9 місяців	63,7 діб
вміст цукру	
20%	14,73%
побічна продукція	
етанол, «чорна меляса»	біоетанол, жом, меляса, вапно, дефекаат
вартість цукру на світових біржах	
600 дол./ т	700 дол./ т

Джерело: розроблено автором

Залежно від обсягів внутрішнього виробництва та ситуації на світовому ринку, Бразилія експортує 45-55% виробленого цукру переважно до країн Азії та Африки. Другим світовим експортером цукру є Таїланд, який протягом року експортує приблизно 5,0-5,5 млн. т цукру.

Важливими експортерами цукру є Австралія, Гватемала, Індія, ПАР, сукупний обсяг цукру яких у світовій торгівлі дорівнює 90%. Основними імпортерами цукру є Китай, Індонезія, Японія, Південна Корея [56].

У таблиці 2.3 представлені масштабні виробники як бурякового цукру, так і цукрових буряків. Переважно це є країни Європи (Німеччина, Франція, Україна, Польща та Великобританія), США та Російська Федерація, які виробляють понад 62 % світового обсягу цукрових буряків.

Розвиток цукробурякової галузі України визначає не лише активність формування ринку цукру, а й рівень функціонування продовольчих підгалузей, що використовують цукор та іншу цукрову продукцію у своєму виробничому процесі. Відповідно зростання цін на цукор призводить до підвищення цін на асортимент хлібопекарської та кондитерської галузі, харчових концентратів і консервів, дитячого харчування, соків і навіть ліків.

Споживання цукру в країні залежить від багатьох факторів: рівня доходів населення; динаміки цін на цукор та інші продукти, структури споживання продовольчих товарів; національних та регіональних особливостей харчування; сезонності, коли попит на цукор періодично

зростає, наприклад, влітку та восени під час сезонного виробництва фруктових консервів, напоїв, соків, морозива.

Таблиця 2.3

Світове виробництво цукрових буряків, млн. тонн

Країна \ Рік	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009
Україна	44,3	29,7	13,2	15,5	16,9	13,4	10,1
Весь світ	309,2	264,7	246,6	241,0	247,9	222,0	227,2
Австрія	2,5	2,9	2,6	3,1	2,7	3,1	3,1
Білорусь	-	1,2	1,5	3,1	3,6	4,0	4,0
Болгарія	0,6	0,2	-	-	-	-	-
Великобританія	7,9	8,4	9,3	8,5	6,5	7,5	8,3
Греція	2,8	2,5	3,0	2,6	0,9	0,9	1,0
Данія	3,5	3,1	3,3	2,8	2,3	2,2	1,9
Іспанія	7,4	7,4	7,9	6,7	5,1	4,0	4,2
Італія	11,8	13,2	11,6	8,6	4,6	4,4	3,3
Казахстан	-	0,4	0,3	0,3	0,3	0,1	0,2
Канада	0,9	1,0	0,8	0,7	0,8	0,3	0,7
Китай	14,5	14,0	8,1	7,9	8,9	10,0	7,2
Нідерланди	8,6	6,4	6,7	5,8	5,4	5,2	5,7
Німеччина	30,4	26,0	27,9	25,3	26,1	23,0	25,9
Польща	16,7	13,3	13,1	11,0	11,1	8,7	10,8
Російська Федерація	-	19,1	14,1	21,4	29,0	29,0	24,9
Румунія	3,3	2,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
США	25,0	25,5	29,5	25,1	31,9	24,4	26,8
Угорщина	4,7	4,2	2,0	3,1	2,0	0,6	0,7
Фінляндія	1,1	1,1	1,0	1,2	0,7	0,5	0,6
Франція	31,7	30,6	31,1	29,3	32,3	30,3	35,1
Швейцарія	0,9	0,8	1,4	1,6	1,6	1,6	1,7
Швеція	2,8	2,5	2,6	2,4	2,0	2,0	2,4
Україна до всього світу, %	14,3	11,2	5,4	6,4	6,9	6,0	4,4

Джерело: Статистичний збірник. Сільське господарство України за 2010 р / Державна служба статистики України / За ред. Ю.М Остапчука. – К., 2011. — С. 367

Ще за радянських часів Україна займала перше місце в світі за розмірами посівних площ цукрових буряків та валового виробництва цукру. Це давало можливість забезпечувати внутрішні потреби цукру країни у повному обсязі та експортувати більше 60% виробленої продукції у інші республіки колишнього СРСР.

Протягом 2006-2010 рр. споживання цукру на одну особу в Україні зменшилось на 6,1% і складало 37,1 кг на рік при науково-обґрунтованій нормі 38 кг на душу населення на рік (табл. 2.4).

Причиною цього явища стала економічна криза у сільському господарстві, зокрема у досліджуваній галузі, втрата зв'язків на зовнішніх

ринках цукру, інфляція, зниження купівельної спроможності населення внаслідок фінансово-економічної кризи, спрощення технології вирощування цукрових буряків та зменшення сировинної бази для виробництва цукру.

Таблиця 2.4

Виробництво та споживання цукру на одну особу в Україні

Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010 у % до 2006
Показники						
Споживання цукру на одну особу за рік; кг.	39,5	40,0	40,9	37,9	37,1	93,9
Виробництво цукру на одну особу; кг.	55,4	40,1	34,0	27,7	39,3	70,9
Норма споживання на 1 особу, кг	38	38	38	38	38	-

Джерело: Статистичний щорічник України 2010 рік / Держкомстат України / За ред. О.Г. Осауленка. – К., 2011. — С. 123, 416

Виробництво цукру по Україні у 2010 р. порівняно з 2006 р. зменшилось на 29,8% або на 769 тис. тонн (табл. 2.5). Так, у 2006 р. країна виготовила рекордну кількість цукру за останні роки – 2574 тис. тонн при потребі внутрішнього ринку у 1775 тис. тонн. Це спричинило перенасичення (799 тис. тонн) внутрішнього ринку та падіння цін на цукор, відповідно – і на цукрові буряки. Така ситуація стала передумовою для скорочення посівів цукрових буряків протягом наступних років.

Таблиця 2.5

Виробництво та забезпеченість населення України цукром

Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010 у % до 2006
Показники						
Виробництво цукру, тис. т	2574	1867	1571	1275	1805	70,2
Потреба цукру, тис. т	1775	1767	1756	1748	1740	98,0
Дефіцит (надлишок) виробництва цукру	799	100	-185	-473	65	-
Населення країни, млн. осіб	46,7	46,5	46,2	46	45,8	99,6

Джерело: Статистичний щорічник України 2010 рік / Держкомстат України / За ред. О.Г. Осауленка. – К., 2011. — С. 133

У 2008 та 2009 рр. був дефіцит цукру, що дорівнював відповідно 185 та 473 тис. тонн та покривався за рахунок імпорту тростинної цукросировини у межах встановленої квоти. Зменшення пропозиції 2008-2009 рр. зумовили активізацію внутрішнього виробництва та ріст цін на цукор та супутні продукти. За підсумками 2010 р. виробництво бурякового цукру порівняно з 2009 р. у країні зросло на 41,6% і становило 1,805 млн. тонн. Для задоволення внутрішніх потреб на рівні 1740 тис. тонн цукру є достатньо. (рис. 2.1).

За даними НАЦУ «Укрцукор» сьогодні ринок цукрової галузі України представлений 12 агропромисловими утвореннями різної структури (табл. 2.6). Цукрові холдинги забезпечують більшість виробництва цукру в Україні.

Вони вийшли на світові ринки фінансових запозичень і визнані світом, Європою.

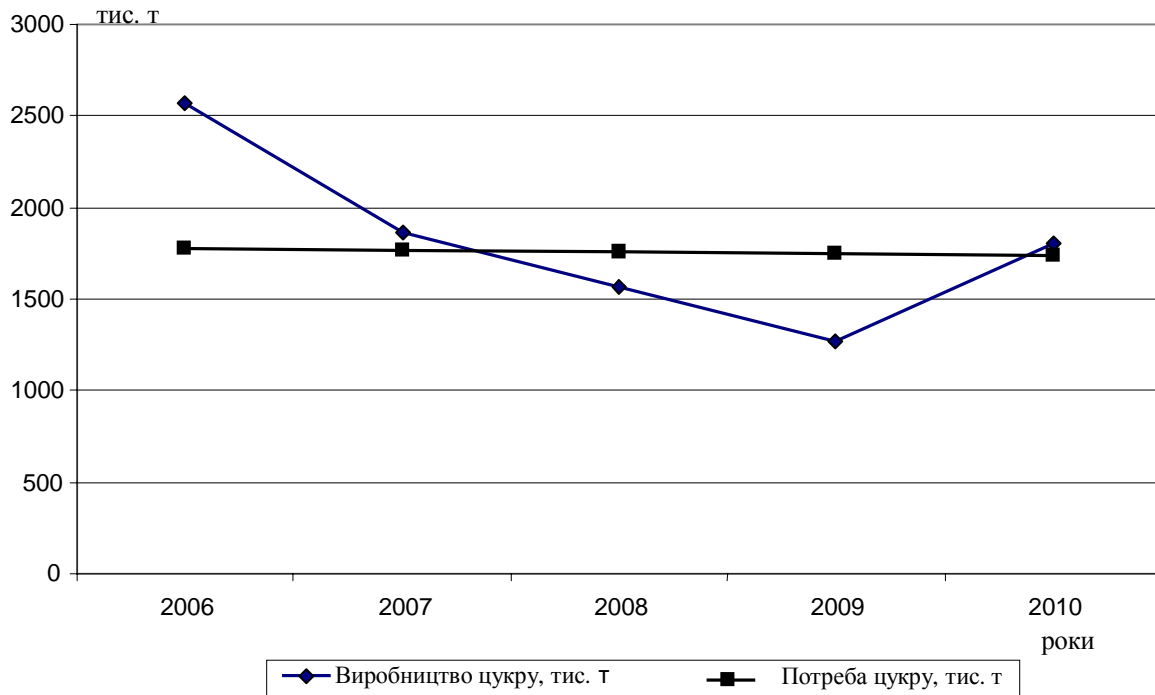

Рис. 2.1. Виробництво та нормативно-споживча потреба цукру в Україні

У 2010 р. найбільшу кількість цукру було вироблено ТОВ «Астарта-Київ» - 198 тис. тонн. Частка інтегрованих компаній у загальному розмірі виробництва цукру становить 62,1%. Так, із 73 цукрових заводів у 2010 р. 32 належать до інтегрованих формувань. Це сприяє розширенню товарного асортименту відповідно до потреб ринку, модернізації існуючої та розробки нової техніки, технології, форм організації виробництва і праці, посиленні конкуренції серед відповідних структур.

За даними Державного комітету статистики України реалізаційна ціна тонни цукру у 2010 р. становила 5717,3 грн., що на 49,8% більше порівняно із минулим роком. Основною причиною підвищення цін на цукор в Україні є його дефіцит як на внутрішньому, так і світовому ринку (близько 7 млн. тонн). Це зумовлено глобальним дефіцитом пропозиції у 2009/2010 маркетинговому році, скороченням у світі посівних площ на 0,7 млн. га, а також низьким урожаєм в Бразилії, Індії та Австралії [77, с. 40].

Згідно з дослідженнями Міжнародної організації з цукру [34, с. 26] на формування внутрішніх цін на цукор впливають такі чинники як:

- 1) стан національного цукрового балансу у поточному та наступному сезонах, враховуючи кількість цукру в запасах, співвідношення обсягів запасів та споживання, очікуваний рівень самозабезпечення (станом на 1 березня 2010 р. запаси цукру становлять 1 млн. т.);

2) політика держави щодо ринку цукру, яка полягає у контролі за внутрішніми цінами на цукрові буряки та цукор, наданні державних дотацій та захисті вітчизняного виробника. Розмір державних дотацій на вирощування цукрових буряків у 2008 р. в Україні складав 750 грн./га, у 2009 р. – задекларовано 750 грн./га, які не були виплачені. Науково обґрунтованим для відновлення родючості ґрунтів у бурякових сівозмінах є державна дотація розміром 1500 грн./га.

Таблиця 2.6

Структура інтегрованих формувань на ринку цукробурякового виробництва України

Цукрові компанії	Кількість цукрових заводів		Переробка цукрових буряків, тис.т		Вироблено цукру, тис. т	
	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
ТОВ "Астарта-Київ"	5	5	1525,7	1556,5	225,3	198
Група компаній "Укррос"	3	6	946,5	1030,1	130,2	116,4
ТОВ "Агропродінвест"	2	2	667,1	982,8	103,1	120,4
ТОВ "Райз-цукор"	1	1	691,4	534,6	101,3	76,1
Група компаній "Мрія-Центр"	6	7	714,7	907,6	74,9	91,3
ТОВ "Радехівський цукор"	1	1	484,4	676,1	61,9	78,8
Агрофірма "Світанок"	2	2	313,6	314,2	52,5	45,2
ЗАТ "Західна компанія "Дакор"	1	1	326,6	481,2	47,2	56,6
ТОВ "Панда"	1	3	279	452,2	32,9	50,3
ТОВ "Галс ЛТД"	2	2	217	267,2	29,7	32,8
ТОВ "Подільські цукроварні"	2	3	161,5	398,8	22,4	41,7
ВАТ "Геофіпольський цукровий завод"		1	280,4	451,8	36,2	52,5
Всього:	26	32	6607,9	8054,2	917,6	960,1
%	46,4	43,8	71,8	61,8	72,4	62,1
Заводи не інтегровані в компанії	30	41	2598,1	4976,5	349,5	586,1
Разом по Україні	56	73	9206	13030,7	1267,1	1546,2

Джерело: за даними НАЦУ «Укрцукор»

Вітчизняного товаровиробника Україна захищає недостатньо, бо, згідно з умовами СОТ, ввізне мито дорівнює 50% митної вартості замість 300 євро за тонну, а на цукор-сирець – 2% у межах митної квоти; має місце контрабанда цукровмісних матеріалів та цукрозамінників, що використовуються у виробництві продуктів харчування; є дисбаланс інтересів між виробниками цукрових буряків та цукровими підприємствами, що призводить до скорочення площі посівів та відмови від вирощування цукрових буряків взагалі.

Негативний вплив на внутрішній ринок завдає нелегальне ввезення цукру сирцю в Україну. За даними Пономарьова С., щороку близько 1 млн. т цукру-сирцю завозиться до України на давальницьких умовах та перероблюється з тим, щоб в подальшому повернутися за кордон у вигляді

готової продукції. Проте цукор, вироблений із чужої сировини, залишається і продається у нашій країні, послаблюючи економічний стан українських цукрових заводів [216, с. 54].

3) зміна курсу валют протягом 2008-2009 рр., коли спостерігалася зміна курсу гривні відносно долара США (від 5,05 до 7,9 грн./ дол. тепер), вплинула на ціни продукції цукрової галузі України;

4) структура споживання цукру;

5) відповідно до закону «Про державне регулювання виробництва та реалізації цукру» Україна позбавила себе квот «В» та «С», тобто права на експорт до Росії до 2012 р. включно, втративши традиційні ринки збуту, утворені після розпаду СРСР, обсяг поставок яких складав 56% виробленого цукру (приблизно 3 млн.т);

б) рівня доходів населення.

Щодо субсидій в аграрному секторі серед різних країн світу, то найбільший обсяг дотацій виділяється в Ірландії, Данії, Бельгії, а також у таких країнах як Польща, Казахстан та Білорусія (рис. 2.2). Лише в Європі кошти державної підтримки складають до 500 євро на гектар. За умови, коли вітчизняні товаровиробники купують енергоносії по світовим цінам, державна підтримка галузі є необхідною, без якої вона не зможе вижити та ефективно функціонувати [39, с. 5].

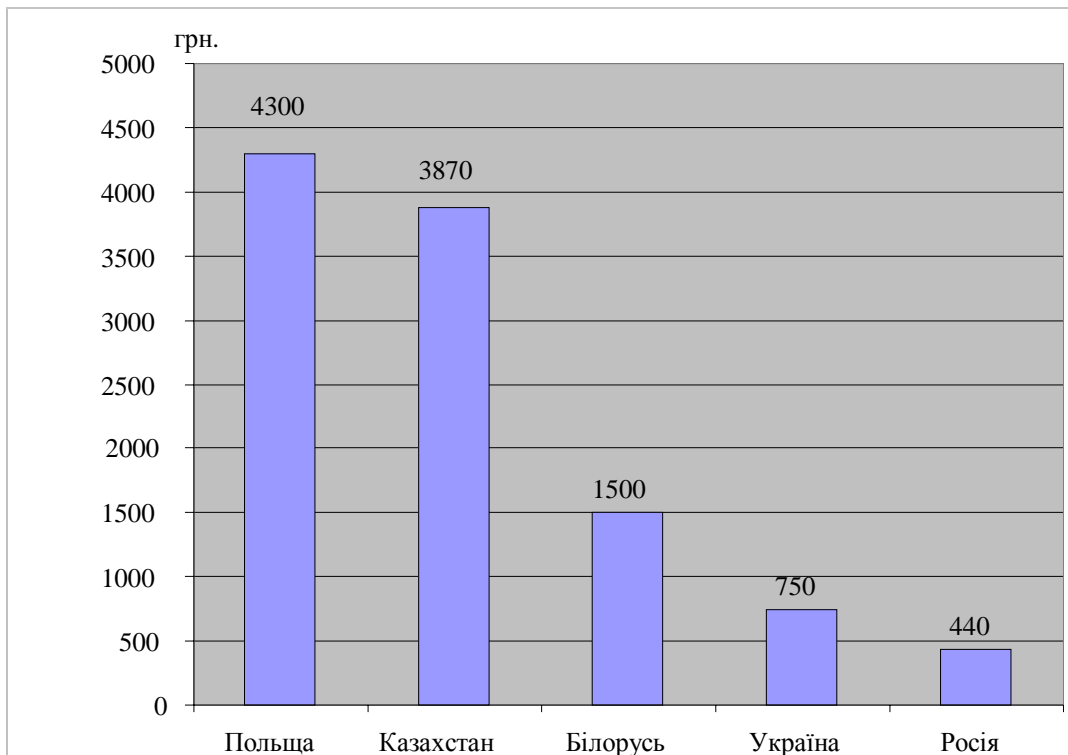

Рис. 2.2. Розмір державних дотацій на 1 га посівів цукрових буряків у 2008 р., грн.

Державна підтримка повинна бути спрямована на стимулювання підвищеного рівня ефективності буряківництва і виплачуватись постійно

сільськогосподарським підприємствам усіх форм власності відповідно до бюджетного призначення.

Основним напрямом бюджетної підтримки цукробурякової галузі є пільгове кредитування сезонних витрат товаровиробників, підтримка лізингу бурякової техніки, машин та обладнання. Відповідно до закону України «Про державне регулювання виробництва та реалізації цукру» визначено обсяги та порядок попереднього державного фінансування витрат виробників цукру із цукрових буряків за умов закупівлі його для державних потреб. Таке фінансування здійснюється у двох частинах: 40% – до початку весняно-польових робіт і 60% – до початку збирання цукрових буряків [318, с. 62].

В Україні насінництво цукрових буряків відбувається двома способами: висадковим та безвисадковим. У 2010 р. виробництвом насіння цукрових буряків займалося 5 господарств, при цьому висадковим способом – 3 господарства, а безвисадковим – 2. Середня врожайність насіння цукрових буряків склала 27 ц/га, що порівняно із 2009 р. є більшим на 17% (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Стан насінництва цукрових буряків в Україні

Показники	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2009 р.
Кількість господарств, що займаються виробництвом насіння цукрових буряків:	8	5	62
- висадковим способом	6	3	50
- безвисадковим способом	2	2	100
Площа насінників, тис.га	0,47	0,29	62
Валовий збір насіння, тис.тонн	1,08	0,77	72
Урожайність, т/га	2,3	2,7	117

Джерело: за матеріалами НАЦУ “Укряцукор”

На 2010 р. у Державний реєстр сортів рослин було зареєстровано 131 сортів та гібридів насіння цукрових буряків, з яких 33 – української селекції та 98 – іноземної.

Протягом останніх років спостерігається погіршення технологічної якості цукрових буряків (розміри втрат цукру, його вміст в мелясі, вихід та якість цукру), на що впливає ряд факторів, зокрема:

- 1) погіршення природних умов, зниження родючості ґрунтів та їх забур'яненість багаторічними та однорічними бур'янами;
- 2) фальсифікація насіння цукрових буряків, посів насінням цукрових буряків невідомого походження та сумнівної якості;
- 3) агротехніка та порушення технології вирощування коренеплодів (недотримання правильності у сівозміні, неякісна оранка без використання мінеральних та органічних добрив).

Розвиток цукробурякового виробництва сільського господарства України зумовлений розмірами та структурою посівних площ (Додаток А).

У 2010 р. загальна площа посівів основних сільськогосподарських культур порівняно із 2006 р. збільшилась на 3,1%. Найбільш значними є площі зернових та зернобобових культур, на які у 2010 р. припадає 56,6% від загальної площі сільськогосподарських культур. Друге місце займають технічні культури 26,7%, при чому частка посівів цукрових буряків дорівнює 1,9%.

Цифрові матеріали рисунку 2.3 свідчать про зростання виробництва у 2010 р. порівняно із 2006 р. зернобобових та олійних культур, овочів, плодів. Проте протягом досліджуваного періоду суттєво зменшилось виробництво цукрових буряків – на 38,7%.

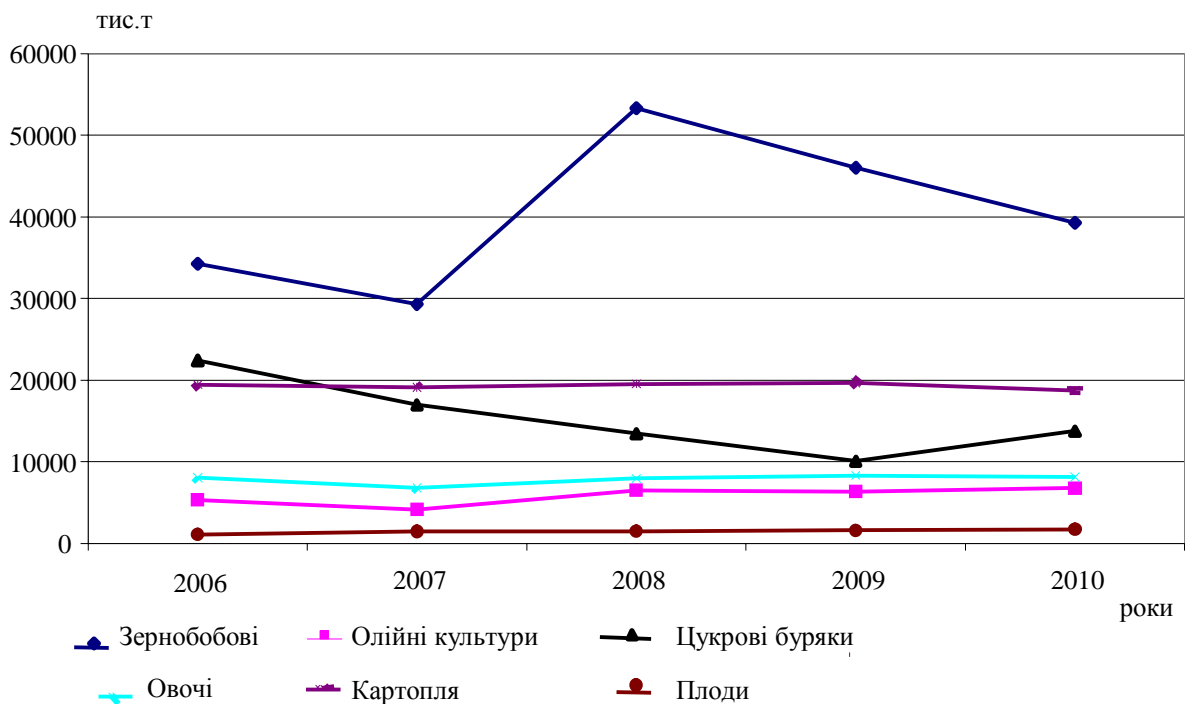

Рис. 2.3. Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур в Україні

У таблиці 2.8 представлена динаміка виробництва та врожайності цукрових буряків за різними категоріями господарств країни. Так, протягом досліджуваного періоду зменшилось виробництво цукрових коренеплодів на 38,7% або на 8671,5 тис. тонн. У 2008 р. Україна одержала найвищу врожайність цукрових буряків 356,2 ц/га. Однак при врожайності 294,2 ц/га у 2007 р. було на 20,1% більше отримано валового збору цукрових буряків.

У структурі виробництва цукросировини основними виробниками є сільськогосподарські підприємства, які у 2010 р. виробили 12663,4 тис. тонн цукрових буряків, що на 33,5% є менше ніж у 2006 р. У тому числі на фермерські господарства припадає 8,4% обсягу усього виробництва, а на господарства населення – 7,9%. Збільшення виробництва цукрових буряків у 2010 р. як фермерськими господарствами, так і населенням не надають

оптимізму, адже такі структури не гарантують надійного постачання цукрових буряків у наступні періоди.

Таблиця 2.8

Виробництво та урожайність цукрових буряків за категоріями господарств

Роки	усі категорії господарств		сільськогосподарські підприємства		у т.ч. фермерські господарства		господарства населення	
	виробництво, тис. т	урожайність, ц/га	виробництво, тис. т	урожайність, ц/га	виробництво, тис. т	урожайність, ц/га	виробництво, тис. т	урожайність, ц/га
2006	22420,7	284,7	19041,6	297,2	2360,1	270,6	3379,1	229,9
2007	16977,7	294,2	14763,9	307,5	1410,4	266,6	2213,8	228,3
2008	13437,7	356,2	11795,5	366,1	817,9	315,4	1642,2	298,4
2009	10067,5	314,9	9151,6	320,2	454,4	243	915,9	270,4
2010	13749,2	279,5	12663,4	281,5	1154,7	250,8	1085,8	257,3
2010 до 2006 р., %	61,3	98,2	66,5	94,7	48,9	92,7	32,1	111,9

Джерело: Рослинництво України. Статистичний збірник 2010 / Держкомстат України / За ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2011. – С. 22-23, 29-30

Територія України характеризується сприятливими природними умовами для вирощування сільськогосподарської продукції, а також високоякісними ґрунтами, що забезпечують найвищі врожаї (пшениці, соняшнику, цукрових буряків чи інших культур). Економічна ефективність виробництва сільськогосподарських культур визначається розміром отриманого прибутку. При чому обсяг його повинен перевищувати прибутки від вирощування будь-яких інших культур.

Протягом останніх років в Україні розширюються площі посівів соняшнику, ріпаку, кукурудзи, реалізаційні ціни яких при більш нижчій собівартості, забезпечують високу прибутковість та рентабельність. Найбільш вигідними культурами для сільськогосподарських виробників у 2009 р. були соняшник, цукрові буряки, овочі відкритого ґрунту. У 2010 р. виробництво цукрових буряків є рентабельним, значення показника якого складає 16,7%. Проте порівняно з минулим роком рівень рентабельності нижчим на 20,3 в.п. (табл. 2.9).

Цукрові буряки є важливою складовою системи землеробства. Це високопродуктивна та прибуткова сільськогосподарська культура, ефективний попередник у сівозміні для наступних культур, що має можливість підвищувати врожайність зернових культур. Цукрові буряки

повертають на попереднє місце вирощування лише через 4-5 років. При цьому вони можуть давати високі врожаї за мінімальної дози внесення азотних добрив, позитивно впливати на екологію та у 2-4 рази ефективніше використовувати вологу порівняно з зерновими культурами, овочами та люцерною, бо витрачають лише 200 л на 1 кг сухої речовини, виділяють у 4 рази більше кисню в атмосферу ніж 1 га змішаного лісу, і у стільки ж разів більше поглинають вуглекислого газу [35].

Таблиця 2.9

Аналіз економічної ефективності виробництва продукції сільськогосподарських культур в Україні

Культури	Роки								
	2008			2009			2010		
	Собівартість реалізованої продукції, грн./т	Ціна реалізації, грн./т	Рентабельність, %	Собівартість реалізованої продукції, грн./т	Ціна реалізації, грн./т	Рентабельність, %	Собівартість реалізованої продукції, грн./т	Ціна реалізації, грн./т	Рентабельність, %
Цукрові буряки	204,4	218,9	7,1	299,2	409,9	37,0	410,0	478,5	16,7
Зерно	668,9	778,6	16,4	744,6	799,0	7,3	984,1	1120,9	13,9
Соняшник	1465,0	1734,6	18,4	1475,4	2086,2	41,4	1786,6	2942,6	64,7
Овочі відкритого ґрунту	1854,1	2059,9	11,1	1502,9	1790,0	19,1	2066,1	2551,6	23,5

Джерело: розраховано за даними статистичного збірника *Сільське господарство України 2009 рік* / Держкомстат України / За ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2010. — С. 55,139

Саме організація буряківничих сівозмін, адекватних ґрунтово-кліматичним умовам та формам ведення аграрного виробництва, забезпечує сприятливі умови для розвитку та росту сільськогосподарських культур, зокрема отримання високих та високоякісних врожаїв цукрових буряків.

Представлені дані у таблиці 2.10 свідчать про доцільність розміщення цукрових буряків у зоні достатнього зволоження після озимої пшениці, попередниками якої були багаторічні трави. Багаторічні бобові трави одного року використання сприяють пригніченню бур'янів, накопиченню у ґрунті органічних речовин та його захисту від ерозії, тому цукрові буряки рекомендується розміщувати у цій ланці сівозміни.

У зоні нестійкого зволоження цукрові буряки слід сіяти після озимої пшениці по зайнятому пару, багаторічних бобових трав та гороху. Допустиме насичення сівозміни цукрових буряків на родючих ґрунтах коливається у

межах 20-30%. На слабоокультурених полях цукрові буряки краще повертати на попереднє місце вирощування не раніше ніж через 3-4 роки.

Таблиця 2.10

Оцінка попередників цукрових буряків, балів

Агрокліматична зона (підзона)	Культура												
	Горох	Картопля	Конюшина	Люцерна	Кукурудза	Овес	Озима пшениця	Цукрові буряки	Ярий ячмінь	Озимий ріпак	Соняшник	Зайнятий пар	Пар
Степ (центральна і північна підзона)	92	-	-	89	43	58	100	-	-	-	35	100	100
Лісостеп (підзона недостатнього зволоження)	92	80	-	100	52	68	100	20	85	-	35	100	100
Лісостеп (підзона нестійкового зволоження)	100	85	100	100	56	85	100	30	83	-	35	100	100
Лісостеп (підзона достатнього зволоження)	95	88	97	95	71	73	100	35	82	71	-	100	100
Полісся	97	95	100	-	78	87	93	35	90	30	-	-	-

Біологічна оцінка проведена за 100-бальною шкалою. Один бал відповідає одному відсотку найвищої продуктивності культури або сівозміни.

Джерело: Ігнат'єва Т. Бурякові мрії / Т. Ігнат'єва// Агро Перспектива. – 2010. – №4. – С. 36-39

У зоні недостатнього зволоження найбільш сприятливий водний режим буде в ланці з чорним паром, що забезпечує кращу продуктивність цукрових буряків. Збільшення питомої ваги цукрових буряків у сівозміні до 20% не впливає на їх урожайність.

Надавати перевагу під час планування сівби доцільно районованим сортам та гібридам, які можуть підвищити врожайність без додаткових витрат на 20-30%. Надто ризикованим у сівозмінах із цукровими буряками є використання посівів ріпаку, який спричиняє масові захворювання буряків та розлад фабричного буряківництва в цілому [103, с. 38].

Динаміка основних показників виробництва цукрових буряків протягом 2006-2010 рр. наведена в таблиці 2.11. Протягом досліджуваного періоду площі посіву цукрових буряків зменшились на 38,6%, а рівень урожайності – на 1,8%. Причиною зниження врожайності у 2010 р. стала спекотна погода у серпні та вересні, що негативно позначилась на формуванні маси коренеплодів.

Виробництво цукрових буряків у 2007 р. було збитковим. Найбільш прибутковими для вітчизняного буряківництва були 2008-2010 рр., протягом

яких рентабельність дорівнювала відповідно 7,1%, 37,0% та 16,9%. Це пояснюється державною підтримкою сільгоспвиробників у вигляді дотацій та підвищенням закупівельних цін на цукрові коренеплоди.

Таблиця 2.11

Динаміка основних показників вирощування цукрових буряків в Україні

Роки	Площа, тис. га			Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Рентабельність виробництва, %
	засіяна	зібрана	% до засіяної			
2006	815,4	787,6	96,6	284,7	22420,7	11,1
2007	609,5	577,0	94,7	294,2	16977,7	-11,1
2008	379,7	377,2	99,3	356,2	13437,7	7,1
2009	322,4	319,7	99,2	314,9	10067,5	37,0
2010	500,9	492,0	98,2	279,5	13749,2	16,9
2010 до 2006, %	61,4	62,5	-	98,2	61,3	-

Джерело: Рослинництво України. Статистичний збірник 2010 / За ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2011. — С. 66-68

Отримати високу врожайність при вирощуванні цукрових буряків практично не можливо без використання мінеральних добрив та пестицидів. Зменшення кількості внесених органічних та мінеральних добрив призводить до виснаження ґрунтів, а інколи навіть до тотального зниження рівня врожайності не тільки цукрових буряків, а й більшості культур у буряківничій сівозміні.

Внесення потрібної кількості органічних добрив обмежується наявним поголів'ям тварин. Чисельність поголів'я великої рогатої худоби протягом досліджуваного періоду зменшилась на 27,2%. Відповідно кількість внесених під цукрові буряки органічних добрив теж зменшилась і становила у 2010 р. 3,9 тонн у розрахунку на 1 га посівної площі порівняно із 12,7 тонн у 2006 р.

Якщо внесення органічних добрив скоротилось за 2006–2010 рр., то мінеральних зросло на 43,3%. У 2010 р. під посіви цукрових буряків було внесено 1007,8 тис. ц мінеральних добрив: азотних – 597,7 тис. ц, фосфатних – 167,8 тис. ц, калійних – 242,3 тис. ц.

Внаслідок скорочення посівних площ валовий збір цукрових буряків зменшився у 2010 р. порівняно з 2006 р. на 38,7%, або на 8671,5 тис. тонн (рис. 2.4).

Скорочення посівних площ цукрових буряків зумовлено відсутністю механізму економічного стимулювання сільськогосподарських господарств та ефективних заходів щодо захисту вітчизняного ринку цукру, а також погіршенням фінансового стану господарств та їх матеріально-технічного забезпечення.

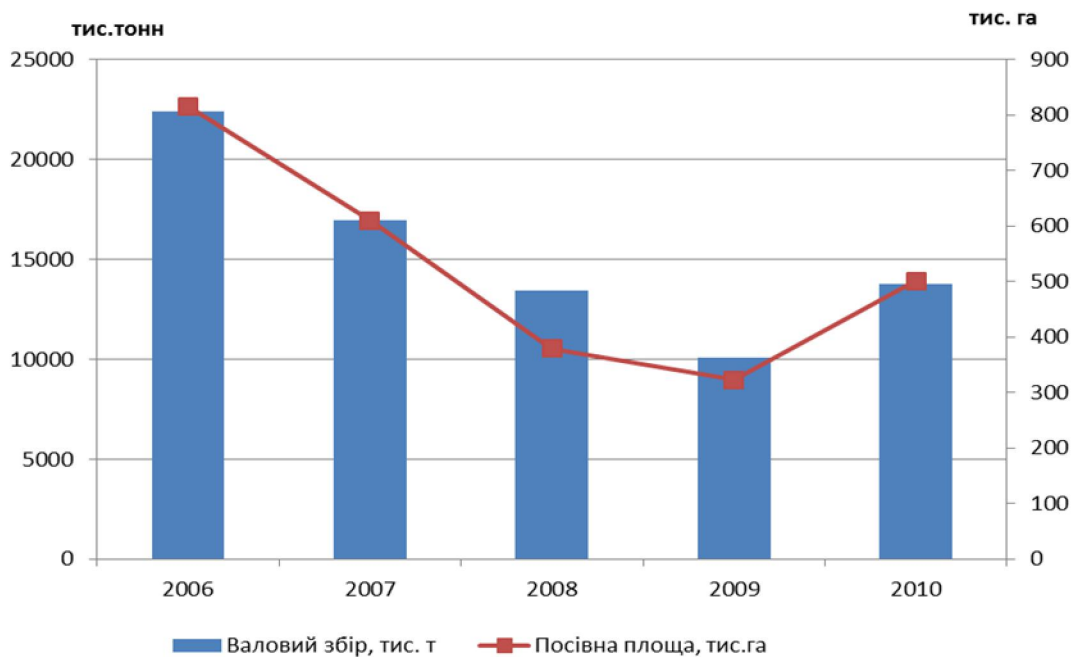

Рис. 2.4. Динаміка посівних площ та валового збору цукрових буряків

Сільськогосподарська техніка України представлена комплексом машин та механізмів, які обслуговують сільськогосподарське виробництво, цукробурякове зокрема. Об'єктивний характер технічного забезпечення цукробурякового виробництва розкриває динаміка тракторів та бурякозбиральних машин, що подається стосовно змін іншої сільськогосподарської техніки (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2006 р.
Трактори, тис. шт.	201,3	186,8	177,4	168,5	151,3	75,2
у розрахунку на 1000 га ріллі, шт.	10	10	9	9	8	80,0
Зернозбиральні комбайни, шт.	44252	41032	39091	36783	32750	74,0
Кукурудзозбиральні комбайни, шт.	4179	3637	3174	2857	2548	61,0
Бурякозбиральні машини, шт	7701	6583	5774	5083	4240	55,1
у розрахунку на 1000 га посівної площі буряків, шт.	12	13	18	18	9	75,0

Джерело: Сільське господарство України 2010 рік / Держкомстат України / За ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2011. – С. 186-187

Аналіз показує максимальне скорочення за період дослідження бурякозбиральних машин – на 44,9%, тоді як парк тракторів скоротився на

24,8%, зернозбиральних комбайнів – 26%, кукурудзозбиральних – 39%. У розрахунку на 1000 га ріллі припадає близько 9 бурякозбиральних машин по Україні.

Зменшення площ посівів і обсягів виробництва цукрових буряків негативно позначилось на результативності даного аграрно-промислового ланцюга: мало місце недовикористання виробничих потужностей цукрових заводів, а також простої цукрових заводів, скорочення виробництва цукру в країні в цілому. Тому цукрові заводи створюють власні сировинні зони для завантаження своїх виробничих потужностей.

Якщо до 1991 р. в Україні діяло 192 цукрових заводи, то у 2008 р. – 70, а 2009 – 56. Внаслідок відсутності обігових коштів та кредитних ресурсів цукрові заводи переходять на давальницькі схеми розрахунків, а деякі з них взагалі опинились на межі банкрутства, не розраховувались із взятими раніше кредитними зобов'язаннями. Позитивним фактом у 2010 р. було приймання цукрових буряків 73 цукровими заводами, тривалість виробництва на яких становив у середньому 61,5 діб.

Для ефективного функціонування цукрових заводів важливо постійне та стабільне надходження сировини протягом сезону виробництва. Дані таблиці 2.13 свідчать, що основними постачальниками цукрових буряків на переробні підприємства є сільськогосподарські підприємства, питома вага яких у 2006 р. становила 77,9 %, а у 2009 р. знизилась до 67,34 %, зберігаючи лідируючі позиції.

Таблиця 2.13

Обсяги та структура надходження цукрових буряків на переробні підприємства України, тис. тонн

Роки	Надійшло (всього)	у тому числі від					
		с.-г. підприємств		господарств населення		інших господарських структур	
	тис. тонн	тис. тонн	%	тис. тонн	%	тис. тонн	%
2006	21010,6	14030,8	66,8	2335,7	11,12	1290,2	6,14
2007	15597,2	11581,2	74,3	1008,1	6,46	530,8	3,40
2008	12276,8	9370,5	76,3	297,0	2,42	781,5	6,37
2009	9398,7	6132,9	65,3	196,0	2,09	262,2	2,79
2010	13254,5	9154,4	69,1	537,0	4,1	574,5	4,3
2010 до 2006 р. у %	63,08	65,2	-	23,90	-	44,5	-

Джерело: Сільське господарство України 2010 рік / Держкомстат України / За ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2011. – С. 147

Для раціонального завантаження цукрової завод повинен працювати шість-сім місяців на рік. Через відсутність сировини, починаючи з 2002 р., цукровим компаніям довелося брати в оренду землі під посіви цукрових буряків. У зв'язку з необхідністю дотримання сівозмін, виникла потреба вирощувати іншу сільськогосподарську продукцію, продавати її, а також

запроваджувати тваринництво. У результаті цукрові заводи, які започаткували сільськогосподарське виробництво продукції різних видів, зараз є структурною ланкою великого агропромислового об'єднання [39, с. 4].

Згідно даних НАЦУ «Укрцукор», у 2010 р. від усіх категорій господарств аграрного сектору на переробні підприємства надійшло 13,25 млн. тонн цукрових буряків, включаючи власно вирощені цукровими заводами буряки та давальницьку сировину. Це на 39,61 % або на 8,77 млн. тонн менше ніж у 2006 р. (табл. 2.14). Перероблено 13,03 млн. тонн цукрових коренеплодів, із яких вироблено 1546,17 тис. тонн цукру.

Таблиця 2.14

Основні показники роботи цукробурякового підкомплексу України

Показники \ Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2006, %
Площа посіву, тис. га	789,1	584,0	389,9	327,6	492,0	62,4
Урожайність буряків, ц/га	283,1	292,2	354,7	314,0	278,3	98,3
Заготівля буряків, млн. т	22,14	16,36	12,54	9,44	13,37	60,4
Цукристість буряків при прийманні, %	15,77	15,02	16,05	16,85	15,3	-
Переробка буряків, млн. т	21,38	15,92	12,23	9,21	13,03	60,9
Втрати буряків при зберіганні, %	3,41	2,67	2,50	2,45	2,52	-
Цукристість стружки, %	15,19	14,54	15,60	16,37	14,73	-
Вироблено цукру, тис. т	2595,0	1858,8	1573,0	1267,0	1546,2	59,6
Вихід цукру, %	12,21	11,65	12,85	13,72	11,86	-
Вміст цукру в мелясі, %	2,03	1,97	1,87	1,86	1,94	-
Коефіцієнт заводу, %	80,4	80,2	82,4	83,8	80,5	-
Коефіцієнт виробництва, %	74,8	75,5	78,1	79,4	75,6	-
Тривалість виробництва, діб	78,1	59,5	61,5	54,0	63,7	81,6
Тривалість сокодобування, діб	73,4	54,0	55,8	49,2	58,4	79,6
Вироблено цукру, ц/га	32,8	31,8	40,3	38,7	31,2	95,1

Джерело: за даними НАЦУ «Укрцукор»

У цілому по Україні в 2010 р. втрати цукрових буряків при зберіганні склали 2,52% порівняно з 2,45% минулого року. Це зумовлено відсутністю організованої структури приймання та зберігання цукрових буряків на бурякопунктах та окремих заводах. Рівень цукристості, що характеризує якість цукрових буряків, у 2010 р. порівняно з минулим роком знизився на 1,55 в. п. та складав по галузі 15,3%.

Середньодобова переробка цукрових буряків по галузі склала 3035 тонн. Цукрові заводи допустили простоїв 385,46 діб, із яких 147,72 –

позацехові простої, в основному через недостатню кількість надходження цукросировини, та 237,74 – цехові простої. У середньому на 1 завод тривалість виробництва по галузі склала 63,7 діб, а сокодобування – 58,4 діб. Різниця між тривалістю виробництва та сокодобування склала 5,3 діб. Це означає, що кожний працюючий завод у 2010 році простояв 5,3 діб [348, с. 78].

Із 73 цукрових заводів лише 20 виробили цукор відповідно до визначеної квоти «А». Вихід цукру в цілому по Україні у 2010 році склав 11,86% проти 13,72% минулого року.

Важливим показником ефективного використання технологічного та енергетичного обладнання є коефіцієнт використання виробничої потужності заводів, динаміка якого представлена в Додаток Б та табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Динаміка зміни сумарної виробничої потужності працюючих цукрових заводів України

Роки	Задіяна потужність, тис. тонн
2000	404,4
2001	413,4
2002	364,1
2003	338,1
2004	340,8
2005	328,6
2006	330,3
2007	312,0
2008	218,5
2009	180,5
2010	224,6

Джерело: Аналітична інформація про підсумки роботи національної асоціації цукровиків України в 2010 році, с.69-113

До 2000 р. загальна виробнича потужність 192 цукрових заводів становила 509,72 тис. тонн буряків на добу і виробництво цукру досягло 5,5 млн. тонн. Уже з 2001 р. спостерігається спад виробництва та скорочення виробничої потужності. Потужність функціонування цукрових заводів у 2010 р. становила 224,6 тис. тонн переробки буряків за добу і використана на 96,0%.

Протягом останніх років значні зміни відбулись у структурі реалізованої продукції в сільськогосподарських підприємствах України. Протягом досліджуваного періоду питома вага реалізації цукрових буряків зменшилась з 31,6 % до 13,71%. Найбільша частина виручки припадає на зернові культури - у середньому 62%, друге місце займають олійні культури – 21%.

Регіональне коливання цін на цукрові буряки зумовлено насамперед природними умовами, що впливає на врожайність коренеплодів, та

платоспроможністю переробних підприємств, що використовують сировину. Найбільше цукрових буряків було реалізовано у Тернопільській, Черкаській та Вінницькій області, де основними споживачами цукросировини є переробні підприємства, питома вага яких по Україні становить 87,4%. У 2010 р. найвища ціна реалізації цукрових буряків була у господарствах Тернопільської області – 783,8 грн./т при середній ціні по Україні 478,5 грн./т.

Таблиця 2.16

Динаміка обсягів та структури виробництва цукрових буряків в розрізі областей України

Області	2009 р.			2010 р.		
	валовий збір, тис. тонн	питома вага, %	місце регіонів	валовий збір, тис. тонн	питома вага, %	місце регіонів
Україна	10067,5	100	х	13749,2	100	х
СТЕП:						
Дніпропетровська	38,6	0,4	15-16	32,6	0,2	17
Донецька	15,3	0,2	17-18	0,0	0,0	18-20
Запорізька	0,0	0,0	20-23	0,0	0,0	21-23
Кіровоградська	331,3	3,3	9-10	513,3	3,7	9
Луганська	0,0	0,0	20-23	0,5	0,0	21-23
Миколаївська	8,5	0,1	19	18,5	0,1	18-20
Одеська	0,0	0,0	20-23	8,1	0,1	18-20
Херсонська	0,0	0,0	20-23	0,0	0,0	21-23
ЛІСОСТЕП:						
Вінницька	1404,6	13,9	2	2456,5	17,9	1
Київська	747,8	7,4	6	1093,8	8,0	5
Полтавська	2077,7	20,6	1	1802,5	13,1	2
Сумська	333,2	3,3	9-10	335,6	2,4	13
Тернопільська	1208,7	12,0	3	1554,6	11,3	4
Харківська	482,3	4,8	8	462,2	3,4	11
Хмельницька	912,5	9,1	4	1605,8	11,7	3
Черкаська	602,7	6,0	7	977	7,1	7
Чернівецька	35,5	0,4	15-16	103,9	0,8	15
ПОЛІССЯ:						
Волинська	262,4	2,6	12	473,6	3,4	10
Житомирська	216	2,1	14	304,1	2,2	14
Івано-Франківська	18,3	0,2	17-18	80,4	0,6	16
Львівська	316,2	3,1	11	529,5	3,9	8
Рівненська	834,5	8,3	5	1010,5	7,3	6
Чернігівська	221,4	2,2	13	366,5	2,7	12

Джерело: Рослинництво України. Статистичний збірник 2010 / Держкомстат України / За ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2011. – С. 98

Динаміка обсягів виробництва цукрових буряків та питома вага кожної області загальному обсязі виробництва цукрових буряків представлена в таблиці 2.16. Полтавська область у 2009 р. займала перше місце по зібраній площі та обсягах виробництва цукрових буряків. Її питома вага у структурі загального обсягу цукру по Україні складала 20,6%. Друге місце посідає Вінницька область 13,9%, далі Тернопільська та Хмельницька області, відповідно 12,0 та 9,1%.

Стан посівів цукрових буряків, у першу чергу, залежить від погодних умов, що склались за період вегетації рослин. Слід відзначити, що у 2010 р. Вінниччина займає лідируючі позиції по виробництву цукрових буряків, але при цьому поступається Миколаївській, Львівській, Хмельницькій та Рівненській областях за рівнем врожайності. Це свідчить про необхідність дослідження розвитку цукробурякового виробництва Вінниччини за умов дефіциту внутрішнього виробництва, адже ресурсне забезпечення області дозволяє бути лідером вітчизняного виробництва цукру.

2.2. Економічна характеристика вертикально-інтегрованих структур цукрово-бурякового підкомплексу АПК

Необхідність проведення економічної характеристики вертикально-інтегрованих структур цукрово-бурякового підкомплексу АПК зумовлена наявністю в них значного потенціалу щодо ефективного управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва. Так, цій категорії виробників належать значні посівні площі цукрових буряків. При цьому до таких інтегрованих структур (компаній) віднесено цукрові заводи, що здійснюють не тільки промислову переробку цукрових буряків, а й їх вирощування на відповідних земельних ділянках (табл. 2.17).

Передбачуване обмеження оренди сільгоспземлі до 6 тис. га в одному районі спричинить за собою зупинку 2/3 цукрових заводів, а це понад 40 заводів, і не дозволить підприємствам забезпечити надійні поставки сировини для виробництва цукру. Одному підприємству середньою потужністю переробки 5 тис. т/добу необхідне надходження сировини з 15-17 тис. га на відстані близько 50 км від нього. Протягом останніх 10 років ряд вертикально-інтегрованих цукрових компаній вже сформували стабільні, сконцентровані навколо цукрових заводів площі для вирощування сировини в загальній кількості до 300 тис. га, що становить понад 70% усіх площ під цукровим буряком в Україні.

Надходження з полів цукрових буряків врожаю 2010 р. зниженої технологічної якості і низької врожайності буряків має місце через:

- порушення технології вирощування цукрових буряків (порушення сівозмін, неякісна осіння оранка без внесення мінеральних і органічних добрив, недостатнє внесення мінеральних добрив);
- велику засміченість багаторічними і однорічними бур'янами, боротьба з якими за допомогою гербіцидів практично не ведеться;

- низьку щільність посівів (при оптимальній 95-105 тис. рослин на 1 га);
- посів цукрових буряків насінням невідомого походження сумнівної якості, фальсифікація насіння;
- погіршення ґрунтово-кліматичних умов, відбувається загальне зниження родючості ґрунтів.

Таблиця 2.17

Площі посіву цукрових буряків основних вертикально-інтегрованих компаній України, тис. га

Назва компанії	Роки	
	2009	2010
Інтегровані компанії		
ТОВ «Фірма «Астарта-Київ»	33,0	37,0
ЗАТ «Укрпромінвест»	19,8	25,0
ТОВ «Райз-Максимко»	17,1	17,5
ЗАТ «Западна компанія «Дакор»	17,0	17,0
ВАТ «Цукровий союз «Укррос»	16,2	15,8
ПП «Кряж»	7,0	15,7
ТОВ «Панда»	6,5	15,3
Агрофірма «Світанок»	9,7	10,8
Цукрові заводи		
ТОВ «Олександрійський цукровий завод» (Кіровоградська обл.)	4,5	7,0
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (Томашпільський цукровий завод, Вінницька обл.)	5,1	6,7
ЗАТ «Новомиргородський цукор» (Капітановський цукровий завод, Кіровоградська обл.)	5,4	6,3

Джерело: за даними НАЦУ «Укрцукор»

Враховуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки:

1. Незважаючи на значні витрати, які понесли виробники при вирощуванні цукрових буряків, фактична врожайність цукрових буряків становить 278 ц/га, що в свою чергу зумовило підвищення собівартості їх виробництва в межах 450 грн. за тонну, при мінімальній закупівельній ціні 350 грн. за тонну.

2. Аналіз погодних умов у період вегетації цукрових буряків 2010 р. і їх вплив на результати вироблення буряків і цукру свідчить, що цукробурякове виробництво має значні ризики.

3. Аналіз організації виробництва цукрових буряків показав значні недоліки в організаційно-економічних взаєминах і необхідності їх вдосконалення.

4. Необхідно спрямовувати зусилля керівних державних структур та виробників буряку і цукру для збільшення площ посівів цукрового буряка в Україні до 550 тис. га, що дозволить забезпечити потребу внутрішнього ринку країни у повному обсязі та відновити експорт цукру білого.

Найбільшу питому вагу у валовому виробництві цукрових буряків займають сільськогосподарські підприємства, на які припадає 91,5%.

На переробку в 2011 р. надійшло 17,7 млн. т цукрових буряків (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Обсяги надходження цукрових буряків на переробні підприємства за 2011 рік

Показники	Всього	У тому числі від:			2011р. до 2010р., %
		с.-г. підприємств	господарств населення	інших господарських структур	
Надійшло цукрових буряків – всього, тис. т	17744,7	12274,6	420,9	476,5	133,9
питома вага, %	100,0	69,2	2,4	2,6	x
у т.ч.:					
- закуплено переробними підприємствами	7022,1	6689,3	148,3	184,5	137,6
питома вага, %	100,0	95,3	2,1	2,6	x
- надійшло на давальницькій основі	6149,9	5585,3	272,6	292,0	119,2
питома вага, %	100,0	90,8	4,5	4,7	x
- надійшло власне вирощеного цукрового буряку	4572,7	x	x	x	x
Середня ціна закупівлі, грн./т	503,8	508,2	431,0	401,2	105,6

Джерело: Надходження цукрових буряків на переробні підприємства за 2011 рік: Експрес-випуск від 26.01.2012р. №20 / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 3 с.

Найбільшу частку переробним підприємствам передали сільськогосподарські підприємства – 69,2% і підприємства в складі інтегрованих структурах – 25,8%. За ринковими цінами в сільськогосподарських підприємствах закуплено 95,3% від загального обсягу реалізації сировини за ціною – 508,2 грн./т, господарствах населення закуплено – 2,1% за ціною – 431 грн./т та інших господарських структур – 2,6% за ціною – 401,2 грн./т.

В Україні в 2010 р. виробництво цукру білого кристалічного бурякового зросло до 1,545 млн. т, що на 21,5% більше, ніж у 2009 р.

В цілому в 2011 р. надходження цукрових буряків на переробні підприємства зросло на 33,9% по відношенню до 2010 р. Ціни, за якими цукрові заводи розраховувалися за придбану сировину, виросли на 5,6%.

Найбільший обсяг поставленої сировини за регіональною ознакою – це Вінницька (3133,8 тис. т), Полтавська (2987,3), Київська (1789,2) і Тернопільська (1757,5 тис. т) області.

Підприємства, які характеризуються замкнутим циклом виробництва, зосереджені у Полтавській (1758,5 тис. т), Вінницькій (1732,9), Хмельницькій (500,1), Київській (314,5), Рівненській (207,8) та Харківській (58,6 тис. т) областях.

Законом України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» встановлено, що щорічно Кабінетом Міністрів України визначаються граничні обсяги виробництва і поставки цукру на внутрішній ринок України (квота «А») і мінімальні ціни на цукровий буряк і цукор. У період з 1 вересня 2011 до 1 вересня 2012 р. встановлено граничний розмір квоти поставки цукру на внутрішній ринок (квота «А») в обсязі 1860 тис. т, що вище показника попереднього маркетингового року на 313,86 тис. т. Мінімальні ціни на цукровий буряк, що буде поставлятися, з 1 вересня 2011 р. до 1 вересня 2012 р. для виробництва цукру в межах квоти «А», з урахуванням базисної цукристості, встановлені в розмірі 339,24 грн. за 1 т (без урахування ПДВ); цукор білий кристалічний – в розмірі 4925 грн. за 1 т (без урахування ПДВ).

На виробництво цукру квоти «А» в 2008 р. претендувало 104 цукрових заводи, 2010 р. – 73. Що лежить в основі (який принцип) розподілу квот на виробництво цукру на внутрішній ринок не зрозуміло. Так, найбільші квоти одержали наступні цукрові заводи: ТОВ «Радехівський цукор» (78,81 тис. т), ЗАТ «Райз-Максимко» (76,09 тис. т), ЗАТ «Продовольча компанія «Поділля» (Крижопільський цукровий завод) (73,76 тис. т). При цьому ці три цукрові заводи перероблять і поставлять більше, ніж 6 заводів Черкаської області (в 2,6 рази), 7 заводів Хмельницької області (в 1,4 рази), 7 заводів Тернопільської області (в 1,5 рази), 10 заводів Київської області (в 1,4 рази) і т.д. Найменшу квоту отримали: ДП «Нафком-Агро» (Оріхівський цукровий завод) (0,6 тис. т), Удицька філія ТОВ «ТД«Агроінвест»(1,74 тис. т), НПФ«Сінтал-Д»ТОВ (Конгресівський цукровий завод) (1,77 тис. т). Таким чином, на нашу думку, квотування виробництва цукрових буряків і цукру, породжує ситуації, які сприяють банкрутству чи ліквідації цукрових заводів, що належать суб'єктам господарювання.

Аналогічна ситуація і щодо розподілу обсягів ввезення цукру-сирцю з тростини в Україну в межах тарифної квоти для виробництва цукру квоти «А» між виробниками цукру квоти «А».

Розгляд поточного стану вирощування і переробки цукрових буряків свідчить про:

- зростання обсягів виробництва цукрових буряків;
- забезпеченість власною сировиною переробних підприємств;
- збільшення частки виробництва і переробки цукрових буряків вертикально-інтегрованими структурами.

Цукристість коренеплодів в цілому по галузі – 15,3%. Максимальне накопичення сахарози зазначено в коренеплодах, вирощених в Житомирській (16,6%), Чернігівській (16,5%), Київській (16,3%), Полтавській (16,1%), Сумській (15,7%) областях. Мінімальна накопичення сахарози зазначено в коренеплодах, вирощених в Тернопільській (13,8%), Івано-Франківській (14,3%), Рівненській (14,4%), Чернівецькій (14,5%), Вінницькій (15,1%), Волинській (15,1%) областях.

Цукристість прийнятих буряків в розрізі заводів: 17% і вище – 1 завод; 16-17% – 13 заводів; 15-16% – 36 заводів; 14-15% – 14 заводів; 13-14% – 8 заводів; 12-13% – 1 завод.

У стандартах на цукрові буряки в країнах Європи (Німеччина, Польща, Чехія, Угорщина) записано, що буряк з цукристістю 14% і нижче не приймаються тому, що переробляти їх економічно недоцільно. Крім цього в стандарти введені показники: вміст нецукрів К, Na, α -амінного азоту, РР, від кількості яких залежить ефективність переробки буряку. Дб клітинного соку цукрових буряків становить 90,0 і вище. З урахуванням цих показників визначається вартість цукрової сировини. Цукросировина на заводах ЄС не зберігається, а поступає відразу чітко за графіком на переробку.

У 2010 р. 1860 аграрних підприємств займалися виробництвом цукрових буряків. Однак більшість з них є частинами вертикально-інтегрованих цукрових холдингів, які вирощують цукрові буряки для завантаження власних виробничих потужностей.

Основними вітчизняними інтегрованими виробниками цукрового буряка виступають: Продовольча компанія «Поділля» (4,65%), Райз-Максимко (4,31%), Зоря Поділля (3,33%), Агрофірма ім. Довженка (2,94%), Агро-Експрес-сервіс (2,48%), Світанок (2,33%), Волочиськ-Агро (1,99%), Полтавазернопродукт (1,76%), ТД «Шепетівський цукор» (1,75%), Зелена Долина (1,59%), НВО «Мрія» (1,56%), Україна 2001 (1,51%), Агрофірма «Добробут» (1,3%), Кряж і К (1,15%) і СП «Наша Україна» (0,99%).

У цілому на ринку функціонувало 77 цукрових заводів.

Таблиця 2.19

Провідні виробники цукрового буряка

Назва підприємства	Частка ринку, %	Чистий дохід, млн. грн.		Чистий прибуток, млн. грн.	
		2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
Продовольча компанія «Поділля»	4,65	355,3	609,9	3,7	219,2
Райз-Максимко	4,31	966,3	1531,3	66,4	475,7
Зоря Поділля	3,33	275,9	359,3	7,0	19,5
Агрофірма ім. Довженка	2,94	349,9	506,6	83,7	185,4
Агро-Експрес-сервіс	2,48	194,0	284,4	20,0	69,8
Світанок	2,33	286,9	475,8	25,0	344,8
Волочиськ -Агро	1,99	85,6	299,5	-8,5	78,3
Полтавазернопродукт	1,76	214,6	310,9	42,0	125,3
ТД «Шепетівський цукор»	1,75	0,0	15,0	0,0	-1,8
Зелена Долина	1,59	159,7	198,8	4,4	41,4
НВО «Мрія»	1,56	-	-	-	-
Україна 2001	1,51	6,1	149,1	1,6	39,3
Агрофірма «Добробут»	1,30	213,4	405,9	21,2	109,1
Кряж і К	1,15	122,3	170,2	-5,1	40,1
СП «Наша Україна»	0,99	122,3	75,8	18,8	6,4

Джерело: Журнал «ТОП-100 Рейтинг 100 крупнейших аграрных компаний Украины»

Виробничо-ринкові параметри та основні результати виробничо-господарської діяльності таких інтегрованих структур провідних виробників цукрового буряку наведені в таблиці 2.19.

Виробничо-господарські параметри провідних інтегрованих формувань на ринку продукції цукробурякового підкомплексу АПК України наведені в таблиці 2.20. На українському ринку цукру спостерігалися дві хвили скорочення кількості вітчизняних цукрових заводів:

1. У 90-х рр. кількість цукрових заводів скоротилася з 192 до 86.

2. У 2006 р. кількість цукрових заводів скоротилася з 130 до 75. Частина з них була змушена піти з ринку або стати частиною великих індустриальних холдингів. Саме в цей період зросла концентрація на ринку, особливо частка великих аграрних холдингів розширилася з 45% до 70%.

Таблиця 2.20

Інтегровані формування на ринку цукробурякового підкомплексу АПК України

Цукрові компанії	Кількість цукрових заводів		Переробка цукрових буряків, тис. т		Виробництво цукру, тис. т	
	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
ТОВ «Астарт-Київ»	5	5	1525,7	1556,5	225,3	198,0
Група компаній «Укррос»	3	6	946,5	1030,1	130,2	116,4
ТОВ «Агропромінвест»	2	2	667,1	982,8	103,1	120,4
ТОВ «Райз-цукор»	1	1	691,4	534,6	101,3	76,1
Група компаній «Мрія-Центр»	6	7	714,7	907,6	74,9	91,3
ТОВ «Радехівськийцукор»	1	1	484,4	676,1	61,9	78,8
Агрофірма «Світанок»	2	2	313,6	314,2	52,5	45,2
ЗАТ «Західна компанія «Дакор»	1	1	326,6	481,2	47,2	56,6
ТОВ «Панда»	1	3	279,0	452,2	32,9	50,3
ТОВ «Галс ЛТД»	2	2	217,0	267,2	29,7	32,8
ТОВ «Подільськіцукроварні»	2	3	161,5	398,8	22,4	41,7
ВАТ «Геофільськийцукровий завод»	-	1	280,4	451,8	36,2	52,5
Всього	26	32	6607,9	8054,2	917,6	960,1
%	46,4	43,8	71,8	61,8	72,4	62,1
Заводи, не інтегровані в компанії	30	41	2598,1	4976,5	349,5	586,1
Всього по Україні	56	73	9206,0	13030,7	1267,1	1546,2

Джерело: за даними НАЦУ «Укрцукор»

Характеристики провідних заводів-виробників цукру приведені в таблиці 2.21. Підприємства, що входять в десятку кращих виробників цукру займають від 2,9% до 5,9% частки ринку.

Таблиця 2.21

Провідні виробники цукру

Назва підприємства	Частка ринку, %	Чистий дохід, млн. грн.		Чистий прибуток, млн. грн.	
		2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010р.
Володимир-Волинський цукровий завод	5,9	127,3	186,8	0,0	0,0
Радехівський цукор	4,4	265,2	453,7	13,6	4,9
Червонозаводський філіал ЗАТ «Райз-Максимко»	4,1	-	-	-	-
Поділля	4,1	219,2	609,9	3,7	355,3
Пальмирцукор	4,0	40,9	384,4	-18,5	-28,9
Юкреніаншугаркомпані	3,9	-	-	-	-
Чортківський цукровий завод	3,3	229,6	159,8	12,6	-23,2
Горохівський цукровий завод	3,2	162,6	97,1	-0,4	0,1
Нива	3,1	309,9	380,0	8,6	2,4
Теофіпольський цукровий завод	2,9	148,9	190,1	5,0	2,7

Джерело: Журнал «ТОП-100 Рейтинг 100 крупнейших аграрных компаний Украины»

Потенціал виробництва підприємств «Укрцукор» оцінює в 3,5 млн. т. Ця цифра суто теоретична, оскільки на такий показник країна за останні 20 років не виходила жодного разу.

Починаючи з 2007 р. виробництво цукру стало різко падати – з рекордних 2,6 млн. т в 2006 р. до мінімальних в історії 1,27 млн. т в 2009-му, що майже в два рази менше внутрішньої потреби ринку. Цього обсягу не вистачало для покриття внутрішнього попиту, і на ринку виник дефіцит у 500 тис. т. Саме тоді країна перетворилася на повноцінного імпортера цукру. Україна імпортувала як цукор-сирець, так і білий цукор, переважно з Білорусі.

Виробництво продукту в 2010 р. склало 1,8 млн. т, що хоч і вище на 42% антирекорду 2009 р., однак потреба внутрішнього ринку ледь покривалася. У 2012 р. вперше за багато років виробництво цукру впевнено перекиє внутрішній попит. Міністерство аграрної політики і продовольства України прогнозує врожай буряка в 18 млн. т і виробництво цукру на рівні 2,0-2,2 млн. т.

Середньодобова переробка цукрових буряків в середньому по галузі склала – 3035 т.

Важливим чинником роботи цукрових заводів є період їх інтенсивної роботи. Тривалість виробництва в цілому по галузі в середньому на 1 завод склала 63,7 завододнів (рис. 2.5).

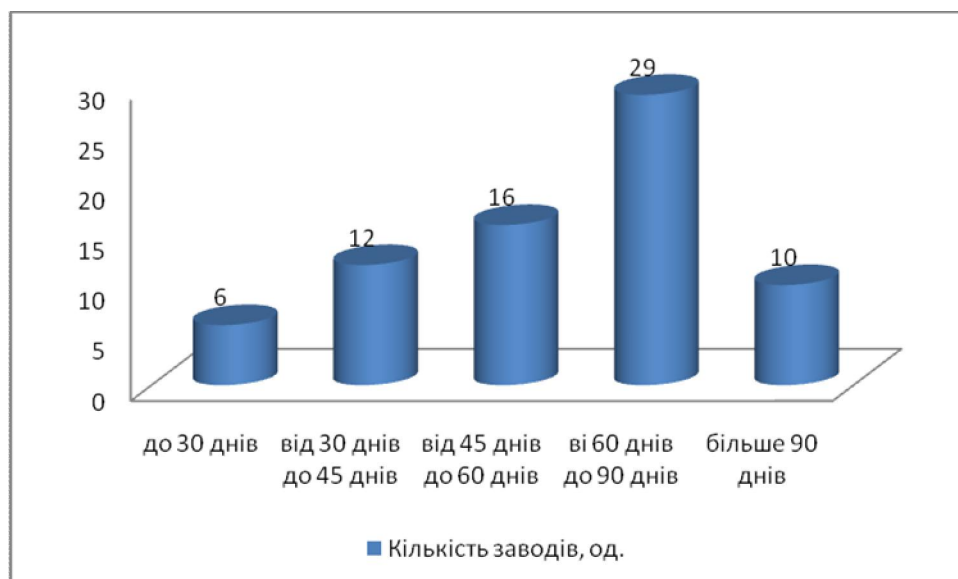

Рис. 2.5. Тривалість роботи цукрових заводів у 2010 р.

Тривалість сокодобування в середньому на 1 завод склала 58,4 завододнів, в розрізі підприємств: до 30 днів – 7 заводів, від 30 до 45 днів – 16 заводів, більше 45 днів – 50 заводів.

Різниця між тривалістю виробництва та тривалістю сокодобування в середньому на 1 завод склала 5,3 дні (63,7-58,4), тобто кожен працюючий завод простояв 5,3 доби (цехові і позацехові простої, час витрачений на освоєння норми добової переробки цукрових буряків, виварку випарювання, фугування).

Коефіцієнт використання виробничих потужностей по цукровим заводам не повинен перевищувати 1 (100%). У зв'язку з низьким рівнем матеріально-технічної підготовки (до 70% готовності в середньому по Україні), якістю переробки та виробництва цукру з сировини, заводи несуть додаткові втрати або кінцевий продукт виходить нижче технологічних стандартів щодо якості. Так, коефіцієнт задіяної потужності у Вінницькій області становить 1,02, Полтавській – 1,04 і Тернопільській – 1,07. Необхідно уточнити, що в зазначених вище областях функціонують інтегровані підприємства, на частку яких припадає найбільша питома вага виробничих потужностей. Матеріально-технічна база останніх знаходиться на більш високому рівні, ніж окремих цукрових заводів, не інтегрованих у корпоративні структури.

Головна особливість цукрового бізнесу – сезонність: за три місяці виробляється річний запас цукру, що часто призводить до осіннього зниження цін. У цей період пропозиція дуже велика, так як не кожен завод може дозволити собі працювати «на склад» і потребує продажу частини цукру за будь-якими цінами, щоб мати можливість покрити поточні витрати.

Сім найбільших компаній забезпечують більше 50% виробництва цукру в Україні. До них відносяться «Астарта-Київ», «Укрпромінвест», «Райз-Максимко», «Кернел», «Мрія», «Панда», «Радехівський цукор». Їм

належить близько 30 українських цукрових заводів з 79 (за даними 2011 р.). Особливість ринку в тому, що він обмежений практично незмінним внутрішнім споживанням цукру. Ціни залежать від динаміки виробництва, і на них практично не відображаються коливання на світових біржах.

Проблема цукрової галузі – не конкуренція серед виробників, а ціна на продукт, яка знизилася до рівня 2009 року. 1 тонна цукру коштує 5910 грн., а собівартість продукту – близько 7 тис. грн. за тонну, або 7 грн. за кілограм.

Станом на 2 квітня 2012 вартість цукру білого на Лондонській біржі (травневий контракт) склала 643,60 дол. США за тонну, зміна до попереднього дня біржових торгів склала – 9,50 дол. США за тонну у бік підвищення [182, с. 16].

Порівнюючи ціни на цукор в Україні та на Лондонській біржі, констатуємо, що вона вище приблизно на 100 дол. У зв'язку з цим виникають складнощі з експортом продукції на зовнішні ринки.

Інтеграційні процеси в бурякоцукровогопідкомплексу АПК супроводжуються розвитком вертикально-інтегрованих структур – холдингів. Останні концентрують великі площі оброблюваних сільськогосподарських угідь, взятих в оренду.

Організаційні взаємозв'язки з виробництва продукції з цукрових буряків ввертикально-інтегрованих структурах наведено на рис. 2.6.

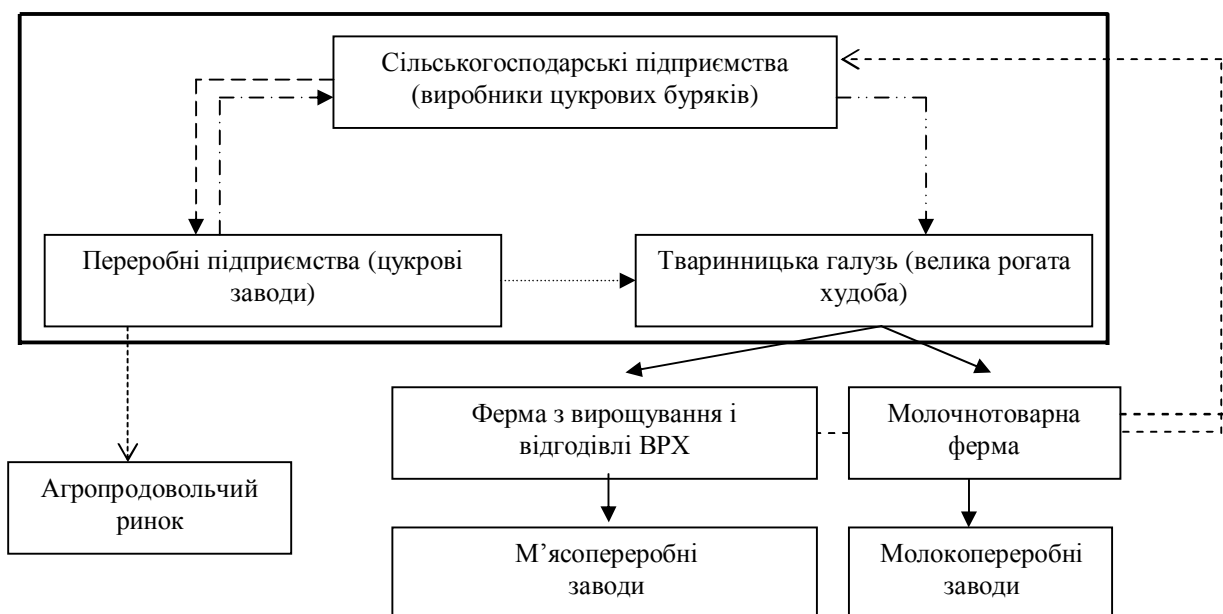

Рис. 2.6. Взаємозв'язки між підприємствами цукробурякового виробництва в рамках агрохолдингу

Пояснення до рисунку:
 - - - - - – вирощування цукрових буряків і транспортування на переробні підприємства;
 - - - - - – відходи цукрових заводів у вигляді добрив транспортуються сільськогосподарським підприємствам;
 ..... – цукрові заводи реалізують на тваринницькі ферми відходи (жом, мелясу) виробництва;

----- – сільськогосподарські підприємства транспортують гичку до тваринницьких ферм;
——— – відходи ферм з вирощування ВРХ (гній) транспортуються на сільськогосподарські підприємства (для використання у вигляді органічних добрив);
----- – вироблена продукція реалізується через мережу оптово-роздрібних складів, фірмових магазинів та на ринку
——— – рамки агрохолдингу з цукробурякового виробництва.

Уся вироблена продукція: цукор, меляса, жом, – реалізується на власні переробні підприємства або на ринку оптовим посередникам, через власну мережу оптових складів, магазинів.

Наявність сировинної бази істотно знижує залежність від зовнішніх постачань буряку, оптимізує їх терміни, знижує собівартість виробленого цукру, гарантує безперервність і максимальний вихід якісного готового продукту. Нижче наведено характеристики основних цукробурякових виробників – вертикально-інтегрованих підприємств даної галузі.

ТОВ «Астарта-Київ»: вертикально-інтегрований агропромисловий холдинг, який об'єднує регіональні підрозділи, що розташовані в Полтавській, Вінницькій, Хмельницькій, Тернопільській, Харківській та Житомирській областях (табл. 2.22).

Основна діяльність агропромхолдингу полягає у вирощуванні буряку, зернових і олійних культур, виробництві високоякісного цукру та супутньої продукції (меляса та сухий гранульований жом), а також молока і м'яса. У 2012 році розпочато будівництво заводу з переробки сої. Крім того, Астарта активно впроваджує біоенергетичні проекти. Передбачається розпочати роботу на станції з виробництва біогазу з жому, що залишається у процесі переробки цукрового буряку.

За результатами виробничого сезону 2011 р., агропромхолдинг виробив 16% українського бурякового цукру, що дозволило йому укріпити позицію найбільшого виробника цього продукту в країні. Завдяки реалізації стратегії вертикальної інтеграції, з роками створено повний цикл виробництва: від вирощування цукрового буряку до виробництва цукру. Загальна площа сільськогосподарських земель в довгостроковій оренді складає більше 240 тис. га.

Синергетичним сегментом бізнесу агропромхолдингу є тваринництво. Регіональні підрозділи проводять щодня понад 185 т молока. Потужності з виробництва цукру складаються з 8 цукрових заводів, які можуть переробляти понад 33 тис. т цукрових буряків на добу. Чотири з них розташовані в Полтавській області, один у Вінницькій області, один в Хмельницькій області та два в Харківській області.

ТОВ «Астарта-Київ» забезпечила динамічний ріст виробництва цукру, обсяги якого за дев'ять років з 2003 по 2011 рр. вирости майже в дев'ять разів, – з 46,5 тис. т до 370 тис. т. У 2011 р. вироблено 370 тис. т цукру, що склало 16% виробництва цукру в Україні.

Таблиця 2.22

Характеристика найбільшого виробника цукробурякового підкомплексу в 2011 р. в Україні

Агрохолдинг	Вироблено цукру, тис. т	Заводи, що входять в структуру агрохолдингу	Характеристика цукрових заводів	Потужність заводів (на добу), тис. т
ТОВ «Астарта-Київ»	370,0	Яреськівський	Побудований в 1966 році і капітально реконструйований у 1974-1976 і 1984 роках. Завод знаходиться в смт. Яреськи, Полтавської області, на відстані 6 км від залізничної станції. Завод обладнаний двома бурякопунктами. Після придбання Астартою, завод був глибоко модернізований, зокрема, встановлено нове обладнання для виробництва цукру і гранульованого жому. На заводі впроваджені системи контролю якості та безпеки продукції у відповідності до міжнародних стандартів ISO 9001:2000 і HACCP.	4,5
		Кобелякський	Побудований в 1955 році. Завод розташований в смт. Білики, Полтавської області на відстані 8 км від шосе і 0,5 км від залізничної станції. Має 2 бурякопункти. Сировина постачається на завод із сільськогосподарських підприємств Полтавської, Дніпропетровської та Харківської областей. У 2006 році на цьому заводі запроваджена система контролю якості продукції та безпеки у відповідності до міжнародного стандарту ISO 9001:2000.	7,0
		Веселоподільський	Побудований в 1929 році і реконструйований протягом 1958-1964 рр. і 1976-2000 рр. Завод розташований у м. Семенівка, Полтавської області на відстані 0,4 км від залізничної станції. На заводі впроваджена система контролю якості продукції та безпеки у відповідності до міжнародного стандарту ISO 9001:2000.	3,0
		Глобинський	Побудований в 1911 році і реконструйований в 1975-1978 рр. Завод розташований у м. Глобине, Полтавської області на відстані 0,6 км від залізничної станції. На завершальному етапі знаходиться сертифікація заводу відповідно до стандарту ISO 9001:2000.	5,5

		Жданівський	Побудований в 1852 році і капітально реконструйований в 1997 і 2006-2008 рр. Завод знаходиться в с. Жданівка Вінницької області на відстані 10 км від шосе і 8 км від залізничної станції. Цукровий буряк доставляється із сільськогосподарських підприємств Вінницької, Хмельницької та Житомирської областей. На заводі впроваджена система контролю якості продукції та безпеки у відповідності до міжнародного стандарту ISO 9001:2000.	3,3
		Наркевицький	Побудований в 1953 році. Завод розташований в смт. Наркевичі, Волочиського району Хмельницької області, на відстані 0,8 км від шосе і 1,4 км від залізничної станції. Сировина постачається на завод сільськогосподарськими підприємствами Хмельницької та Тернопільської областей.	5,0
		Новоіванівський	Один з найбільш старих цукрових заводів у Харківській області. Його будівництво почалося в 1900 рік. Завод розташований в смт. Коломак, Коломацького району Харківської області, на відстані 12 км від шосе і 9 км від залізничної станції. Сировина постачається на завод сільськогосподарськими підприємствами Полтавської та Харківської областей.	2,0
		Савінський	Побудований в 1962 р. Розташований в смт. Савинці, Балаклійського району Харківської області. Сировина постачається на завод сільськогосподарськими підприємствами Харківської області. У 2009 р. ВАТ «Цукровий союз«Укррос»(Київ) прийняло рішення законсервувати належне йому ВАТ «Савинський цукровий завод». У 2011 р. власником 50% статутного фонду ТОВ «Савинський цукровий завод» став агрохолдинг «Астарта-Київ» (інша частина належить кільком харківським бізнесменам).	3,0
Загальна потужність (за добу), тис. т				33,3

Джерело: складено і розраховано за даними Агропромхолдинг «Астарта-Київ»

Системи управління якістю і безпекою продукції Веселоподільського, Кобеляцького, Жданівського та Яреськівського цукрових заводів сертифіковані відповідно до міжнародних стандартів ISO 9001:2000, а Яреськівського, ще й у відповідності зі стандартом HACCP.

У 2008-2009 рр. на кредитні кошти, отримані від Європейського банку реконструкції та розвитку, а також за рахунок власних коштів, на заводах холдингу була проведена модернізація, спрямована на підвищення енергоефективності виробництва. Зокрема, на 20% було зменшено споживання природного газу при переробці цукрових буряків.

Цукровий буряк вирощується, переважно, власними сільськогосподарськими підприємствами, а також закуповується у незалежних виробників, розташованих поблизу цукрових заводів. У 2011 р. частка власних буряків склала близько 80% від загального обсягу переробки.

Стратегічною метою є 100% забезпечення заводів сировиною, вирощеною агрофірмами ТОВ «Астарта-Київ».

Виробництво основної продукції зростає ще більш динамічними темпами завдяки підвищенню ефективності та застосуванню передових технологій: урожай цукрових буряків повинен досягти 2 млн. т (260% зростання).

Агропромхолдинг «Астарта» планує завершити будівництво біогазового комплексу на Глобинському цукровому заводі (Полтавська обл.). Як повідомив генеральний директор компанії В. Іванчик, компанія почала будівельні роботи в кінці 2011 р., розрахункова вартість проекту з виробництва біогазу становить близько 15-20 млн. євро.

Після виходу на повну потужність біогазовий комплекс дозволить заміщати до 60% необхідного придатного газу, що дозволить вирішити проблеми його поставок для цукрового заводу і працюючих навколо нього підприємств [1].

Чисті активи компанії за п'ять років зросли в 2,5 рази, оборот за 2010 р. перевищив аналогічний показник 2006 р. більш, ніж в 3 рази, а показник EBITDA – в 9 разів.

ВАТ «Цукровий союз«Укррос» (ВАТ «Цукровий Союз «Укррос») – вертикально-інтегрований агропромисловий холдинг. Створений в 1994 р. У березні 2011 р. холдинг «Кернел» придбав контрольний пакет акцій групи компаній «Укррос» – 71% акцій. Склад холдингу та його характеристики наведено в таблиці 2.23. «Укррос» є одним з провідних агропромислових холдингів країни, основний пріоритет якого – вирощування зернових, цукрових буряків і виробництво білого цукру.

Цукор виробляється 6 цукровими заводами, які знаходяться в Харківській, Дніпропетровській, Черкаській та Тернопільській областях разом з постачальниками цукрових буряків, які також належать компанії і знаходяться в тих же регіонах. Таке розташування заводів та їх відповідних постачальників дозволяє компанії уникати ризиків поганих регіональних умов для вирощування.

Таблиця 2.23

Характеристика агрохолдингу «Укррос» у 2011 р.

Агрохолдинг	Вироблено цукру, тис. т	Заводи, що входять в структуру агрохолдингу	Характеристика цукрових заводів	Потужність заводів (на добу), тис. т
«Група компаній «Укррос»	119,6	Оржицький	Завод побудований в 1978р. Розташований в смт. Новооржицьке, Оржицького р-ну, Полтавської області. З 2008-го входить до складу агропромислового холдингу «Цукровий союз«Укррос». Підприємство в основному переробляє власний цукровий буряк, який вирощує сільськогосподарське підприємство ТОВ «Агрофірма«Куйбишево». Вироблення цукру за добу: 700 т.	7,8
		Чортківський	Завод побудований в 1970 році. Розташований в смт. Заводське, Чортківського району, Тернопільської області. З 1998-го входить до складу групи компаній «Укррос». Підприємство в основному переробляє власний цукровий буряк, який вирощує сільськогосподарське підприємство ТОВ «Агрополіс». Модернізація виробництва: 17,7 млн. грн. Вироблення цукру за добу: 1000 т.	7,8
		Пальмірський	Завод побудований в 1970 році. Розташований в с. Пальміра, Золотоніського району, Черкаської області. З 1997-го входить до складу агропромислового холдингу «Цукровий союз «Укррос». Підприємство в основному забезпечується власним цукровим буряком, який вирощує сільськогосподарське підприємство СТОВ «Пальміра». Модернізація виробництва: 3,3 млн. грн. Вироблення цукру за добу: 800 т.	6,0
		ТОВ «Цукрове»	Завод побудований в 1899р. Розташований в смт. Чапаєве, Кегичівського р-ну, Харківської області. З 2003 р. завод входить до складу агропромислового холдингу «Цукровий союз «Укррос». Після того, як завод увійшов до складу компанії, була проведена його модернізація, яка дозволила підвищити якість продукції, що випускається, знизити споживання природного газу і збільшити виробництво гранульованого жому. Підприємство в основному переробляє власний цукровий буряк, який вирощує сільськогосподарське підприємство ТОВ «Аграрний дім ім. Горького». Модернізація виробництва: 3,1 млн. грн. Вироблення цукру на добу: 400 т.	3,1
Загальна потужність (за добу), тис. т				24,7

Джерело: складено за даними публічної інформації агрохолдингу «Укррос»

Цукор може вироблятися як з цукрового буряка, який вирощується на землях компанії, так і з імпортованого цукрового очерету. Крім цукру компанія також вирощує і продає пшеницю, кукурудзу, і ячмінь.

Компанія має в обробці близько 105 тис. га землі і задіює приблизно 10 тис. співробітників (включаючи і співробітників, які залучаються сезонно). Офіс «Укррос» знаходиться в м. Києві, Україна і його акції котируються на ПФТС, Київ, Україна.

В кінці 2007 р. ВАТ «Цукровий союз «Укррос» за допомогою організатора і ексклюзивного агента інвестиційної компанії «Драгон Капітал» (Київ) розмістило серед більше 20 інвестиційних фондів і приватних інвесторів з Європи і США 20% своїх акцій і залучило 42 млн. дол. На частину розміщеного пакета акцій були випущені депозитарні розписки для торгівлі на Франкфуртській фондовій біржі. Ринкова капіталізація компанії за підсумками розміщення склала 210,3 млн. дол. Пізніше компанія заявила про плани залучити в 2008 р. близько 20 млн. дол. зовнішніх запозичень.

Компанія SakharnyHoldingLimited (Кіпр) стала власником 20% акцій одного з найбільших операторів на українському цукровому ринку ВАТ «Цукровий союз«Укррос».

«Укррос» у 2006 р. виробила 250 тис. т цукру, зайнявши близько 9,8% ринку. У 2010 р. ВАТ «Цукровий Союз «Укррос» збільшив виробництво цукру з цукрового буряка на 29%, або 39,5 тис. т до 174 тис. т в порівнянні з 2009 р. Зокрема, в 2010 р. заводи компанії виробили 59 тис. т тростинного цукру проти 4 тис. т в 2009 р. Виробництво цукру з цукрового буряка зменшилося в порівнянні з минулим роком на 12% і склало 115 тис. т.

У 2010 р. аграрний холдинг «Цукровий Союз «Укррос» продав приналежні йому Куп'янський і Савінський цукрові заводи (обидва – Харківська область). При цьому, Куп'янський завод компанія продала по частинах, а Савінський продала цілісним майновим комплексом – ТОВ «Астарта-Київ».

Після оптимізації розмірів в складі холдингу залишилося 4 цукрових заводи: Оржицький, Чортківський, Пальмірський, ТОВ «Цукрове».

У 2011 р., у відповідності зі стратегією нарощування власної сировинної бази, компанія планує збільшити площу під цукровим буряком на 15%. Для цього сільськогосподарські підприємства підготували 18 тис. га землі під посіви цукрового буряка.

За 9 місяців 2010 р. її доходи зросли в 4,5 рази – до 91,6 млн. дол. Показник EBITDA за результатами 9 місяців склав 25,7 млн. дол.

Компанія завершила січень-вересень 2010 р. з чистим прибутком 13,12 млн. дол. проти чистого збитку за аналогічний період 2009 р. в сумі 14 млн. дол.

Агропромисловий холдинг «Кернел» збільшив частку в своїх цукрових заводах. Зокрема, частка агрохолдингу в «Чортківський цукровий завод» (Тернопільська обл.) зросла до 84,6% з 73,8%, в завод «Цукрове» (Харківська

обл.) – до 83,1% з 71,3%, в «Пальмірський цукровий завод» (Черкаська обл.) – до 83,9% з 72,7% і в «Оржицький цукровий завод» (Полтавська обл.) – до 84,4% з 73,4%.

Крім того, як наголошується в повідомленні холдингу, «Кернел» збільшила свою частку в агрофірмах по вирощуванню цукрових буряків: в агрофірмі «Куйбишево» (Полтавська обл.) – до 61,2% з 52,5% і в агрофірмі «Пальміра» (Черкаська обл.) – до 89,1% з 81,5% [2].

Сформована ситуація на рику цукру (надлишок виробництва) свідчить про збитковість ведення даного виду бізнесу в зв'язку з регулюванням відпускних цін і квотування обсягів виробництва та реалізації.

Тому «Кернел» планує вийти з цукрового бізнесу і продати в перспективі всі заводи разом або окремо [123].

Так як компанія наращує свої частки в цукрових заводах і агрофірмах, які займаються вирощуванням цукрових буряків, стає очевидним, що «Кернел» буде прагнути продати їх дорожче.

ТОВ «Мрія цукровий холдинг» входить до складу підприємств «Групи компаній«Мрія».

Антимонопольний комітет України дозволив ТОВ «Мрія цукровий холдинг» (Тернопільська обл.) купити частки в шести цукрових заводах Тернопільської області.

Ціни придбання забезпечили ТОВ «Мрія цукровий холдинг» понад 50% голосів у вищому органі управління цих цукрових заводів. Зокрема, в ТОВ «Борщівський цукровий завод», ТОВ «Хоростківський цукровий завод», ТОВ «Збаразький цукровий завод», ТОВ «Лановецький цукровий завод», ТОВ «Бучацький цукровий завод», ТОВ «Козівський цукровий завод».

Раніше Борщівський, Хоростківський, Збаразький, Лановецький, Бучацький і Козівський цукрові заводи входили в «Українську продовольчу компанію».

У структурі холдингу:

- відділ аудиту і звітності холдингу;
- кадровий відділ керуючої компанії;
- кадрові відділи заводів;
- відділи бухгалтерського і податкового обліку заводів;
- виробничі підрозділи заводів;
- бурякоприймальні пункти заводів.

Загальна чисельність персоналу керуючої компанії – близько 50 осіб, персоналу заводів – більше 1000 (а в сезон – більше 3000) осіб.

Цукровий буряк входить до переліку основних культур, вирощуваних компанією. Посівні площі займають 14% (28 тис. га) всіх посівів 2010 р.

Середня урожайність цукрових буряків на полях холдингу склала в 2010 р. 36,2 т/га, в 2011 р. – 44 т/га, середня собівартість вирощеної продукції – 22 дол./т. У 2011 р. зібрано 1471000 тонн цукрових буряків

Весь зібраний урожай цукрових буряків агрохолдинг продає шести цукровим заводам України, які входять до складу «Групи компаній«Мрія».

ПП «Кряж» (Приватне підприємство «Кряж») створено в 1992 р. на базі хлібопекарського цеху в Крижополі. На ринку цукру з 2004 р. Зараз у власності компанії знаходиться 3 цукрових заводи, розташованих в Тростянецькому, Крижопільському та Чернівецькому районах Вінницької області загальною потужністю 6,7 тис. т цукрової сировини на добу. У структурі також є Крижопільський елеватор (Вінницька обл.) і Красногвардійський шиферний завод (АР Крим), 21 агроформування у 7 районах Вінницької області, які обробляють понад 60 тис. га сільськогосподарських угідь.

У 2009 р. «Кряж» виділив свої виробничі потужності з виробництва цукру в окрему структуру – «Подільські цукроварні», які в сезоні цукроваріння 2010 виробили 41,7 тис. т цукру.

До складу ТОВ «Подільські цукроварні» входять цукрові заводи: СП «Соколівський цукор» Вінницька обл., Крижопільський р-н; СП «Моевський цукор» Вінницька обл., Харківський р-н; СП «Капустянський цукор» Вінницька обл., Тростянецький р-н, потужністю 2,5, 2,7 і 1,6 тис. т цукрових буряків на добу.

«Кряж» є також одним з найбільших у Вінницькій області виробником сільгосппродукції. До складу компанії входить 21 агроформування у 7 районах Вінницької області, які обробляють понад 60 тис. га сільгоспугідь. На підприємстві працює понад 4 тис. працівників.

«Капустянський цукор» є структурним підрозділом ТОВ «Подільські цукроварні» (Крижопіль, Вінницька обл.), Що входять в агрохолдинг «Кряж» (Вінницька область).

«Капустянський цукор» не працював з 2001 по 2005 рр. і відновив виробництво після його придбання ПП «Кряж», яке вкладо в його реконструкцію близько 14 млн. грн.

Цукровий завод введений в експлуатацію в 1844 р., його виробнича потужність в 2011 р. складає 1,6 тис. т цукрових буряків на добу.

У 2010 р. цукровий завод виробив 6,2 тис. т цукру, в 2009 р. виробництво на підприємстві не велося через дефіцит сировини.

У 2011 р. цукровий завод «Капустянський цукор» планує збільшити виробництво цукру на 164,52%, або на 10,2 тис. т у порівнянні з 2010 р. до 16,4 тис. т.

За словами представника підприємства, в 2010-2011 рр. «Подільські цукроварні» інвестували в завод близько 5 млн. грн. в модернізацію виробництва, збільшивши його виробничу потужність на 23,1%, або на 0,3 тис. т до 1,6 тис. т цукрових буряків на добу.

«Моевський цукор» (с.Моївка, Чернівецький район Вінницька область) є структурним підрозділом ТОВ «Подільські цукроварні». Завод, побудований в 1848 р., працював з 2001 по 2007 рр.

У вересні 2007 р. приватне підприємство «Кряж» реконструювало «Моевський цукрозавод», інвестувавши в нього близько 25 млн. грн.

У 2010 р. «Моєвський цукор» збільшив виробництво цукру на 104,2%, або на 9,393 тис. т в порівнянні з 2009 р. – до 18,408 тис. т.

Цукровий завод «Моєвський цукор» в 2011 р. планує збільшити виробництво цукру на 54,28%, або на 9,992 тис. т в порівнянні з 2010 р. – до 28,4 тис. т. У сезоні 2011 р. «Моєвський цукор» планує переробити близько 160 тис. т цукрового буряка.

Перед сезоном цукроваріння «Подільські цукроварні» інвестували в завод близько 10 млн. грн. на модернізацію виробництва, збільшивши його виробничу потужність на 28,6%, або на 0,6 тис. т, до 2,7 тис. т цукрових буряків за добу. Були реконструйовані станції дефекосатурації та вапняно-обпалюючі печі, а також побудовано новий відстійник соку другої сатурації, за рахунок чого зростає якість кінцевої продукції.

«Соколівський цукор» є структурним підрозділом ТОВ «Подільські цукроварні» (Крижопіль, Вінницька обл.), що входить до агрохолдингу «Кряж».

Цукровий завод «Соколівський цукор» (с. Соколівка Вінницькій обл.) введений в експлуатацію в 1874 р. Виробнича потужність заводу складає 2,5 тис. т цукрових буряків за добу.

Цукровий завод «Соколівський цукор» в 2011 р. збільшив виробництво цукру на 78,6%, або на 13,204 тис. т в порівнянні з 2010 р. – до 30,004 тис. т.

У сезоні 2011 р. «Соколівський цукор» переробив 202,811 тис. т цукрового буряка при середній дигестії (показник цукристості) 17,12%. Вихід цукру з буряка на цукровому заводі склав 14,76%.

У 2010 р. «Кряж» скоротив чистий дохід на 21,65%, або на 31,685 млн. до 114,675 млн. грн. порівняно з 2009 р.

У 2009 р. підприємство закінчило з чистим прибутком 1,565 млн. грн., скоротивши чистий дохід на 5,8%, або на 9,062 млн. грн. в порівнянні з 2008 р. до 146,36 млн. грн. 2010 р. ПП «Кряж» закінчило з чистим прибутком 1,71 млн. грн.

Дві вінницькі компанії – «Подільські цукроварні» і «Агро Кряж-1» – планують IPO на Варшавській біржі.

Приватне підприємства «Кряж» до 2015 р. побудує найбільший в Україні цукровий завод у Шпикові Тульчинського району Вінницької області.

Високотехнологічний цукровий завод потужністю 12 тис. т переробки цукрової сировини на добу розміститься на земельній ділянці площею 38 га. У будівництво заводу «Кряж» інвестує понад 350 млн. дол. Його проектування веде одна з найвідоміших у Європі компаній – WiedemannPolskaProjekt. В технологічному циклі виробництва цукру на заводі будуть реалізовуватися останні наукові напрацювання, які дозволять підприємству створити майже безвідходне виробництво, яке на 75% буде забезпечуватися власними енергетичними ресурсами (біогазом, виробленим з жому) і на 100% – електроенергією, яка вироблятиметься когенераційними установками, встановленими на власній ТЕЦ потужністю 20 мВт.

У виробництві буде задіяна нова технологія «сухої» подачі цукрового буряка на переробку, що значно заощадить водні ресурси. Також буде змонтована 6-ступенева випарна установка з апаратами тонкоплівкового типу і така схема кристалізації, яка дозволить одержувати більш високий відсоток виходу готової продукції – більше 15% при середньому показнику по Україні 12%.

Готова продукція буде фасуватися в мішки з клапанами вагою 25 або 50 кг, мішки з зашиванням по 50 кг, «big-bag» мішки вагою 1 т і складуватися в двох циліндричних силосах ємністю по 50 тис. т кожний.

В цілому, передбачається, що завод у Шпикові працюватиме у сезоні цукроваріння не менше 100 днів і буде виробляти понад 180 тис. т цукру в рік.

ЗАТ «Райз-Максимко»: у 1999 р. ЗАТ компанією «Райз» було створено і зареєстровано Дочірнє підприємство «Райз-Агровиробництво» ЗАТ компанії «Райз». У 2001 р. Дочірнє підприємство «Райз-Агровиробництво» ЗАТ компанії «Райз» реорганізовано (перетворено) в Закрите акціонерне товариство «Науково-виробниче підприємство «Райз-Агро». У 2003 р. до ЗАТ «НВП «Райз-Агро» приєднано сільськогосподарське закрите акціонерне товариство «Підліснівське». У 2004 р. до ЗАТ «НВП «Райз-Агро» приєднано Дочірнє підприємство «Райз-Таврія». У 2007 р. до ЗАТ «НВП «Райз-Агро» приєднані: Дочірнє підприємство «Зоря-Насіння»; Дочірнє підприємство «Надія»; Дочірнє підприємство «Весна». У 2009 р. назву ЗАТ «НВП «Райз-Агро» змінено на Закрите акціонерне товариство «Райз-Максимко» і приєднане реорганізоване Дочірнє підприємство «Максим» (правопередника ТОВ «Максим»), а місцезнаходження (юридична адреса) з м. Київ змінена на м. Червонозаводське Лохвицького району Полтавської обл.

Всі філії ЗАТ «Райз-Максимко» об'єднані в 4 регіональних дирекції: Полтавська область – східний регіон; Сумська – північний; Черкаська, Кіровоградська, Запорізька та Миколаївська – південний; Тернопільська, Рівненська, Хмельницька, Вінницька та Житомирська – західний регіон.

Загальними зборами акціонерів товариства 12.07.10 р., згідно ЗУ «Про акціонерні товариства», прийнято рішення про зміну найменування на Приватне акціонерне товариство «Райз-Максимко». У січні 2011 р. ВАТ «Компанія «Райз» стала єдиним акціонером, що володіє 11758020 акцій (100% статутного капіталу) ПрАТ «Райз-Максимко». 15 червня 2011 єдиним акціонером ПрАТ «Райз-Максимко» став агрохолдинг «Укрлендфармінг».

ТОВ «Райз-цукор» володіє цілісним майновим комплексом ВАТ «Лохвицький цукровий завод» (с. Червонозаводське, Полтавська обл.), займається виробництвом цукру, а також випускає побічні продукти бурякопереробки: сушений жом і мелясу.

Група «Райз» придбала Лохвицький цукровий завод влітку 2006 р. ВАТ «Лохвицький цукровий завод» вважається найбільшим не тільки в Україні, але і в СНД. Потужності підприємства дозволяють переробляти близько 10

тис. т цукрових буряків за добу. Але в останні роки його потужності були завантажені всього на 25%. Очевидно, що його колишнім власникам із Полтава-банку було непросто знаходити сировину, щоб завантажити підприємство хоча б на чверть потужностей. Адже в Полтавській області їм доводилося конкурувати з компаніями «Астарта-Київ», яка володіє п'ятьма заводами, і Українською продовольчою компанією (контролює 14 підприємств). Вони регулярно законтрактовують фактично всі вільні в регіоні обсяги цукрових буряків.

У сировинну зону ВАТ «Лохвицький цукровий завод» входять бурякосійні господарства Лохвицького, Гадяцького, Зіньківського, Миргородського, Лубенського, Чорнухинського, Пирятинського, Решетилівського районів Полтавської області, Роменського і Липово-Долинського районів Сумської області, Срібнянського та Варвинського районів Чернігівської області.

ВАТ «Агропромінвест»: засноване в 2000 році, займається створенням високоефективної моделі управління сільським господарством. Займає лідируючі позиції у виробництві цукру-піску з цукрових буряків.

В групу підприємств «Агропромінвест» входять:

- агрогосподарське формування ВАТ ПК «Поділля»;
- ВАТ «Крижопільський цукровий завод»;
- Погребищенський цукровий завод;
- агрогосподарське формування ДП «Новофастівське»;
- ПК «Зоря Поділля»;
- ВАТ «Вінницький комбінат хлібопродуктів № 2».

Продовольча компанія «Зоря Поділля» створена в 2006 р. у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю концерном «Укрпромінвест», який входить до складу корпорації «Група «Укрпромінвест».

У 2001 р концерн «Укрпромінвест» придбав у Вінницькій області Погребищенський, Гайсинський і Крижопільський цукрові заводи, які пройшли процедуру банкрутства.

До складу Продовольчої компанії «Зоря Поділля», крім Гайсинського цукрового заводу, входять 11 агроформувань у Гайсинському, Теплицькому районах Вінницької області та 1 – в Христинівському районі Черкаської області, які обробляють близько 42 тис. га сільськогосподарських угідь.

З 2002 р. Гайсинський цукровий завод не працював, перебуваючи в стані банкрутства. У 2005 р. цукровий завод був куплений концерном «Укрпромінвест».

Реконструкцію Гайсинського цукрового заводу проводила продовольча компанія «Зоря Поділля». Під час реконструкції на заводі були повністю замінені і модернізовані існуючі потужності цукрового заводу, які збільшують його продуктивність в 2,5 рази – до 5 тис. т цукрових буряків на добу. Реконструкція цукрового заводу обійшлася компанії в близько 100 млн. грн., Ще близько 200 млн. грн. компанія інвестувала в створення сировинної зони та закупівлю сільгосптехніки для збирання цукрових буряків. У 2010 р.

була проведена реконструкція і ремонт на 12,5 млн. грн. На цукровому заводі створено 868 робочих місць.

У 2010 р. завод переробив 419,1 тис. т цукрових буряків і виробив 46,7 тис. т цукру-піску. У 2011 р. продовольча компанія «Зоря Поділля» збільшила виробництво цукру на 73%, або на 33,964 тис. т, в порівнянні з 2010 р. – до 80,573 тис. т.

Урожайність цукрових буряків в 2011 р. склала 50,87 т/га.

У сезоні 2011 р. компанія переробила близько 570,152 тис. т цукрового буряка при середній дигестії 17,1%.

У сезоні цукроваріння 2011 р. вихід цукру з буряка на цукровому заводі продкомпанії склав 14,1%.

Продовольча компанія «Зоря Поділля» має намір збільшити площу під посівами цукрового буряка на 6,02% або на 0,772 тис. га, в порівнянні з 2011 р. – до 13,59 тис. га.

До складу продовольчої компанії «Поділля» входить 20 агроформувань у Крижопільському, Томашпільському та Ямпільському районах Вінницької області, які обробляють близько 100 тис. га сільськогосподарських угідь.

100% акцій «Поділля» належать сільгосппідприємству «Агрофірма«Україна»(с.Дзигівка, Ямпільський район, Вінницька область), створеної компанією«Агропродінвест», що входить до складу корпорації«Група «Укрпромінвест» (Київ).

Крижопільський цукровий завод входить до складу продовольчої компанії «Поділля» (селище Крижопіль, Вінницька область). ПАТ «Крижопільський цукровий завод» введено в експлуатацію у 1986 році в селищі ГородківкаКрижопільського району Вінницької області та відноситься до розряду великих підприємств галузі. Потужності заводу дозволяють переробляти до 8 тис. т цукрових буряків за добу. На підприємстві створено 975 робочих місць. 2009 р. завод закінчив зі збитком 3,045 млн. грн., збільшивши чистий дохід на 16,3% або на 2,239 млн. грн. до 15,987 млн. грн. в порівнянні з 2008 р. 2010 р. закінчив із збитком 5,05 млн. грн.

Погребищенський цукровий завод (Вінницька обл.) входить як підрозділ в ТОВ «Новофастівське», яке спеціалізується на вирощуванні зернових і бурякових культур. Завод працює в замкнутому циклі, переробляючи врожай, вирощений на орендованих землях у Погребищенському районі Вінницької та Ружинському Житомирської областей. Потужність складає 3 тис. т за добу.

Концерн планує збільшити посіви цукрових буряків на 27,7% – до 33,2 тис. га, збільшити виробництво бурякового цукру на 85,2% в порівнянні з 2011 р. – до 350 тис. т, збільшити потужності з переробки буряка належних йому Крижопільського та Гайсинського цукрових заводів (всі – Вінницька обл.) з 6 тис. т до 8 тис. т буряка на добу.

Група компаній «Панда»: контролює три цукрових заводи в Черкаській області: Селищанський, Цибулівський, Тальнівський. Банк землі компанії складає 59 тис. га.

У 2009 р. «Панда» орендувала у власників земельних паїв 43 тис. га, з них: 6808 га – це посіви цукрових буряків. 67% цукрових буряків, посіяних на Черкащині – це цукровий буряк «Панди».

Цибулівський і Тальнівський цукрові заводи, що належать агрохолдингу «Панда», мають свої бурякові посіви і забезпечили себе сировиною на 70-80 відсотків. Умови придбання в аграріїв: готові закупити 80 тис. т буряка в Цибулів і 75 – в Тальному за ціною 450 грн., доставка буряків – за рахунок заводів.

Після придбання Цибулівського цукрового заводу нові власники інвестували в модернізацію і впровадження нових технологій на підприємстві 25 млн. грн. На Цибулівському цукровому заводі планується переробляти 250-270 тис. т буряка.

Цукрові заводи (Селищанський, Тальнівський і Цибулівський), що входять до складу агрохолдингу будуть забезпечені сировиною, а їх потужності будуть збільшені. Зокрема на Цибулівському цукровому заводі планується збільшення переробних потужностей в 1,5 рази – до 4,5 тис. т буряка за добу. Модернізації виробничих фондів також піддається Тальнівський цукровий завод.

На заводах компанії планується переробити близько 700 тис. т цукрового буряку.

Група компаній «Сільгоспродукт»: ВАТ «Рокитнянський цукровий завод» входить до групи компаній «Сільгоспродукт». Обсяг переробки цукрових буряків становить 3 тис. т на добу.

ВАТ «Рокитнянський цукровий завод» та ZorgBiogas AG (Швейцарія) підписали контракт на проектування біогазової станції. Станція буде утилізувати відходи виробництва цукру в біогаз і електроенергію. Електрична потужність комплексу складе 20 МВт.

Біогазовий завод обіцяє стати найбільшим не тільки в СНД, але і у всій Східній Європі. Крім того, він стане також найбільшим виробництвом біогазу на відходах цукрової промисловості в світі.

Сировиною для станції стануть до 800 т пресованого цукрового жому та 800 т кукурудзяно-трав'яного силосу на добу в сезон. В маркетинговий рік станція працюватиме на 1200 т кукурудзяно-трав'яного силосу на добу. 20 МВт електричної потужності будуть здаватися в мережу за підвищеним «зеленим тарифом». Крім електроенергії біогазовий завод дозволить значно заощадити на мінеральних добривах. В ідею будівництва закладені інноваційні рішення в галузі виробництва енергії з поновлюваних видів сировини, а саме використання суперурожайних багаторічних трав. Біогазовий енергопарк поліпшить екологію області та матиме відчутний соціальний ефект у вигляді створення нових робочих місць, збільшення надходжень до місцевого бюджету та розвитку науки.

Фінансування в обсязі 80 млн. євро планується за рахунок власних коштів і кредиту ЄБРР. Планується розробити проектну документацію, пройти узгодження і дозволи та розпочати будівництво [47].

Єдиний іноземний виробник – завод «Радехівський цукор» (Львівська обл.), Власником якого є німецька компанія Pfeifer&Langen. Він виробляє близько 5% цукру в Україні.

Регулюванням цін на ринку цукру займається Антимонопольний комітет України та його структурні підрозділи на місцях. Ціни не повинні перевищувати, зазначених у Постанові Кабінету Міністрів України, розрахованих на кожен маркетинговий рік. Так, Антимонопольний комітет України в 2011 р. зобов'язав суб'єктів господарювання, які працюють на ринку цукру, привести оптово-відпускні та роздрібні ціни до економічно обґрунтованого рівня.

Згідно з повідомленням, вимоги охопили 8 груп цукрових заводів, 11 виробників цукру, які не інтегровані в групи, 9 великих оптових постачальників і 8 найбільших торгових мереж.

Зокрема, вимоги висунуто до 25 цукрових заводів, які входять до групи: ТОВ «Мрія-цукровий холдинг», ТОВ фірма «Астарта-Київ», ВАТ «Цукровий союз «Укррос», ЗАТ Компанія «Райз», ТОВ «Панда», ТОВ «Подільські цукровари», ЗАТ Західна компанія «Дакор» та НВФ «Сінтал Д» – ТОВ. Також вимоги висунуті до виробників: ТОВ «Продовольча компанія «Зоря Поділля», ЗАТ «Продовольча компанія «Поділля», ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», ЗАТ «Юзефо-Миколаївська АПК», ТОВ «Краєвид», ТОВ «Призма – 14», ЗАТ «Олександрійський цукровий завод», ЗАТ «Новомиргородський цукор», ТОВ «УК.АЗ.-Дружба», ВАТ «Теофіпольський цукровий завод» і ТОВ «Староконстантинівцукор» [5].

Законопроект № 7323 «Про внесення змін до розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи» розроблений з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи в бурякоцукровій галузі в умовах світової фінансової кризи, залучення інвестицій і створення нових робочих місць, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Законопроектом пропонується вже сьогодні почати з переробки цукру-сирцю тростинного в обсязі 150-200 тис. т щорічно і відновлення експорту виробленого з цієї сировини цукру білого в інші країни, а також розширити обсяги поставок до рівня минулих років, які досягали приблизно 1 млн. тонн.

Необхідність введення квотування і ліцензування давальницької переробки цукру-сирцю до 300 тис. т на рік з подальшим реекспортом в інші країни викликана необхідністю недопущення хаотичного імпорту цукру-сирцю за давальницькою схемою з подальшим експортом, а також недопущення зниження цін на український цукор на світових ринках.

Крім того, давальницька переробка цукру-сирцю тростинного вже врегульована Законом України «Про операції з давальницькою сировиною у

зовнішньоекономічних відносинах» шляхом видачі простого (податкового) авальованого векселя.

Мінагропрод очікує збільшення виробництва цукру з урожаю 2012 р. на 23,9%, або 0,56 млн. т, – до 2,9 млн. т. Якщо цей прогноз справдиться, а зовнішні ринки збуту так і не будуть знайдені, це ввергне галузь в затяжну кризу і призведе до відходу з ринку підприємств – в першу чергу цукрових заводів-одинаків, які не входять у великі холдинги, чия діяльність не підкріплена підтримкою материнської компанії.

Україна ставить завдання до 2016 р. збільшити посіви під цукровим буряком до 0,9 млн. га в порівнянні з 0,55 млн. га в 2011 р. [1].

За словами голови асоціації «Укрцукор» Н. Ярчука: «посіви цукрового буряка в Україні в 2012 р. через надлишок цукру на внутрішньому ринку можуть скоротитися на 8-17%, до 450-500 тис. га. Якщо в країну завезуть ще 260 тис. т цукру-сирцю за квотою СОТ, то кінцевий продукт буде знецінено і не вигідний для виробництва». Дрібні і середні сільгоспвиробники можуть піти з бізнесу, не витримавши обвалу цін на цукор, що знизилися за останні півроку більш ніж на третину. Такі ринкові умови на руку вертикально-інтегрованим холдингам, які можуть зайняти місце низькорентабельних компаній, вважають експерти. При цьому, багато товаровиробників змушені будуть переорієнтуватися на вирощування інших більш рентабельних культур: ріпак, соняшник, сою, кукурудзу.

Аналітик ІК «Трійка Діалог Україна» Олександр Цепенда прогнозує, що на ринку залишаться лише ті виробники цукру, які будуть займатися вирощуванням власної сировини. «Різниця між собівартістю вирощеного цукрового буряку та купленої на ринку в аграріїв може становити 10-20 дол./т, тоді як для виробництва тонни цукру потрібно близько 8 т сировини. Таким чином різниця у витратах може бути досить значною, – додає аналітик ІК DragonCapital Тамара Левченко. – А робити цукор, вирощуючи цукрові буряки самостійно, буде рентабельно навіть в умовах низьких цін на цукор – як, наприклад, у нинішньому році» [352, с. 23].

Учасники ринку відзначають, що великі агрохолдинги, які мають у своєму розпорядженні власну сировинну базу і потужності з виробництва цукру, вже давно знайшли механізми ухилення від сплати штрафів при реалізації продукції за ціною нижче мінімальної. «Цукровий завод знаходиться на загальній системі оподаткування, в той час як агровиробник – на фіксованому податку. Для оптимізації оподаткування завод купує у свого сільгоспвиробника буряк за завищеною вартістю. У результаті прибуток залишається у сільгоспвиробника», – розповідає джерело «Коммерсант». Потім, за словами співрозмовника, щоб уникнути сплати штрафу за торгівлю цукром за ціною нижче мінімальної, завод може укласти договір з афілійованої структурою, продавши цукор дорожче, а вона в свою чергу займається збутом за ринковими цінами. Експерти підкреслюють, що в нових умовах торгувати буде вигідно тільки підприємствам, які мають власну сировинну базу [247].

Щоб врівноважити ринок, в кінці 2011 р. «Укрцукор» звернувся до Кабміну з проханням провести переговори з членами СОТ про відмову від пільгового імпорту цукру-сирцю в цьому маркетинговому році (почався 1 вересня). Уряд у свою чергу пропонує переорієнтувати надлишкову цукрову сировину на виробництво біоетанолу. Міністр аграрної політики Микола Присяжнюк заявляв раніше – щоб отримати урожай буряків у 60 млн. т, посіви цукрових буряків потрібно збільшувати до 1 млн. га. «Із зібраного врожаю 40 млн. т ми повинні направити на виготовлення 4 млн. т біопалива», – зазначав міністр.

Ринок цукробурякового виробництва становить інтерес не тільки для вітчизняних промислово-інтегрованих формувань, але й для зарубіжних, бажаючих функціонувати на території України. Так, британська компанія ED & F Man – один з найбільших в світі виробників продуктів харчування – знайшла спосіб забезпечити підконтрольний їй в Україні Засільський цукровий завод дешевою сировиною. На початку 2012 р. оголошено про створення з сільськогосподарської компанією ContinentalFarmersGroup спільного підприємства, основною діяльністю якого буде виробництво цукрових буряків.

ContinentalFarmersGroup, що має основні активи в Україні та Польщі, вирішила створити спільне підприємство (СП) з ED & F Man Holdings, йдеться в повідомленні компанії, розміщеному на сайті Лондонської фондової біржі (LSE). «ContinentalFarmersGroup» уклала угоду про створення СП з ED & F Man для довгострокового виробництва і поставок цукрових буряків на приналежний ED & F Man цукровий завод в Миколаївській області», – заявили в компанії. Згідно з домовленостями, ContinentalFarmersGroup буде відповідати за вирощування і збирання цукрових буряків та інших культур на землях СП.

ContinentalFarmersGroup спеціалізується на вирощуванні ріпаку, картоплі, пшениці, цукрового буряку і кукурудзи. В даний час її земельний банк становить 23,7 тис. га (21 тис. га в Західній Україні і 2,7 тис. га – в Польщі). Володіє також потужностями зі зберігання зерна в обсязі 78 тис. т. Акції торгуються на AIM – альтернативному майданчику LSE.

ED & F Man, заснована в 1783 році, є одним з провідних світових постачальників цукру, патоки, кормів для тварин, тропічних масел, каучуку і кави.

За даними ContinentalFarmersGroup, в 2012 р. компанія має намір засіяти цукровими буряками близько 3,5 тис. га. Це дозволить виростити близько 100 тис. т сировини. При цьому потужність Засільського цукрового заводу дозволяє обробляти 5 тис. т буряка за добу. Таким чином, в перший рік спільної роботи завод може бути завантажений лише на 20%.

Надлишок виробництва цукру в Україні призводить до відтоку інвестицій з даної галузі.

«Якщо інвестиції на вирощування цукрових буряків оцінюються в 1000 дол./га, то пшениці – на рівні 500 дол./га», – зазначила Тамара Левченко.

На її думку, на процес відходу великих інвесторів (SintalAgriculture, Кернел) з цього бізнесу вплинуло перевиробництво цукру на ринку.

«У поточному році при споживанні близько 1,9 млн. тонн цукру з урахуванням перехідних індустріальних запасів минулого року на рівні 350 тис. тонн і виробництві близько 1,9-2 млн. тонн на ринку знову буде надлишок цукру», – вважає Т. Левченко.

Як вона зазначає, на даний момент собівартість виробництва цукру у багатьох виробників – близько 600 дол. за тонну при поточних цінах на ринку на рівні 510 дол. за тонну.

«Тому перспективи цього бізнесу не дуже хороші, що змушує інвесторів виходити з нього», – говорить вона [248].

Таким чином, агрохолдинги SintalAgriculture і Кернел прийняли рішення відмовитися від виробництва цукру та продати свої цукрові заводи.

18 жовтня 2011 Росія, Україна, Білорусь, Казахстан, Вірменія, Киргизстан, Молдова і Таджикистан домовилися про створення зони вільної торгівлі, підписавши відповідну угоду під час засідання глав урядів країн СНД у Санкт-Петербурзі (Росія).

Згідно з підписаною угодою вилучення цукру з режиму вільної торгівлі з Росією триватимуть три роки. Термін дії обмежувальних заходів щодо імпорту українського цукру в Росію закінчується в 2014 р.

В цілому, розвиток виробництва цукру на даному етапі розвитку АПК в вертикально-інтегрованих структурах характеризується наступними особливостями:

- зниженням експлуатаційних витрат і закриттям неефективних заводів;
- збільшенням земельного банку в області цукрових заводів;
- зростанням переробних потужностей заводів, інтегрованих в агрохолдинги;
- підвищенням врожайності цукрових буряків, в порівнянні з середньостатистичними даними по країні;
- зростанням рівня самозабезпеченості сировиною власних цукрових заводів, інтегрованих в агрохолдинги;
- найбільшими обсягами квотування виробництва цукру, в порівнянні з неінтегрованими цукровими заводами;
- підвищення ефективності виробництва, у т.ч.:
  - оптимізація витрат;
  - зниження енергоспоживання;
  - впровадження енергозберігаючих технологій;
- переробкою цукру-сирцю тростинного;
- неефективним регулюванням ринку цукру виконавчими органами;
- відтоком інвестицій з цукрового бізнесу і виходом великих гравців з нього.

2.3. Аналіз стану та тенденцій економічного розвитку цукробурякового виробництва Вінницької області

Вінниччина відома досить сприятливими природно-кліматичними умовами для виробництва цукрової сировини, що визначають конкурентоспроможність цукру на вітчизняному ринку.

Область займає майже 4,5% території України. Розташована у центральній частині правобережної України, на південному заході від Києва і має зручне економіко-географічне та вигідне транспортно-географічне положення [75, с. 163]. На сході межує з Київською, Кіровоградською та Черкаською, на заході з Чернівецькою та Хмельницькою, на півночі з Житомирською, півдні з Одеською областю та з Республікою Молдова (рис. 2.7). На південному заході Вінниччини, по річці Дністер, на ділянці 202 кілометри проходить державний кордон з Республікою Молдова.

Територією області протікає 204 річки протяжністю понад 10 тис. км. Вони відносяться до басейнів Південного Бугу, Дніпра та Дністра.

Вінницька область знаходиться у межах лісостепової зони. На території області поширені ліси з дуба, граба, липи, в'яза, клена, ясена. Ґрунт в основному опідзолений (близько 65%): на північному сході області переважають чорноземи, у центральній частині - сірі, світло-сірі, темно-сірі, на південному сході та в Придністров'ї - глибокі чорноземи і опідзолені ґрунти. Більш 70% території області зорано.

Клімат області – помірно-континентальний, середня температура січня -6°C , середня температура липня $+19^{\circ}\text{C}$, річна кількість опадів 520-590 мм, із них 80% випадають в теплий період. Проте, якщо проаналізувати кліматологічні особливості районів області за ознаками ступеню зволоженості, теплозабезпеченістю та континентальністю клімату, можна виділити два агрокліматичні райони.

Перший агрокліматичний район характеризується як помірно-теплий та вологий. Він займає північні та частину центральних районів області (Барський, Вінницький, Жмеринський, Іллінецький, Калинівський, Козятинський, Літинський, Липовецький, Немирівський, Погребищенський, Тиврівський, Хмельницький, Оратівський та Шаргородський райони). Абсолютний мінімум температури повітря знаходиться на рівні від -24 до -27°C , максимум – від $+32$ до $+38^{\circ}\text{C}$. Річна кількість опадів становить 480-590 мм ртутного стовпа.

Другий агрокліматичний район характеризується як теплий та недостатньо вологий. Він займає південні, південно-східні та частину центральних районів області (Бершадський, Гайсинський, Крижопільський, Мурованокуриловецький, Могилів-Подільський, Піщанський, Томашпільський, Теплицький, Тростянецький, Тульчинський, Чернівецький, Чечельницький, Ямпільський райони). Абсолютний мінімум температури повітря знаходиться на рівні від -31 до -33°C , максимум – від $+37$ до $+39^{\circ}\text{C}$. Річна кількість опадів становить 460-520 мм ртутного стовпа.

Рис. 2.7. Карта Вінницької області

Основна частина опадів (62-70%) у вигляді дощів припадає на вегетаційний період. Відносна вологість повітря в цей період не нижча 60-70%. Як наслідок, на всій території області, окрім південної частини, випаровування вологи не призводить до засушливих явищ та характеризується помірним переходом від однієї пори року до іншої.

Цифрові матеріали таблиці 2.24 свідчать про функціонування в агропромисловому комплексі області в 2010 р. понад 2000 агропромислових утворень. У тому числі діють 1379 селянських (фермерських) господарств. Суттєво помітне скорочення кількості працюючих цукрових заводів із 22 до 14.

Таблиця 2.24

Агропромисловий комплекс Вінницької області

Показники \ Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2006, %
Сільськогосподарські підприємства, од	2068	2035	2101	2107	2043	98,8
В т.ч. - господарські товариства	393	384	378	365	357	90,8
- приватні	207	205	192	193	192	92,8
- сільськогосподарські виробничі кооперативи	88	70	65	56	51	58,0
- інші підприємства (включаючи міжгоспи)	57	53	74	73	56	98,2
- державні підприємства	10	11	8	9	8	80,0
- фермерські господарства (діючі)	1313	1312	1394	1411	1379	105,0
Особисті селянські господарства населення, тис. од	435,2	430,7	368,4	368,6	352,8	81,1
Цукрові заводи (працюючі)	21	22	13	11	14	66,7
М'ясопереробні підприємства (працюючі)	17	17	17	8	7	41,1
Молокопереробні підприємства (працюючі)	24	24	26	17	17	70,8
Заводи продтоварів	6	5	5	4	4	66,7
Консервні заводи	11	11	11	9	8	72,7
Пивоварні заводи	2	2	2	2	2	100,0
Спиртові заводи	13	13	11	11	8	61,5
Хлібоприймальні і зернопереробні підприємства	28	28	28	43	54	192,7
Агросервісні підприємства і організації	103	103	103	103	108	104,9

Джерело: за даними Головного управління агропромислового розвитку Вінницької області

Область ефективно працює і повністю себе забезпечує фінансовими ресурсами, про що свідчить затверджений Вінницькою обласною радою бюджет області на 2011 р., в якому прогнозуються прибутки у розмірі 2262 млн. гривень і витрати 2262 млн. гривень.

За підсумками лютого 2011 р. спостерігається збільшення промислового виробництва на 6,4% у порівнянні з лютим минулого. Помітні

покращення також у переробній промисловості. За січень 2011 р. підприємствами області реалізовано продукції на суму 1141,5 млн. грн.

Площа сільськогосподарських угідь майже не змінюється протягом досліджуваного періоду і складає понад 2000 тис. гектарів. Спостерігається високий рівень розораності с.-г. угідь та використання ріллі під посіви відповідно 85 та 88 %. Станом на 01.01.2010 р. у власності сільськогосподарських підприємств знаходилося 61,4% с.-г. угідь (рис. 2.8).

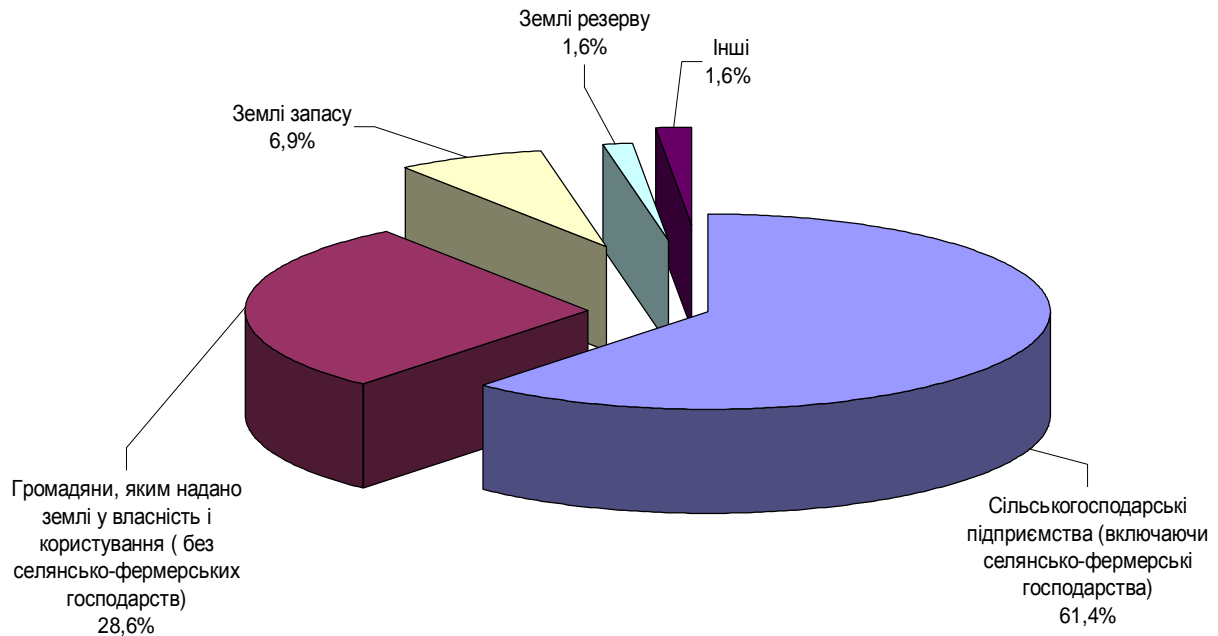

Рис. 2.8. Сільськогосподарські угіддя Вінницької області в розрізі власників землі та землекористувачів станом на 01.01.2010 р.

Родючість ґрунтів у середньому по області складає 60-65 одиниць (за 100 - бальною шкалою). За обсягом виробництва валової продукції сільського господарства область займає провідне місце в Україні (табл. 2.25). Так, питома вага рослинництва – 68%, тваринництва – 32% Вінницька область виробляє понад 6% усієї сільськогосподарської продукції України, займаючи 4 місце порівняно з іншими областями. По виробництву продукції рослинництва область займає перше місце, зокрема по валовому виробництву картоплі та цукрових буряків. Також утримує лідируючу позицію по виробництву молока 841,9 тис. тонн у 2009 р., що становить 7,3% від виробництва по Україні. За рівнем виробництва зернових культур у 2006 р. область займала шосте місце. Однак за рахунок нарощування обсягів виробництва щороку у 2009 р. область займала 3-є місце (додаток В).

Населення області розміщується досить рівномірно. Середня густина складає 62,3 особи на км², що є нижчою від середнього по країні показника на 15 %. Етнічний склад населення області формують українці, поляки, чехи, євреї та інші національності. Кількість населення області в 2010 р. становила 1643,5 тис. осіб.

Таблиця 2.25

Ресурсний потенціал сільського господарства Вінницької області

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. до 2006 р., %
Територія, тис. км ²	26,5	26,5	26,5	26,5	26,5	100,0
Площа с.-г. угідь, тис. га	2017,3	2017,2	2017,1	2016,6	2016,5	100,0
у т. ч. рілля	1729,9	1729,4	1729,0	1728,1	1727,9	99,9
Площа посівів с.-г. культур, тис. га	1360,6	1423,6	1525,1	1527,5	1543,4	113,4
Поголів'я ВРХ, тис. гол.	418,3	383,7	364,8	346,7	317,3	75,8
Рівень, %:						
розораності с.-г. угідь	85,8	85,7	85,7	85,7	85,7	-
використання ріллі під посіви	78,7	82,3	88,2	88,4	89,3	-
Кількість населення, тис. осіб	1694,5	1679,4	1665,1	1652,9	1643,5	97,0
у т. ч. сільське	891,6	875,0	861,3	849,3	838,3	94,0
Питома вага сільського населення, %	52,6	52,1	51,7	51,4	51,0	-
Кількість зайнятого населення у с. г., тис. осіб	63,1	55,1	40,5	34,3	35,9	56,9
Рівень безробіття, %	3,8	3,3	4,3	2,7	3,0	-
Основні засоби, млн. грн.	3705	3757	4380	4625	5122	138,2
Вартість валової продукції сільського господарства, млн. грн. (у порівняльних цінах 2005 року)	5447,6	5048,0	6368,5	6159,4	6162,5	113,1
Частка Вінницької області в вартості валової продукції сільського господарства України, %	5,7	5,7	6,1	6,0	6,1	-
Прибуток (збиток) підприємств сільського господарства, млн. грн	77,2	195,7	330,7	132,0	634,3	812,6

Джерело: За даними Статистичного щорічника Вінниччини 2011 р.

Має місце негативний природній приріст, населення області з кожним роком зменшується на 8,9 тис. осіб. Слід відмітити про збереження пропорцій між часткою міського та сільського населення, яка майже не змінюється протягом досліджуваного періоду і станом на 2010 р. становить: 45,8 % міського населення до 54,2 % сільського.

Отже, зернопродуктовий, цукробуряковий і м'ясо-молочний підкомплекс формують основний потенціал агропромислового комплексу області. Організаційну структуру цукрової галузі Вінницької області представлено на рис. 2.9.

Отже організаційну структуру Вінницької області у 2010 році формують асоціація «Вінницяцукор» та 14 цукрових заводів.

Рис. 2.9. Організаційна структура цукрової галузі Вінницької області

Слід зазначити, що активізація інноваційної діяльності формує інвестиційну привабливість регіону. Однак дані таблиці 2.26 свідчать про зменшення на 69,2% загального обсягу фінансування інновацій в Вінницькій області протягом досліджуваного періоду. У 2010 р. із державного бюджету країни взагалі не передбачено коштів для даного виду діяльності. Тому основну частку фінансових ресурсів становлять власні кошти підприємства та пільгові кредити.

Переважає більшість підприємств цукрової галузі у Вінницькій області протягом 2006-2010 рр. взагалі не займалась інноваційним розвитком. За досліджуваний період кількість обстежених підприємств зменшилась на 22,7%. У 2007 р. із 29 обстежених підприємств 4 займалось інноваційним розвитком.

Основними видами інновацій були: придбання машин, обладнання, програмного забезпечення та навчання, підготовка персоналу. Внутрішніми науково-дослідними розробками підприємства цукрової галузі практично не займаються (табл. 2.27).

Таблиця 2.26

Обсяг фінансування інновацій в Вінницькій області, тис. грн.

Роки Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. до 2006 р., %
Загальна сума,	292862,0	337483,8	133751,2	336997,4	90085,0	30,8
в т.ч. за рахунок						
Власних коштів	152381,0	168803,7	111862,7	230715,9	88465,0	58,1
Коштів держбюджету	185,0	171,4	312,0	108,0	0,0	0,0
Коштів місцевого бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Коштів позабюджетних фондів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Коштів вітчизняних інвесторів	120,0	90,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Коштів іноземних інвесторів	53243,0	78828,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Пільгові кредити	86933,0	89589,6	21576,5	106173,5	1620,0	1,9

Джерело: за даними Головного управління статистики в Вінницькій області

Слід зазначити, що в 2009 р. сільськогосподарські підприємства таких районів як Бершадський, Вінницький, Гайсинський, Літинський, Могилів-Подільський, Немирівський, Піщанський, Теплицький, Томашпільський, Тульчинський та Ямпільський взагалі не займались вирощуванням цукрових буряків. Тому через доставку сировини з сусідніх районів виробничі потужності цукрових заводів були не повністю завантаженими.

Таблиця 2.27

Кількість підприємств цукрової галузі Вінницької області, що займаються інноваційною діяльністю, од.

Роки Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. до 2006 р., %
Обстежено	22	29	22	18	17	77,3
з них займалось інноваційною діяльністю з них:	1	4	1	0	1	100,0
Внутрішні НДР	0	1	1	0	0	-
Зовнішні НДР	0	1	0	0	0	-
Придбання машин, обладнання, програмного забезпечення	1	4	1	0	1	100,0
Придбання зовнішніх знань	0	0	0	0	0	-
Навчання та підготовка персоналу	0	3	0	0	0	-

Джерело: за даними Головного управління статистики в Вінницькій області

Відповідно кошти, що виділяються на інновації в підприємствах цукрової галузі, є незначними. Порівняно із 2010 р., коли на інноваційну

діяльність було витрачено 2 тис. грн., у 2006 р. це складало 19569 тис. грн. Основна їх частка спрямована на придбання машин, обладнання, програмного забезпечення, а не на внутрішні НДР (табл. 2.28).

Таблиця 2.28

Загальні обсяги витрат на інновації в підприємствах цукрової галузі Вінницької області, тис. грн.

Показники \ Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010р. до 2006 р., %
Внутрішні НДР	0	52	408	0	0	-
Зовнішні НДР	0	32	0	0	0	-
Придбання машин, обладнання, програмного забезпечення	19569	7320	1829	0	2	0,0
Придбання зовнішніх знань	0	0	0	0	0	-
Навчання та підготовка персоналу	0	6	0	0	0	-
Всього	19569	7410	2237	0	2	0,0

Джерело: за даними Головного управління статистики в Вінницькій області

Динаміку основних показників вирощування цукрових буряків у Вінницькій області представлено в таблиці 2.29. Розміри посівних площ цукрових буряків та валового збору у 2010 р. в порівнянні із 2006 р. зменшились на 24,9% та 14,1% відповідно. Використання елітного насіння, сучасних засобів догляду та захисту рослин у 2010 р. сприяло підвищенню рівня урожайності цукрових буряків на 12,5%.

Таблиця 2.29

Динаміка основних показників вирощування цукрових буряків у Вінницькій області

Показники \ Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010р. до 2006 р., %
<i>Площа, тис. га</i>						
-засіяна	101,5	101,0	62,6	48,6	76,2	75,1
-зібрана	101,5	97,7	62,1	48,5	75,1	74,0
Урожайність, ц/га	291	296	360	290	327	112,5
Валовий збір, тис. т	2861,1	2894,4	2236,5	1404,6	2456,5	85,9
<i>Базисні індекси</i>						
-зібрана площа	1	0,96	0,61	0,48	0,74	74
-урожайність	1	1,02	1,24	1	1,13	112,5
-валовий збір	1	1,01	0,78	0,49	0,86	85,9

Джерело: За даними Статистичного щорічника Вінниччини 2011 р.

Аграрні підприємства Вінниччини мають задовільний рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою, проте від 86% до 94% технічних засобів характеризується високим рівнем експлуатації – більше 10 років. Збір урожаю на застарілій техніці потребує додаткових витрат через вимушені простой внаслідок її несправності, та призводить до зниження

якості продукції. Забезпеченість на 87% тракторами, з яких 86% відпрацювали свій термін використання, прямо впливає на строки обробітку ґрунту, посіву, підживлення, догляду та збирання цукрових буряків.

Кількість сільськогосподарської техніки з кожним роком має виражену тенденцію до зменшення, погіршуються технологічні характеристики вирощування цукрових буряків, що впливає на рівень цукристості коренеплодів. За період 2002-2010 рр. кількість бурякозбиральних комбайнів зменшилась з 1510 од. до 758 од. (рис. 2.10).

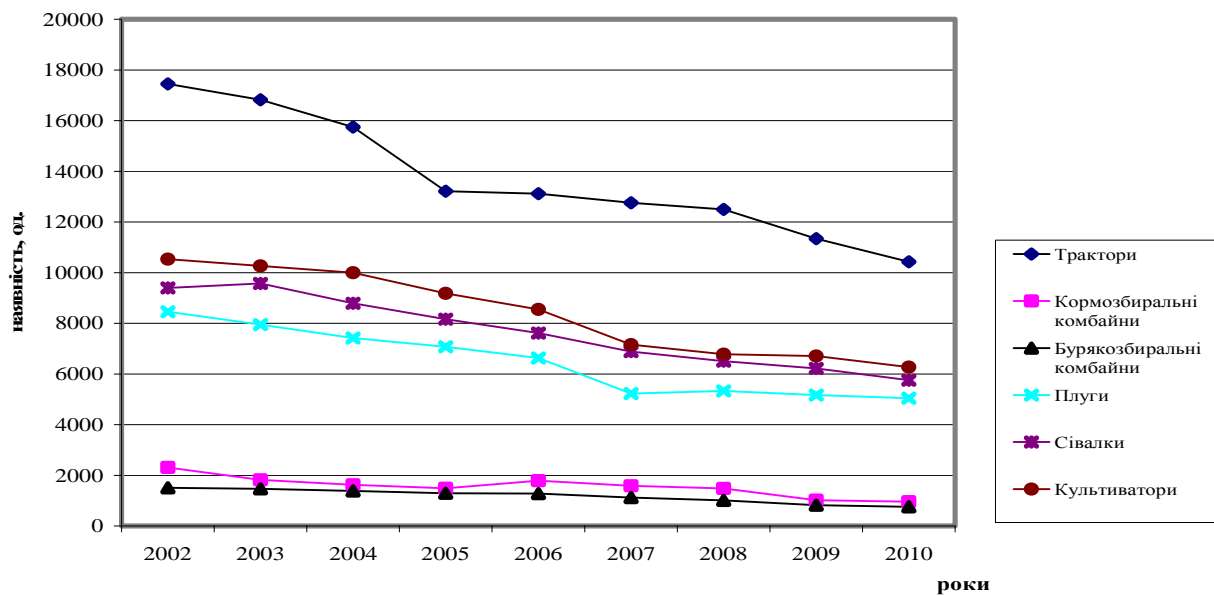

Рис. 2.10. Наявність сільськогосподарської техніки в господарствах Вінницької області

Внесення необхідної кількості добрив підвищує врожайність сільськогосподарських культур. Однак, кількість органічних добрив обмежується фактичним поголів'ям тварин. Так, чисельність наявного поголів'я великої рогатої худоби в області за період 2006-2010 рр. зменшилась на 24,2%. Це вплинуло на кількість внесених органічних добрив, що зменшилась на 33,8% (табл. 2.30).

У 2010 р. посівні площі цукрових буряків удобрені на 94% мінеральними добривами та лише на 8,9% органічними.

Протягом 2007-2010 рр. внесення мінеральних добрив скоротилося на 24,8%. Оскільки урожайність цукрових буряків безпосередньо залежить від рівня внесення мінеральних та органічних добрив відповідно нормативної потреби, то проблема їх зменшення оцінюється негативно. Спричинює дане явище подорожчання імпортової сировини, з якої виготовляються мінеральні добрива, та зменшенням поголів'я тварин, що постачають органіку. Тому повноцінне забезпечення посівів цукрових буряків добривами потребує з одного боку, використання системи дотування або пільгового кредитування

для закупівлі добрив мінеральних, а з іншого – заохочення виробників цукрових буряків до розвитку тваринництва, як постачальника органічних добрив.

Таблиця 2.30

Динаміка врожайності цукрових буряків, внесення мінеральних і органічних добрив у с.-г. підприємствах Вінницькій області

Роки	Урожайність, ц/га	Внесено на 1 га	
		органічних добрив, т	мінеральних добрив, кг
2006	291	7,1	199
2007	296	5,7	278
2008	360	4,3	264
2009	290	4,7	237
2010	327	4,7	209
2010 р. до 2006 р., %	112,4	66,2	105,0

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Вінницькій області.

Для оцінки впливу кількості внесених добрив на врожайність цукрових буряків в сільськогосподарських підприємствах Вінниччини було проведено групування. Вибірку сформували 24 бурякосіючих райони Вінницької області (табл. 2.31).

Таблиця 2.31

Вплив кількості внесених добрив на врожайність цукрових буряків (2010 р.)

Показники	Група районів за кількістю внесених мінеральних добрив на 1 га посіву, кг			У середньому по сукупності
	до 100	100-250	понад 250	
Кількість одиниць сукупності в групі	5	13	6	-
Внесено органічних добрив на 1 га, т	14	7,2	1,3	6,8
Внесено на 1 га посіву цукрових буряків мінеральних добрив, кг	48	185	304	187
Урожайність, ц/га	187	306	336	289

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Вінницькій області.

Так, виробництво цукрових буряків з найвищим рівнем урожайності зосереджено в третій групі, де внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі цукрових буряків перевищують 250,1 кг і становлять в середньому по групі 304 кг на 1 га площі посівів коренеплодів. Слід звернути увагу, що в третій групі найнижчий показник внесення органічних добрив на 1 га посівної площі – 1,3 кг. Тобто підприємства намагаються збалансувати

внесення добрив в загальному, і компенсують низький рівень внесення органічних добрив мінеральними. Проте для загального ефекту органічні та мінеральні добрива потрібно вносити згідно нормативних вимог, адже саме в цьому випадку показник урожайності буде максимальним.

Аналізуючи урожайність цукрових буряків у розрізі районів Вінницької області в 2010 р., можна виділити наступні райони: з високим рівнем урожайності (більше 350 ц/га) – Гайсинський, Крижопільський, Оратівський, Теплицький та Шаргородський райони та низьким рівнем урожайності (менше 200 ц/га) – Барський, Бершадський, Липовецький, Літинський, Чернівецький райони (рис. 2.11).

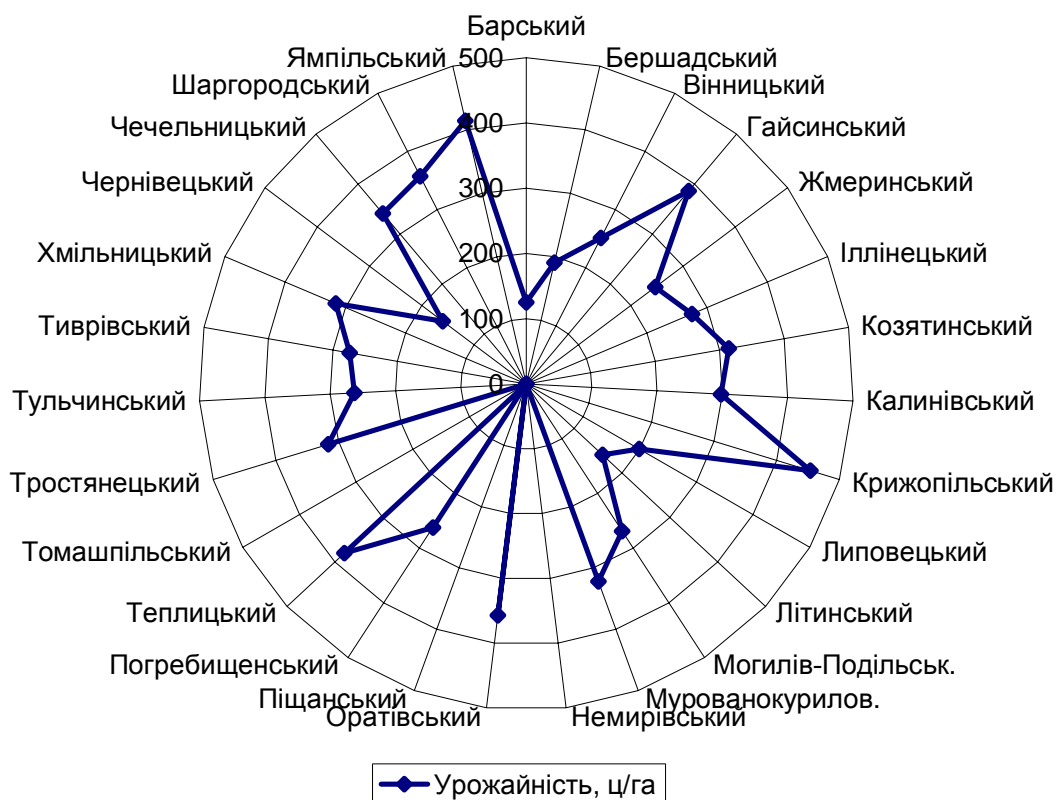

Рис. 2.11. Урожайність цукрових буряків у розрізі районів Вінницької області в 2010 р.

Цифрові матеріали свідчать про значні зміни у структурі посівних площ та валового збору цукрових буряків. Лише 7 районів області (Гайсинський, Жмеринський, Крижопільський, Могилів-Подільський, Томашпільський, Хмільницький та Чернівецький) розширили площі посівів та збільшили обсяги виробництва цукрових буряків. За досліджуваний період посівні площі Мурованокуриловецького району зменшились на 20%. У інших 19 районах Вінницької області характерне суттєве скорочення посівних площ, що вплинуло на зниження валового виробництва цукрових буряків.

З рисунку 2.12 видно, що виробництво цукрових буряків прямо пропорційно впливає на виробництво цукру як в області, так і в Україні. У 2010 р. в порівнянні з 2006 р. виробництво цукрових буряків в області скоротилось на 14,1% (на 39% в Україні), як наслідок, відповідно зменшилось виробництво цукру на 15,2% (на 40% в Україні).

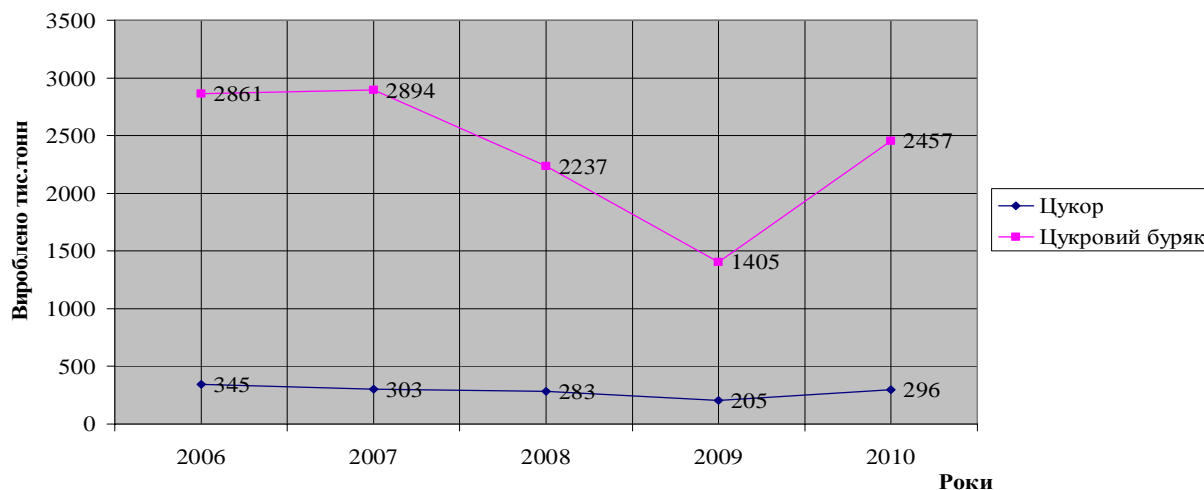

Рис. 2.12. Динаміка виробництва цукру та цукрових буряків у Вінницькій області

Не зважаючи на таке скорочення виробництва цукру у Вінницькій області, вона все одно залишається лідером із виробництва даного продукту. Показник виробництва цукру на душу населення у п'ять разів вищий ніж по Україні (рис. 2.13).

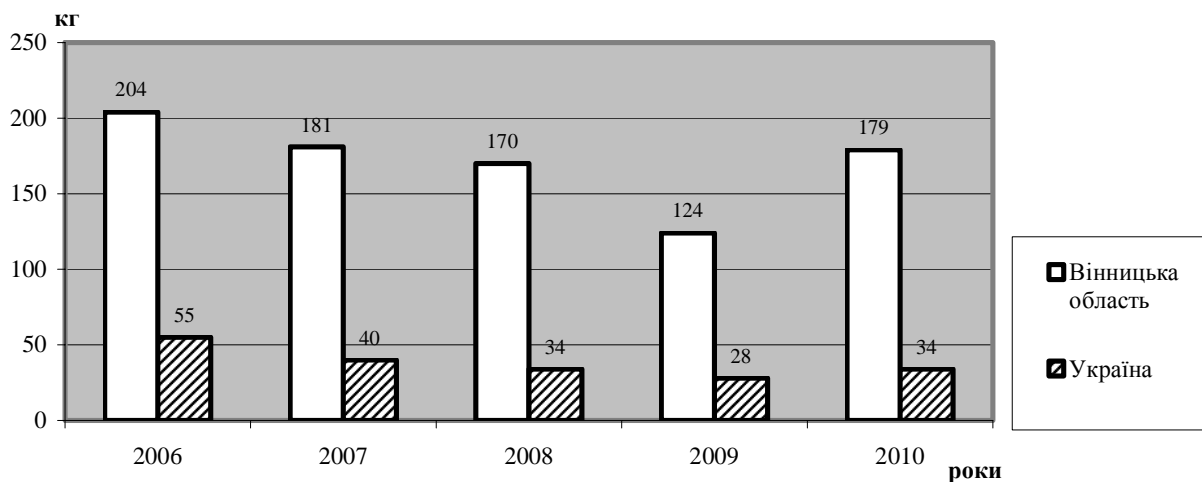

Рис. 2.13. Динаміка виробництва цукру на одну особу в Україні та Вінницькій області

Вінницька область займає перше місце за розмірами посівних площ цукрових буряків та обсягами виробництва цукру. Тому потреби населення задовольняються понад раціональну норму. Рівень споживання цукру в

Вінницькій області протягом 2005-2009 рр. більший ніж по Україні, тому залежить від забезпеченості цукром всередині країни.

На рисунку 2.14 представлена динаміка споживання цукру на одну особу в рік протягом 2005-2010 рр. На ньому чітко спостерігається дефіцит цукру на внутрішньому ринку в 2009 р., коли пропозиція зменшується, а попит на продукт першої необхідності залишається стабільним. Як наслідок, це зумовлює ріст ціни на цукор.

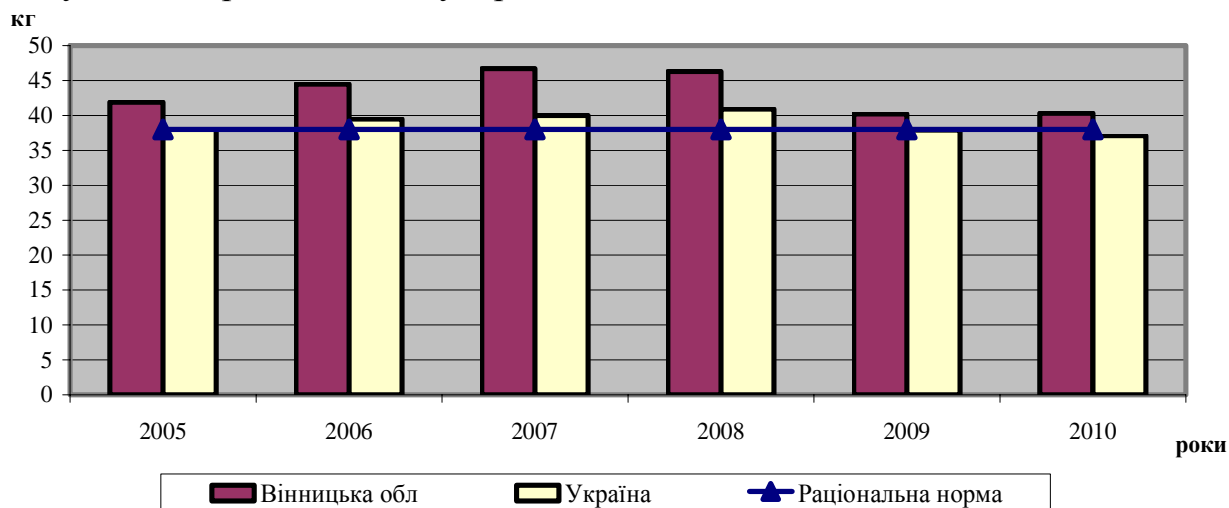

Рис. 2.14. Динаміка споживання цукру на одну особу в рік

За період 2006-2010 рр. ціна на цукор підвищилась більш ніж у два рази. Якщо ціна на цукор у Вінницькій області до 2008 р. була нижчою ніж по Україні, то у 2010 р. збільшилась на 4,6%. Так, у період часткового надлишку цукру на внутрішньому ринку країни ціни в сировинних районах виробництва цукру нижчі, ніж в інших за рахунок товаротransпортних витрат для доставки цукру в інші райони (рис. 2.15).

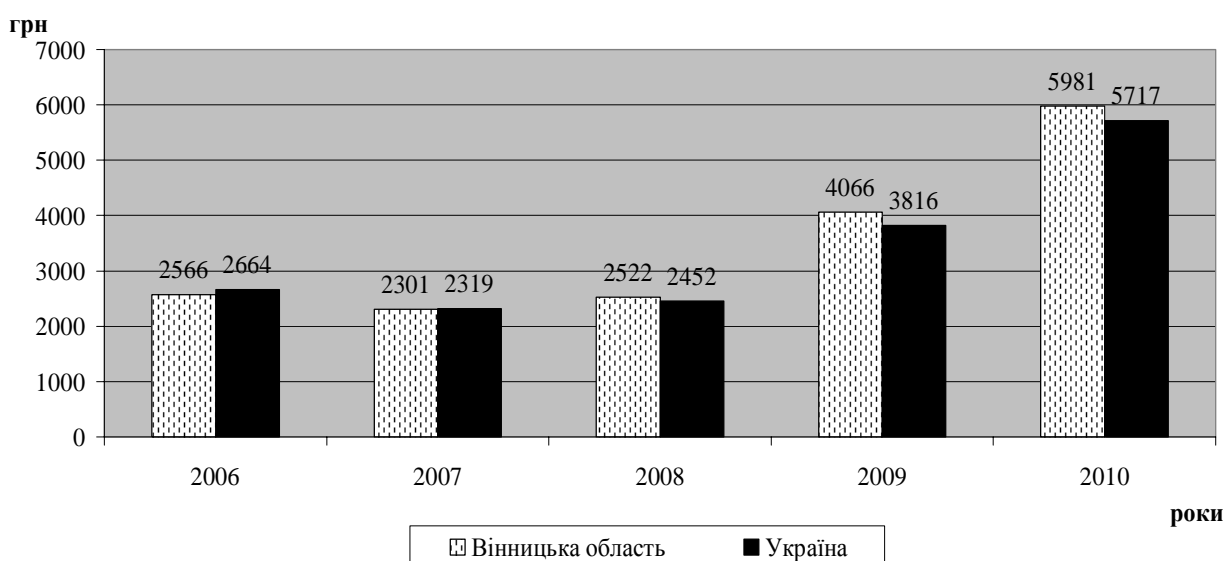

Рис. 2.15. Динаміка цін на цукор в Україні та Вінницькій області, грн. за тону

Без сумніву зменшення посівних площ та зниження валового виробництва цукрових буряків зумовлюють занепад цукрових заводів, працюючих яких із кожним роком залишається все менше. Із наявних в Україні 192 заводів у сезоні 2010 р. працювало лише 73. Проте причина занепаду заводів полягає не лише у відсутності сировини, а й у недостатньому оновленні, фізичному та моральному старінні основних виробничих фондів. Так, фізичний знос основних засобів заводів складає 40-50%, а моральний – понад 70%.

У багатьох бурякосійних районах Вінницької області через припинення функціонування цукрових заводів порушилися межі сировинних зон, збільшились середні відстані перевезень та товаротранспортні витрати; вивільнилось багато спеціалістів цукрової промисловості, які змушені шукати роботу в суміжних сферах; більшість сільськогосподарських підприємств відмовились від вирощування цукрових буряків.

Значне підвищення ціни на цукор в Україні та світі позитивно впливає на функціонування цукрових заводів. Так, у сезоні 2010 р. розпочинають роботу 14 заводів, що на 3 од. більше ніж в 2009 р. На сьогоднішній день працюють наступні заводи: Брайлівський, Бродецький, Гайсинський, Жданівський, Іллінецький, Красносільський, Капустянський, Погребищинський, Соколівський, Томашпільський, Турбівський, Удицький, Юзефо-Миколаївський.

Вінницька область досить щільно насичена цукровими заводами, проте більшість із них низької потужності. Середня потужність працюючих заводів області в 2010 р. становить 2,49 тис. тонн за добу, що є на 7% нижче середньої потужності по Україні (2,67 тис. тонн за добу). Найбільшими за потужністю заводами Вінницької області в 2010 р. є: Гайсинський та Крижопільський – більше 5 тис. тонн за добу. Потужність інших знаходиться у межах від 1,2 до 2,4 тис. тонн за добу.

З метою покращення ефективності роботи цукрових заводів була проведена приватизація. Це дало передумови для створення інтегрованих структур, які поєднували процеси виробництва цукрових буряків та цукру. В основному, щоб поєднати інтереси виробників, створювались товариства з обмеженою відповідальністю. Ситуація, коли деяка частка в статутному капіталі належала робітникам, а інша селянам, обмежила інвестиційні можливості у цукробуряковому підкомплексі.

Ефективність роботи заводу суттєво залежить від своєчасного, безперервного постачання якісної сировини. Аналіз даних таблиці 2.32 свідчить про зменшення кількості цукросировини, прийнятої цукровими заводами Вінницької області в 2010 р. порівняно з 2006 р., на 10,6%. Показник цукристості цукрових буряків за досліджуваний період зменшився на 0,74 в.п. Обсяги прийнятої сировини прямо пропорційно залежать від урожайності та посівної площі. Спостерігається цікава ситуація, коли за умов неврожайного 2009 р. показник цукристості буряків, як основний вимірник якості, досягнув найвищого рівня.

Таблиця 2.32

**Динаміка виробничо-господарської діяльності цукрових заводів
Вінницької області**

Показники	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2008, %
Прийнято сировини, тис. тонн	2933,5	2869,2	2356,3	1445,3	2622,5	89,4
Перероблено сировини, тис. тонн	2825,3	2782,1	2294,2	1405,9	2539,0	89,9
Рівень переробки, %	96,3	97,0	97,4	97,3	96,8	-
Цукристість під час приймання, %	15,9	14,5	15,3	18,2	15,1	-
Вихід цукру, %	12,2	11,1	12,1	14,6	11,7	-
Різниця Дг приї - вихід цукру, %	3,6	3,4	3,2	3,6	3,4	-
Вироблено цукру, тис. тонн	344,5	307,8	278,9	205,5	296,4	86,0
Коефіцієнт виробництва цукрози, %	74,2	74,2	77,0	78,1	74,7	-
Коефіцієнт використання виробничих потужностей, %	92,2	95,7	106,6	95,0	95,3	-
Тривалість сокодобування, діб	65,4	52,7	58,2	44,2	65,9	100,7

Джерело: за даними Управління агропромислового розвитку у Вінницькій області

Ступінь невилученого цукру в 2010 р. порівняно з 2006 р. збільшився на 0,5 в.п. Це є результатом погіршення технологічного процесу вилучення цукру з цукросировини або додаткових втрат внаслідок роботи фізично та морально застарілої техніки. Позитивним моментом є збільшення обсягу виробництва цукру та періоду сокодобування з 58,17 діб у 2008 р. до 65,91 діб у 2010 р. Для оптимального завантаження цукровий завод має працювати хоча б шість-сім місяців на рік. Для цього потрібно розвивати мережу комплексів для зберігання сировини із спеціальними умовами: температура повітря на рівні 2 °С; відносна вологість повітря на рівні 90%; вміст кисню на рівні 18-20 % та діоксиду вуглеводу – 0,18-0,20 %. Це дасть можливість максимально продовжити період сокодобування, мінімізувати втрати цукру при зберіганні та підвищити ефективність роботи цукрових заводів.

З метою стабільного розвитку цукрової галузі, зменшення диспропорцій між попитом та пропозицією на цукор, утримання стабільної ціни на нього протягом року у червні 1999 р. було прийнято Закон України „Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”. Згідно цього закону обсяг квоти «А» має повністю забезпечувати внутрішні потреби країни у цукрі. Аналізуючи виробництво цукру в розрізі заводів Вінницької області та отриманих ними квоти «А», розмір отриманих квот дорівнює обсягам виробництва (табл. 2.33.).

Таблиця 2.33

Виробництво та розподіл між суб'єктами господарювання поставки цукру квоти "А"

№ п.п.	Назва	2008 р.			2009 р.			2010 р.		
		Квота "А", тис.т.	Вироблено, тис.т.	Відношення ви-цтва до квоти А, %	Квота "А", тис.т.	Вироблено, тис.т.	Відношення ви-цтва до квоти А, %	Квота "А", тис.т.	Вироблено, тис.т.	Відношення ви-цтва до квоти А, %
1	ВАТ "Кристал" (Брайлівський цукровий завод)	8,39	8,39	100,00	9,64	9,64	100,00	7,19	7,19	100,00
2	ВАТ "Бродецький цукровий завод"	10,91	10,91	100,00	3,88	3,87	99,74	10,23	10,23	100,00
3	ТОВ "Продовольча компанія "Зоря Поділля" (Гайсин)	41,89	41,90	100,02	52,71	52,71	100,00	46,61	46,61	100,00
4	ТОВ "Хмільницьке" ВП "Жданівський цукровий завод"	23,43	23,43	100,00	28,43	28,43	100,00	37,77	37,77	100,00
5	ТОВ "Іллінецький цукровий завод"	9,07	9,07	100,00	6,90	6,90	100,00	16,47	16,47	100,00
6	ТОВ "Укрцукорінвест" (Красносільський)	-	-	-	-	-	-	7,14	7,14	100,00
7	ЗАТ "ПК"Поділя" (Крижопільський)	69,26	69,32	100,09	50,38	50,38	100,00	73,76	73,76	100,00
8	СП "Капустянський цукор" ТОВ "Подільські цукроварні"	-	-	-	-	-	-	6,52	6,52	100,00
9	СП "Моївський цукор" ТОВ "Подільські цукроварні"	13,20	13,20	100,00	9,02	9,02	100,00	18,40	18,40	100,00
10	ДП "Новофастівське" (Погребищинський)	24,23	24,38	100,62	-	-	-	-	-	-
11	ЗАТ "ТД" Соколівський цукор", цех 1	15,89	15,89	100,00	13,35	13,35	100,00	16,78	16,78	100,00
12	ЗАТ "ТД" Соколівський цукор", цех 2	5,87	5,87	100,00	-	-	-	-	-	-
13	ТОВ "Агрокомплекс "Зелена долина", Томашпільський цукровий завод	25,58	25,61	100,12	12,18	12,18	100,00	23,65	23,65	100,00
14	ТОВ "Турбівська цукрова компанія"	9,10	9,12	100,22	5,74	5,74	100,00	11,08	11,08	100,00
15	Удицька філія ТОВ "ТД "Агроінвест"	10,26	10,25	99,90	-	-	-	1,74	1,74	100,00
16	ЗАТ "Юзефо-Миколаївська АПК"	11,52	11,59	100,61	13,31	13,31	100,00	19,11	19,11	100,00
	Разом по області	278,60	278,93	100,12	205,54	205,53	100,00	296,45	296,45	100,00

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Вінницькій області.

Це означає про функціонування цукрових заводів області виключно для забезпечення внутрішніх потреб. Така ситуація свідчить про резерви щодо нарощування виробництва та експортного потенціалу, виходу на міжнародні ринки, наявності перспектив посилення інвестиційної привабливості галузі.

Проте сільськогосподарські підприємства, що виступають постачальниками сировини, можуть скоротити або навіть взагалі відмовитись від виробництва цукрових буряків для вирощування інших, більш економічно вигідніших, культур.

Гарантоване забезпечення сировиною переробних підприємств передбачає:

1) укладення цукровим заводом з необхідною кількістю господарств договорів гарантованого щорічного постачання сировини – цукрових буряків на вигідних для обох сторін умовах;

2) формування вертикальної агропромислової інтеграції цукрових заводів (об'єднання сільськогосподарських підприємств і цукрових заводів).

Це забезпечить збільшення періоду роботи цукрового заводу та зменшення непередбачених простоїв через відсутність сировини, більш ефективній співпраці учасників цукробурякового виробництва. Такі підприємства Вінницької області, як ПрАТ "Продовольча компанія "Поділля", ТОВ "Продовольча компанія "Зоря Поділля", ТОВ "Агрокомплекс "Зелена долина" та СТОВ "Кряж і К" досить вдало використовують другий напрям забезпечення сировиною.

2.4. Оцінка економічної ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва

Стан цукробурякового виробництва оцінюється показниками ефективності, до числа яких слід віднести рентабельність і собівартість цукру. Проте собівартість цукру формується як із вартості поставленої на цукровий завод сировини, так і затрат на цукрове виробництво. Отже до підприємств цукробурякового виробництва належать насінневі заводи, сільськогосподарські підприємства, цукрові заводи, наукові установи (рис. 2.16). Таким чином, перша складова собівартості показує, що у витратах на виробництво цукру приймають участь усі ланки, що формують цукробуряковий підкомплекс як цілісну господарську систему.

Започатковують функціонування цукробурякового виробництва та постачають сільськогосподарським підприємствам насіння цукрових буряків із високими показниками урожайності та посівними якістьми, насінневі заводи.

Рис. 2.16. Організаційний механізм взаємодії учасників цукробурякового виробництва

Інноваційна діяльність цих підприємств зумовлена тим, що для отримання цукрових буряків високої якості велику роль відіграє селекційна робота. Обсяг цієї складової аграрної науки скорочується, бо на сьогодні на посівних площах цукрових буряків використовується біля 70% насіння іноземної селекції, і відповідно 30% – вітчизняної селекції.

Позиційні втрати української селекційної науки на внутрішньому ринку пояснюються тим, що після вступу України до СОТ ставка імпортного мита на завезення насіння цукрових буряків складає всього 5% від митної вартості насіння. Крім цього, зарубіжні постачальники наукомісткої продукції використовують активний маркетинг.

Стан інноваційної складової насінневої продукції цукрових буряків та динаміка витіснення вітчизняного наукового продукту з внутрішнього ринку потребує поглибленого дослідження економічної результативності даного процесу. Відповідні дані наведені в табл. 2.34. Їх аналіз свідчить, що масове використання гібридів цукрових буряків іноземної селекції протягом 2010 р. не змінило обсяги виробництва цукру з 1 га, вихід якого так і залишився на рівні 3 т/га. Звертаємо увагу на тому, що збільшення питомої ваги іноземного насіння у 2008-2010 рр. на 30-40% негативно вплинуло на значення показника виробництва цукру на 1 га посіву цукрових буряків, який відповідно зменшився на 1 т цукру з гектара.

Таблиця 2.34

Використання вітчизняного та іноземного насіння у посівах цукрових буряків в Україні

Показники	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Площа цукрових буряків до збирання, тис. га	788	577	377	320	492
Виробництво цукру з 1 га посіву цукрових буряків, тонн	3,3	3,2	4,1	4,0	3,1
Доля іноземного насіння в загальному посіві цукрових буряків, %	28	38	40	70	80
Ціна 1 посівної одиниці вітчизняного насіння, EUR	20	25	30	35	35
Ціна 1 посівної одиниці іноземного насіння, EUR	65	70	75	80	85
Вартість вітчизняного насіння на посів, млн EUR	24,4	22,4	17,5	17,4	26,7
Вартість іноземного насіння на посів, млн EUR	79,4	62,6	43,8	39,7	64,8
Ймовірна вигода при використанні вітчизняного насіння на загальну площу посіву, млн EUR	55,0	40,2	26,3	22,3	38,1

Джерело: за матеріалами НАЦУ "Укрцукор"

Внаслідок використання насіння іноземної селекції відбувається зниження стійкості цукрових буряків до ураження кореневими гнилями. Такі рослини не адаптовані до нових природо-кліматичних умов. Вирощені коренеплоди під час надходження на цукрові заводи не можуть довго зберігатись, тому переробляються з певними труднощами, спричиняючи зниження виходу цукру, підвищення його вмісту у мелясі.

Вітчизняні гібриди не поступаються насінню іноземної селекції, особливо по довгостроковому зберіганню цукрових буряків, проте виробники не задоволені їх технологічною якістю (показниками вмісту цукру), темпами розмноження та впровадження у виробництво високопродуктивних гібридів на стерильній основі. Витіснення вітчизняного насіння з українського ринку негативно позначається на кінцевій собівартості цукрових буряків. Адже закупівля закордонного насіння обходиться товаровиробникові 150 євро на 1 гектар, що відбивається на вартості виробництва цукрових буряків. За відсутності цілеспрямованої державної підтримки вітчизняної селекційної науки з насінництва цукрових буряків призведе до неконкурентоспроможності українського цукру на світовому ринку.

Важливою складовою, що впливає на формування собівартості цукру, є ефективність виробництва цукрових буряків. Основними постачальниками останніх є сільськогосподарські підприємства. Збитковість виробництва даної культури за період 2007-2009 рр. послужила основною причиною скорочення посівних площ цукрових буряків (табл. 2.35).

Таблиця 2.35

**Динаміка ефективності виробництва цукрових буряків
сільгосп підприємствами Вінницької області**

Показники \ Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2006, %
Урожайність, ц/га	296,1	311,6	383,9	288,6	335,7	113,4
Середня реалізаційна ціна, грн/ц	19,00	13,59	19,36	27,91	38,69	203,6
Повна собівартість, грн/ц	17,29	20,59	23,81	31,09	35,42	204,9
Рентабельність, %	9,9	-34,0	-18,7	-10,3	9,2	-

Джерело: розраховано автором за матеріалами Головного управління статистики у Вінницькій області.

Рентабельним виробництво цукрових буряків було в 2006 та 2010 рр., при чому показник рентабельності становив відповідно 9,9 % і 9,2%. Оскільки індекс інфляції в 2006 р. становив 11,6% , а у 2010 р. – 9,1%, то економічні мотиви виробництва цукрових буряків в сільськогосподарських підприємствах доволі слабкі. Тому сільськогосподарські підприємства скорочують посіви цукрових буряків. Ринкова економіка змушує їх займатися виробництвом продукції, яка є високоефективною. Підвищення економічної ефективності цукрових буряків передбачає поєднання зусиль держави та аграрних товаровиробників. Так, державні структури повинні контролювати обсяги виробництва основних продуктів харчування, необхідних для продовольчої безпеки країни, в числі яких знаходиться цукор.

Здешевлення його виробництва через зниження витрат на вирощування цукрових буряків можливе за умови цілеспрямованої державної політики на інноваційний розвиток цукробурякового виробництва в частині наукової селекції насінництва, впровадження сучасних технологій та новітньої техніки.

З боку сільськогосподарських підприємств підвищення економічної ефективності виробництва цукрових буряків потребує наукових досліджень з метою виявлення факторів, що прямо чи побічно впливають на економічні результати функціонування досліджуваної галузі. Прикладна наука свідчить, що показник рентабельності значною мірою залежить від собівартості продукції. Дослідження показують, що більше 75% собівартості цукру складає вартість сировини. Оскільки постачальниками сировини виступають сільськогосподарські підприємства, то доцільно встановити раціональні параметри виробництва цукрових буряків за допомогою методу статистичного групування.

У Вінницькій області протягом 2008-2010 рр. поспіль лише 50 господарств займалися вирощуванням цукрових буряків. Для об'єктивності отриманих результатів відбір сільськогосподарських підприємств здійснювався з врахуванням їх спеціалізації та повноти звітних даних. При цьому підприємства, які входять до складу агрохолдингів, а тому вирощені цукрові буряки переробляють на власних цукрових заводах, виведені із досліджуваної сукупності. Бо вони не приймають участь в ринкових обмінних процесах: «сільськогосподарське підприємство – цукровий завод». Однорідність вибірки досягається за рахунок того, що з неї також виключені підприємства, що спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва. Отже, для проведення групування було відібрано 36 підприємств, які не належать до вертикально інтегрованих структур та спеціалізуються на виробництві продукції зернових та технічних культур.

Виробництвом цукрових буряків займаються різні за розмірами сільськогосподарські підприємства. Щоб визначити найбільш раціональні параметри для виробництва цукрових буряків, були проведені дослідження впливу площі ріллі на їх економічну ефективність (табл. 2.36).

Аналіз наведених показників дозволяє зробити висновок, що ефективно займаються виробництвом цукрових буряків підприємства, які мають розміри ріллі понад 3000 га.

До третьої групи відносяться великі підприємства, розмір площі ріллі яких в середньому становить 7602,9 га. Концентрація виробництва цукрових буряків в них на 100 га ріллі є найбільшою – 5346,0 ц. Посівна площа цієї культури в господарствах групи складає 1422,6 га, що на порядок і більше перевищує відповідні значення господарств першої і другої групи. В третій групі найвища питома вага посівів цукрових буряків, що складає 18,9% від загальної посівної площі.

Таблиця 2.36

**Вплив розміру площі ріллі на економічну ефективність
виробництва цукрових буряків в агроформуваннях Вінницької області
(в середньому за 2008-2010 рр.)**

Показники	Групи підприємств за розміром площі ріллі, га			В середньому по сукупності
	1	2	3	
	до 1500	1500-3000	понад 3000	
Кількість одиниць сукупності в групі	14	16	6	-
Середня площа ріллі в розрахунку на 1 підприємство, га	1047,2	2302,2	7602,9	2697,6
Вироблено цукрових буряків на 100 га ріллі, ц	3274,4	1942,3	5346,0	3742,2
Посівна площа цукрових буряків, га	109,0	145,0	1422,6	343,9
Питома вага цукрових буряків у посівних площах, %	11,1	7,3	18,9	13,7
Урожайність цукрових буряків з 1 га, ц	314,7	308,4	285,7	293,5
Виробничі витрати, грн. на 1 ц продукції	23,7	26,4	25,9	25,7
Виробничі витрати, грн. на 1 га	7446,7	8151,4	7393,6	7542,2
Повна собівартість 1 ц, грн.	27,1	29,2	28,0	28,0
Ціна реалізації 1 ц, грн.	25,4	28,4	31,1	30,3
Рівень товарності, %	49,6	41,9	85,8	72,4
Прибуток/збиток на 1 ц реалізованої продукції, грн.	-1,7	-0,9	3,2	2,3
Прибуток/збиток на 1 га посівної площі, грн.	-267,2	-110,5	773,2	479,4
Рівень рентабельності виробництва, %	-6,3	-2,9	11,3	8,1

Джерело: розрахунки за даними Статистичного щорічника Вінниччини за 2010 р.

Підприємства третьої групи досягають економічної ефективності за рахунок найнижчих виробничих витрат на один гектар – 7393,6 грн. Низький рівень інтенсифікації негативно позначається на урожайності, яка є найнижчою – 285,7 ц з 1 га. При цьому вони отримують середній показник собівартості 28,0 грн. за 1 ц. За рахунок великих обсягів виробництва, вдалої маркетингової політики та високої якості продукції ці підприємства реалізують цукрові буряки по найвищій ціні 31,1 грн. за 1 ц. Ринкову орієнтованість виробництва досліджуваної технічної культури засвідчує високий рівень її товарності, що складає 85,8 %.

Виробничі витрати на 1 ц продукції становлять 25,9 грн., прибуток на 1 ц реалізованої продукції – 3,2 грн., показник рентабельності виробництва – 11,3%. Отже, за рахунок масштабів забезпечується ефективне ведення цукробурякової галузі, демонструючи переваги високотоварного виробництва.

Питома вага посівів цукрових буряків в загальній посівній площі об'єктивно відбиває місце галузі в рослинництві з позицій його спеціалізації. Вплив останньої на ефективність виробництва цукрових буряків виявляється

через групування господарств за даною ознакою. Відповідні цукрові матеріали щодо сформованих трьох груп наведені в табл. 2.37.

Таблиця 2.37

Вплив питомої ваги посівів цукрових буряків в загальній посівній площі на їх економічну ефективність виробництва в агроформуваннях Вінницької області (в середньому за 2008-2010 рр.)

Показники	Групи господарств за питомою вагою посівів цукрових буряків у посівних площах, %			В середньому по сукупності
	1	2	3	
	до 6	6-12	понад 12	
Кількість одиниць сукупності в групі	12	14	10	-
Питома вага цукрових буряків у посівних площах, %	4,3	9,1	21,5	13,7
Середня площа ріллі в розрахунку на 1 підприємство, га	2182,9	1959,7	4348,4	2697,6
Вироблено цукрових буряків на 100 га ріллі, ц	1259,9	2489,5	6027,9	3742,2
Посівна площа цукрових буряків, га	84,3	158,8	914,7	343,9
Урожайність цукрових буряків з 1 га, ц	326,3	307,3	286,6	293,5
Виробничі витрати, грн. на 1 ц продукції	24,4	26,1	25,7	25,7
Виробничі витрати, грн. на 1 га	7974,0	8028,2	7376,3	7542,2
Повна собівартість 1 ц, грн.	27,1	29,1	27,9	28,0
Ціна реалізації 1 ц, грн.	25,3	28,3	30,9	30,3
Рівень товарності, %	44,6	41,5	83,9	72,4
Прибуток/збиток на 1 ц реалізованої продукції, грн.	-1,8	-0,9	2,9	2,3
Прибуток/збиток на 1 га посівної площі, грн.	-267,4	-109,3	705,0	479,4
Рівень рентабельності виробництва, %	-6,8	-2,9	10,5	8,1

Джерело: розрахунки за даними Статистичного щорічника Вінниччини за 2010 р.

Аналіз показує, що найбільш ефективним є виробництво цукрових буряків в підприємствах, що належать до третьої групи, де частка посівів цукрових буряків у загальній посівній площі перевищує 12%. До даної групи відносяться досить великі підприємства з середнім розміром ріллі на одне підприємство 4348,4 га, із найвищим показником виробництва цукрових буряків на 100 га ріллі – 6027,9 ц.

Показник урожайності в даній групі знаходиться на найнижчому рівні 286,6 ц з га, а прибуток – у розмірі 2,9 грн. з кожного реалізованого центнера, вони отримують за рахунок найвищої ціни реалізації 30,9 грн. за 1 ц та високого рівня товарності.

Виробничі витрати на 1 га підприємств третьої групи становлять 7376,3 грн., повна собівартість 1 ц – 27,9 грн. та показник рентабельності – 10,5%.

Другу групу сформували підприємства, в яких частка посівів цукрових буряків в площі ріллі знаходиться на рівні 6-12%. Ці підприємства з

найвищими виробничими витратами на 1 га та на 1 ц продукції, відповідно 8028,2 та 26,1 грн. Найвищий рівень собівартості (29,1 грн. за ц) та середня ціна реалізації 28,3 грн. зумовлює отримання даною групою негативного рівня рентабельності -2,9%.

До першої групи ввійшли підприємства з часткою посівів цукрових буряків до 6 %. За найвищого рівня урожайності – 326,3 ц з га та найвищої повної собівартості – 27,1 грн. вони отримують 267,4 грн. збитку з кожного засіяного цукровими буряками гектара. Ціна реалізації на рівні 25,3 грн. за 1 ц робить виробництво збитковим, що підтверджено низьким рівнем товарності 44,6%.

Урожайність цукрових буряків є важливим показником якості виробничого процесу. Саме тому було проведено дослідження впливу урожайності на ефективність виробництва цукрових буряків. За даною ознакою сформовано три групи підприємств (табл. 2.38).

Таблиця 2.38

Вплив урожайності цукрових буряків на економічну ефективність їх виробництва в агроформуваннях Вінницької області (в середньому за 2008-2010 рр.)

Показники	Групи підприємств за урожайністю цукрових буряків з 1 га, ц			В середньому по сукупності
	1	2	3	
	до 250	250-350	понад 350	
Кількість одиниць сукупності в групі	11	15	10	-
Урожайність цукрових буряків з 1 га, ц	224,6	296,8	417,2	293,5
Середня площа ріллі в розрахунку на 1 підприємство, га	2670,4	3016,9	2248,7	2697,6
Вироблено цукрових буряків на 100 га ріллі, ц	2859,4	4418,0	3535,4	3742,2
Посівна площа цукрових буряків, га	340,0	449,1	190,5	343,9
Питома вага посівів цукрових буряків у посівних площах, %	15,3	19,7	9,7	13,7
Виробничі витрати, грн. на 1 ц продукції	29,5	25,1	23,1	25,7
Виробничі витрати, грн. на 1 га	6628,5	7451,1	9657,6	7542,2
Повна собівартість 1 ц, грн.	29,2	28,0	26,1	28,0
Ціна реалізації 1 ц, грн.	29,8	31,6	25,1	30,3
Рівень товарності, %	67,6	85,0	45,7	72,4
Прибуток/збиток на 1 ц реалізованої продукції, грн.	0,6	3,5	-1,1	2,3
Прибуток/збиток на 1 га посівної площі, грн.	92,6	888,2	-206,8	479,4
Рівень рентабельності виробництва, %	2,1	12,6	-4,1	8,1

Джерело: розрахунки за даними Статистичного щорічника Вінниччини за 2010 р.

Найвищий рівень рентабельності в підприємств другої групи з рівнем урожайності цукрових буряків у межах від 250 до 350 ц з га. Це підприємства з найвищим рівнем середнього показника розміру ріллі на 1 підприємство –

3016,9 та питомої ваги цукрових буряків у загальній посівній площі – 19,7. Виробничі витрати на 1 ц продукції знаходяться на рівні 25,1 грн., повна собівартість складає – 28,0 грн. Найвищий рівень товарності 85,0 % та ціни реалізації стають визначальними факторами, що дають максимальний ефект даній групі.

У свою чергу третя група підприємств характеризується найвищим рівнем урожайності цукрових буряків на рівні 417,2 ц з 1 га, проте високе значення витрат на 1 га, відповідно і на 1 ц, негативно впливає на кінцевий результат виробництва.

Аналізуючи дані табл. 2.39, можна зробити висновок, що підприємства з високим рівнем спеціалізації, які відносяться до третьої групи, ефективно займаються виробництвом цукрових буряків.

Таблиця 2.39

Залежність ефективності виробництва цукрових буряків від питомої ваги цукрових буряків в структурі товарної продукції в агроформуваннях Вінницької області (в середньому за 2008-2010 рр.)

Показники	Групи господарств за питомою вагою цукрових буряків у реалізованій продукції, %			У середньому по сукупності
	1	2	3	
	до 5	5-10	понад 10	
Кількість одиниць сукупності в групі	11	15	10	-
Середня питома вага цукрових буряків у реалізованій продукції	3,6	6,7	32,9	19,4
Середня площа ріллі в розрахунку на 1 підприємство, га	2432,0	1765,6	4387,8	2697,6
Вироблено цукрових буряків на 100 га ріллі, ц	1291,0	2382,3	6057,5	3742,2
Посівна площа цукрових буряків, га	104,2	136,9	918,2	343,9
Питома вага посівів цукрових буряків у посівних площах, %	4,8	8,9	21,2	13,7
Урожайність цукрових буряків з 1 га, ц	301,4	307,3	289,5	293,5
Виробничі витрати, грн. на 1 ц продукції	23,8	26,6	25,7	25,7
Виробничі витрати, грн. на 1 га	7181,5	8183,0	7443,9	7542,2
Повна собівартість 1 ц, грн.	26,7	29,4	28,0	28,0
Ціна реалізації 1 ц, грн.	24,9	26,2	31,1	30,3
Рівень товарності, %	41,1	41,2	83,8	72,4
Прибуток/збиток на 1 ц реалізованої продукції, грн.	-1,8	-3,2	3,1	2,3
Прибуток/збиток на 1 га посівної площі, грн.	-221,7	-399,7	763,5	479,4
Рівень рентабельності виробництва, %	-6,7	-10,8	11,3	8,1

Джерело: розрахунки за даними Статистичного щорічника Вінниччини за 2010 р.

Підприємства третьої групи мають найвищий показник площі ріллі на 1 підприємство – 4387,8 га, найнижчий рівень урожайності – 289,5 ц з га, середній рівень повної собівартості та витрат на виробництво. Завдяки

менеджменту збуту ця група підприємств успішно реалізовує найбільший відсоток виготовленої продукції 83,8 % за найвищою ціною 31,3 грн. за ц. Рівень рентабельності підприємств третьої групи становить 11,3 %.

Хоча підприємства першої групи і виробляють цукрові буряки з найвищою собівартістю 26,7 грн. за ц, проте низький рівень маркетингової політики впливає на ціну реалізації, яка є найнижча – 24,9 грн. Саме низький рівень ціни спричинює те, що виробництво цукрових буряків в підприємствах даної групи є збитковим. Тобто в господарствах, для яких цукрові буряки не належить до числа пріоритетних галузей, його виробництво не є ефективним.

Виробничі витрати в розрахунку на 1 га посівів цукрових буряків характеризують рівень інтенсифікації їх виробництва. Для визначення впливу такого ведення галузі на економічну ефективність проводилися відповідні дослідження. Сукупність підприємств поділено на три групи в залежності від обсягу виробничих витрат на 1 га (табл. 2.40).

Таблиця 2.40

Вплив інтенсифікації на економічну ефективність виробництва цукрових буряків в агроформуваннях Вінницької області (в середньому за 2008-2010 рр.)

Показники	Групи підприємств за виробничими витратами на 1 га цукрових буряків, грн.			В середньому по сукупності
	1	2	3	
	до 6500	6500-9000	понад 9000	
Кількість одиниць сукупності в групі	10	18	8	-
Виробничі витрати, грн. на 1 га	6129,8	7595,7	10655,9	7542,2
Середня площа ріллі в розрахунку на 1 підприємство, га	2464,9	3157,9	1952,8	2697,6
Вироблено цукрових буряків на 100 га ріллі, ц	3457,1	3929,5	3510,6	3742,2
Посівна площа цукрових буряків, га	355,8	407,5	186,0	343,9
Питома вага посівів цукрових буряків у посівних площах, %	15,8	13,3	11,6	13,7
Урожайність цукрових буряків з 1 га, ц	239,5	304,5	368,6	293,5
Виробничі витрати, грн. на 1 ц продукції	25,6	24,9	28,9	25,7
Повна собівартість 1 ц, грн.	26,8	28,0	31,3	28,0
Ціна реалізації 1 ц, грн.	29,3	31,1	26,2	30,3
Рівень товарності, %	67,9	80,7	45,2	72,4
Прибуток/збиток на 1 ц реалізованої продукції, грн.	2,6	3,2	-5,1	2,3
Прибуток/збиток на 1 га посівної площі, грн.	419,3	777,8	-847,9	479,4
Рівень рентабельності виробництва, %	9,6	11,3	-16,3	8,1

Джерело: розрахунки за даними Статистичного щорічника Вінниччини за 2010 р.

Найвищий показник урожайності 368,6 ц/га отримали підприємства третьої групи. Але через високий показник витрат 10655,9 грн. на 1 га та

показник виробничої собівартості на рівні 28,9 грн./ц виробництво цукрових буряків є збитковим. Друга група підприємств отримує найвищий показник рентабельності на рівні 11,3 %. Прибуток підприємств цієї групи на 1 га та на 1 ц відповідно становить відповідно 777,8 грн. та 3,2 грн. Збільшення витрат на 1 га підвищує якісні показники виробництва, про це свідчить показник урожайності.

Рівень цін на цукрові буряки варіює в діапазоні від 26,2 грн./ц до 31,1 грн./ц. Найнижчий рівень ціни реалізації 26,2 грн. та найвищий рівень собівартості робить капіталовкладення у виробництво цукрових буряків вище 9000 грн. на 1 га не вигідними. Отже, інтенсифікація зможе дати позитивний ефект тільки в поєднанні з вдалою маркетинговою та ціновою політикою.

Для встановлення залежності результативності та ефективності виробництва цукрових буряків від його концентрації, усі підприємства поділено на три групи в залежності від обсягу виробництва цукрових буряків на 100 га ріллі. Цифрові матеріали таблиці 2.41 показують наявність прямого зв'язку між концентрацією виробництва та його ефективністю.

Таблиця 2.41

Вплив концентрації на економічну ефективність виробництва цукрових буряків в агроформуваннях Вінницької області (в середньому за 2008-2010 рр.)

Показники	Групи підприємств за обсягом виробництва цукрових буряків на 100 га ріллі, ц			В середньому по сукупності
	1	2	3	
	до 1500	1500-4000	понад 4000	
Кількість одиниць сукупності в групі	11	15	10	-
Вироблено цукрових буряків на 100 га ріллі, ц	1117,4	2353,8	6168,9	3742,2
Середня площа ріллі в розрахунку на 1 підприємство, га	2432,0	1756,7	4401,1	2697,6
Посівна площа цукрових буряків, га	101,6	137,4	920,3	343,9
Питома вага посівів цукрових буряків у посівних площах, %	4,6	9,0	21,1	13,7
Урожайність цукрових буряків з 1 га, ц	267,5	301,0	295,0	293,5
Виробничі витрати, грн. на 1 ц продукції	27,6	26,7	25,2	25,7
Виробничі витрати, грн. на 1 га	7384,6	8044,5	7448,8	7542,2
Повна собівартість 1 ц, грн.	30,4	29,6	27,7	28,0
Ціна реалізації 1 ц, грн.	25,7	28,4	30,8	30,3
Рівень товарності, %	42,3	43,1	82,4	72,4
Прибуток/збиток на 1 ц реалізованої продукції, грн.	-4,6	-1,2	3,1	2,3
Прибуток/збиток на 1 га посівної площі, грн.	-523,2	-153,0	742,7	479,4
Рівень рентабельності виробництва, %	-15,2	-4,0	11,0	8,1

Джерело: розрахунки за даними Статистичного щорічника Вінниччини за 2010 р.

Найвищі показники ефективності мають підприємства третьої групи, з максимальним рівнем концентрації виробництва. Це знову ж таки підприємства з площею ріллі вищою ніж у середньому по сукупності та великими площами посівів цукрових буряків на 1 господарство, у середньому 920,3 га. Виробничі витрати на 1 га займають середній рівень 7448,8 грн., проте за рахунок урожайності виробничі витрати на 1 ц вирощеної продукції становлять 25,2 грн. і є найнижчими. Для даної групи підприємств є характерним високий рівень товарності – 82,4 %, що може вказувати на високу якість продукції, бо зберігати цукрові буряки тривалий час за умов відсутності спеціально обладнаних приміщень не вигідно. Отримуючи найвищий рівень ціни в поєднанні з високим рівнем концентрації, підприємства третьої групи працюють із рентабельністю на рівні 11,0 %.

Отже, зниження рівня концентрації виробництва цукрових буряків призводить до росту виробничих витрат на 1 ц, відповідно і підвищення повної собівартості, зменшення ціни реалізації, зниження рівня товарності та рентабельності продукції галузі.

Проведені дослідження підприємств зерново-технічного виробничого типу Вінницької області показують, що ефективність виробництва цукрових буряків визначається масштабами галузі, рівнем спеціалізації та концентрації виробництва. Їх зростання забезпечує підвищення економічної ефективності ведення цукробурякового виробництва. Максимальну ефективність виробництва цукрових буряків досягають господарства, виробничі витрати яких на 1 га посівів цієї культури знаходяться в межах 6,5-9 тис. грн. Перевищення даних параметрів інтенсифікації галузі та додаткові витрати з метою нарощування урожайності не покриваються ціною і не вигідні.

Взаємозв'язок між факторною та результативною ознакою для цукрових буряків підтверджено кореляційно-регресійним аналізом. Результативною ознакою було обрано повну собівартість 1 ц цукрових буряків (Y). Факторними ознаками були: питома вага галузі в структурі реалізації (X₁), частка посівної площі цукрових буряків в загальній посівній площі (X₂), урожайність цукрових буряків (X₃), витрати на 1 га посівів цукрових буряків (X₄), рівень товарності цукрових буряків (X₅).

Рівняння багатофакторної регресії має вигляд:

$$Y = 23,8330 - 0,5081 X_1 + 0,5103 X_2 - 0,0876 X_3 + 0,0037 X_4 + 0,1154 X_5$$

Коефіцієнт кореляції складає 0,7635, що свідчить про наявність сильного за тіснотою прямого зв'язку між результативною та факторними ознаками (додаток Г).

Дане рівняння показує залежність між результативною та факторними ознаками. Отже, при збільшенні питомої ваги галузі в структурі реалізації на 1 пункт собівартість цукрових буряків зменшиться на 0,51 грн.

Абсолютною мірою точності моделі є стандартна помилка, величина якої складає 9,42 грн. Це означає, що в даній вибірковій сукупності підприємств значення результативної ознаки будуть відхилятися від

емпіричних даних у середньому на 9,42 грн. з розрахунку на 1 ступінь вільності для даної сукупності.

Відносною мірою точності є коефіцієнт детермінації (квадрат коефіцієнта кореляції) дорівнює 0,58 і свідчить про те, що 58,29 % варіації виробничої собівартості 1 ц цукрових буряків залежить від дії вибраних факторів. На дію чинників, які не увійшли в модель, припадає 42 % варіації результативної ознаки Y.

Цукрові заводи є основною складовою цукробурякового виробництва, бо виробляють продукт для кінцевого споживача. Аналіз результатів виробного-господарської діяльності цукрових підприємств за 2008-2010 рр. свідчить про нарощування ними основних виробничих фондів, вартість яких збільшилася в середньому на 16,8%. В окремих випадках це збільшення відбувалося за рахунок купівлі в інших господарюючих суб'єктах морально та фізично застарілого обладнання. Збільшення дебіторської заборгованості в середньому за аналізований період на 164,2 % по усіх підприємствах негативно впливає на їх фінансово-господарську діяльність, бо знижує розмір активів (табл. 2.42).

Витрати на соціальні заходи та оплату праці також помітно зростають відповідно на 158,9% та 103,5%. Показники рентабельності мають високу амплітуду коливань з року в рік, що свідчить про відсутність стабільності як у виробничо-господарській діяльності, так і в ринковій ситуації. Рентабельність більше 20 % поки що є рідкісним явищем в роботі цукрових компаній і досягається окремими підприємствами в різні роки: ТОВ "Кристал" (2009 р.), ТОВ "Новофастівське" (2009 р.), ЗАТ ПК "Поділля" (2009, 2010 рр.), ТОВ "Хмільницьке" (2009, 2010 рр.), ТОВ "Зелена долина" (2010 р.). Показник інфляції перевищує значення показника рентабельності для більшості підприємств, а тому реального прибутку вони не отримують.

Низька економічна ефективність та фінансова нестабільність цукрових заводів спричинює їх продаж. Найявні вигоди купівлі таких підприємств з метою використання його обладнання в якості металобрухту. Прикладом є прецедент 24 травня 2011 р. з Кирнасівським цукровим заводом, коли люди власними силами були вимушені відстоювати завод. Тому одним із дієвих заходів, який слід ввести на загальнодержавному рівні, є заборона продажу заводів за нижчою вартістю, ніж вартість будівель та обладнання, що входять у їх склад.

Для поглибленого дослідження стану та тенденцій розвитку цукрової галузі проведено фінансовий аналіз цукрової галузі в цілому та основних цукрових компаній Вінницької області. Відповідні цукрові матеріали щодо цього наведені в табл. 2.43.

Аналізуючи майновий стан підприємств цукрової галузі, можна виділити як позитивні, так і негативні прояви. Значення коефіцієнту зносу основних засобів на протязі досліджуваного періоду знаходиться в межах від 0,372 до 0,493. Це означає, що більше 37,2% первісної вартості основних засобів зношено.

Таблиця 2.42

Показники виробничо-господарської діяльності цукрових заводів, тис. грн.

Показники Назва підприємства	Роки	Вартість основних засобів	Дебіторська заборгованість за товари, послуги	Кредиторська заборгованість за товари	Відрахування на соціальні заходи	Витрати на оплату праці	Собівартість реалізованої продукції	Чистий дохід (виручка) від реалізації	Валовий прибуток (збиток)	Рентабельність, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ТОВ "Кристал"	2008	10960	1915	11501	1750	4827	22351	13897	-8454	-37,8
	2009	15177	6934	10388	2157	5898	38329	48845	10516	27,4
	2010	15424	7592	6141	2711	7488	67854	76166	8312	12,2
	2010 до 2008, %	140,7	396,4	53,4	154,9	155,1	303,6	548,1	-	-
ТОВ "Юзефо-Миколаївська аграрно-промислова компанія"	2008	13341	5115	2001,5	1543	4128	28334	28481	147	0,5
	2009	15857	5124	3217	1308	3501	27446	32218	4772	17,4
	2010	15070	5260	4941,5	2639	7066	52239	62597	10358	19,8
	2010 до 2008, %	113,0	102,8	246,9	171,0	171,2	184,4	219,8	7046,3	-
ТОВ "Іллінецький цукровий завод"	2008	231	10012	12745	622	1676	41472	38597	-2875	-6,9
	2009	224	9556	12319	593	1572	29549	29200	-349	-1,2
	2010	219	1490	3232	1069	2872	43422	46520	3098	7,1
	2010 до 2008, %	94,6	14,9	25,4	171,9	171,4	104,7	120,5	-	-
ТОВ "Подільські цукроварні"	2008	32220	8584	32601	2604	6862	38385	43813	5428	14,1
	2009	1008	23982	3692	2641	7104	97554	95054	-2500	-2,6
	2010	1962	43646	39702	7524	18706	267584	278959	11375	4,3
	2010 до 2008, %	6,1	508,5	121,8	288,9	272,6	697,1	636,7	209,6	-

Продовження табл.2.42

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ТОВ "Новофастівське"	2008	34472	34523	17795	4081	16832	86033	102004	15971	18,6
	2009	31933	32000	12550	3479	11506	75653	120916	45263	59,8
	2010	34561	37895,5	21590	4152	10556	64867	70509	5642	8,7
	2010 до 2008, %	100,3	109,8	121,3	101,7	62,7	75,4	69,1	35,3	-
ЗАТ ПК "Поділля"	2008	57520	192870	73690	13554	58623	256736	302658	45922	17,9
	2009	51420	169591	84381	14489	47871	254014	355288	101274	39,9
	2010	58915	252808	108616	22893	63473	382735	609852	227117	59,3
	2010 до 2008, %	102,4	131,1	147,4	168,9	108,3	149,1	201,5	494,6	-
ТОВ "Хмільницьке"	2008	12261	21201	61521	1808	4993	63793	65377	1584	2,5
	2009	7003	1963	1057	4088	15465	97364	141231	43867	45,1
	2010	33067	7004	3066	13457	25611	175638	257400	81762	46,6
	2010 до 2008, %	269,7	33,0	5,0	744,3	512,9	275,3	393,7	5161,7	-
ТОВ "Зелена долина"	2008	56922	2805	8958	4161	18081	93698	104206	10508	11,2
	2009	57967	6300,5	6843	6149	20540	148233	159738	11505	7,8
	2010	61077	22918	13451	11216	31403	148764	198799	50035	33,6
	2010 до 2008, %	107,3	817,0	150,2	269,6	173,7	158,8	190,8	476,2	-
В середньому по усіх підприємствах	2010 до 2008, %	116,8	264,2	108,9	258,9	203,5	243,5	297,5	1652,2	-

Джерело: розраховано автором за матеріалами асоціації «Вінницяцукор».

Зростання коефіцієнту оновлення основних засобів в 2010 р. порівняно з 2008 р. на 103,5% свідчить про позитивну тенденцію.

Таблиця 2.43

**Результати фінансового стану підприємств цукрової галузі
Вінницької області на кінець року**

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	Відхилення 2010 р. від 2008 р., +/-
1. Показники майнового стану підприємства				
1.1 Коефіцієнт зносу основних засобів	0,380	0,493	0,372	-0,008
1.2 Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,243	0,437	1,278	1,035
1.3 Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,008	0,060	0,113	0,106
2. Показники ліквідності підприємства				
2.1 Коефіцієнт покриття	0,831	0,652	0,974	0,143
2.2 Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,436	0,486	0,525	0,089
2.3 Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,006	0,006	0,010	0,004
2.4 Чистий оборотний капітал, млн. грн.	-85,365	-120,780	-7,782	77,583
3. Показники фінансової стійкості підприємства				
3.1 Коефіцієнт фінансової автономії	-0,042	-0,413	-0,116	-0,074
3.2 Коефіцієнт фінансової залежності	-23,655	-26,184	-2,423	21,231
3.3 Коефіцієнт фінансового ризику	-24,655	-3,423	-9,608	15,047
3.4 Коефіцієнт маневреності власного капіталу	3,107	0,895	0,184	-2,923
3.5 Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	-0,203	-0,535	-0,026	0,176
4. Показники рентабельності підприємства				
4.1 Коефіцієнт рентабельності активів	-0,038	-0,049	-0,009	0,029
4.2 Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	15,424	0,270	0,052	-15,372
4.3 Коефіцієнт рентабельності продажу	-0,294	-0,221	-0,021	0,273
4.4 Коефіцієнт рентабельності витрат	-0,289	-0,228	-0,023	0,266
5. Показники ділової активності підприємства				
5.1 Коефіцієнт оборотності активів	0,128	0,222	0,432	0,304
5.2 Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	0,321	0,400	1,260	0,939
5.3 Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	0,321	0,394	0,684	0,362
5.4 Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	1120	913	527	-593
5.5 Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	1136	912	290	-847
5.6 Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,178	0,342	0,562	0,385
5.7 Коефіцієнт оборотності основних засобів	0,410	0,563	1,780	1,369
5.8 Коефіцієнт оборотності власного капіталу	-52,422	-1,220	-2,470	49,952

Джерело: розраховано автором за матеріалами асоціації «Вінниця-цукор»

Серед цукрових компаній найвище середнє значення цього показника мають ТОВ «Хмільницьке» та ТОВ «Іллінецький цукровий завод» відповідно 0,681 та 0,343, що свідчить про середньорічне оновлення 68,1 та 34,3 % основних засобів даних підприємств.

У 2010 р. порівняно з 2008 р. відбулось на 6% підвищення коефіцієнта вибуття основних засобів. Проте на протязі усього досліджуваного періоду коефіцієнт оновлення основних засобів значно перевищує коефіцієнт їх вибуття, що свідчить про позитивний розвиток галузі.

Аналіз ліквідності підприємства показує, наскільки активи підприємства з різним ступенем ліквідності можуть покрити його зобов'язання. Зі всієї сукупності підприємств тільки ТОВ "Кристал" не спроможне наявними оборотними активами покрити свої поточні зобов'язання.

Усі інші підприємства покривають свої зобов'язання, проте в значній мірі за рахунок активів середньої та низької ліквідності. В загальному по галузі показники ліквідності підприємства в 2010 р. порівняно з 2008 р. підвищились, що вказує на підвищення можливості розрахунків з кредиторами. Але показники ліквідності знаходяться на низькому рівні, а значення коефіцієнта покриття нижче 1. Це значить, що для розрахунків з кредиторами сума оборотних фондів не є достатньою.

Аналіз фінансової стійкості зорієнтований на визначення частки власних фінансових активів підприємства, або залучених активів в загальному обсязі активів підприємства.

Аналіз показників забезпеченості власними оборотними засобами показує можливі фінансові проблеми ТОВ "Кристал", у якого вартість оборотних активів значно нижча за поточну заборгованість підприємства. Такі підприємства як ТОВ "Юзефо-Миколаївська АПК", ТОВ "Іллінецький цукровий завод", ТОВ "Новофастівське", ЗАТ ПК "Поділля" порівняно з іншими цукровими компаніями мають значно вищі показники фінансової автономії та забезпеченості власними оборотними засобами.

Аналіз показників фінансової стійкості цукрової галузі за 2008-2010 рр. показує, що її негативною стороною є від'ємне значення коефіцієнта фінансової автономії, яке виникло внаслідок збиткової діяльності за рахунок непокритих збитків. Збільшення коефіцієнта фінансового ризику та зниження маневреності власного капіталу створює негативний інвестиційний клімат. Позитивною стороною є підвищення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами.

На загальному рівні значення показників рентабельності свідчить про загально збиткову діяльність цукрової галузі Вінницької області. Проте в розрізі підприємств можна виділити ТОВ "Хмільницьке", ЗАТ ПК "Поділля" та ТОВ "Зелена долина", середнє значення показника рентабельності реалізації яких за досліджуваний період відповідно складав 21,8 %, 18,4 % та 10,0 %. Проте значення показників рентабельності має бути вищим

середньорічного показника інфляції, інакше підприємство в результаті своєї діяльності фактично буде збитковим.

При оцінці фінансового стану підприємств проведено аналіз їх ділової активності, який дозволяє визначити ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства.

Для даної групи показників, крім показників термінів погашення заборгованості, діє одне правило: чим вище значення даного показника, тим ефективніше підприємство здійснює свою основну діяльність. Цукрові дані показують, що у всіх досліджуваних підприємствах строки погашення заборгованості значно перевищують нормативне значення терміном 30 днів. Замовники затримують оплату за придбані товари, що призводить до затримки розрахунків цукрових підприємств зі своїми постачальниками та до погіршення відносин між усіма учасниками.

Проведений аналіз свідчить про негативний фінансовий стан цукрової промисловості в цілому та цукрових заводів зокрема. Усім підприємствам цукрової галузі потрібно підвищувати рівень ділової активності, фінансової стійкості, ліквідності та рентабельності.

Аналіз сучасного стану та тенденції розвитку управління інноваційними процесами в підприємствах цукробурякового виробництва дозволяє зробити наступні узагальнюючі висновки:

1. Світова ситуація на ринку цукру однозначно впливає на розвиток цукрової галузі України. Це пояснюється різкими змінами цінової кон'юнктури, що спричиняє значні підйоми та спади світових, відповідно і українських цін на цукор.

2. За останні роки країна втратила провідні позиції у світовому виробництві цукру і перетворилась на імпортно-залежну, виробництво якої зосереджено лише для задоволення потреб внутрішнього ринку, місткість якого складає 1840 тис. тонн. При обсягах виробництва у 1545 тис. тонн внутрішній ринок цукру стає дефіцитним. Основними факторами, що впливають на стан галузі та стримують її розвиток, є зменшення посівних площ та кількості цукрових заводів; монополізація ринку вузьким колом цукрових фірм; висока собівартість продукції через застарілі технології; низька врожайність і цукристість цукрових буряків, сезонність розвитку ринку.

3. Встановлено, що виробництво солодких коренеплодів зосереджено в основному в лісостеповій частині України, на яку приходить 77,5% загального виробництва. За числом найбільших виробників цукрових буряків, кількістю функціонуючих цукрових заводів та їх виробничими потужностями Вінниччина займає в країні перше місце. Добова потужність працюючих заводів області у 2010 р. складала 34,81 тис. тонн цукрових буряків.

4. В цукробуряковому підкомплексі Вінниччини відбувається скорочення як посівних площ цукрових буряків, так і виробництва цукру.

Значна частка підприємств відмовляється від виробництва цукрової сировини через низьку її ефективність. Спостерігається значна розпорошеність сировинних зон. З 21 працюючого цукрового заводу сезону 2006 р. в 2010 р. залишилось лише 14. Дефіцит цукру на зовнішньому та внутрішньому ринках у 2009 р. вніс пожвавлення в розвиток цукробурякового виробництва, про що свідчить розширення посівних площ під цукрові буряки в 2010 р. та збільшення кількості працюючих цукрових заводів.

5. Вітчизняна селекційна галузь України, яка є виробником інноваційних генетичних розробок нових гібридів насіння цукрових буряків, поступово втрачає свої позиції. У сезон 2010 р. частка іноземного насіння, що використовувалась під посіви цукрових буряків, сягнула 80%. Орієнтація на зарубіжне насіння не є доцільною через високу ціну та низьку адаптивність рослин до нових умов вирощування.

6. В результаті проведення групувань однотипних сільськогосподарських підприємств встановлено, що для підвищення економічної ефективності виробництва цукрових буряків необхідно нарощувати питому вагу посівів цукрових буряків в загальній площі посівів, підвищувати рівень спеціалізації, концентрації виробництва та товарності цукрової продукції.

7. Більшість цукрових заводів Вінницької області має значну зношеність основних засобів. Позитивну оцінку заслуговує перевищення середньорічного показника оновлення основних засобів усіх компаній над показником їх вибуття, що свідчить про вкладення коштів власників підприємств в технологічне оснащення. Підприємствам цукрової галузі необхідно підвищувати ділову активність, фінансову стійкість, ліквідність та рівень рентабельності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

3.1. Оптимізація виробництва цукрових буряків та їх промислової переробки на регіональному рівні

Раціоналізація виробництва цукрових буряків та їх промислової переробки в регіоні виступає в якості одного з основних напрямів підвищення економічної ефективності управління інноваційним розвитком підприємств цукробурякового виробництва. Реалізація цього напрямку передбачає оптимізацію економічного розвитку регіонального цукробурякового виробництва на основі ефективної взаємодії всіх учасників агропромислової інтеграції, що досягається на основі економіко-математичного моделювання відповідних економічних процесів.

Економіко-математична модель формує економічний механізм співпраці та розвитку підприємств регіонального цукробурякового виробництва, який реалізується через оптимізацію його структури товарної продукції на основі авторської економіко-математичної моделі, використання якої дозволяє формувати варіації параметричних рядів сільськогосподарського виробництва, промислової переробки цукрових буряків та здійснювати продаж виробленої продукції, що забезпечує отримання прибутку для учасників агропромислової інтеграції.

Розробка економіко-математичної моделі включає:

1) Постановку задачі. Оптимізувати виробничо-галузеву структуру цукробурякової галузі регіону засобами економіко-математичного моделювання, враховуючи виробничі потужності, наявний ресурсний потенціал та джерела його поповнення, технологічні нормативи виробництва цукру та сільськогосподарської продукції, наявні та можливі канали реалізації продукції, природнокліматичні умови з дотриманням вимог науково-обґрунтованих систем сівозмін і норм годівлі тварин. Метою розробки та використання моделі є отримання оптимального значення ефективності функціонування цукробурякової галузі на основі критерію максимізації прибутку, який відображає результати виробничо-господарської діяльності цукрових заводів та сільськогосподарських підприємств.

2) Розробку структурної економіко-математичної моделі задачі. Її математичний формат має наступний вигляд.

Необхідно знайти сукупність значень $\{X_{jr}\} \geq 0$, при яких досягається екстремальне значення цільової функції (Z) :

$$Z = \sum_{j \in J} \sum_{r \in R} C_{fjr} x_{jr} \rightarrow \max, (j \in J, f \in F) \quad (3.1)$$

де J – сукупність видів діяльності (види продукції, що виробляються) в об'єктах розміщення виробництва; j – індекс виду діяльності (виду продукції,

що виробляється); x_{jr} – розмір j -того виду діяльності в r -тому об'єкті розміщення виробництва; f – індекс результативного показника виробничо-фінансової діяльності (ВФД); F – сукупність результативних показників ВФД; R – множина об'єктів розміщення виробництва; r – індекс об'єктів розміщення виробництва; C_{fjr} – вартісне вираження f -того показника ВФД, сформованого по j -тому виду діяльності в r -тому об'єкті розміщення виробництва.

Оптимізації виробничо-галузевої структури агропромислового комплексу регіону потребує виконання цілого ряду обмежуючих положень, що стосуються: використання земельних угідь в аграрних підприємствах; збереження раціональних науково-обґрунтованих сівозмін в структурі посівних площ; забезпечення сільськогосподарських підприємств сортовим насінням цукрових буряків вітчизняної та іноземної селекції; використання певної кількості трудових ресурсів; виробництва кормів та їх споживання тваринами згідно збалансованих за поживністю раціонів годівлі; дотримання технології виробництва цукру відповідними заводами; визначення кінцевих виробничо-фінансових результатів; гарантування мінімальних обсягів виробництва та реалізації продукції аграрного та цукрового секторів.

I. Обмеження з використання земельних угідь в блоці сільськогосподарського виробництва продукції рослинництва:

$$\sum_{j \in J_1} a_{sj} x_j \leq A_s, (s \in S) \quad (3.2)$$

де J_1 – множина змінних, що визначає групи або окремі культури в рослинництві; S – сукупність видів земельних угідь; s – індекс видів земельних угідь; a_{sj} – техніко-економічний коефіцієнт, що відображає витрати s -того виду земельних угідь на виробництво j -го виду сільськогосподарської продукції; A_s – наявність земельних угідь в об'єкті розміщення виробництва s -го виду.

$$a_{sj} = \frac{1}{\text{врожайність}} = \text{землеємкість} \quad (3.3)$$

II. Обмеження щодо дотримання структури посівних площ, що відповідає правилам сівозмінної системи землеробства:

- мінімум необхідної площі:

$$\sum_{j \in J_1} a_{hj} x_j \geq \underline{A}_h, (h \in H) \quad (3.4)$$

- максимально можлива площа:

$$\sum_{j \in J_1} a_{hj} x_j \leq \overline{A}_h, (h \in H) \quad (3.5)$$

де H – множина обмежень з однорідних груп культур; h – індекс однорідної групи сільськогосподарських культур; a_{hj} – логічний коефіцієнт, що дорівнює 1 чи 0; $\overline{A}_h$ та $\underline{A}_h$ – максимально та мінімально можлива площа j -ї

сільськогосподарської культури, що відноситься до h -ї однорідної групи в структурі посівних площ в об'єкті розміщення виробництва.

III. Розрахунок потреби в насінні цукрових буряків в розрізі постачальників насіння:

$$\sum a_{ij} x_j - x_j^n = 0 \quad (3.6)$$

Обмеження з виробничої потужності підприємств, що виробляють насіння цукрових буряків:

$$x_j \leq N_i \quad (3.7)$$

Обмеження ринкових часток підприємств, що реалізують насіння цукрових буряків регіонального, національного та іноземного походження:

$$- \omega_{ij} x_j + a_{ij} x_j = 0 \quad (3.8)$$

IV. Обмеження з чисельності поголів'я сільськогосподарських тварин:

$$x_j \geq L_i \quad (3.9)$$

V. Обмеження з виробництва і використання кормів:

$$- \sum_{j \in J_1} v_{kj} x_j + \sum_{j \in J_2} a_{kj} x_j \leq 0, (k \in K) \quad (3.10)$$

де K – сукупність видів поживних речовин; k – індекс виду поживних речовин; J_2 – різновид галузей і видів діяльності в тваринництві; v_{kjr} – вміст k -го виду поживних речовин в одиниці виміру j -го виду корму в галузі рослинництва в об'єкті розміщення виробництва; a_{kj} – нормативна потреба в k -му виді поживних речовин на одиницю виміру j -ї змінної по тваринництву в об'єкті розміщення виробництва.

VI. Обмеження з товароруку:

$$- x_j + x_{jp_1} + x_{jp_2} + \dots = 0 \quad (3.11)$$

$$(p_1, p_2, \dots \in P,)$$

де P – сукупність каналів реалізації продукції; p_1 – індекс (назва) каналу реалізації.

VII. Обмеження з гарантованих обсягів продажу сільськогосподарської продукції для промислової переробки:

$$x_{jrp_1} \geq A_p (j \in J, p \in P) \quad (3.12)$$

$$x_{jrp_2} \geq A_p$$

де A_p – гарантований обсяг виробництва і реалізації p -тої продукції чи сировини за видами продукції, галузями, каналами реалізації.

VIII. Розрахунок потреби в трудових ресурсах:

$$\sum_{j \in J} a_{tj} x_j - x_{jt} = 0, (t \in T) \quad (3.13)$$

де t – індекс виду трудових ресурсів; T – сукупність видів трудових ресурсів; a_{tj} – техніко-економічний коефіцієнт, витрати t -го виду трудових ресурсів на одиницю виміру j -ї змінної в галузі рослинництва чи

тваринництва в r -тому об'єкті розміщення виробництва; x_{jt} - загальна потреба в t -му виді трудових ресурсів для розвитку j -ї галузі (виду діяльності) в об'єкті розміщення виробництва.

IX. Обмеження з виробництва і використання органічних добрив:

$$\sum_{j \in J_1} a_{mj} x_j - \sum_{j \in J_2} g_{mj} x_j = 0 \quad (3.14)$$

a_{mj} – коефіцієнт, який показує норму внесення m -го виду органічних добрив під j вид культури; g_{mj} – вихід m -го виду органічних добрив на одиницю j змінної в галузі тваринництва.

X. Обмеження з виробництва продукції цукрової галузі:

$$Q_{uj} x_j - x_{uj} = 0 \quad (j \in J_3) \quad (3.15)$$

Q_{uj} – коефіцієнт, що показує вихід n -го виду продукції цукрової галузі з j змінної; J_3 – цукрова галузь.

Обмеження виробничої потужності цукрових заводів:

$$x_j^y \leq Q_i \quad (3.16)$$

Q_i – максимальна виробнича потужність цукрових заводів Вінницької області

XI. Обмеження щодо виробничо-фінансових результатів господарювання (ВФР):

$$\sum_{j \in J} C_{fjr} x_{jr} - x_{jrf} = 0, \quad (j \in J, f \in F, r \in R) \quad (3.17)$$

де - C_{fjr} – техніко-економічний коефіцієнт, який показує вартісне значення f -го результативного показника ВФР на одиницю виміру j -го виду діяльності в r -тому об'єкті розміщення виробництва; x_{jrf} - сумарне значення f -го результативного показника ВФР по j -й галузі або виду діяльності в r -тому об'єкті розміщення виробництва; R - галузь виробництва (сільське господарство, цукрове виробництво, спиртове виробництво).

3) Формування вхідних даних для побудови і вирішення економіко-математичної моделі. Цифрові матеріали щодо урожайності сільськогосподарських рослин та продуктивності тварин, продуктивності цукрових заводів, наявності та використання ресурсного потенціалу цукрових заводів та сільськогосподарських підприємств, виробництва та розподілу виробленої продукції й інші відомості, інформація яких використовується для розробки економіко-математичної моделі відповідає даним Головного управління статистики Вінницької області.

Вхідні параметри моделі оптимізації сформовані на підставі даних економічного аналізу рівнів витрат ресурсів та продуктивності галузей рослинництва і тваринництва, потужностей цукрової галузі. При формуванні параметрів фінансової підсистеми використовувалися середні ринкові ціни.

4) Побудова та вирішення розширеної економіко-математичної моделі задачі з оптимізації економічного розвитку цукробурякової галузі АПК, що

передбачає формування оптимальної виробничо-галузевої структури цукрової галузі та її сировинної зони.

Розширена економіко-математична модель задачі включає 83 змінні та 117 обмежень. Задача з оптимізації виробничо-галузевої структури цукробурякової галузі АПК Вінниччини та її сировинної зони була вирішена за допомогою програми Microsoft Excel – функція “Пошук рішення”.

5) Аналіз отриманих результатів.

Для ефективного розвитку підприємств цукробурякового виробництва була вирішена економіко-математична модель з оптимізації структури агропромислового комплексу Вінницької області, яка розв’язувалась за трьома критеріями: 1) максимум прибутку цукрової галузі; 2) максимум прибутку аграрного сектору; 3) максимум прибутку регіонального цукробурякового підкомплексу АПК в цілому. Результати розв’язання задачі наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Економічна результативність сільськогосподарських підприємств та цукрових заводів Вінницької області за критеріями оптимальності на максимум прибутку прогноз на 2015 р., млн. грн.

Показники \ Галузі	Прибуток аграрного сектору	Прибуток цукрової галузі	Прибуток регіонального цукробурякового виробництва
Мах прибутку аграрного сектору	2684,5	112,7	2797,2
Мах прибутку цукрової галузі	2583,2	171,7	2754,9
Мах прибутку регіонального цукробурякового виробництва	2663,8	171,7	2835,5

Джерело: розраховано автором

Такий підхід дає можливість: по-перше, збалансувати роботу усіх підгалузей регіонального АПК та максимізувати прибуток від їх діяльності; по-друге, оптимізувати використання виробничих ресурсів цукрової галузі та сільськогосподарських підприємств; по-третє, сформувавши оптимальну структуру посівних площ.

Прогнозований обсяг прибутку на 2015 р. від цукрового та аграрного секторів складає 2835,5 млн. грн. Проте при рішенні економіко-математичної моделі за критерієм максимізації прибутку аграрного сектору прибуток його на 20,7 млн. грн. вищий ніж за критерієм максимізації прибутку цукробурякового підкомплексу АПК.

За умов, коли переважна більшість підприємств аграрного сектору перебуває в приватній власності, розвиток регіонального цукробурякового підкомплексу АПК відповідно до критерію оптимізації його прибутку в

цілому можливий, якщо прогнозовані втрати в розмірі 20,7 млн. грн. будуть компенсовані за рахунок збільшення прибутку цукрового сектору на 59,0 млн. грн. Це можливо, коли агропромислові підприємства будуть брати участь в розподілі прибутку цукрового сектору. Отже, розвиток інтеграційних процесів між цукровим та аграрним секторами є запорукою ефективного розвитку АПК в цілому.

Рішення економіко-математичної моделі оптимізує структуру використання ріллі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Фактичні та оптимальні значення складу і структури ріллі у сільськогосподарських підприємствах Вінницькій області

Групи культур	В середньому за 2008-2010 рр.		За оптимальним планом	
	тис. га	%	тис. га	%
Зернові і зернобобові всього	726,8	60,6	739,3	59,2
Технічні культури	361,2	30,1	306,6	24,5
в т.ч. соняшник	57,9	4,8	121,0	9,7
цукрові буряки	122,3	10,2	62,7	5,0
ріпак	102,1	8,5	100,0	8,0
соя	62,8	5,2	23,0	1,8
Картопля	0,7	0,1	0,9	0,1
Овочі	1,0	0,1	1,4	0,1
Кормові культури	86,1	7,2	100,7	8,1
в т.ч. кукурудза на силос і зелений корм	29,6	2,5	58,4	4,7
однорічні трави	19,9	1,7	25,8	2,1
багаторічні трави	36,2	3,0	41,4	3,3
кормові коренеплоди	0,3	0,03	1,0	0,9
Посівна площа, всього	1175,9	98,0	1148,9	92,0
Пар	24,1	2,0	100,0	8,0
Всього ріллі	1199,9	100,0	1248,9	100,0

Джерело: розраховано автором

Відповідно зернові та зернобобові культури займатимуть 59,2% в структурі використання ріллі, технічні – 24,5 %, кормові – 8,1 %. Таке співвідношення між різними видами культур відповідає науково-обґрунтованим сівозмінам та спеціалізації регіону.

Прогнозні значення обсягів виробництва та площ кормових культур в поєднанні з використанням побічної продукції цукрової галузі повністю забезпечує планове поголів'я сільськогосподарських тварин збалансованими кормами згідно оптимальних раціонів.

Згідно оптимального плану обсяги виробництва продукції рослинництва повинні складати : зернових та зернобобових – 36966,9 тис. ц, соняшнику – 2520,0 тис. ц, картоплі – 99,0 тис. ц, овочів – 169,0 тис. ц.

Виробництво цукрових буряків складає 31329,0 тис. ц., що повністю забезпечує цукрову галузь сировиною (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Виробництво та використання продукції сільськогосподарських підприємств Вінницької області, тис. ц

Групи культур	Виробництво продукції	Реалізація продукції	Напрями реалізації				
			Реалізація на ринку	Переробним підприємствам	Населенню	За іншими каналами	Цукровим заводам
Фактичні значення (в середньому за 2008-2010 рр.)							
Зернові і зернобобові - всього	27377,2	18102,3	1320,6	475,7	2280,5	14025,5	0,0
Соняшник	2247,8	1532,4	97,6	56,5	8,2	1370,1	0,0
Цукрові буряки	18954,5	12935,3	0,0	0,0	0,0	127,2	12808,1
Картопля	129,4	28,3	3,0	0,0	2,4	22,9	0,0
Овочі	119,4	81,3	7,6	58,2	0,6	14,9	0,0
Молоко	1345,4	1124,3	111,1	428,6	29,0	555,6	0,0
Приріст ВРХ	109,8	137,0	8,6	127,1	0,0	1,3	0,0
Приріст свиней	72,6	69,2	4,4	64,2	0,0	0,7	0,0
Птиця	147,3	147,3	9,3	136,6	0,0	1,4	0,0
Яйця, млн. шт.	246,1	185,9	6,2	0,0	0,0	179,7	0,0
За оптимальним планом							
Зернові і зернобобові - всього	36966,9	33361,6	700,0	28961,6	700,0	3000,0	0,0
Соняшник	2520,0	2520,0	1670,0	40,0	10,0	800,0	0,0
Цукрові буряки	31329,0	31329,0	0,0	0,0	0,0	0,0	31329,0
Картопля	99,0	99,0	89,0	0,0	0,0	10,0	0,0
Овочі	169,0	169,0	113,0	50,0	0,0	6,0	0,0
Молоко	2284,8	1996,7	776,7	1200,0	0,0	20,0	0,0
Приріст ВРХ	232,0	232,0	20,0	170,0	0,0	42,0	0,0
Приріст свиней	154,0	154,0	20,0	119,0	0,0	15,0	0,0
Птиця	321,2	321,2	25,0	281,2	0,0	15,0	0,0
Яйця, млн. шт.	550,0	550,0	30,0	0,0	0,0	520,0	0,0

Джерело: розраховано автором

Прогнозується збільшення виробництва продукції тваринництва в середньому у 2 рази, в т.ч. молока – на 69,8%, приросту м'яса великої рогатої худоби – 111,3%, приросту м'яса свиней – 112,1%, приросту м'яса птиці – 118,1, яєць – 123,5 %. За допомогою ефективною маркетинговою політики

прогнозується, що вся продукція аграрного сектору буде реалізована за найефективнішими каналами збуту.

Згідно оптимального плану значно збільшаться обсяги виробництва продукції цукрової галузі. Виробництво цукру зросте на 68,5 % за рахунок повного завантаження цукрових заводів та збільшення періоду роботи до 90 діб. Таке підвищення виробництва цукру буде ефективне лише за допомогою вдалої зовнішньої політики щодо експорту цукру. Якщо говорити про Європейські ринки, то пробитись туди майже неможливо через високі вимоги до продукції та квотування. Найближчими потенційними ринками для України є ринки країн Азії та Північної Африки. Прогнозується реалізація цукру на рівні 438,6 тис. т в т.ч. на внутрішньому ринку 300 тис. т, на зовнішньому – 138,6 тис. т. Збільшиться також виробництво жому та меляси, порівнюючи середній показник виробництва за 2008-2010 рр. з оптимальним планом відповідно на 48,3% та 54,5%. Жом увесь буде використовуватись на корм тваринам, а меляса – частинами: в розмірі 11,1 тис. т на корм тваринам і 138,6 тис. т для реалізації спиртовим заводам (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Виробництво та використання продукції цукрових заводів
Вінницької області, тис. т**

Види продукції	Виробництво продукції	Напрями використання			
		Продаж на внутрішньому ринку	в т.ч.		Експортовано
			на корм тваринам	спиртовим заводам	
В середньому за 2008-2010 рр.					
Цукор	260,3	260,3	-	-	0,0
Меляса	81,1	81,1	5,0	76,1	0,0
Жом	1732,4	1732,4	1732,4	0,0	0,0
За оптимальним планом					
Цукор	438,6	300,0	-	-	138,6
Меляса	125,3	125,3	11,1	114,2	0,0
Жом	2569,0	2569,0	2569,0	0,0	0,0

Джерело: розраховано автором

Розроблена модель дозволяє спрогнозувати фінансові результати роботи аграрного, цукрового сектору та загальний результат від їхнього виробництва в цілому по АПК Вінницької області.

За оптимальним планом виробнича собівартість сільськогосподарської продукції складе 10235,4 млн. грн., що у 4,1 рази вище середнього значення цього показника за 2008-2010 рр. Відповідно прогнозується збільшення у 4 рази доходу від реалізації, що призведе до збільшення прибутку аграрного сектору майже у 7 разів (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Фінансові результати аграрного сектору Вінницької області за
оптимальним планом, млн. грн.**

Назва показника	В середньому за 2008-2010 рр.	За оптимальним планом	Відношення результатів отриманих за оптимальним планом до середніх, %
Виробнича собівартість сільськогосподарської продукції	2489,6	10235,4	411,1
Собівартість реалізованої продукції	2858,4	10374,0	362,9
Доход (виручка) від реалізації	3243,2	13037,8	402,0
Прибуток	384,8	2663,8	692,2

Джерело: розраховано автором

На перспективу прогнозується розширення виробництва продукції цукрової галузі на інноваційно-інтеграційні основи. Приймаючи тенденцію зростання цін на пальне, газ та інші енергоносії, цукрові заводи є потенційними виробниками біопалива.

Пожвавлення інтеграційних процесів між насінневими заводами, сільськогосподарськими підприємствами та цукровими заводами значно підвищить ефективність діяльності останніх. При цьому оптимальні пропорції галузей цукробурякового підкомплексу АПК регіону та його секторів (виробники насіння, сільськогосподарські підприємства, цукрові заводи) визначені з використанням досягнень сучасної економічної науки, а прикладний характер здійснюваних виробничих процесів ґрунтується на науково-технічних здобутках, що дозволяє віднести планові отриманні результати також до категорії інноваційних.

Рішення економіко-математичної моделі за оптимальним планом з врахуванням ефективного співробітництва усіх ланок виробництва цукру та цілісного використання інноваційного потенціалу на кожному етапі виробництва призведе до підвищення економічної ефективності функціонування досліджуваних підприємств. Прогнозується збільшення прибутку цукрової галузі у 12,6 разів. При цьому за рахунок збільшення обсягів виробництва та інфляційних процесі прогнозується підвищення виробничої та повної собівартості відповідно у 6,2 та 6,3 разів. В результаті підвищення якості продукції та ефективній маркетинговій діяльності дохід від реалізації становитиме 2635,2 млн. грн., що у 6,5 разів перевищує середні фактичні дані доходу цукрової галузі за 2008-2010 рр (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Фінансові результати цукрової галузі Вінницької області за
оптимальним планом, млн. грн.**

Назва показника	В середньому за 2008-2010 рр.	За оптимальним планом	Відношення результатів отриманих за оптимальним планом до середніх, %
Виробнича собівартість продукції	377,2	2407,6	621,8
Собівартість реалізованої продукції	390,1	2463,5	631,3
Доход (виручка) від реалізації	403,8	2635,2	652,6
Прибуток	13,57	171,7	1262,2

Джерело: розраховано автором

Збільшення виробництва цукру та покращення його якості відповідає інтересам регіону та держави в рамках забезпечення продовольчої безпеки, підвищення експортного потенціалу та отримання вигідних позицій на світовому ринку.

3.2. Удосконалення управління маркетингом продукції цукробурякового виробництва

Удосконалення управління маркетингом продукції підприємств цукробурякового виробництва належить до числа пріоритетних напрямів підвищення економічної ефективності керування інноваційним розвитком даних господарюючих суб'єктів в зв'язку з перспективами використання наукових здобутків в процесі здійснюваних маркетингових досліджень різних за масштабами, призначенням та сегментами ринків, а також при проведенні прикладних заходів в частині товарної, цінової, дистрибутивної та комунікативної маркетингової політики.

Цукробуряковий підкомплекс є стратегічною галуззю АПК регіону, що об'єднує виробництво елітного та фабричного насіння, цукрових буряків, насіннєві та цукрові заводи, обслуговуючі підприємства. Кінцевою продукцією даного агропромислового комплексу є цукор в асортименті, а також побічна продукція – меляса (патока), жом, вапно, дифузійний сік.

За умов ринкових відносин велика увага зосереджена на формування ефективної системи маркетингового управління в підприємствах цукробурякового виробництва. Це забезпечить гнучку та адекватну реакцію на зміни на внутрішньому та зовнішньому ринках, задоволення потреб та попиту споживачів випуском конкурентоспроможних видів продукції, підвищення як прибутковості виробництва, так і діяльності підприємства в цілому, займаючи стабільне становище на ринку.

Створення ефективної системи управління маркетингом продукції підприємств цукробурякового виробництва можливе при поєднанні партнерських відносин насінневих заводів, сільськогосподарських підприємств та цукрових заводів з єдиною метою покращення якості та ефективності виробництва.

Ефективне управління маркетинговою діяльністю потребує визначення конкретних цілей та шляхів їх досягнення, маркетингових особливостей, функцій та організаційної структури управління цукробуряковим виробництвом (рис. 3.1).

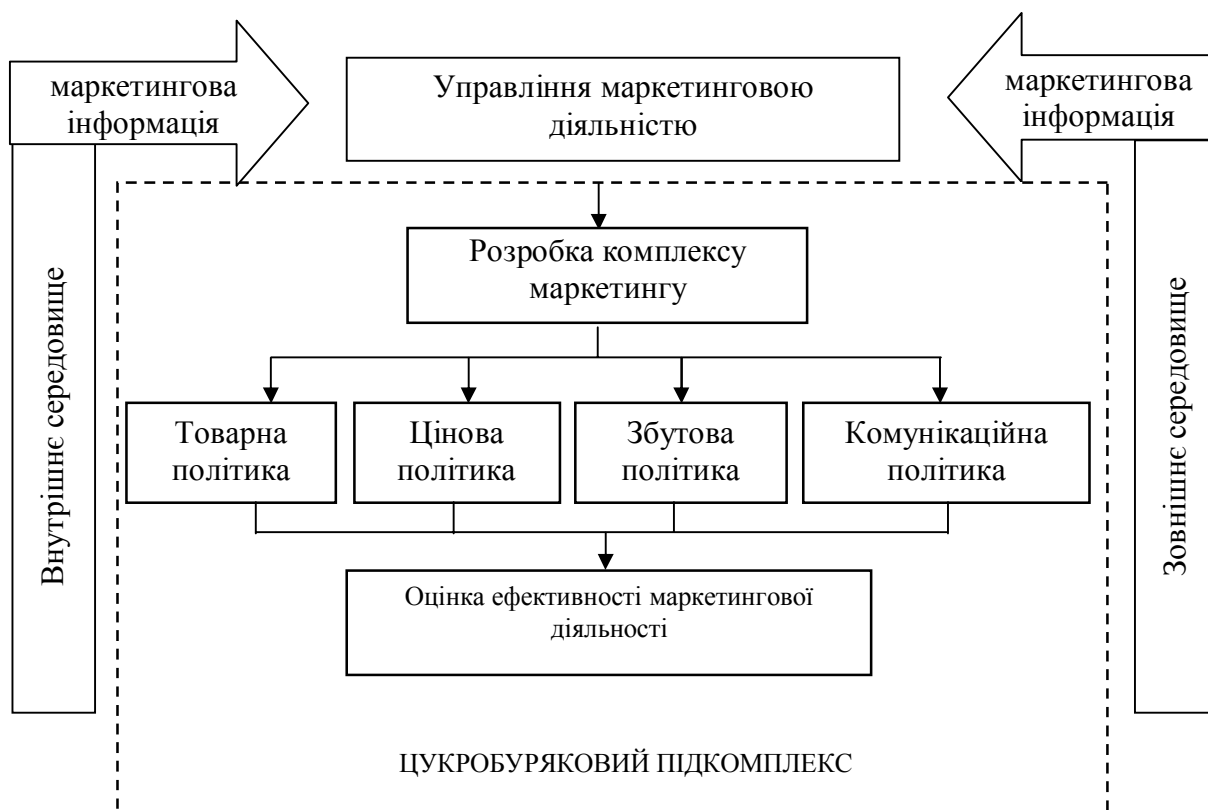

Рис. 3.1. Структура управління маркетинговою діяльністю

Управління маркетингом в підприємствах цукробурякового виробництва має виконувати наступні завдання: виявлення та задоволення потреб споживачів продукцією високої якості за помірною ціною; досягнення переваг над конкурентами; удосконалення структури управління; стимулювання збуту; отримання частки на перспективних ринках як у межах України, так і за кордоном; досягнення паритетності економічних відносин між суб'єктами господарювання.

Найважливішими факторами ефективного управління маркетингом продукції є інформація про ціни, конкурентів, вимоги щодо якості та кількості продукції, можливі канали збуту. Особливу увагу також приділяють зберіганню, пакуванню, транспортуванню та просуванню цукру до ринків збуту.

Основними функціями системи управління маркетингом цукробурякового підкомплексу є: проведення маркетингових досліджень (кон'юнктури ринку, динаміки попиту та пропозиції); реалізація комплексу маркетингу (формування товарної, цінової, збутової та комунікаційної політики); оцінка ефективності маркетингової діяльності.

На успішне управління маркетинговою діяльністю підприємства впливає товарна політика виробника, яка полягає у пропозиції товарів широкого асортименту, відповідної кількості та якості у відповідному місці та з мінімальними витратами, з можливістю сервісного обслуговування споживачів.

Важливою також є його цінова політика, що формує обсяг реалізованої продукції за прийнятною ціною, відповідно і фінансові результати діяльності. Поряд з розробкою товарної і цінової політики необхідним є обґрунтування та створення ефективних каналів збуту та системи маркетингових комунікацій.

Для підвищення економічної ефективності діяльності цукробурякового виробництва в цілому необхідно комплексно використовувати усі елементи системи маркетингу. Застосування їх індивідуально не дає бажаних результатів, оскільки вони взаємозалежні та відображають різні напрями діяльності. Належне фінансування маркетингу сприятиме повноцінному, комплексному маркетингу та розвитку досліджуваних підприємств в цілому.

На рис. 3.2 представлено шляхи удосконалення комплексу маркетингу підприємств цукробурякового виробництва.

У товарній політиці агропромислового об'єднання цукробурякового підкомплексу велике значення має формування товарного асортименту та управління ним. Основними продуктами виробництва є продукція цукрового заводу та сільськогосподарського підприємства (рис. 3.3).

Вузькоспеціалізоване виробництво продукції регіональної цукрової промисловості потребує пошуків напрямів виробничої диверсифікації, що сприятиме збільшенню сировинних зон для розширення асортименту пропозиції, стабільному збуту цукросировини сільськогосподарськими підприємствами, відповідно і забезпеченість потужностей цукрових заводів, джерелом додаткових коштів та кількості робочих місць.

Нині існує значна різноманітність продуктів переробки товарного цукру, що відрізняються вмістом кольорових добавок, ароматизаторів, формою, фізичним станом. Розширення асортименту дасть змогу більш ефективно задовольняти потреби потенційних споживачів та посилювати позиції на різних сегментах ринку.

Цукрові заводи Вінницької області можуть виробляти цукор різного асортименту та форми при придбанні та встановленні відповідного обладнання, що не потребує значних капіталомістких витрат. Удосконаливши технологічну схему виробництва, можна виробляти декілька сортів цукру, які відрізнятимуться по якості.

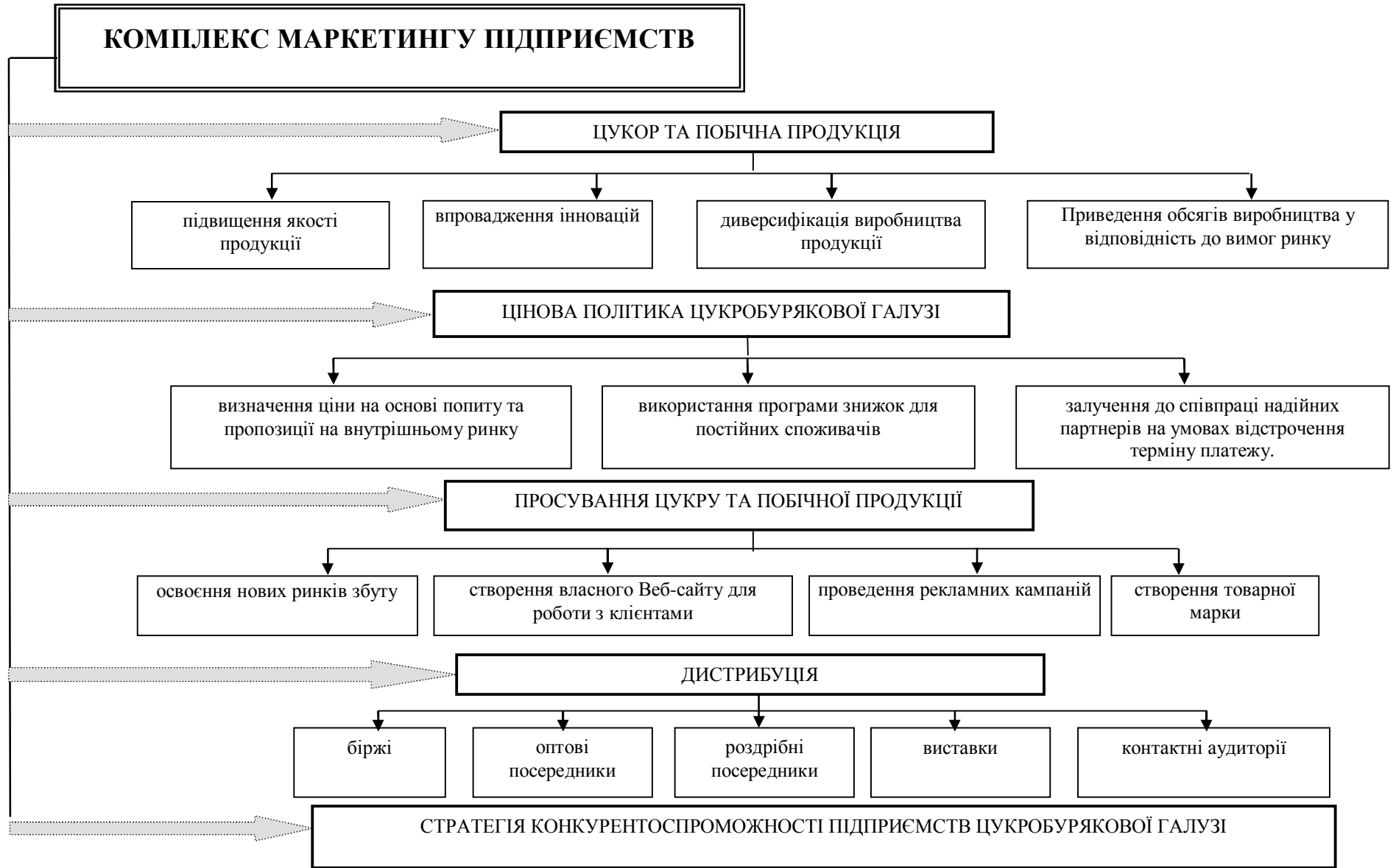

Рис. 3.2. Розвиток системи управління маркетингом підприємств цукробурякового виробництва

М'який білий цукор вищої якості являє собою цукор 1-ї, 2-ї, 3-ї рафінадних кристалізацій або їх суміш; м'який білий цукор середньої якості - 4-ї і 5-ї кристалізацій; м'який жовтий цукор - 6-ї кристалізації.

Для потреб спиртової галузі для виробництва спирту доцільно пропонувати більш дешевший жовтий цукор. Рідкий цукор є зручним для використання промисловими підприємствами для виробництва напоїв. Цукрова пудра широко використовується підприємствами кондитерської та хлібобулочної промисловості.

Для кінцевого споживача слід пропонувати цукор різної форми (цукрова пудра, пісок, прямокутні брикети), різної величини кристалів (дрібнокристалічний, крупнокристалічний), смаковими властивостями (з ароматом кави, ваніліну та ін.), фасування (100 г, 500 г, 1000 г) та ін.

Виробництво цукру-рафінаду та пресованого цукру, цукрової пудри та лимонної кислоти, фруктових сиропів не практикується на підприємствах цукрової галузі, бо внутрішні потреби задовольняються через імпорт даного виду продукції. Тому відновлення виробництва даних видів продуктів на цукрових заводах для кондитерських виробів є одним із напрямів диверсифікації продукції цукробурякового комплексу.

Враховуючи специфіку галузі, пріоритетним напрямом диверсифікації є ефективне використання побічної продукції. На цукрових заводах після вилучення цукру з коренеплоду цукрових буряків залишається велика кількість жому, що використовується як цінний корм для великої рогатої худоби, забезпечуючи високий рівень продуктивності тварин та збільшення виробництва тваринницької продукції.

Підвищити період зберігання свіжого жому можна за допомогою консервування. Перспективним напрямом товарної диверсифікації є налагодження технології з виробництва пектину на підприємствах цукрової галузі.

Серед побічних продуктів переробки цукрового виробництва меляса є найціннішою, що використовується як сировинна для мелясного спирту, корму для худоби, виробництва лимонної кислоти, хлібопекарських та кормових дріжджів.

Суттєво дешевшим за виробництво фруктози, що потребує спеціального дорогого обладнання, є вироблення з цукру-піску та відтоків кристалізаційного відділення товарного продукту у вигляді різних сиропів, рідкого цукру, розчинів суміші глюкози, фруктози або глюкози, фруктози і цукру з вмістом сухих речовин 64-80% в залежності від виду продукту. Дану продукцію доцільно використовувати в таких галузях промисловості, як хлібопекарській та кондитерській, приносячи значні економічні вигоди як для виробника рідкого цукру, так і для споживача цих продуктів. Вдосконаливши технологічну схему на цукрових заводах, можна також виробляти цукрозу для шампанських вин.

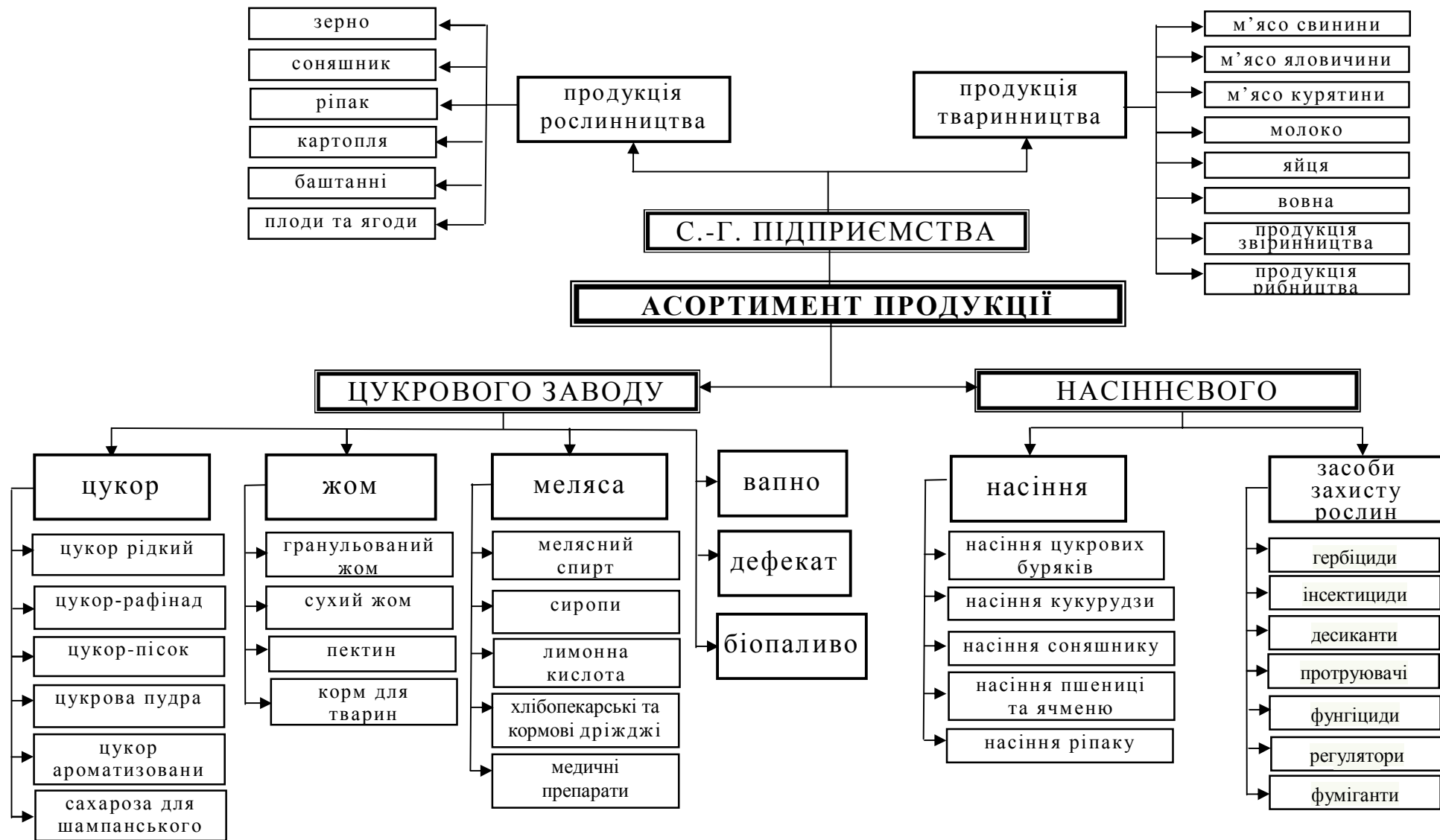

Рис. 3.3. Товарний асортимент продукції підприємств цукробурякового підкомплексу регіону

Якість продукції підприємств цукрової промисловості, насамперед, залежить від технічних характеристик цукросировини. Підвищення якості цукрових буряків полягає у покращенні селекційно-насінницької роботи, використанні високопродуктивного насіння вітчизняної та іноземної селекції, дотриманні технології сівозмін, раціонального застосування добрив.

Асортимент продукції сільськогосподарського підприємства представлений продукцією рослинництва та тваринництва, що включає виробництво найбільш рентабельних культур, а саме: пшениці, ячменю, соняшнику, кукурудзи, ріпаку та цукрових буряків та виробництво свинини, яловичини, курятини, молока. Пропонується звернути увагу на підтримання існуючого рівня виробництва та пошуку нових каналів збуту (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Канали збуту продукції підприємств цукробурякового підкомплексу

Основними каналами збуту продукції підприємств цукробурякового підкомплексу є світові та оптові ринки, роздрібна торгова мережа, переробні підприємства, посередницькі структури, транспортна та фармацевтична промисловість, населення.

За період 2008-2010 рр. сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області 97,10 % цукру реалізовувалось за іншими каналами збуту.

В інші канали входить цукор, проданий безпосередньо підприємствам, установам та організаціям всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання; через біржі й аукціони як за національну грошову одиницю, так і за валюту в перерахунку за діючим курсом національної грошової одиниці на момент укладання угоди на реалізацію продукції; розрахунки господарств на умовах лізингу (наприклад, за техніку) тощо (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Структура реалізації цукру сільськогосподарськими підприємствами
Вінницької області за каналами збуту**

Роки Показники	2008		2009		2010		В середньому за 3 роки	
	тонн	%	тонн	%	тонн	%	тонн	%
Реалізовано всього, в т.ч.	181080	100	144125	100	165772	100	163659	100
Переробні підприємства	0,00	0,00	20	0,01	1	0,00	7,00	0,00
Населенню в рахунок оплати праці	1199	0,66	729	0,51	1004	0,61	977,30	0,59
Пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв	1991	1,10	1153	0,80	1162	0,70	1435,3	0,87
На ринку, через власні магазини, ларки, палатки	2724	1,50	1500	1,04	2911	1,76	2378,3	1,43
За іншими каналами	175166	96,73	140723	97,64	160694	96,94	158861,0	97,10

Джерело: за даними Головного управління агропромислового розвитку Вінницької області

Аналіз цифрових даних таблиць 3.8 та 3.9 свідчить про зростання обсягів виробництва у вартісному виразі в звітному періоді порівняно з базисним в середньому у 2 рази. Це відбувається лише за рахунок значного росту цін майже у 2,5 рази, хоча обсяги реалізації в натуральному виразі зменшились.

Таблиця 3.8

**Обсяги реалізації цукру сільськогосподарськими підприємствами
Вінницької області за каналами збуту, тис. грн.**

Роки Показники	2008	2009	2010	2010 р. до 2008 р.	
				%	+/-
Реалізовано всього, в т.ч.	436801,2	585954,6	991532,1	227,00	554730,9
Переробні підприємства	0,0	94,9	6,9	-	6,9
Населенню в рахунок оплати праці	3012,7	2398,6	5298,2	175,86	2285,481
Пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв	5269,8	4342,9	6244,8	118,50	975,0416
На ринку, через власні магазини, ларки, палатки	6482,8	5376,6	15990,7	246,66	9507,858
За іншими каналами	422027,4	573741,7	964003,3	228,42	541975,9

Джерело: за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Важливе місце у системі управління маркетингом займає формування цінової політики на продукцію цукробурякового виробництва. Ціна повинна бути не лише прийнятною для потенційного споживача та відшкодовувати витрати виробництва, а й забезпечувати прибутковість підприємства.

Таблиця 3.9

**Ціна реалізації цукру сільськогосподарськими підприємствами
Вінницької області за каналами збуту, грн./т**

Показники	Роки			2010 р. до 2008 р.	
	2008	2009	2010	%	+/-
Середня ціна реалізації, в т.ч.	2412,2	4065,6	5981,3	247,96	3569,1
Переробним підприємствам	0,0	4745,0	6900,0	-	6900,0
Населенню в рахунок оплати праці	2512,7	3290,3	5277,1	210,02	2764,4
Пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв	2646,8	3766,6	5374,2	203,05	2727,4
На ринку, через власні магазини, ларки, палатки	2379,9	3584,4	5493,2	230,82	3113,3
За іншими каналами	2409,3	4077,1	5999,0	248,99	3589,7

Джерело: за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Ціни на цукор за різними каналами збуту значно коливаються. Амплітуда коливання цін значно залежить від стабільності економічної ситуації. Про це свідчать дані табл. 3.10, коли найбільша амплітуда коливань цін на цукор в розмірі 35,8 в.п. була в 2009 р. за умов дефіциту цукру на внутрішньому ринку.

Таблиця 3.10

Відхилення цін на цукор за каналами збуту, %

Показники	Роки		
	2008	2009	2010
Відхилення середньої ціни реалізації, в т. ч.	0,0	0,0	0,0
Переробних підприємств	-	16,7	15,4
Населенню в рахунок оплати праці	4,2	-19,1	-11,8
Пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв	9,7	-7,4	-10,1
На ринку, через власні магазини, ларьки, палатки	-1,3	-11,8	-8,2
За іншими каналами	-0,1	0,3	0,3
Відношення найвищої ціни до найнижчої, в.п.	11,1	35,8	27,1

Джерело: за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Формування системи цін у цукробуряковому підкомплексі здійснюється на основі закону України «Про державне регулювання виробництва та реалізації цукру». Відповідно Кабінетом Міністрів України щорічно встановлюється мінімальна ціна на цукрові буряки, яка є «нижньою межею при складанні угод купівлі-продажу, для виробництва цукру у межах

поставки на внутрішній ринок квоти «А» і визначається з урахуванням базисної цукристості на рівні, що забезпечує прибутковість виробництва із застосуванням щомісячних індексів інфляції» [225].

Система ціноутворення спрямована на підвищення обсягу реалізації цукрової продукції та його вирівнювання у період сезонних коливань.

На ціноутворення продукції цукробурякової галузі впливає ряд чинників: державна політика, насиченість ринку, світові ціни, конкуренти, контактні аудиторії, імідж та ін. Протягом останніх років спостерігається коливання попиту в залежності від сезону. Закупівельна ціна протягом усього періоду реалізації зростає та досягає максимального рівня у травні-червні, коли збільшується попит населення на продукцію у зв'язку з консервуванням, відчувається дефіцит перед новим врожаєм.

Серед основних факторів, що впливають на підвищення цін на ринку цукру є:

- витратні фактори, що формують собівартість продукції, а не сприятливі природо-кліматичні умови, що зумовлюють втрати врожаю як на внутрішньому, так і світовому ринку; збільшення закупівельних цін на цукрові буряки; віддаленість переробних підприємств від сировинних зон, що призводить до збільшення транспортних витрат та безпосередньо погіршення якості цукрових буряків;

- підвищення попиту на продукцію, зумовленого сезонними особливостями;

- підвищення рівня доходів населення;

- інфляційні процеси в країні.

Ефективними напрямками здійснення цінової політики цукробурякового підкомплексу є застосування системи знижок для стимулювання збуту продукції. Особливо характерно є використання знижки постійним клієнтам за кількість придбаного товару, які використовують цукор та побічну продукцію для виробництва власної продукції (спиртові заводи та інші переробні підприємства). Це стимулює придбання даного виду сировини у великих обсягах та веде до зменшення їх транспортних витрат.

Також існують знижки при роздрібному продажі у торгових мережах в залежності від фасовки та суми, на яку придбано продукцію, а також при зменшенні попиту на даний товар.

Для залучення до співпраці постійних клієнтів використовується система відстрочення платежу до двох тижнів для тих покупців, які зарекомендували себе для створення надійних партнерських відносин.

Виробництво високоякісної продукції та добре організована система її збуту є головним завданням підприємств цукробурякового виробництва.

Просування продукції на ринок відбувається за допомогою системи маркетингових комунікацій. Основними складовими є повноцінне інформування споживачів, стимулювання їх збутової діяльності та створення позитивного іміджу компанії.

Стимулювання збуту, на відміну від реклами, носить короткостроковий характер і використовується для підвищення зниженого попиту на продукцію у вигляді різних знижок чи пільг на придбання продукції, застосування преміальних виплат, цінних подарунків для працівників відділу збуту підприємства. Проте це не забезпечує формування стійкого попиту на продукцію та залучення нових споживачів. Тому доцільно здійснювати пошук нових шляхів збуту продукції таких як аукціони, аграрні біржі, тендерні торги, електронні портали.

Також необхідно проводити роботу по підвищенню позитивного іміджу компанії, тобто активізація діяльності у сфері спонсорства, меценатства та ін.

За умов високого розвитку інформаційних технологій для покращення системи просування продукції цукробурякового виробництва доцільна наявність найповнішої інформації про компанію виробника та продукцію. Засоби розповсюдження інформації залежать від різних критеріїв: специфіки товару, прихильності цільової аудиторії до певного виду реклами та її вартості. Враховуючи це, для підприємств цукробурякового виробництва крім реклами у газетах, на радіо, безпосередньо на місці продажу, використанні біг-бордів, найбільш поширеним способом є створення власного Веб-сайту, на якому буде представлена інформація про компанію, її новини, спец-пропозиції та акції, вакансії, каталог товарів з детальною інформацією про продукцію, прайс-листи, контакти, запитання та відповіді, відгуки.

Поглибленні дослідження показують, що переважна більшість підприємств цукробурякового виробництва не мають власних сайтів, інформація про них в Інтернет-оголошеннях оновлюється не систематично, а тому може бути застарілою та такою, що не відбиває реальний стан досліджуваних підприємств. Недостовірність та застарілість інформації може негативно впливати на імідж господарюючих суб'єктів та відлякувати потенційних споживачів.

Саме тому рекомендується створювати фірмові сайти із відповідним захистом та достовірністю інформації, яка буде вчасно оновлюватись. Витрати на створення та підтримки Веб-сайту (Сайт-представництво) в перший рік складуть 4500 грн., у наступні – 3300 грн. в рік (Додаток Д).

Основною складовою витрат на утримання сайту є технічна підтримка, вартість якої може варіюватись залежно від запитів замовника.

Сайт-представництво – це сайт, що складається з 10-20 сторінок, який містить додаткову інформацію, розгорнуто описує товари та послуги, включає фотогалерею (до 50 фотографій), прайс-листи, відповіді на найбільш поширені запитання, форму зворотного зв'язку.

Розробка сайту включає етапи:

- збір первинної інформації про компанію;
- складання технічного завдання на розробку сайту;
- підписання договору, технічного завдання обома сторонами;

- вибір замовником дизайну шаблону сайту;
- затвердження розташування інформації, а також елементів дизайну на сайті;
- інформаційне наповнення Інтернет-ресурсу;
- вибір послуг хостинг-провайдера, реєстрація доменного імені сайту;
- здача-прийом проекту.

Базовим елементом системи управління маркетингом є підвищення рівня конкурентоспроможності продукції цукробурякового виробництва як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Це є однією з головних передумов для відновлення експортного потенціалу галузі.

Конкурентоспроможність продукції цукробурякового виробництва формується під впливом багатьох факторів (рис. 3.5).

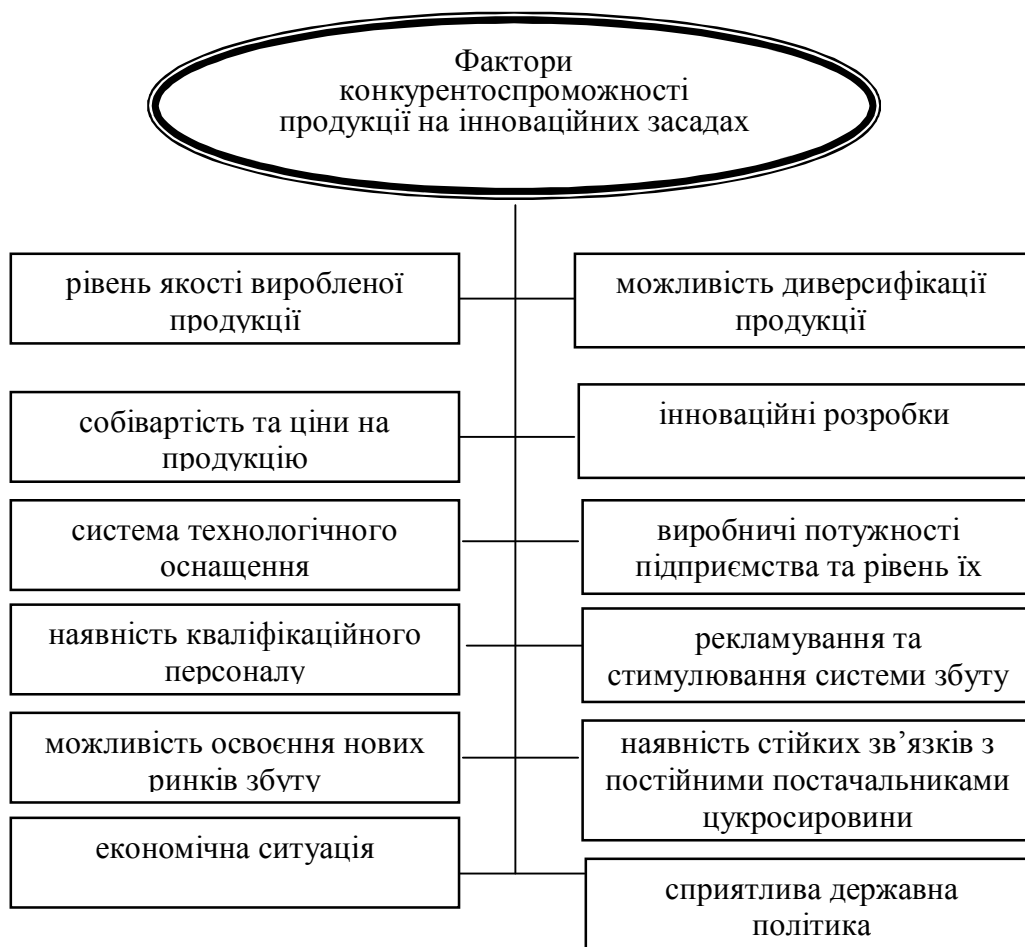

Рис. 3.5. Система факторів конкурентоспроможності продукції цукробурякового підкомплексу на інноваційних засадах

Визначальними факторами, що визначають успішне позиціонування продукції цукробурякового виробництва, є забезпеченість достатнім обсягом сировини потужностей переробних підприємств, відповідно рівень її якості

та виробленої продукції, впровадження інновацій, ефективність системи маркетингу на підприємстві.

Стратегія конкурентних переваг вирощування та використання цукрових буряків в Україні стимулює розвиток не лише цукрової галузі, а й тісно пов'язаних з нею сільськогосподарських та інших переробних підприємств (рис. 3.6).

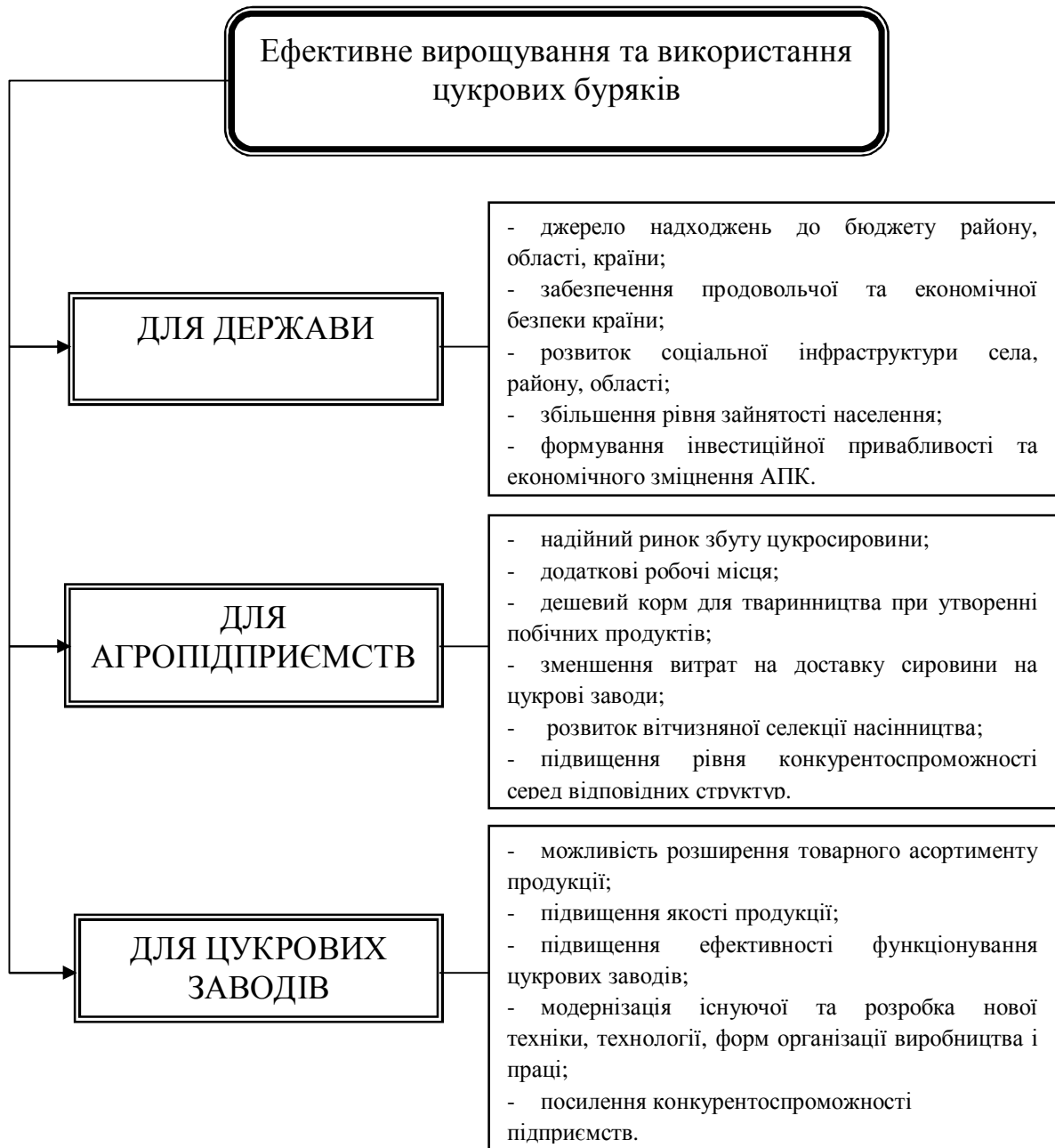

Рис. 3.6. Позитивні аспекти від ефективного вирощування та використання цукрових буряків

Провідна роль у формуванні конкурентоспроможного виробництва продукції цукробурякового підкомплексу належить наявності основних таких елементів:

1) інформація про прогнозування потреб споживачів, цін конкурентів, нових ринків, каналів реалізації тощо;

2) інтеграція – створення взаємовигідної співпраці між суб'єктами цукробурякового виробництва;

3) інновації – впровадження енерго-, трудо- та ресурсоощадних технологій, сучасних систем догляду та захисту рослин, досягнень НТП, менеджменту та маркетингу; використання нових сортів насіння та ін.;

4) інвестиції – обсяг державних та приватних інвестицій в розвиток підприємств цукробурякового виробництва, залучення іноземних інвесторів;

5) виважена система державної підтримки.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні доцільності вирощування цукрових буряків поряд із світовою цукровою тростиною та формуванні механізму підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємств цукробурякової галузі України.

Держава має створити умови для розвитку цукробурякової галузі. Особлива увага має бути направлена на здійснення ефективної державної підтримки розвитку галузі, залучення вітчизняних та іноземних інвесторів, впровадження нововведень, вдосконалення податкового та кредитного механізму їх діяльності, а саме лізинговому кредитуванню, що є перспективним джерелом залучення коштів для оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Шляхи підвищення конкурентоспроможності цукробурякового підкомплексу слід розглядати на двох рівнях: на загальнодержавному рівні та рівні цукробурякових підприємств (рис. 3.7).

Сьогодні виробництво цукру орієнтовано переважно на внутрішній ринок, хоча країна має усі можливості вирощувати власну сировину, не залежати від імпорту і виробляти цукор достатньо конкурентної собівартості.

Розвиток цукробурякового підкомплексу та нарощення обсягів виробництва має супроводжуватись активною зовнішньою політикою, щодо пошуку нових ринків збуту. Перспективними напрямками збуту цукру для України є країни Сходу. Це в першу чергу азійські ринки, середньоазійські та арабські країни, а також країни Північної Африки та Кавказ.

Активізація інноваційної діяльності на державному рівні спрямована на безпосередню участь держави в інвестуванні, вдосконаленні економічного механізму стимулювання через систему пільгового кредитування, цільового субсидування, збільшення терміну кредиту на інноваційні розробки, державного страхування нововведень, що забезпечить ефективність вкладення капіталу та зниження ризиків при виробництві інновацій. Отже, розвиток інноваційної діяльності в сфері цукробурякового виробництва сприяє:

- збільшенню надходжень до бюджету та залучення іноземного капіталу;

- поверненню вкладених коштів, накопиченню вільного капіталу, відповідно і розширенню виробництва;

- виробництву нових конкурентоспроможних товарів, що є результатом отримання більших прибутків та створення позитивного іміджу діяльності;
- створенню нових робочих місць, а це гарантовано виплачена заробітна плата.

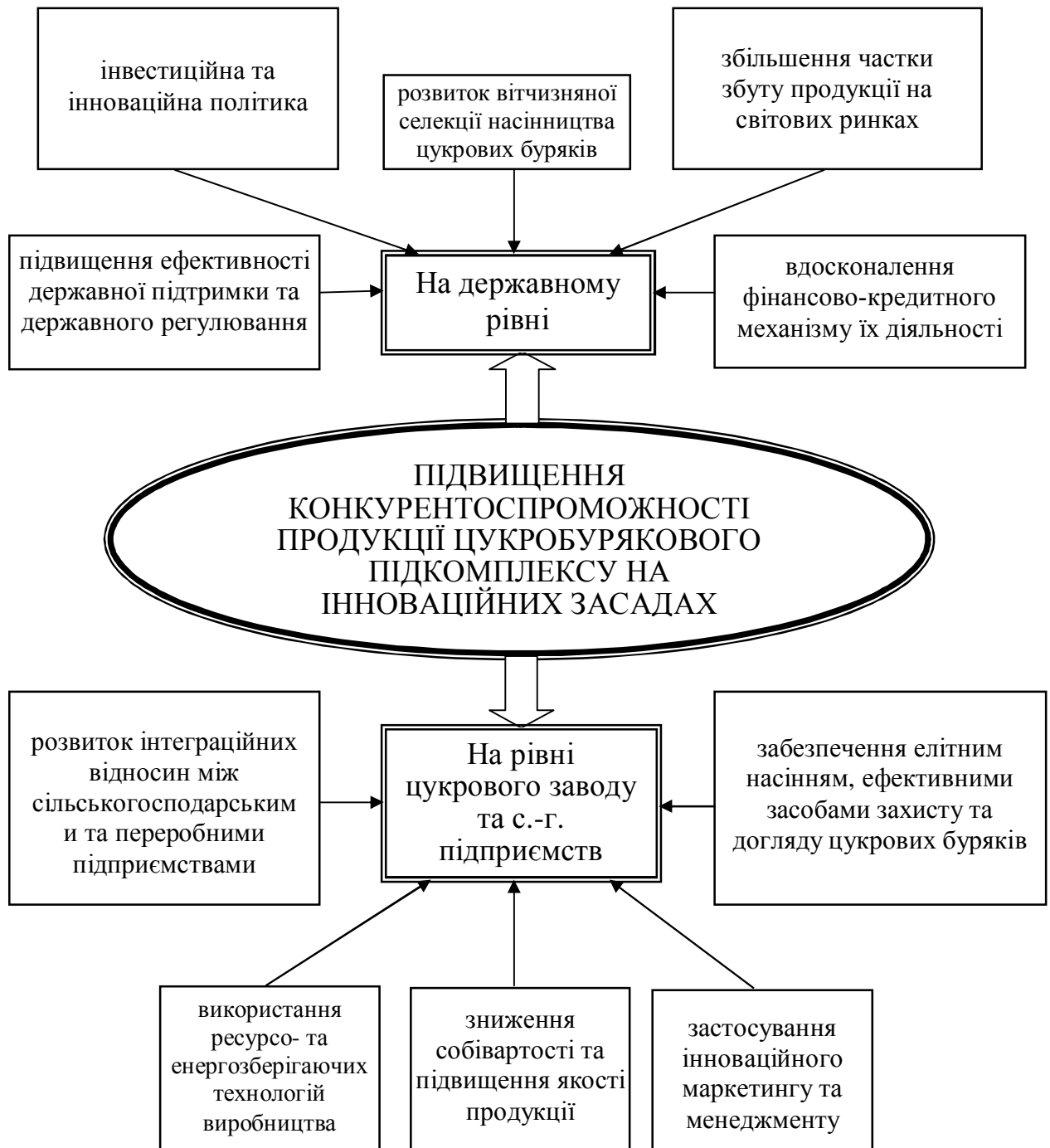

Рис. 3.7. Шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції цукробурякового підкомплексу на інноваційних засадах

Розвиток інтеграційних відносин між сільськогосподарськими та переробними підприємствами зумовлює збільшення питомої ваги цукрових буряків у структурі посівних площ, підвищення врожайності, поліпшення їх якості, зменшення витрат на доставку сировини на цукрові заводи, що впливає на зниження собівартості, зростання продуктивності та рентабельності.

Організація інтегрованих формувань сприяє розширенню товарного асортименту відповідно до потреб ринку, модернізації існуючої та розробки нової техніки, технології, форм організації виробництва і праці, посиленні конкуренції серед відповідних структур.

Підвищення конкурентоспроможності українського цукру необхідне та можливе за рахунок зниження собівартості цукрових буряків. Скорочення обсягів виробництва висадків насіння вказує на негативну тенденцію розвитку насінневого інноваційного сектору (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

**Виробництво висадків насіння цукрових буряків господарствами
Вінницької області**

Показники \ Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2006, %
Кількість підприємств	13	11	9	2	2	15,4
Посівна площа, га	525	166	73	12	15	2,9
Зібрана площа, га	525	148	62	12	15	2,9
Урожайність, ц/га	4,36	4,89	6,90	1,83	1,96	44,9
Обсяги збору у початковій вазі, ц	2293,10	723,16	428,15	22,00	29,40	1,3

Джерело: за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Шляхом використання високоякісного насіння вітчизняного виробництва з потенціалом урожайності цукрових буряків 500-600 ц/га один з напрямків зниження їх собівартості. До того ж таке насіння є дешевшим за іноземне і зменшує витрати від 850 грн. до 285 грн. за п.о. Варто врахувати, що коренеплоди вітчизняної селекції менше схильні до ураження гнилями, мають вищу цукристість та довше зберігаються у кагатах.

Зменшення витрат досягається шляхом застосування елементів біоадаптивної технології, що базується на внесенні поживних залишків замість гною, переході на дробове внесення гербіцидів, підборі кращих попередників, усуненні зайвих операцій, підвищенні якості робіт та дотриманні оптимальних термінів їх проведення.

3.3. Розробка і впровадження управлінських інновацій в підприємствах цукробурякового виробництва

Розробка і впровадження управлінських інновацій є досить важливим чинником підвищення економічної ефективності функціонування підприємств цукробурякового виробництва на основі створення в кожному з

них єдиної, неповторної та ефективної системи управління виробничо-господарською діяльністю.

Дослідження інноваційної діяльності підприємств в частині раціоналізації системи управління займались вітчизняні та зарубіжні вчені. Проте питання системних управлінських інновацій в підприємствах цукробурякового виробництва в умовах транзитивної економіки потребують поглиблених наукових розвідок.

Управлінські інновації є результатом розробки та впровадження нових принципів, методів і структур управління, що змінюють внутрішнє середовище підприємства відповідно до змін в зовнішньому середовищі [211, с. 194].

Найвищі позиції в бізнесі займають підприємства з ефективною організаційною структурою та вдало упровадженими «ноу-хау» в області менеджменту. Основна роль управлінських інновацій спрямована на створення системи менеджменту, яка підвищує ефективність функціонування організаційної структури та створює сприятливі умови для інноваційного розвитку. З фінансових позицій управлінські інновації більш вигідніші ніж технологічні та технічні, проте їх реалізація є досить складним процесом через те, що він пов'язаний зі зміною поведінки, звичок, обов'язків, ділової культури та ін. Ризик від управлінських інновацій також високий. Адже ефект від таких інновацій важко передбачити через високу міру ухилення персоналу та виникнення конфліктів, бо управлінські інновації майже завжди стосуються інтересів персоналу.

Впровадження управлінських інновацій є об'єктивною необхідністю. Вони несуть додаткові ресурси, оптимізують виробничі та інформаційні зв'язки, виступають джерелом додаткового прибутку, отриманого в результаті тісної взаємодії усіх структурних елементів підприємства.

Підприємства цукробурякового виробництва потребують використання управлінських інновацій. За статистичними даними, у період 2010 р. в цукробуряковому підкомплексі Вінницької області із 117 господарств, що займались вирощуванням цукрових буряків 56 отримали збитки від даного виду діяльності. Це впливає на функціонування та завантаженість як цукрових заводів, так і ефективність цукрової галузі в цілому.

За таких умов вдала організаційна структура та ефективні інноваційні методи управління на всіх ланках цукробурякового виробництва покликані суттєво покращити його стан.

Дослідження досвіду провідних компаній, що надають консалтингові послуги в сфері реструктуризації системи управління, дозволяють виділити такі ефективні управлінські інновації:

- реінженіринг (оптимізація бізнес процесів);
- функціонально-вартісний аналіз;
- удосконалення організаційної структури;
- формування інтегрованих структур;
- маржинальний аналіз;

- побудова клієнтоорієнтовної компанії;
- активний маркетинг;
- корпоративні інформаційні системи;
- логістичне адміністрування;
- збалансована система показників ефективності;
- аутсорсинг;
- бенчмаркінг;
- механізми саморозвитку.

За умов транзитивної економіки перед підприємствами досліджуваних галузей цукробурякового підкомплексу регіону постає низка управлінських завдань, вирішення яких потребує ефективної співпраці всіх учасників виробничо-господарського процесу та має інноваційний характер. Це зумовлює необхідність формування ефективної системи управління виробництвом і реалізацією продукції залежно від потреб споживачів.

Сільськогосподарські підприємства відзначаються достатньою самостійністю у виборі асортименту виробництв продукції рослинництва в рамках внутрішньогосподарських сівозмін. Сьогодні значна кількість агропідприємств скорочує виробництво цукрових буряків. Як наслідок, недозавантаження виробничих потужностей цукрових заводів негативно впливає на конкурентоспроможність їх продукції і значною мірою спричинює призупинення їх діяльності або банкрутства взагалі.

За сучасних умов гарантоване надходження цукросировини можливе за рахунок економічного заохочення щодо цього виробників цукрових буряків, поглибленні інтеграційних процесів, оренди посівних площ для вирощування цукрових буряків цукровими заводами безпосередньо та зменшенні відстані до пункту переробки постачальників через залучення до співпраці територіально близькі сільськогосподарські підприємства.

Поєднання інтересів виробників сільськогосподарської продукції з представниками переробної промисловості на основі оптимізації розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва та переробки сільськогосподарської сировини з випуском кінцевого агропромислового продукту забезпечує формування стратегічних орієнтирів для розвитку підприємств регіонального агропромислового комплексу, повноцінно використовуючи при цьому їх ресурсні потенціали.

Для підвищення ефективності функціонування та інноваційного розвитку цукробурякового виробництва, запропоновано такі управлінські інновації, як вертикальна інтеграція підприємств цукробурякового виробництва, удосконалення організаційної структури управління підприємством, аутсорсинг та формування ефективного механізму економічного розподілу прибутку.

Однією з основних причин негативного стану цукробурякового підкомплексу є недосконалість економічного механізму співпраці між його суб'єктами. Як наслідок, сільськогосподарські підприємства, розміщені поблизу цукрових заводів, або не займаються виробництвом цукросировини,

або вирощують у невеликих обсягах. Це призводить до розширення сировинних зон навколо заводів, перебоїв в постачанні цукрових буряків та неповної завантаженості потужностей переробних підприємств.

Тому ефективним і дієвим механізмом поєднання зусиль партнерів цукробурякового підкомплексу за сучасних умов є їх агропромислова інтеграція. Створення інтегрованих формувань необхідне для підвищення ефективності функціонування підприємств цукробурякового підкомплексу, в результаті чого вирощування цукрових буряків, їх транспортування, переробка, відповідно виробництво цукру, його реалізація та супутніх продуктів перетворюється на спільний економіко-технологічний процес.

Метою створення такої інтеграційної системи є максимізація загальної ефективності буряківництва та переробної промисловості за рахунок виробництва кінцевого продукту з найменшими витратами. Об'єктивна необхідність об'єднання пов'язана з глобалізаційними процесами в світі та Україні, підвищенню рівня конкуренції, технічною відсталістю сільського господарства та сезонністю аграрного виробництва.

Економічна ефективність інтегрованого цукробурякового виробництва регіону визначається валовими зборами цукросировини, строками її надходження на переробні підприємства, тривалістю виробничого сезону, концентрацією вирощування цукрових буряків і виробничих потужностей цукрових заводів, територіальним розміщенням підприємств.

Підвищення економічної ефективності в інтегрованому цукробуряковому комплексі призводить до одержання високих врожаїв цукристих, відповідно з високим вмістом цукру, мінімальних фізичних втрат продукту та його споживчих властивостей у процесі вирощування, збирання, транспортування, зберігання, переробки і реалізації.

Позитивні сторони агропромислової інтеграції на основі цукрового заводу та сільськогосподарських підприємств представлені на рис. 3.8.

Найбільш реальною та доцільною за нинішніх умов формою агропромислової інтеграції є створення цукробурякового об'єднання, що функціонує на засадах "стратегічного альянсу". Даний термін характеризує об'єкт, виробничо-господарські процеси якого передбачають колективне (спільне) використання системних ресурсів. Це стосується територіально розосереджених ресурсів, до яких слід віднести цукрові буряки.

Стратегічний альянс являє собою динамічну відкриту бізнес-систему, що формується на базі єдиного інформаційного простору юридично незалежними підприємствами з метою сумісного використання власних ресурсів для наскрізної реалізації всіх етапів економічно привабливих проєктів від джерела витоку первинної сировини до передачі продукції кінцевому споживачу.

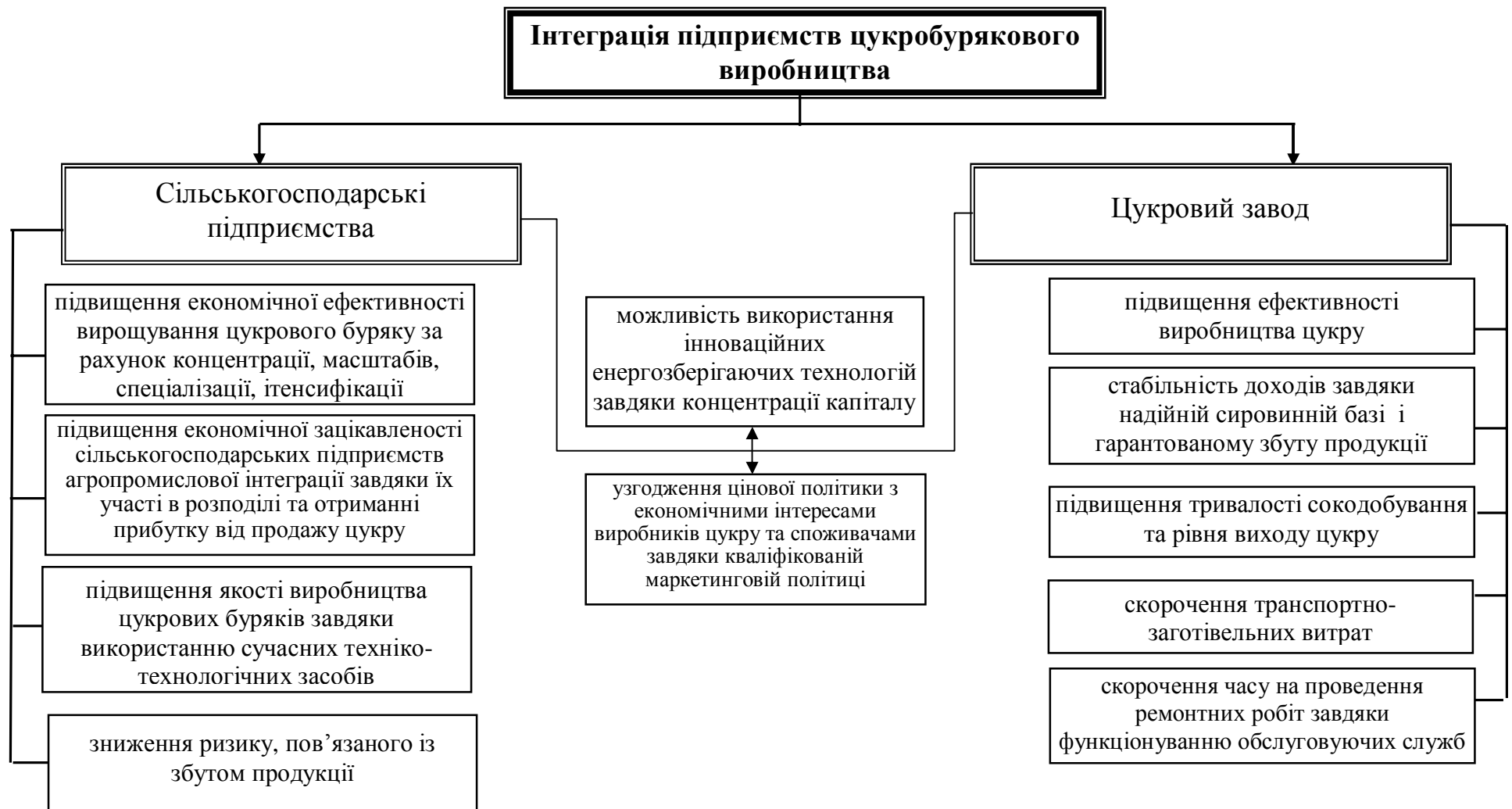

Рис. 3.8. Економічні переваги агропромислової інтеграції сільськогосподарських підприємств та цукрових заводів

Належність цукробурякового агропромислового об'єднання до стратегічного альянсу обґрунтовується тим, що така організаційна господарська структура орієнтується на виконання ринкових замовлень конкретних замовників, об'єднує виробничо-технічну систему ресурсів партнерів різних галузей, формує на строковій основі кооперативну мережу, функціонує на єдиній інформаційній системі, передбачає отримання прибутку шляхом задоволення виявлених потреб споживачів, зберігає юридичну самостійність учасників агропромислового об'єднання, інтегрує територіально розсосереджені ресурси.

Взаємовідносини суб'єктів цукробурякового об'єднання орієнтовані на отриманні економічної вигоди в результаті співпраці (рис. 3.9).

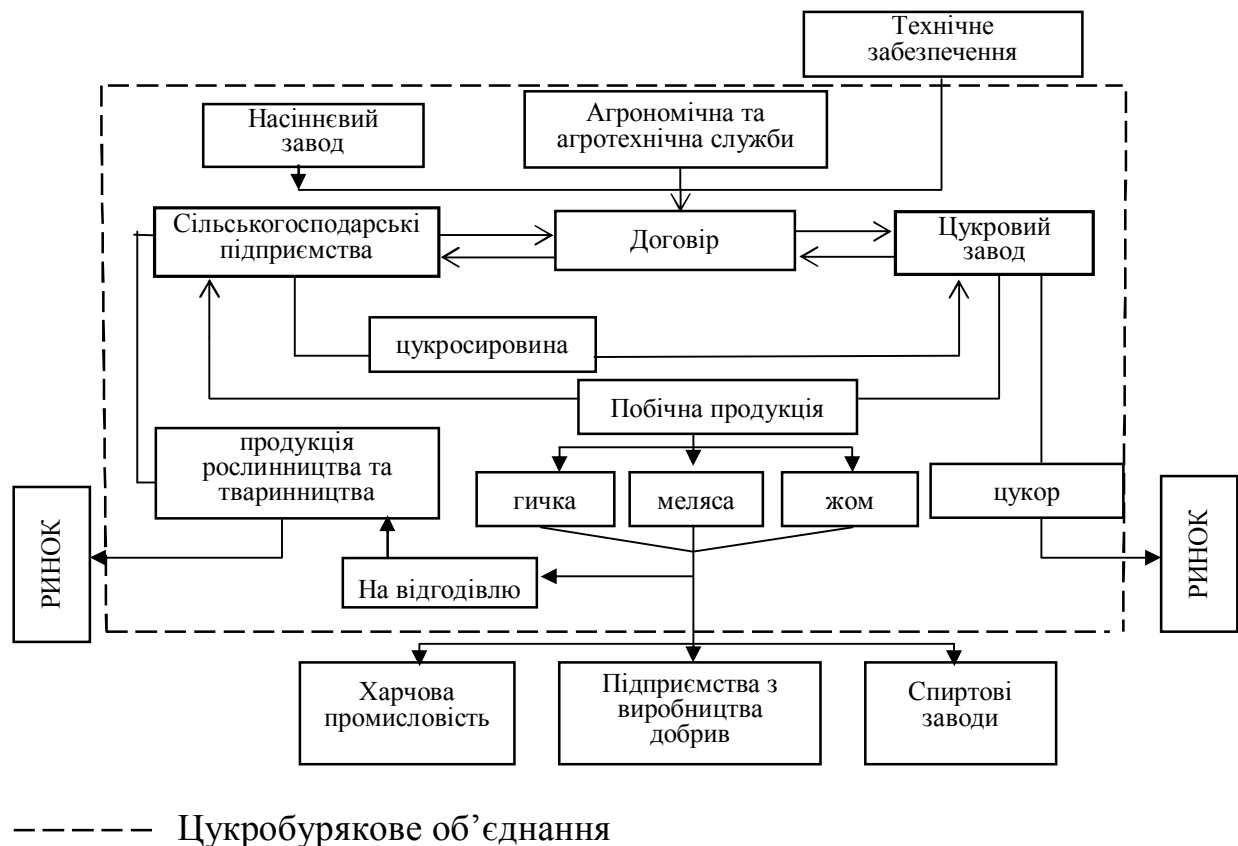

Рис. 3.9. Структура цукробурякового об'єднання

Таке об'єднання сприятиме:

- узгодженню економічних інтересів учасників технологічного процесу (сільськогосподарських підприємств та цукрових заводів);
- активізації інвестиційної діяльності у сфері виробництва і переробки цукрових буряків;
- нарощуванню обсягів виробництва і переробки продукції;
- розширенню асортименту продукції та підвищенню її якості;
- зменшенню втрат продукції за рахунок скорочення терміну між її збиранням, транспортуванням і промисловою переробкою;

- гарантування поставок та збуту цукросировини і цукру шляхом створення нових та розширення існуючих маркетингових служб;
- зниженню собівартості цукрових буряків і вартості їх технічної переробки та підвищенню конкурентоспроможності продукції на ринку.

Ефективна реорганізація структури управління може суттєво покращити упорядкованість взаємопов'язаних елементів, більш чітко визначити поділ праці і службових зв'язків структурними підрозділами і працівниками апарату управління з підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень. Виробничо-господарську діяльність координує директор заводу. Функціональне забезпечення господарської діяльності виконують економічні та технічні служби, відділи основного та допоміжного виробництва (Додаток Е).

Одним з недоліків існуючих організаційних структур управління цукрових заводів є їх спрямованість на виробничу діяльність та відсутність належної уваги до маркетингової та інноваційної діяльності (рис. 3.10).

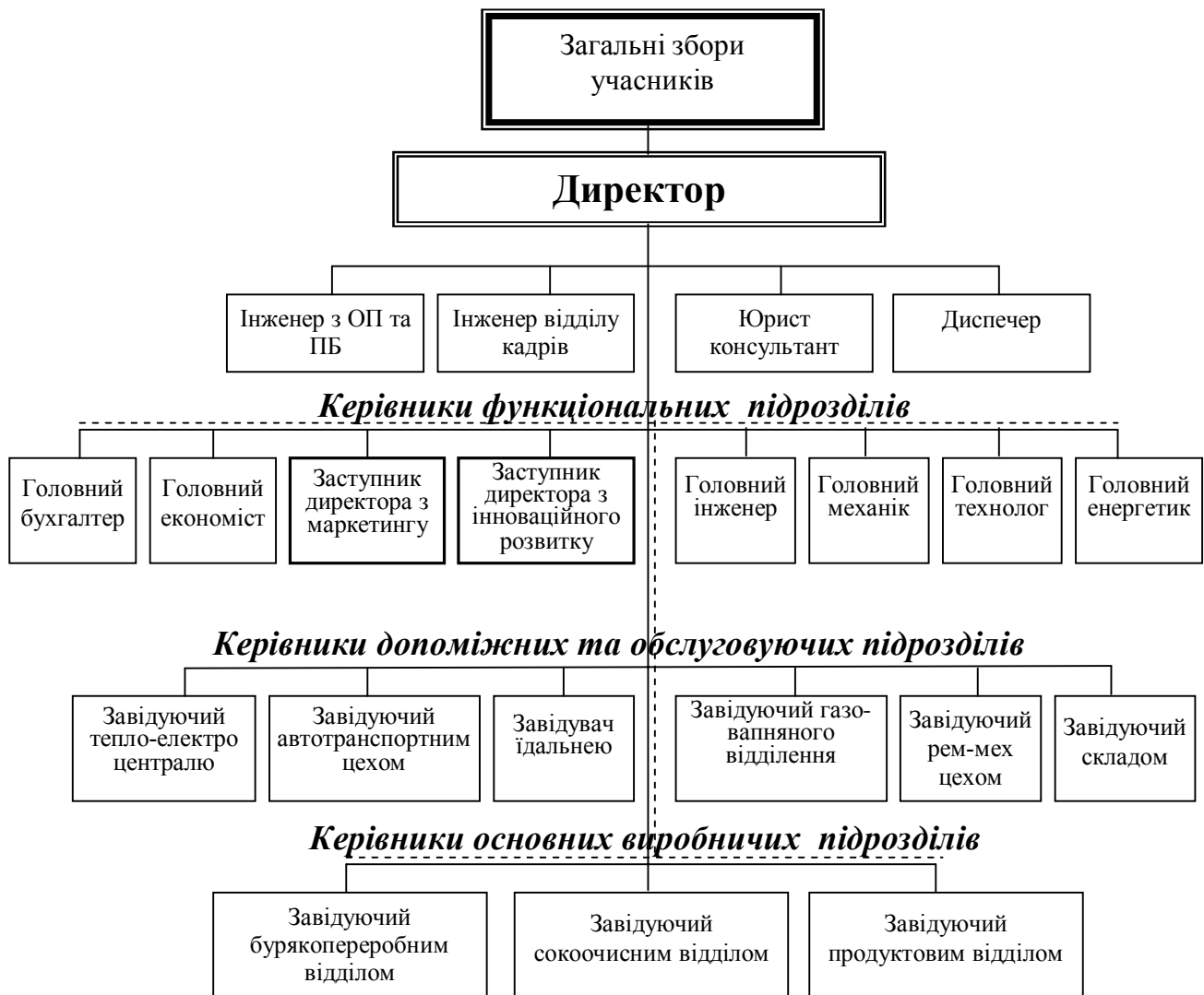

Рис. 3.10. Перспективна організаційна структура управління цукрового заводу

Для усунення вищезгаданого прорахунку необхідно в структурі управління сконцентрувати відповідні функції та організаційно їх закріпити за заступником директора з маркетингу та заступником директора з інноваційного розвитку.

Функції заступника директора з інноваційного розвитку:

- розробка стратегії інноваційного розвитку підприємств;
- моніторинг ринку інновацій;
- аналіз інноваційної політики держави
- розробка інноваційні програм в рамках державних та регіональних програм розвитку України;
- мобілізація коштів на інноваційний розвиток в розрізі джерел наповнення;
- підготовка звітів про інноваційний розвиток підприємства з пропозиціями і рекомендаціями;
- та ін.

Права, обов'язки та відповідальність за посадою закріплюються в посадовій інструкції заступника директора з інноваційного розвитку.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» та в рамках Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Закону України «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» на підприємстві створюється спеціальний Інноваційний фонд. Функціонування даного фонду допоможе мобілізувати кошти для успішної реалізації інноваційних програм.

Джерелами наповнення інноваційного фонду є власні кошти підприємства, кошти Державного бюджету України, кошти місцевих бюджетів, кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб, інші джерела, не заборонені законодавством України.

Заступник директора з інноваційного розвитку відповідає за наповнення інноваційного фонду та контролює використання коштів відповідно до стратегічних завдань розвитку інноваційних програм.

Інноваційний розвиток передбачає: по-перше, використання передових досягнень науки та техніки, новинок відчизняних та зарубіжних фірм; по-друге, комплексне та ефективне використання власного інтелектуального капіталу.

Найдешевші та високоефективні для підприємства є інновації, запропоновані працівниками підприємства, бо безпосередні учасники процесу виробництва на постійній основі можуть виявляти певні недоліки виробництва та пропонувати варіанти їх усунення.

Статистичні дані відображають низький рівень інноваційного розвитку та впровадження інноваційних ідей, які пропонують працівники цукробурякового підкомплексу. Це свідчить про недостатнє стимулювання працівників підприємства до інноваційної діяльності.

Існує ряд внутрішніх факторів, які перешкоджають ефективній реалізації інтелектуального капіталу. Значна частина інноваційних ідей через не усвідомлення їхньої значимості, відсутності матеріальних та моральних інтересів для працівника від їх впровадження не реалізовується. Інші ідеї можуть нехтуватись керівниками відділів через: суб'єктивність оцінки, особисті взаємовідносини з працівником та ін. Навіть якщо працівник запропонує хорошу ідею чи нововведення та його підтримає керівник відділу, її можуть відхилити на вищому рівні через ряд суб'єктивних причин (недостатнє інформування щодо пропозиції керівником відділу, інформаційне перевантаження).

Для ефективного інноваційного розвитку на підприємстві потрібно запровадити ефективний механізм збору та впровадження інновацій.

Створення відділу інноваційного розвитку формує сприятливі умови для нововведень. Відділ буде фіксувати пропозиції працівників щодо удосконалення управління, виробництва, організації, збуту.

Один раз в місяць організовується презентація новаційних пропозицій, на яких в обов'язковому порядку повинні бути керівники відділів, керівник підприємства, або його заступник та автори нововведень. Усі нововведення розглядаються в наступному порядку: автор викладає суть свого нововведення та обґрунтовує ефект від його впровадження. Керівник відділу, в якому працює новатор, висловлює свою думку з цього питання. Головні спеціалісти обґрунтовують технічну, технологічну та економічну спроможність втілення новинок та розраховується потенційний соціально-економічний ефект. На цій основі приймається рішення про впровадження або відхилення новації. На інноваційний відділ покладаються обов'язки з організації впровадження та освоєння. Отриманий ефект від інновації є внутрішнім джерелом, що формує кошти інноваційного фонду.

Така система ініціює на підприємстві створення інноваційно-виробничий цикл (конвеєр інновацій) (рис. 3.11). Беззаперечними перевагами даної системи є функціонування її на принципах самоокупності та самофінансування.

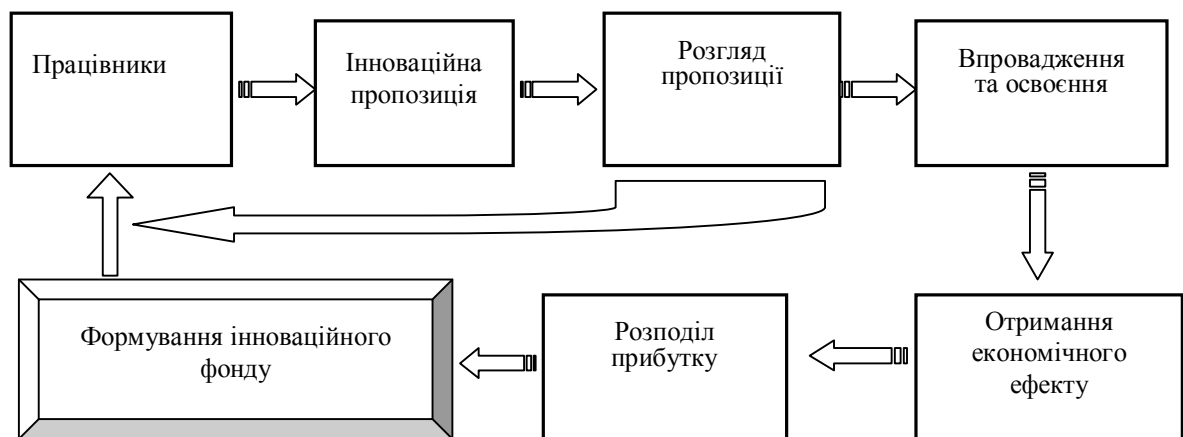

Рис. 3.11. Структура інноваційно-виробничого циклу

При цьому повинна функціонувати ефективна система матеріального та морального стимулювання працівників до новаційних пропозицій (табл. 3.12). При стимулюванні працівників обов'язково потрібно враховувати цінність інновації, ефект від її впровадження і у відповідності із значимістю запропонованого проводити матеріальні та соціально-психологічні заохочення.

Дане нововведення забезпечить підвищення темпів розвитку підприємства, створить умови для ефективної реалізації інтелектуального капіталу, суттєво збільшить відсоток використання інноваційних ідей та пропозицій, підвищить ефективність та конкурентоспроможність підприємства.

Створення відділу інноваційного розвитку сприятиме підвищенню ефективності виробничо-господарської діяльності шляхом постійного поліпшення організаційних, управлінських, технологічних, технічних та маркетингових характеристик підприємства.

Таблиця 3.12

Матеріальні та моральні форми стимулюванні інноваційної діяльності на підприємстві

№ п.п.	Матеріальні	Моральні
1	Надбавки до заробітної плати (5, 10, 15, 20 % від отриманого ефекту)	Грамоти
2	Гранди (одноразові виплати)	Дошки пошани
3	Коштовні подарунки	Подяки
4	Підвищення по посаді	Різного роду привілеї (надання кращого місця на парковці тощо)
5	Путівки на відпочинок за рахунок фірми	Повідомлення в мас-медіа
6	Додаткова оплачувана відпустка	

Джерело: розроблено автором

Для ефективного задоволення запитів споживачів, займання на ринку більш вигідних позицій та виходу на нові ринки пропонується створення відділу маркетингу та його функцій на умовах аутсорсингу.

За умов обмеженості фінансових ресурсів, незначної частки продукції запропонованої на ринку, більшість сільськогосподарських підприємств не мають можливості створення ефективної системи маркетингу, що потребує значних капіталовкладень. Вирішення даної проблеми можливе шляхом поєднання спільної маркетингової політики між підприємствами, що входять в склад цукробурякового об'єднання на умовах аутсорсингу, тобто передача функцій маркетингу сільськогосподарських підприємств маркетинговому відділу цукрового заводу (рис. 3.12).

Проведення учасниками цукробурякового об'єднання спільної маркетингової політики значно підвищить її ефективність. Фінансові

ресурси, які раніше витрачали на маркетинг сільськогосподарські підприємства, за рахунок цього об'єднуються. Концентрація маркетингового фонду об'єднання дасть змогу: по-перше, створити спільну торгову марку для усіх учасників цукробурякового об'єднання, яка постійно буде просуватись та закріплюватись на ринку; по-друге, мобілізувати значні фінансові ресурси для підвищення ефективності роботи маркетингового відділу за різними напрямками; по-третє, створити умови для покращення іміджу усіх учасників об'єднання завдяки спонсорській участі в різних заходах, проведенні рекламних кампаній, ефективній та кваліфікованій рекламі в мас-медіа та ін.; по-четверте, проводити спільну маркетингову політику; по-п'яте, економити кошти на маркетинг кожного з учасників та залучати професійних маркетологів до обслуговування учасників об'єднання; по-шосте, підвищувати рівень рентабельності роботи усіх учасників об'єднання за рахунок збуту продукції в оптимальні терміни і за більш вигідними цінами.

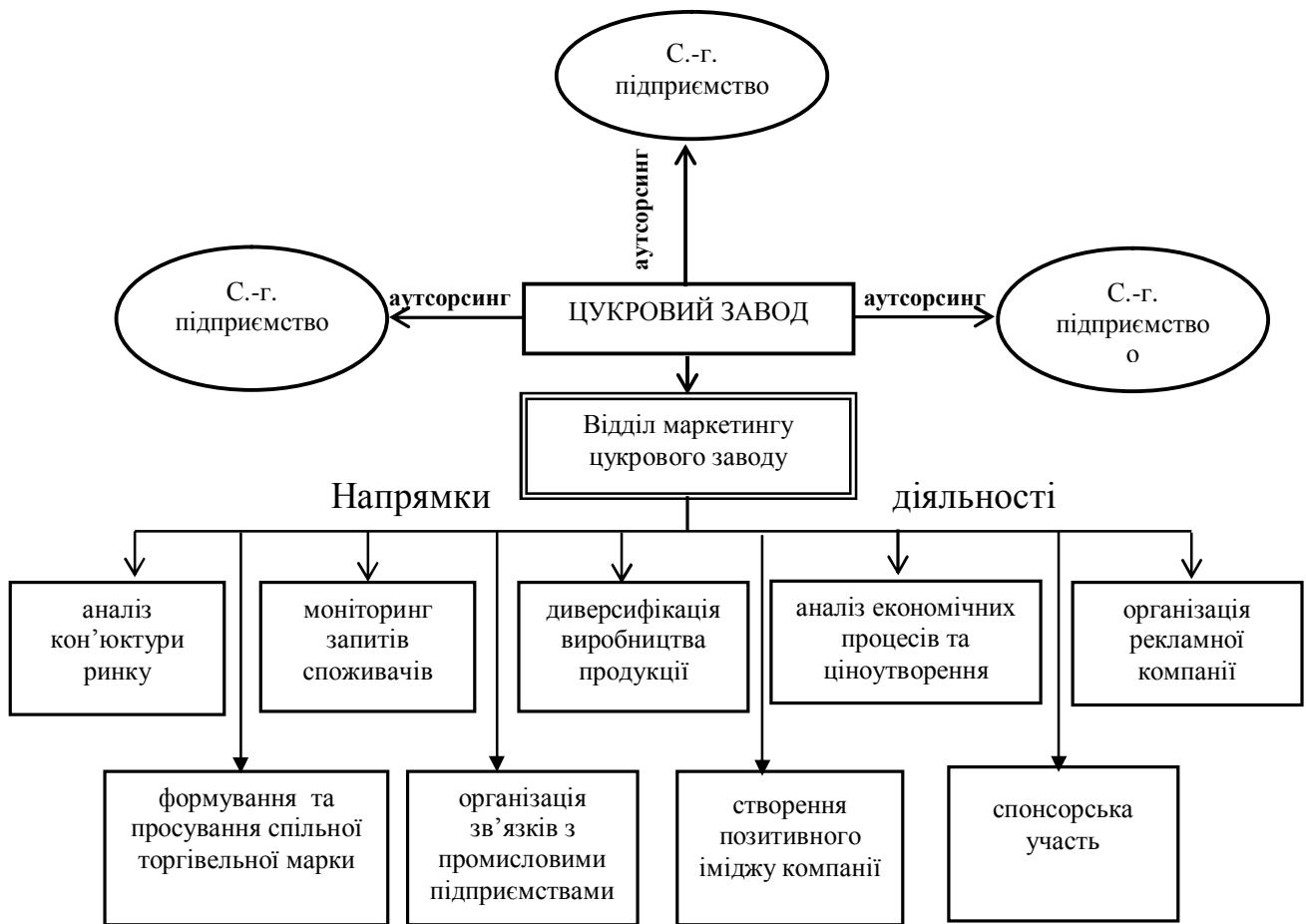

Рис. 3.12. Напрями та структура маркетингової діяльності підприємств цукробурякового об'єднання

Створення спільної торгової марки полегшить ідентифікацію та рекламу продукції, підвищує престиж продукції, полегшує просування нових

категорій товару, зменшує ризик споживачів при покупці товару та гарантує його якість.

Значне урізноманітнення та навантаження на відділ маркетингу може виконуватися лише за умови його ефективної організації. На сьогодні є значна кількість типів організаційних структур відділу маркетингу таких як: функціональна, товарна, ринкова, регіональна, товарно-функціональна та ін. Найдоцільніше для цукробурякового об'єднання застосувати функціональний тип організаційної структури відділу маркетингу з перспективою подальшої реорганізації на товарно-функціональний тип (рис. 3.13).

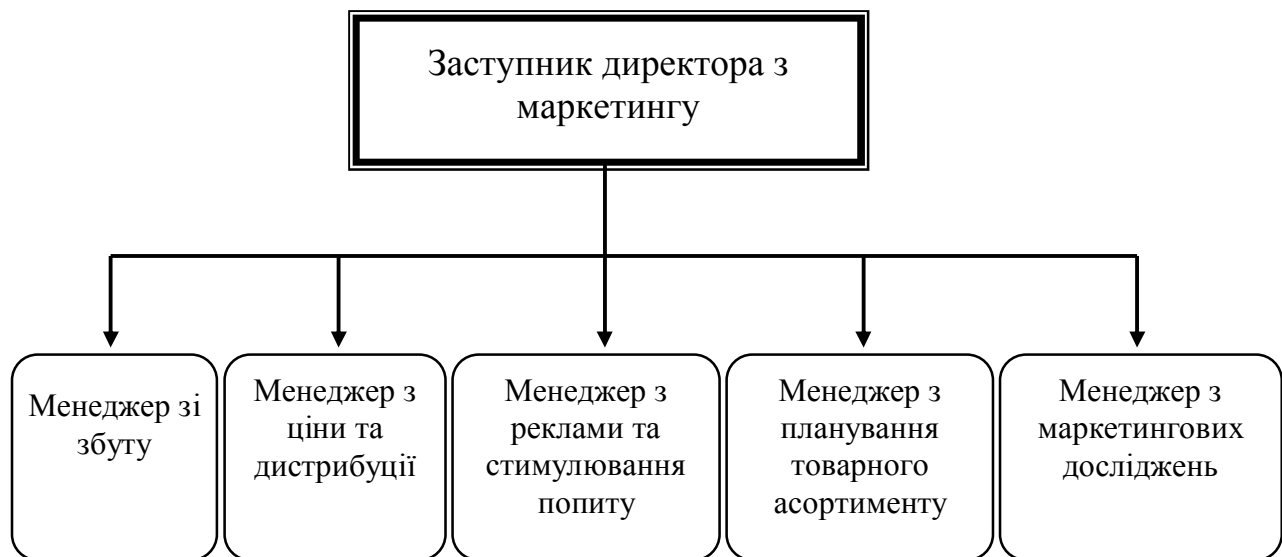

Рис. 3.13. Організаційна структура управління маркетинговим відділом

Склад відділу маркетингу цукрового заводу формують: заступник директора з маркетингу, менеджер зі збуту, менеджер з ціни та дистрибуції, менеджер з реклами та стимулювання попиту, менеджер з плануванню товарного асортименту, менеджер з маркетингових досліджень. Для кожного з працівників маркетингової служби необхідно чітко визначити завдання, функції, стимули до підвищення своїх результатів, ефективну систему контролю та закріпити їх у відповідних посадових інструкціях.

Умови застосування маркетингу в цукробуряковому комплексі досить складні. По-перше, цукропереробні підприємства здійснюють господарську діяльність на різних ринках, закупаючи сировину у великих сільськогосподарських підприємствах та приватного сектору населення, яких насінням забезпечують насінневі заводи. Устаткування та допоміжні матеріали закупають на промисловому ринку, а продукцію цукробурякового виробництва випускають для оптової та роздрібною торгівлі, експорту на світові ринки, інших галузей промисловості, тваринництва та кінцевих споживачів. По-друге, сільськогосподарські підприємства випускають широкий асортимент продукції різної якості. По-третє, продукція

має різних споживачів та різні стадії життєвого циклу. Спільна маркетингова політика агропромислового об'єднання покликана мобілізувати усіх учасників виробництва заради досягнення максимуму прибутку.

Ефективна маркетингова діяльність передбачає належне інформаційне забезпечення, система якого покликана накопичувати, класифікувати, фільтрувати та забезпечувати усі підрозділи підприємства необхідною інформацією. Джерелами отримання інформації є:

- дані внутрішньої звітності;
- інформація, що публікується;
- дані спеціальних ринкових досліджень;
- інформація отримана від експертів.

Дані внутрішньої звітності дозволяють контролювати обсяги виробництва, обсяги матеріальних запасів, суми витрат, рух готівки, рівень дебіторської та кредиторської заборгованості. Джерела інформації знаходяться на підприємстві.

Інформація, що публікується, є загальновідомою, менш затратною та відзначається високим рівнем спеціалізації. Джерелом даної інформації є періодичні видання, законодавчі та нормативні акти, спеціальна література, інформаційні бюлетені, комп'ютерні банки даних, Інтернет тощо.

Спеціальні маркетингові, соціологічні та інші дослідження ринку дозволяють отримувати та систематизувати первинну інформацію, отриману внаслідок безпосереднього контакту із споживачем та торговими посередниками.

Експерти, які є фахівцями за певними напрямками, можуть надавати інформацію, отриману на основі аналізу тенденцій, попередніх знань, досвіду та логічного мислення.

Вся інформація повинна розподілятися на підприємстві завдяки комунікаціям, які можуть організовуватись як: ранкові повідомлення, наради, круглі столи, індивідуальні бесіди тощо. Достатня кількість та якість інформації та вдало організований її рух по комунікаційним каналам забезпечить прийняття правильних рішень, покращить функціонування цукробурякового підкомплексу та його інноваційний розвиток.

Однією з основних складових ефективної взаємодії усіх учасників цукробурякового об'єднання є функціонування зваженого, обґрунтованого, стимулюючого та справедливого механізму розподілу прибутку.

Розвиток розподільчих відносин в інтегрованих структурах повинен базуватись на наступних принципах:

- стимулювання до розвитку. Розподіл відіграє основну роль в стимулюванні розвитку виробництва, яке постійно удосконалюється, щоб відповідати досягнутому рівню конкурентів;
- оптимізації. Механізм розподілу повинен слугувати найбільш раціональному використанню матеріальних, трудових та фінансових ресурсів;

- справедливості. Розподіл здійснюється за простою та прозорою схемою, що відповідає вимогам усіх учасників.

Розподіл та раціональне використання ресурсів в цукробурякових об'єднаннях є особливою та важливою фазою відтворювального процесу.

Спосіб формування та розподілу залежить від особливостей економічних відносин, інтересів, стратегій суб'єктів розподілу. Формування прибутку цукробурякового об'єднання проходить ряд етапів, на кожному з яких приймають участь у виробничому процесі відповідні учасники об'єднання. Удосконалення виробництва на кожному етапі є основною умовою ефективного функціонування та максимізації прибутку кожного з учасників (рис. 3.14).

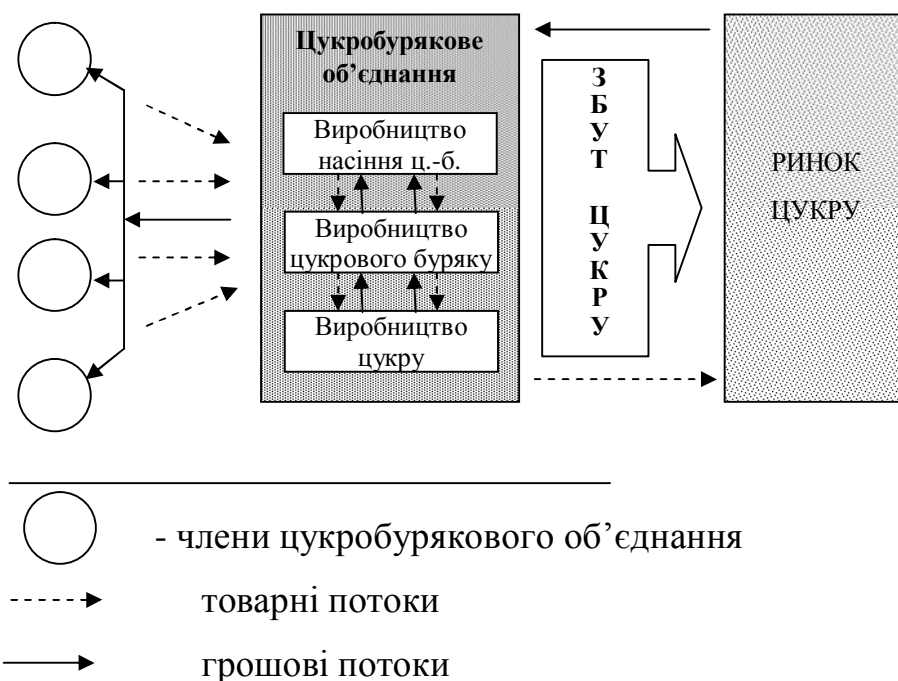

Рис. 3.14. Збут продукції та формування прибутку цукробурякового об'єднання

За даного виду взаємодії усі учасники об'єднання повинні покривати свої витрати на виробництво та отримувати певний розмір прибутку. Можливість максимізації прибутку від даної взаємодії є основною запорукою створення цукробурякового об'єднання. Отриманий прибуток повинен розподілятися в залежності від участі того чи іншого учасника в загальному процесі виробництва та реалізації продукції. Альтернативними методиками розподільчої політики цукробурякового об'єднання є забезпечення його учасникам фіксованого показника рентабельності, або гарантування певного рівня закупочних цін на сировину. Проте найбільш прийнятною за сьогоденних умов є розподіл доходу пропорційно до понесених витрат за методикою розподілу Андрійчука В.Г. [8, с. 28].

При цьому для зрівноваження прибутку та стимулювання підвищення ефективності виробництва кожного з учасників об'єднання на основі фактичних витрат розраховується єдиний нормативний показник витрат для кожного етапу виробництва як середня частка витрат виробництва в загальній собівартості одиниці готової продукції за звітний рік (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Алгоритм визначення частки витрат кожного з учасників цукробурякового об'єднання

Показники		2008 р.	2009 р.	2010 р.	В середньому за 2008-2010 рр.
Насіння	Повна собівартість насіння в розрахунку на 1 т цукрових буряків, грн.	7,19	9,67	9,10	8,65
	Повна собівартість насіння в розрахунку на 1 т цукру	59,3	66,2	78,0	67,9
Цукровий буряк	Повна собівартість 1 т цукрових буряків, грн. (без вартості насіння)	230,4	300,2	343,8	291,4
	Вихід цукру, %	12,13	14,60	11,66	12,80
	Кількість цукрових буряків необхідна для виробництва 1 т. цукру, т	8,2	6,8	8,6	7,9
	Повна собівартість цукрових буряків витрачених на виробництво 1 т цукру, грн.	1899	2056	2956	2304
Цукор	Повна собівартість 1 т цукру, грн.	3675	4583	5138	4465
	Повна собівартість 1 т цукру (без вартості насіння та цукрових буряків), грн.	1723	2469	1820	2004
	Нормативна собівартість 1 т цукру, грн.	3681	4591	4854	4376
Питома вага витрат кожного учасника, %	Насінневий завод, %	1,61	1,44	1,61	1,55
	С.-г. підприємство, %	51,59	44,78	60,90	51,10
	Цукровий завод, %	46,80	53,77	37,49	47,35

Джерело: розроблено автором

Нормативна собівартість кінцевого продукту буде складатись з собівартості продукції на першій стадії (насіння цукрових буряків), до якої додається собівартість виробництва на другій стадії (собівартість цукрових буряків без вартості насіння), та додається собівартість переробки та виробництва цукру на третій стадії.

Таким чином, дохід кожного з учасників цукробурякового об'єднання визначається за формулою:

$$D_y = D_3 \times K_b \times K_o, \quad (3.18)$$

де D_3 — загальна сума грошової виручки;

K_b — коефіцієнт нормативних витрат учасника в загальних нормативних витратах;

K_o — коефіцієнт питомої ваги поставки однотипного продукту (тільки для учасників, що поставляють продукцію одного виду).

За даної формули розподілу кожен з учасників буде отримувати однаковий обсяг доходу на одиницю витрат, тобто досягається рівнорентабельність діяльності як в агропромисловому, так і аграрному виробництвах. При чому дана структура розподілу передбачає можливість включення у технологічний ланцюг збутових підприємств, заводів по виробництву добрив та засобів захисту рослин, агросервісних організацій.

Серед інших методик розподілу прибутку, доцільно виділити:

- традиційний розподіл прибутку. За даною методикою прибуток кожного учасника кооперації формується шляхом реалізації продукції як різниця між отриманим доходом та собівартістю;

- розподіл прибутку відповідно до понесених нормативних витрат. Визначаються нормативні витрати на одиницю продукції, які відшкодовують кожному учаснику. Прибуток, що залишається після відшкодування нормативних витрат розподіляється згідно питомої ваги нормативних витрат учасника в сукупних нормативних витратах кінцевого продукту. При цьому реальний прибуток для кожного учасника буде визначатись як різниця між відшкодованим та фактичними витратами, і сумою розподіленого прибутку.

Аналізуючи розрахунки, наведені в таблиці 3.14, можна зробити висновок, що найбільш прийнятною є методика розподілу доходу згідно нормативних витрат.

Саме розподіл доходу згідно нормативних витрат дає можливість підвищити рівень рентабельності на одиницю витрат за рахунок зменшення рівня собівартості та зрівноваження прибутку усіх учасників на одиницю витрат. Як наслідок, це призведе до більш ефективного використання фінансових ресурсів, підвищення економічного інтересу даних підприємств та створення сприятливих умов для їх інноваційного розвитку.

Суттєвою проблемою практичного застосування запропонованого механізму поділу прибутку є визначення нормативних витрат і пропорцій розподілу доходу від реалізації кінцевої продукції. Розв'язання даної проблеми слід покласти на міжпрофесійні спілки.

Оскільки в практиці не усі підприємства одразу увійдуть до складу даного об'єднання, то механізм передбачає можливість співпрацювати паралельно за традиційною схемою купівлі-продажу. Це дає можливість ефективно використовувати сировинні ресурси регіону.

Отже, створення такої вертикально-інтегрованої структури дозволить об'єднати зусилля насіннєвих заводів, сільськогосподарських підприємств та

цукрових заводів для підвищення ефективності їх господарської діяльності. Сільськогосподарські підприємства зможуть вчасно отримувати насіння, добрива, хімічні засоби захисту та стимулювання росту рослин, техніку для виробництва цукрових буряків, що позитивно сприятиме підвищенню рівня їх урожайності та цукристості. Цукрові заводи вирішать проблему із безперервним сировинним забезпеченням протягом виробничого сезону, якістю сировини, що дозволить розробляти надійні прогнози виробничої і фінансової діяльності, збільшити оборотні кошти та модернізувати технічне обладнання.

Таблиця 3.14

Розподіл розрахункового прибутку цукробурякового підкомплексу за різними методиками у 2010 році

Об'єкти розподілу	Види розподілу	Традиційний розподіл	Розподіл доходу згідно нормативних витрат	Розподіл прибутку згідно нормативних витрат
	Показники			
Насінневі заводи	Повна собівартість, тис. грн.	23105	23105	23105
	Дохід, виручка від реалізації, тис. грн.	26482	28542	28519
	Прибуток, тис. грн.	3377	5437	5414
	Рентабельність, %	14,6	23,5	23,4
С.-г. підприємства	Повна собівартість, тис. грн.	899314	873948	873948
	Дохід, виручка від реалізації, тис. грн.	982339	1079616	1078735
	Прибуток, тис. грн.	83025	205668	204787
	Рентабельність, %	9,2	23,5	23,4
Цукрові заводи	Повна собівартість, тис. грн.	1522903	539448	539448
	Дохід, виручка від реалізації, тис. грн.	1772768	664611	665514
	Прибуток, тис. грн.	249865	125163	126066
	Рентабельність, %	16,4	23,2	23,4
Цукробурякове об'єднання	Повна собівартість, тис. грн.	2445322	1436501	1436501
	Дохід, виручка від реалізації, тис. грн.	2781589	1772768	1772768
	Прибуток, тис. грн.	336267	336267	336267
	Рентабельність, %	13,8	23,4	23,4

Джерело: розроблено автором

Разом з тим, основною метою функціонування об'єднання є створення умов для забезпечення економічної зацікавленості всіх його учасників в одержанні кінцевого результату, досягнення якого можливе через запровадження нового механізму взаємовідносин між партнерами об'єднання, який базується на економічно обґрунтованому розподілі кінцевих результатів виробничо-господарської діяльності. Взаємовідносини між насінневими заводами, сільськогосподарськими підприємствами та цукровими заводами повинні забезпечити взаємну зацікавленість учасників цукробурякового об'єднання у підвищенню показників якості, збільшенні

обсягів виробництва і реалізації продукції, зменшенню втрат, підвищенню ефективності своєї діяльності.

Таким чином, поєднання інтересів усіх учасників, задіяних у виробничому ланцюгу від насіння цукрових буряків до кінцевого споживчого продукту – цукру на зазначеній основі, покликане удосконалити управління інноваційним розвитком підприємств цукробурякового виробництва.

3.4. Розвиток відносин власності в контексті екологізації цукробурякового виробництва

Важливість наукового дослідження проблеми розвитку відносин власності в контексті екологізації цукробурякового виробництва зумовлена необхідністю підтримувати набуту цивілізаційною еволюцією екологічну рівновагу природних екосистем, використання яких здійснюється аграрними товаровиробниками різних країн походження, форм власності та господарювання в умовах прискорення економічної глобалізації та посилення ринкової кон'юнктурної динаміки. При цьому забезпечення продовольчої безпеки населення країни та посилення конкурентоспроможності виробленої з цукрового буряку продукції на внутрішньому та світовому ринках повинно поєднуватися з нарощуванням потужностей аграрного природного потенціалу, збереженням родючості ґрунтів, ефективним використанням сонячної енергії та водних ресурсів, зменшенням забруднення атмосфери, зміцненням здоров'я жителів країни. Сигнали, що надсилає людині природа у вигляді суховіїв, розширення площ пустель, повеней та підтоплень, аномально високих температур, парникових атмосферних ефектів, різних температурних перепадів, землетрусів, цунамі та тайфунів, невиліковних хвороб, епідемій, біологічних аномальностей та інших природних явищ, є свідченням нагальної потреби гармонізувати процеси розвитку відносин власності та екологізації цукробурякового виробництва на наукових засадах.

Наукові та прикладні аспекти екологізації продовольчого комплексу, реалізації екологічної політики в АПК та його галузевих складових в своїх наукових пошуках звертають увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Проте, формуючи теоретико-методологічну базу стосовно загальних питань наукового забезпечення розв'язання екологічних проблем аграрного розвитку, праці названих та інших науковців не враховують сучасних особливостей даного процесу з позицій динаміки у вітчизняному селі відносин власності та не конкретизують існуючі при цьому проблеми екологізації цукробурякового виробництва.

Дослідження розвитку відносин власності в контексті екологізації цукробурякового виробництва здійснювалося з врахуванням того, що виокремлення даної науково прикладної проблеми з сукупності інших постає дослідницьким методичним прийомом. Бо сучасний розвиток відносин власності відбувається також під впливом економічної глобалізації; маркетингового управління; гуманізації економіки; індивідуалізації

власності; суб'єктивного характеру сприйняття прав власності; соціалізації власності; посилення ролі регуляторної політики щодо збалансування індивідуалізації та соціалізації власності; інтенсифікації інноваційних процесів; інтелектуалізації власності; історичної обумовленості цивілізаційного руху, потреби національної ідентифікації через форми розвитку відносин власності; поточного стану національної економіки в контексті її транзитивності; багатофункціональності та суспільної багатогранності проявів власності; постійного розвитку як прояву реальної економіки, так і власності як наукової економічної категорії; значущості рівня відносин власності на ефективність соціально-економічного розвитку суспільства; довготривалої трансформації аграрних відносин, специфіки розвитку виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі економіки. Всі вони являють собою надзвичайно перспективні напрями подальшого наукового пошуку щодо розвитку відносин власності в сільському господарстві в цілому та в цукробуряковому виробництві зокрема.

Логіка дослідження ґрунтується на змістовній сутності та проявах властивостей власності. При цьому власність визначається як економічна категорія, яка виражає собою найзагальніші та найістотніші явища економічної дійсності, що проявляються за допомогою реакцій на результати людської праці та (або) природних процесів матеріального та (або) ідеального характеру, по відношенню до яких з боку певних суб'єктів в нерозривній єдності здійснюється володіння, користування та розпорядження.

Ознайомлення з матеріалами проведених наукових досліджень, що стосуються проблеми розвитку відносин власності та екологізації виробництва в АПК показує наявність широкого спектру підходів з боку науковців щодо їх взаємозалежності, пріоритетності та ув'язки між собою. Це стосується напрацювань Сіденко В.Р. [255], Купинець Л.Є. [153], Зіновчук Н.В. [97], Чорнодон В.І. [322], Россохи В.В. та Пронько Л.М. [241], Харичкова С.К. [152]. Гейця В.М., Бородіної О.М., Прокопи І.В. [293], які показують відсутність належної уваги до екологічних питань в країні як при проведенні аграрного реформування, так і на пореформеному етапі аграрного розвитку, зокрема при цукробуряковому виробництві.

Наведені узагальнення підтверджуються високим рівнем зайнятості території під сільськогосподарську діяльність та розораністю сільськогосподарських угідь, що мають місце в підприємствах різних форм власності та господарювання. Відповідні цифрові матеріали згідно статистичним даним [258, с. 77], наведені в таблиці 3.15.

Займаючи 37,3 % від всіх земель країни, користувачам інших категорій належить 5074,3 тис. га землі сільськогосподарського призначення, або 12,2 % від загальної їх усіх сільськогосподарських угідь, а частка ріллі становила всього 4,7 % від наявних в країні орних земель. Таке співвідношення земельних ресурсів показує, що сільськогосподарське виробництво в цілому та цукробурякове зокрема не виступає цільовим призначенням даних

користувачів. Тому з позицій екологізації цукробурякового виробництва вони не досліджувалися. Адже їх включення до наукового аналізу виходить за межі досліджуваної проблеми.

Таблиця 3.15

Загальна земельна площа та розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами у 2011 р., на кінець року

Показники	Загальна земельна площа	Сільськогосподарські угіддя		Рілля	
		тис. га	% зайнятості	тис. га	% розораності угідь
Усього земель	60354,9	41557,6	68,9	32498,5	78,2
Землі аграрних підприємств і громадян	37827,1	36483,3	96,4	30980,9	84,9
у т. ч. агропідприємств	21265,3	20499,3	96,4	19203,6	93,7
з них: державних	1189,8	1010,3	84,9	837,2	82,9
недержавних	20075,5	19489	97,1	18366,4	94,2
землі громадян	16561,8	15984	96,5	11777,3	73,7
Землі користувачів інших категорій	22527,8	5074,3	22,5	1517,6	29,9

Розраховано за джерелом: Сільське господарство України. Статистичний збірник 2011. Київ: Державна служба статистики України. 2012. – С. 77.

Основними користувачами земельних ресурсів є аграрні підприємства і громадяни, на яких приходить 62,7 % усіх земель, в тому числі сільськогосподарських угідь та ріллі, відповідно 87,8 % та 95,3 %. При цьому за земельними ресурсами в розрізі їх основних видів досить перевагу мають аграрні підприємства. На них приходить 35,2 % усієї землі, 49,3 % всіх сільськогосподарських угідь та 59,1 % всієї ріллі, що більше ніж у громадян відповідно на 7,8 в. п., 10,8 в. п. та 22 відсоткових пунктів.

Серед користувачів землі домінують недержавні підприємства. За основним засобом виробництва в розрізі всіх видів землі вони переважають земельні ресурси громадян та особливо суттєво недержавні підприємства (за усією землею – у 16,9 рази, за сільськогосподарськими угіддями – у 19,3 рази, за ріллею – у 21,9 рази). Частка земель державних підприємств є найменшою та складає: від усієї земельної площі 2 %; від сільськогосподарських угідь – 2,4 %, від ріллі – 2,6 %.

Таким чином, вирішення проблеми екологізації виробничо-господарської діяльності практично повністю визначається землекористувачами, яким земля належить на правах приватної власності. Абсолютна більшість земель сільськогосподарського призначення власниками здається в оренду. Тобто власники земель лише володіють ними, але не користуються і не розпоряджаються. Якщо врахувати те, що за площею ріллі недержавні підприємства суттєво (на 6589,1 тис. га)

переважають розміри орної землі громадян, то природоохоронну політику щодо використання земельних ресурсів в аграрному секторі реально визначають сільськогосподарські підприємства недержавної форми власності, які виступають в якості орендарів земельних ресурсів. Це також стосується виробників цукрового буряку.

Аналіз цифрових матеріалів показує, що майже 69 % території країни займають сільськогосподарські угіддя, що за даними наукової доповіді [293, с. 31] у 1,8 рази перевищує середнє світове значення. Максимального рівня сільськогосподарська освоєність сягає в недержавних підприємствах – 97,1 %, тоді як в державних частка сільськогосподарських угідь в загальній земельній площі складає 84,9 %, що на 12,2 відсоткових пунктів менше ніж у недержавних.

Про високий рівень інтенсивного використання сільськогосподарських угідь свідчить їх розораність, що в середньому по країні складає 78,2 %. При цьому найвищий рівень розораності земель мають недержавні підприємства – 94,2 %, тоді як мінімальний рівень розораності демонструють землекористувачі громадяни – 73,7 %. Якщо виходити з того, що середній рівень розораності в світі складає 54 % [293, с. 31], то очевидним є висновок про надзвичайно високий рівень інтенсивного сільськогосподарського обробітку земель в Україні.

Звертає на себе увагу факт максимальної сільськогосподарської освоєності земель недержавних підприємств та найвищий в них рівень розораності. Оскільки недержавні підприємства є землекористувачами і, переважно, орендаторами земельних ділянок сільських мешканців, то такий стан використання землі потребує обов'язкового корегування з позицій екологізації сільськогосподарського виробництва. Бо орендування землі, яка є власністю орендодавців, не заохочує тимчасових землекористувачів до належного екологічного догляду за основним засобом виробництва в сільському господарстві.

Підтвердженням такого висновку слугує динаміка структури посівних площ основних сільськогосподарських культур, цифрові дані яких наведені в таблиці 3.16.

Аналіз цифрових матеріалів офіційних статистичних даних [258, с. 80] показує, що протягом періоду дослідження уся площа посівів скоротилася на 4736 тис. га, або на 14,7 %. При цьому, якщо з 1990 р. до 2005 р. мало місце неухильне зменшення посівів, то з середини першого десятиріччя 21 сторіччя вектор тренду змінюється на протилежний: після періоду стабілізації площа усіх посівів зростає. Варто вказати на те, що це збільшення не компенсувало понесених загальних втрат посівних площ, залишаючи в цілому від'ємний тренд.

Виходячи з існуючого в країні високого рівня сільськогосподарської освоєності земель, виведення із їх обороту частини посівних площ, що належать до категорії інтенсивного використання, з позицій екологізації виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі слід оцінювати

позитивно. Проте така оцінка не є однозначною в силу структурних зрушень, що мають місце в змінах структури посівних площ. Бо сівозміни, що в минулому використовувалися аграрними підприємствами на засадах раціональних структур посівних площ, змінилися на користь домінування в них посівів сільськогосподарських культур, які забезпечують отримання доходів та гарантують прибутки.

Таблиця 3.16

Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур, %

Види культур	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2011 до 1990 (+/-)
Уся посівна площа	100	100	100	100	100	100	X
Зернові та зернобобові, культури	45,0	45,7	50,2	57,6	56,0	56,8	11,9
у тому числі: зернобобові	4,4	3,6	1,5	1,6	1,6	1,4	-3,0
з них: горох	4,0	3,2	1,1	1,3	1,1	1,0	-3,0
Технічні культури	11,6	12,1	15,4	20,2	27,1	26,9	15,3
у тому числі: цукровий буряк	5,0	4,8	3,2	2,5	1,9	1,9	-3,1
соняшник	5,0	6,5	10,8	14,4	17,0	17,1	12,1
Картопля і овоче-баштанні культури	6,4	7,0	8,4	7,8	7,3	7,3	0,9
Кормові культури	37,0	35,2	26,0	14,4	9,6	9,0	-28,0

Розраховано за джерелом: Сільське господарство України. Статистичний збірник 2011. Київ: Державна служба статистики України. 2012. – С. 80.

Так, згідно цифрових статистичних даних [258, с. 80], у 2011 р. по відношенню до 1990 р., при скороченні усієї посівної площі, посіви зернових та зернобобових культур збільшилися на 1141 тис. га, або на 7,8 %. Питома вага зернового клину в загальній посівній площі протягом періоду дослідження зросла на 11,9 відсоткових пунктів і звітного року складала 56,8 %. Таке значення перевищує науково обгрунтовані норми та порушує нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах, що суперечить вимогам екологізації аграрної виробничо-господарської діяльності.

Варто наголосити, що посіви зернобобових культур скоротилися на 1050 тис. га, а гороху – на 1012 тис. га. Значне зменшення площі бобових культур також негативно впливає на екологізацію аграрного виробництва. Бо завдяки бобовим рослинам в ґрунті відбувається накопичення азоту, що підвищує природну родючість землі.

Не на користь екологізації в структурі посівних площ збільшується питома вага технічних культур, частка яких протягом періоду дослідження зросла на 15,3 в. п. і становила у звітному році 26,9 %. При цьому питома вага посівів цукрового буряку в загальній посівній площі скоротилася до 1,9 % , або на 3,1 в.п. Суттєвим було збільшення посівів соняшнику, приріст

якого у 2011 р. по відношенню до 1990 р. складав 3103 тис. га, що майже у 3 рази перевищувало значення базового року. Питома вага цієї культури в загальній посівній площі звітного року складала 17,1 %, або зросла на 12.1 в.п.

Оскільки соняшник належить до сільськогосподарських культур, рослини яких максимально виснажують ґрунт, то їх нарощування у сівозмінах в абсолютних та відносних величинах негативно відбивається на екологічній ситуації в аграрному виробництві. При цьому однозначно порушуються положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах» (від 11.02.2010 р. № 164), згідно яким питома вага посівів соняшнику в загальній посівній площі не повинна перевищувати 15 % [220].

До таких, що не відповідають вимогам екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора, слід віднести різке скорочення в абсолютних та відносних величинах посівних площ кормових культур. Згідно цифрових статистичних даних [258, с. 80], за період дослідження посіви кормових культур скоротилися на 9522 тис. га, або у 4,8 рази, а їх частка в структурі посівних зменшилася на 28 відсоткових пунктів. Екологічні негаразди такого процесу витікають із того, що більшість кормових культур за своїми природними характеристиками поліпшують структуру ґрунту та підвищують його природну родючість. Їх використання в сівозмінах полегшує боротьбу зі шкідниками та збудниками хвороб сільськогосподарських рослин. Водночас, слугуючи тваринництву вагомою кормовою базою, кормові культури забезпечують внесення органічних добрив в землі сільськогосподарського призначення та сприяють підвищенню природної родючості ґрунтів. Тому з позицій екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора, структурні зрушення, що відбуваються в структурі посівних площ протягом періоду дослідження, слід оцінювати негативно.

Ускладнює контроль з боку держави за дотриманням природоохоронних нормативів те, що володіння, користування та розпорядження земельними ресурсами здійснюється надзвичайно великим числом власників та користувачів різних форм господарювання. Згідно статистичних даних [258, с. 51], у 2011 р. кількість діючих суб'єктів господарювання у сільському господарстві становила 56133 одиниць. На абсолютну більшість сільськогосподарських підприємств (71,6%) приходилося в середньому до 500 га сільськогосподарських угідь, загальна площа яких складала 2744,4 тис. га, або 12,8 % відповідної площі усіх аграрних підприємств.

Важливою складовою екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора, цукробурякового виробництва зокрема, виступає збереження та примноження родючості землі. Ця властивість землі значною мірою залежить від наявності в ній органічних речовини – гумуса та

доступних рослинам поживних елементів. Їх надходження забезпечується внесенням мінеральних та органічних добрив.

Динаміка внесення мінеральних та органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами, згідно статистичних даних [258, с. 107], представлена цифровими матеріалами в таблиці 3.17.

Таблиця 3.17

Внесено добрив під посіви сільськогосподарськими підприємствами на 1 га посівної площі

Роки	1990	2000	2005	2010	2011	2011 до 1990 (+/-)
Показники						
Мінеральні добрива, кг поживної речовини						
Внесено під всі посіви	141	13	32	58	68	48,2
у тому числі: азотних	59	10	22	43	48	81,4
калійних	39	1	4	8	9	23,1
фосфорних	43	2	6	7	11	25,6
Органічні добрива, тонн						
Внесено під всі посіви	8,6	1,3	0,8	0,5	0,5	5,8

Розраховано за джерелом: Сільське господарство України. Статистичний збірник 2011. Київ: Державна служба статистики України. 2012. – С. 80.

Аналіз цифрових матеріалів показує, що у 2011 р. по відношенню до 1990р. внесення мінеральних та органічних добрив скоротилося, відповідно на 51,8 % та 94,2 %. При цьому, якщо від’ємний тренд внесення мінеральних добрив з 2000 р. подолано і в останнє десятиріччя має місце процес поступового збільшення внесення мінеральних добрив в розрахунку на 1 га посіву, то для органічних добрив тенденція скорочення зберігається. Подібні тенденції з внесення добрив відбуваються в домогосподарствах населення [258, С. 107], з яких від загальної їх кількості використовує мінеральні добрива 56,1 %, а органічні – 93,7 %.

Стрімке скорочення обсягів внесення органічних добрив негативно впливає на екологізацію аграрного виробництва, зокрема цукробурякового виробництва. Бо при внесенні лише мінеральних добрив відбувається активізація мікроорганізмів, що руйнують гумус та гальмується діяльність мікроорганізмів, які продукують створення гумусу. В такому випадку питома вага гумусу в ґрунті скорочується, що призводить до зменшення його природної родючості. Збалансоване внесення органічних та мінеральних добрив зберігає гумус, а поживні речовини надходять з вологою до рослин та підвищують кількість та якість урожаю.

Наявність проблеми подолання незбалансованого внесення мінеральних та органічних добрив засвідчує досить стале скорочення поголів’я великої рогатої худоби, свиней, кіз та овець. Згідно даних статистики [258, с. 114] поголів’я тварин за період дослідження неухильно скорочується, а поголів’я птиці звітного року суттєво (на 45343,6 тис. голів)

поступається значенню відповідного показника за 1990 р. Таким чином, в сільському господарстві руйнується основне джерело надходження органічних добрив, а відтак, скорочується база екологізації в цукробуряковому виробництві.

Вихідною умовою протікання негативних процесів, що пов'язані з надходженням органічних добрив в рослинництво, постає збитковість виробництва тваринницької продукції. Так, згідно статистичних даних [258, С. 58], з 1995 р. по 2011 р. кожна гривня, що витрачалася на виробництво м'яса великої рогатої худоби, приносила збитки від 19,8 до 61,5 коп.; на виробництво м'яса овець та кіз – збитки від 29,5 до 59,4 коп.; на виробництво вовни – збитки від 61,3 до 88,8 коп. За винятком окремих років, збитковим було вирощування на м'ясо свиней та птиці. Лише в останні п'ять років рентабельним було виробництво молока та яєць, тоді як в попередні роки отримання прибутків від цих тваринницьких галузей носило епізодичний характер.

Переважає збитковість виробництва продукції тваринництва свідчить про відсутність підстав для очікування на позитивні зрушення щодо внесення органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур. Бо в умовах ринкової економіки відбувається відмова від збиткових виробництв, якими здебільшого постають тваринницькі галузі. Тоді як останні є основними постачальниками органічних добрив, що підвищують природну родючість землі. Отже, протягом періоду дослідження відбувається руйнування як економічної, так і природної основи екологізації виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві в цілому та в цукробуряковому виробництві зокрема.

Системний характер утруднень з проведення природоохоронних заходів в сільському господарстві підтверджує динаміка рекультивації порушених земель. Згідно статистичних даних [258, с. 200], на кінець 2011 р. площа порушених земель складала 144 тис. га, а відпрацьованих земель – 45,1 тис. га. Тоді як рекультивація була проведена лише на 0,6 тис. га (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Порушення та рекультивація земель, тис. га

Роки Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2011 до 1990 (+/-)
Порушено земель	17	3,5	1,9	2	1,2	1,2	7,1
Відпрацьовано земель	16,4	4,6	2,8	1,8	0,2	0,8	4,9
Рекультивовано земель	19,2	8,4	3,7	2,1	0,5	0,6	3,1
з них під рілля	8,9	1,5	1,5	0,3	0,2	0,2	2,2

Розраховано за джерелом: Сільське господарство України. Статистичний збірник 2011. Київ: Державна служба статистики України. 2012. – С. 200.

Якщо рекультивацію землі під рілля проводити за існуючими масштабами, то навіть без наступного збільшення площ порушених та відпрацьованих земель, на відновлення їх продуктивності та господарської цінності потрібно буде 946 років. Проте навіть такий історично тривалий термін повернення земель в сільськогосподарське використання не має перспективи. Бо за період дослідження приріст земельних площ, на яких повністю або частково завершено розробку родовищ корисних копалин, формування відвалів геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, що пов'язані з порушенням ґрунтового покриву та підлягають рекультивації складає 4,9%, що перевищує приріст рекультивації земель (3,1 %), в тому числі під рілля (2,2%). Ще вищий приріст (7,1 %) має порушення землі при виконанні пошукових робіт, видобуванні та переробленні корисних копалин, при будівництві підприємств та доріг.

Названі й інші подібні роботи викликають зміну ґрунтового покриву, гідрологічного режиму, утворення техногенного рельєфу, внаслідок чого земля стає джерелом негативного впливу на природне довкілля та втрачає свою початкову цінність як основний засіб виробництва в сільському господарстві. Оскільки виведення землі із сільськогосподарського обороту відбувається швидше за їх рекультивацію, то в країні формується стійкий дисбаланс не на користь земельних ресурсів сільського господарства.

Масштаби порушених та відпрацьованих земель, а також їх приріст по відношенню до проведення рекультивації та відновлення земель, свідчать про відсутність як цілеспрямованості в діях державних структур та органів місцевого самоврядування, так і механізмів соціально-економічного заохочення до екологізації виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі. Для подолання існуючого стану та тенденцій в сфері рекультивації відпрацьованих та порушених земель, з метою прискорення їх повернення до господарського використання, необхідно залучити до цього процесу широкий громадський загал та включити індивідуальну людську мотивацію.

Органи місцевого самоврядування та сільська громада мають бути безпосередньо зацікавленими в проведенні земельної рекультивації та отриманні від цього відповідної соціально-економічної віддачі. Персональний інтерес можливий за умови особистої зацікавленості селян та землекористувачів щодо виробничо-господарського використання таких земель, в тому числі в цукробуряковому виробництві. Тому відпрацьовані та порушені землі в своїй абсолютній більшості мають бути орієнтованими на передачу в приватну власність на умовах їх екологізації та використання в аграрному виробництві.

Проведені дослідження показують, що сучасний розвиток відносин власності в аграрному секторі та його цукробуряковому виробництві характеризується:

- створенням нових організаційно-правових форм ведення аграрного виробництва;

- появою великого числа господарюючих суб'єктів з низьким рівнем земельно-ресурсного забезпечення;
- орендуванням землі для масштабного сільськогосподарського виробництва;
- підпорядкуванням виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств поточним комерційним інтересам;
- орендуванням землі орендарями, діяльність яких спрямована на отримання максимальних прибутків;
- збитковістю виробництва більшості тваринницьких галузей;
- відсутністю цілеспрямованості та соціально-економічних механізмів заохочення відновлення для сільськогосподарського використання порушених та відпрацьованих земель;
- пасивністю державних владних структур та органів місцевого самоврядування, які перебувають в якості власників відпрацьованої та порушеної землі, стосовно її повернення в сферу сільськогосподарського виробництва та екологізації, зокрема цукробурякового виробництва;
- відсутністю у значного числа селян можливостей користування та розпорядження землею як складовими права земельної власності.

Вплив сукупності вказаних та інших чинників розвитку відносин власності негативно відбивається на екологізації цукробурякового виробництва. Для подолання протидії аграрній екологізації, необхідно розробити та здійснити систему соціально-економічних, політико-правових та управлінсько-організаційних заходів загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів. Їх опрацювання повинно відбуватися з урахуванням:

- сучасних реалій ринкової економіки, вимогам якої мають відповідати всі без винятку аграрні суб'єкти господарювання;
- домінування в сільському господарстві приватної форми власності на землю та майно;
- обсягів робіт, проведення яких охоплює майже 70 % території країни;
- наявності значного числа юридичних та фізичних осіб, які займаються аграрним виробництвом, зокрема цукробуряковим;
- зміни на протилежні набуті протягом тривалого часу масштабні руйнівні процеси в екологічному сегменті;
- особливостей, притаманних існуючому рівню розвитку відносин власності на селі;
- специфіки виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі економіки та його цукробуряковій складовій.

Гармонізація розвитку відносин власності та екологізації цукробурякового виробництва на викладених вище умовах передбачає:

- переважне використання ринкових організаційно-економічних механізмів еколого-соціальної спрямованості;

- соціально-економічне заохочення екологізації цукробурякового виробництва як власників землі, так і землекористувачів;
- створення сприятливих умов для проведення диверсифікації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора в напрямках, що передбачають природоохоронні форми ведення в сільській місцевості цукробурякового виробництва;
- стимулювання виробництва екологічно чистої продукції для внутрішнього ринку;
- просування екологічно чистої продукції на світовий ринок;
- опрацювання маркетингового комплексу з товарної, цінової, дистрибутивної та комунікативної політики щодо екологізації цукробурякового виробництва;
- забезпечення екологізації цукробурякового виробництва на базі цілеспрямованої державної регуляторної політики стосовно сталого сільського розвитку;
- консолідування наукових та освітньо-просвітницьких центрів, громадських рухів та сільських громад, органів державної влади та місцевого самоврядування для проведення екологізації цукробурякового виробництва на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;
- подолання пасивності державних владних структур та органів місцевого самоврядування щодо рекультивації відпрацьованих та порушених земель за рахунок їх передачі в приватну власність селянам та іншим землекористувачам на умовах повернення таких земель в сферу сільськогосподарського виробництва та екологізації на ній виробничо-господарської діяльності, цукробуряковій зокрема;
- повномасштабне та різнобічне забезпечення державою прав власності селян на землю в частині її володіння, користування та розпорядження, як безпосередньо вмотивованих в екологізації виробничо-господарської діяльності сільського господарства в цілому та його цукробурякової складової.

Дослідження напрямів підвищення економічної ефективності управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва дозволяє зробити наступні узагальнюючі висновки:

1. З метою досягнення максимальних ефективних результатів від спільної діяльності цукрової галузі та агропромислового сектору доцільно здійснити розробку та вирішення економіко-математичної моделі з оптимізації виробничої структури агропромислового комплексу на регіональному рівні. Отримання максимального прибутку базується на ефективному використанні наявних активів з врахуванням інноваційної складової насінневого сектору при виробництві цукрових буряків. Високоєфективне функціонування інновацій можливе при інтеграції

виробничо-господарської діяльності учасників цукробурякового виробництва.

3. Кваліфіковане управління маркетинговою діяльністю є одним з важливих елементів підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств цукробурякового виробництва. Запорукою успіху ефективного маркетингу є комплексне застосування товарної, цінової, збутової та комунікативної політики.

4. Реалізація комплексу маркетингу здійснюватиметься спеціалізованим відділом маркетингу в організаційній структурі цукрового заводу, який надаватиме відповідні послуги для усіх учасників цукробурякового об'єднання. Єдина маркетингова політика об'єднання, спільна торгова марка, Веб-сайт, рекламні кампанії, раціоналізація асортиментного ряду продукції та каналів реалізації покликані значно підвищити конкурентоспроможність кожного окремого учасника виробництва.

5. За умов жорсткої конкуренції застосування управлінські інновації набуває особливої ваги. При обмеженості фінансових ресурсів слід сконцентрувати увагу на побудові мотиваційної системи, яка створить умови для активного залучення працівників до інноваційного розвитку. Дана система функціонуватиме на принципах самозабезпечення та самофінансування. Інноваційний фонд створюватиметься на основі внутрішніх та зовнішніх джерел.

ВИСНОВКИ

Результатом науково-дослідної роботи є теоретичне узагальнення та вирішення прикладної задачі щодо управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва з метою підвищення економічної ефективності функціонування його суб'єктів господарювання. До числа основних науково прикладних висновків проведеного дослідження слід віднести:

1. Соціально-економічна значущість ефективного управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва ґрунтується на його незамінності в забезпеченні національної продовольчої безпеки, перспективності та потужності експортного потенціалу, вагомості при відродженні села та селянства. Формування та ефективне функціонування цукробурякового виробництва передбачає гармонізацію економічних відносин між виробниками агропродовольчої продукції та її споживачами на основі виявлення та задоволення потреб у продукції відповідної кількості, якості, ціни та місця і часу поставок. Розвиток цукробурякового виробництва на інноваційних засадах створює умови для підвищення економічної ефективності виробництва продукції та посилення конкурентоспроможності підприємств досліджуваної галузі на внутрішньому та світовому ринках.

2. Теоретичне узагальнення наукових напрацювань та існуючої практики показує, що управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва являє собою цілеспрямовану діяльність, яка передбачає комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск нових товарів та послуг в сфері цукробурякового виробництва в частині новоствореної та вдосконаленої конкурентоспроможної продукції, технології, організаційно-технічних рішень виробничого, управлінського, бізнесового або іншого характеру, що проявляється через вищий за попередній рівень якості, забезпечуючи задоволення потреб споживачів та досягнення підприємствами агропромислового ланцюга стратегічних та тактичних соціально-економічних цілей.

3. Виявлено, що особливості сучасного управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва спричинені: прискоренням науково-технічного прогресу та впровадженням його результатів в практику агропромислового господарювання; посиленням конкуренції на світовому та вітчизняному ринках сільськогосподарської продукції та продуктів її промислової переробки внаслідок економічної глобалізації та активної інтеграції України в світовий економічний простір; організаційно-економічними та техніко-технологічними умовами функціонування галузі; призначенням і характером цукробурякової продукції; закономірностями в розміщенні підприємств цукрової промисловості та нерівномірністю їх виробничо-господарської діяльності протягом року; відмінністю управління ринковою діяльністю підприємств цукробурякового виробництва з

урахуванням впливу сукупності макроекономічних та мікроекономічних чинників як єдиної системи.

4. Встановлено, що ефективність управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва визначається системою показників, які характеризують: рівень задоволення потреб споживачів в продукції цукробурякового виробництва, в тому числі з позицій забезпечення продовольчої безпеки; економічну ефективність сільськогосподарських виробників при вирощуванні цукрових буряків та цукрових заводів при його промисловій переробці як автономних учасників агропромислового виробництва, а також як консолідованого виробника продукції з цукрових буряків, що призначена для кінцевого споживача; економічну ефективність виокремленої інноваційної складової, що має місце в процесі виробництва та збуту цукрових буряків та продуктів їх промислової переробки.

5. За результатами дослідження встановлено, що розвиток цукробурякового виробництва України значною мірою визначається кон'юнктурою внутрішнього та світового ринків цукру. Це проявляється різкими ціновими коливаннями на цукор, що негативно впливає на економічну ефективність всіх учасників його виробництва та спричинює в окремі періоди соціальну напругу в суспільстві. Втрата країною світових лідерських позицій, що належали їй в минулому за посівними площами цукрових буряків та валовим виробництвом цукру, пов'язується зі скороченням в підприємствах цукрової галузі коштів на інноваційну діяльність, а також з майже повною відсутністю витрат на придбання зовнішніх знань, навчання та підготовку персоналу, проведення внутрішніх та зовнішніх науково-дослідних робіт. Сучасне виробництво цукру в розрахунку на одну особу формує в країні регресивний тренд, а споживання – балансує на межі науково обґрунтованої норми.

6. З'ясовано, що Вінницька область за обсягами виробництва цукрових буряків та розміром посівних площ, кількістю та потужністю цукрових заводів належить до числа провідних цукровиробничих та бурякосійних регіонів України. В процесі дослідження встановлено, що стан цукробурякового виробництва Вінницької області за останні роки характеризується зниженням кількості працюючих цукрових заводів (до 33,3%) та скороченням загальної чисельності їх працівників. За умов високих цін на енергоносії цукровим заводам доцільно проводити оновлення основних засобів, використання інноваційного обладнання з високим рівнем якості виробництва цукру, застосування енергозберігаючих технологій.

7. На основі побудови та вирішення економіко-математичної моделі, яка відображає існуючі функціональні зв'язки між галузями регіонального цукробурякового виробництва, а також взаємозв'язок між загальноекономічними пропорціями та пропорціями розвитку окремих галузей цукробурякового виробництва, визначено оптимальну структуру останнього, що збалансовує виробничо-господарську діяльність досліджуваних галузей та максимізує прибуток як агропромислового

виробництва в цілому, так і в розрізі його аграрних виробників та цукрових заводів.

8. Обґрунтовано необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму управління ринковою діяльністю підприємств цукробурякового виробництва на маркетингових засадах, як передумови використання новітніх соціально-економічних, науково-технічних та інформаційно-технологічних здобутків. Акцентується на тому, що розробка та реалізація ефективної маркетингової політики на внутрішньому і зовнішньому ринках формує матеріальну основу для забезпечення продовольчої безпеки та відновлення експортного потенціалу країни.

9. Доведена економічна доцільність агропромислової інтеграції цукрових заводів, сільськогосподарських підприємств та насінневих заводів в цукробурякові об'єднання, що функціонують на засадах "стратегічного альянсу". Таке підприємство являє собою динамічну відкриту бізнес-систему, що формується на базі єдиного інформаційного простору юридично незалежними господарюючими суб'єктами з метою нарощування прибутків за рахунок сумісного використання власних ресурсів в процесі реалізації соціально-економічних проектів, інноваційна складова яких включає наукове та матеріально-технічне забезпечення виробництва цукрових буряків, їх промислову переробку та продаж виробленої продукції посередникам та кінцевим споживачам. Управлінські інновації передбачають використання в процесі цукробурякового виробництва реінженірингу, логістичного адміністрування, аутсорсингу, бенчмаркінгу та комплексу маркетингових заходів з адаптації організаційної та управлінської структур до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрный фонд Украины приобрел по форварду 100 тыс. т сахара [Электронный ресурс] // Информационная компания «ПроАгро». – Режим доступа: <http://www.proagro.com.ua/art/4061106.html>.
2. Агрохолдинг Веревского увеличил свою долю в четырех сахарных заводах 164 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://latifundist.com/novosti/37654-agroholding-verevskogo-velichil-svoyu-dolyu-v-chetyreh-saharnyh-zavodah>.
3. Адамова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: Монография / З. О. Адамова. – Симферополь: Крымучпедгиз, 2005. – 504 с.
4. Александрова В. П. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України / В. П. Александрова // Економіка прогнозування. – 2007. – №2. – С. 9-27.
5. АМКУ обязал участников рынка сахара снизить цены [Электронный ресурс] // Экономические известия. – Режим доступа: http://news.eizvestia.com/news_economy/full/amku-obyazal-uchastnikov-rynka-sahara-snizit-ceny
6. Амоша О. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: Монографія / О. І. Амоша, В. П. Антосюк, А. І. Землякін [та ін.]; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – 328 с.
7. Амоша О. І. Інновації: проблеми науки і практики: Монографія / О. І. Амоша, В. П. Семиноженко, А. І. Землякін та ін. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006. – 336 с.
8. Андрійчук В. Г. Агропромислова інтеграція – основа міжгалузевих відносин / В. Г. Андрійчук // Справочник економіста. – 2005. – №1. – С. 26-30.
9. Антонюк В.П. Проблеми суспільного розвитку України у контексті соціоекономічної парадигми / В.П. Антонюк // Соціоекономіка: збірник наукових праць. – 2010. – С. 16-20.
10. Антонюк Л. Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів / Л. Л. Антонюк // Актуальні проблеми економіки. – 2003.– №4.– С.37-45.
11. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
12. Антофій Н. М. Організаційно-економічне забезпечення розвитку виробничої системи плодоовочевого консервного сектору економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук / М. Н. Антофій. – Біла Церква,: Білоцерків. нац. аграр. ун-т., 2010. – 35 с.

13. Антропов В. Модели социальной защиты в странах ЕС / В. Антропов // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 11. – С.70-77.
14. Аргунеева О. Проблемы организации инновационной деятельности в с.- х. /О. Аргунеева // Международный сельскохозяйственный журнал: научно-производственный журнал по обмену достижениями науки и передового опыта в сельском хозяйстве стран – членов Совета экономической взаимопомощи. – 2008. – №4. – С. 12-17.
15. Артамонова Л. М. Конкурентоспроможність вітчизняної економіки та економічна безпека держав / Л. М. Артамонова, К. Ю. Волкова // Економічна безпека України і виклики сьогодення. – 2010. – Ч.1. – С. 33-36.
16. Артимонова І. В. Особливості формування та функціонування служби маркетингу на аграрному підприємстві / І. В. Артимонова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №1. – С. 82-85.
17. Багрій Т. В. Збереження і відродження цукробурякового виробництва в Україні / Т. В. Багрій // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 71-75.
18. Багрій Т. В. Розвиток нових інтегрованих формувань у відродженні цукробурякового виробництва в Україні / Т. В. Багрій // Економіка АПК. – 2009. – №4. – С. 29-31.
19. Базылев Н. Социально-ориентированная рыночная экономика и ее эволюция / Н. Базылев, М. Базылева // ЭКОВЕС. – 2003. - №3. – С. 288-313.
20. Бакай В. Й. Проблеми та перспективи розвитку цукрової галузі України / В. Й. Бакай, Ю. В. Дорош, О. Е. Кравченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – Т. 3, №3. – С. 15-18.
21. Барський Ю.М. Теоертичні засади дослідження змісту соціально орієнтованої економіки / Ю.М. Барський // Економічний форум. - 2011. - №2. - С. 3-10.
22. Беглиця В. П. Сучасні проблеми інноваційного розвитку економіки / В. П. Беглиця // Наукові праці. Серія: економічні науки. – 2010. – Вип. 59. – Т. 72. – С. 24-28.
23. Бережна О. Л. Сучасний стан інноваційного процесу на сільськогосподарських підприємствах / О. Л. Бережна // Агросвіт. – 2007. – №2. – С. 15-19.
24. Березівський П. С. Ефективність виробництва і формування ринку продуктів скотарства у Карпатському регіоні / П. С. Березівський. – Л.: Українські технології, 1998. – 225 с.
25. Бирзул М. Шанс для відродження. Чи стане буряк фаворитом? / М. Бирзул // Агро Перспектива. – 2010. – №4. – С. 60-65.
26. Білошкурський М. В. Методологія оцінки ефективності господарської діяльності в антикризовому управлінні підприємств: Монографія / М. В. Білошкурський. – Умань: Видавець "Сочінський", 2010. – 180 с.

27. Біляцький С. Економіка, заснована на знаннях / С. Біляцький, А. Добровольська // Збірник наукових праць дослідження міжнародної економіки. – 2011. – №1 (66). – С. 146-155.
28. Блоха А. В. Диспаритет цін як загроза інноваційному розвитку аграрного виробництва / А. В. Блоха // Економіка АПК. – 2010. – №10. – С. 41-46.
29. Богатов А. Г. Основні напрямки інноваційної діяльності у плодопродуктовому підкомплексі регіону / А. Г. Богатов // Економічні інновації: зб. наук. пр. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України. – 2009. – Вип. 38. – С. 5-11.
30. Бойко Л.М. Соціальні аспекти реформування земельних відносин у сільському господарстві / Л.М. Бойко // Вісник Сумського національного аграрного університету. - 2011.- Вип. 5/2. - С. 151-157.
31. Бойко О. М. Основні аспекти інноваційного розвитку промисловості в Україні / О. М. Бойко // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-метод. журнал. – 2005. – Вип. 3-4. – С. 15-18.
32. Бойко О. М. Особливості механізмів регулювання розвитку інноваційної діяльності на регіональному рівні в Україні / О. М. Бойко // Прометей. – 2008. – № 2(26). – С. 87-93.
33. Бондар В. Економічна оцінка виробництва цукрових буряків у 2009 році / В. Бондар, А. Фурса, О. Шатенко // Пропозиція. – 2009. – № 10. – С. 54-56.
34. Бондар В. Основні чинники, що впливають на ціни на внутрішньому ринку цукру в Україні / В. Бондар // Пропозиція. – 2010. – №6. – С.26-28.
35. Бондар В. Про прибутковість вирощування цукрових буряків [Електронний ресурс] / В. Бондар // Агробізнес сьогодні. – 2011. – №4 (203). – Режим доступу до журн.: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/279.html?ed=33>.
36. Бондар В. С. Економічна оцінка виробництва цукрових буряків / В. С. Бондар // Цукрові буряки. – 2009. – №4. – С. 5-10.
37. Бондар В. С. Позитивні зрушення у розвитку вітчизняного буряківництва / В. С. Бондар // Цукрові буряки. – 2010. – №4. – С.4-5.
38. Борейко В. І. Інновації як основа економічного зростання / В. І. Борейко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №9. – С. 42-48.
39. Борисюк П. Г. Деякі аспекти ринку цукру / П. Г.Борисюк // Цукрові буряки. – 2011. – №1. – С. 4-6.
40. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національної економіки / В. Будкін // Економіка України. – 2010. – №6. – С. 67-79.
41. Бутенко А.П. От социальной ориентации экономики к ликвидации эксплуатации / А.П. Бутенко // Реформы вчера, сегодня, завтра. – М.: 1999. – 48 с.
42. Важинський Ф.А. Сутність і значення соціально-економічного розвитку сільських територій / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 152-157.

43. Валюх А. М. Стратегія регіонального розвитку інноваційної діяльності (організація та управління) / А. М. Валюх. – Рівне: УДУВГП, 2004. – 174 с.
44. Варава Л. М. Інструменти управління інноваційною діяльністю на підприємствах гірничодобувної промисловості / Л. М. Варава, В. А. Ковальчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 94-100.
45. Варченко О. М. Ринок цукру в Україні: оптимальне поєднання ринкового та державного регулювання: Монографія / О. М. Варченко. – К.: Ін-т аграрної економіки, 2004. – 315 с.
46. Варченко О. М. Удосконалення організаційно-економічного розвитку цукробурякових підприємств на інтеграційній основі / О. М. Варченко // Нац. агр. ун-т. Наук. вісник. – 2007. – Вип. 110. – Ч.2. – С. 205-210.
47. ВАТ «Рокитнянський цукровий завод» побудує біогазову станцію 20 МВт [Електронний ресурс] // НАСУ «Укрсахар». – Режим доступа: <http://www.sugarua.com/ua/67/lists/1137>
48. Вачевський М. В. Соціально-економічний механізм використання науково-технічної творчості: теорія і практика: Монографія / М. В. Вачевський. – Львів: Каменяр, 2001. – 206 с.
49. Витвицька О. Д.. Інноваційний розвиток підприємств аграрного сектора: теорія, методологія, стратегія: авторреф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук / О. Д. Витвицька – Херсон.: МУБіП, 2011.– 36 с.
50. Вовк В.А. Формування соціальної політики підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 / В.А. Вовк; Харк. нац. економ. ун-т. - Х., 2005. - 21 с.
51. Водачек Л. Стратегія управління інноваціями на підприємстві / Л. Водачек, О. Водачкова. – М.: Экономика, 1989 р. – 167 с.
52. Воронін О. Методика визначення узагальнюючого показника економічної ефективності виробництва / О. Воронін // Економіст. – 2007. – №4 (246). – С. 57-62.
53. Ганущак-Єфіменко Л. М. Бізнес-модель управління інноваційно активним підприємством на ринку / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 32-36.
54. Ганущак-Єфіменко Л. М. Моделювання організації взаємодії учасників процесу управління інноваційним розвитком підприємством / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №1. – С. 90-101.
55. Гафарова К.Е. Показники оцінки ефективності розвитку людського потенціалу / К.Е. Гафарова, Ю.О. Великоданенко // Економіка Криму. - 2012. - №2(39). - С. 47-50.
56. Генералов О. В. Світовий ринок цукру: від багаторічних традицій до викликів сучасності [Електронний ресурс] / О. В. Генералов // Проблеми системного підходу в економіці. Електронне наукове фахове видання. – 2009.

– №3. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_3/Generalov_309.htm

57. Гоголюя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу / О.П. Гоголюя, І.П. Кудінова. - Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. - 175 с.

58. Головень О. В. Економіко-математичний інструментарій оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства / О. В. Головень // Вісник Сумського державного університету. Серія: економіка. – 2011. – №1. – С. 59-65.

59. Головніна О.Г. Основи соціальної економіки: Підручник // О.Г. Головніна. – К.: Арістей, 2006. – 612 с.

60. Голомша Н. Є. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності українського цукру / Н. Є. Голомша // Економіка АПК. – 2010. – №7. – С. 151-156.

61. Голомша Н. Є. Конкурентоспроможність українського цукру на світовому аграрному ринку / Н. Є. Голомша // Нац. ун-т біоресурсів та природокористування України. Наук. вісник. – 2010. – Вип. 154. – Ч. 2. – С. 63-70.

62. Голубева Т. С. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства / Т. С. Голубева, І. В. Колос // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5. – С. 66-71.

63. Гонтих О. Г. Особливості забезпечення конкурентоспроможності підприємства в міжнародному бізнесі / О. Г. Гонтих // Економічна безпека України та виклики сьогодення. – 2010. – Ч.1. – С. 36-37.

64. Гончарова М. Л. Інноваційно–інвестиційна модель розвитку підприємств цукрового підкомплексу / М. Л. Гончарова // Вісник Сумського національного аграрного університету: наук.–метод. журнал. – 2008. – Вип. 8/2 (32). – С. 66-72.

65. Гріневська С. М. Напрями удосконалення державного регулювання соціальної орієнтації економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / С.М. Гріневська; Інститут економіки промисловості НАН України. - Донецьк, 2008. - 25 с.

66. Гріневська С. М. Соціоекономіка й соціальна орієнтація економіки: відмінності та спільні концептуальні основи / С.М. Гріневська // Соціоекономіка: збірник наукових праць. - 2009. - С. 73-78.

67. Гутман Г. В. Регион в формировании социального государства / Г.В. Гутман, О.П. Звягинцева. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 160 с.

68. Дацій О. І. Методичні основи дослідження інноваційного розвитку галузей с.–г. / О. І. Дацій // Агросвіт. – 2008. – №14. – С. 15-18.

69. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О. І. Дацій. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 428с.

70. Дем'яненко І. В. Інвестиційно–інноваційний чинник економічного зростання / І. В. Дем'яненко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №11. – С. 3-11.

71. Дем'яненко С. І. Інноваційне зростання – основа стабільності агропромислового комплексу / С. І. Дем'яненко // Наука та інновації. – 2005. – Т. 1, №1. – С. 87-98.
72. Денисенко М. П. Активізація інноваційної діяльності на підприємстві / М. П. Денисенко, Ю. Ю. Паєвська // Проблеми науки. – 2009. – №9. – С. 529-532.
73. Денисюк В. Розвиток інноваційних територіальних структур як важливої складової Української інноваційної системи / В. Денисюк // Економічний часопис. – 2003. – №7-8. – С. 43.
74. Дикань В. Л. Європейська модель соціально орієнтованої економіки в реаліях України / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2012. - №37. - С. 13-19.
75. Динаміка виробництва цукрових буряків // Земельні відносини в Україні: збірник інформаційно-аналітичних матеріалів (1991–2010). – К.: Істина, 2010. – С. 167-170
76. Дібров А. С. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / А. С. Дібров. – Одеса: «Знання та вміння», 2002. – 240 с.
77. Діхтяр В. Олімпійські чемпіони / В. Діхтяр // Агро Перспектива. – 2010. – № 1. – С. 40-41.
78. Доманов Н. М. Какая технология производства сахарной свеклы лучше? / Н. М. Доманов // Агроном. – 2011. – №1. – С. 158-159.
79. Дорошенко І. О. Управління ефективністю інноваційного розвитку як основа забезпечення сталого розвитку регіону / І. О. Дорошенко // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 4. – С. 21-25.
80. Дребот О. М. Особливості побудови соціально-орієнтованої економіки у трансформаційний період / О.М. Дребот // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Економіка і фінанси. - 2010. - Вип. 109. - С. 33-36.
81. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво / П. Друкер; пер. с англ. – К.: Україна, 1994. – 319 с.
82. Економічна оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємства / Т. О. Пожуєва // Економіка промисловості. – 2007. – № 4. – С. 109-113.
83. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.
84. Ерохіна Е. А. Теория экономического развития: системно-синергетический подход / Е. А. Ерохіна. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1999. – 160 с.
85. Ерхард Л. Добробут для усіх: пер. с англ. / Л.Ерхард – К.: СМА, 2001. – 101с.
86. Єременко В. Соціальна економіка: підручник / В. Єременко. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. – 351 с.
87. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень / А. М. Єріна, В. Б. Захожай, Д. Л. Єрід. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 212 с.

88. Жид Ш. История экономических учений [Электронный ресурс] / Ш. Жид, Ш. Рис; пер. с фр. Я. И. Кузьминова. – М.: Экономика, 1995.– 544 с. – Режим доступа: http://libbox.info/book_reading_96059.html.

89. Жидовська Н. М. Відродження внутрішнього та зовнішнього ринків цукру та їх маркетингове забезпечення / Н. М. Жидовська // Економічний простір. – 2008. – №13. – С. 106-111.

90. Жидовська-Курильців Н. М. Ефективність функціонування бурякоцукрового підкомплексу АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Н. М. Жидовська-Курильців. – Львів, 2009.

91. Заблоцький Б. Ф. Економіка й організація інноваційної діяльності: навчальний посібник / Б. Ф. Заблоцький. – Львів: Новий Світ - 2000, 2007. – 456 с.

92. Завадський Й. С. Менеджмент: в 3 т. / Й. С. Завадський. – 3-вид., доп. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – Т. 2. – 640 с.

93. Завадський Й. С. Основи менеджменту в АПК / Й. С. Завадський, О. Д. Гудзинський та ін. – К.: Вища школа, 1995. – 246 с.

94. Заварухин В. Управление научно-техническим развитием в США / В. Заварухин // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – №5. – С.82.

95. Заєць О. С. Методологічні проблеми створення регульованого ринку цукру / О. С. Заєць // Економіка АПК. – 2001. – №5. – С. 101-108.

96. Зигрій О. В. Перспективи розвитку інтеграційних процесів в бурякоцукровому виробництві в умовах економічної нестабільності / О. В. Зигрій // Інноваційна економіка. – 2009. – № 4. – С. 15-18.

97. Зіновчук Н. В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект: [монографія]. – Львів: Львівський держ. Аграр. Ун-т, ННВК “АТБ”, 2007. – 394 с.

98. Иванов Д. А. Логистика. Стратегическая кооперация / Д. А. Иванов. – М.: Вершина, 2005. – 176 с.

99. Иванова Н. Национальные инновационные системы / Н. Иванова // Вопросы экономики. – 2001.– №7.– С. 69.

100. Игнатовский Б. П. Экономические проблемы повышения эффективности сельскохозяйственного производства / Б. П. Игнатовский. – М.: Наука, 1978. –22 с.

101. Йохна М. А. Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / М. А. Йохна, В. В. Стадник. – К.: Академія, 2005. – 399 с.

102. Івашина О. Ф. Інституціоналізація інноваційного розвитку / О. Ф. Івашина // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5. – С.16-21.

103. Ігнат'єва Т. Бурякові мрії / Т. Ігнат'єва // Агро Перспектива. – 2010. – №4. – С. 36-39.

104. Ілляшенко С. М. Стратегічне управління інноваційною діяльністю підприємства на засадах маркетингу інновацій / С. М. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №12. – С. 111-119.

105. Ілляшенко С. М. Товарна інноваційна політика: підручник / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна. – Суми: Університетська книга, 2007. – 283 с.
106. Ілляшенко С. М. Управління економічними ризиками інновацій: Монографія / С. М. Ілляшенко, В. В. Божкова. – Суми: Університетська книга, 2004. – 214 с.
107. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навчальний посібник / С. М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2003. – 278 с.
108. Імас Є. В. Становлення аграрного ринку СНД та його цукрового сегмента / Є. В. Імас // Економіка АПК. – 2003. – №9. – С. 79-85.
109. Імас Є. В. Теоретично-методологічні основи сучасних досліджень розвитку цукробурякового підкомплексу в Україні / Є. В. Імас // Економіка АПК. – 2002. – №10. – С. 11-19.
110. Інноваційна діяльність підприємства у сучасних умовах // Економіка промислових підприємств: підр. – Львів: Новий Світ-2000, 2008. – 187 с.
111. Інноваційна складова економічного розвитку: Монографія / Інститут економіки НАН України: Ідеал проекту, керівник проекту Безчасний А. К. – К.: Б/в., 2000. – 260 с.
112. Інноваційний фактор сталого економічного зростання: збірник наукових праць / В. о. НАН. України. Ін-т економіки; за ред. Безчасний А. К. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2002. – 128 с.
113. Інноваційні перспективи цукрової галузі: матеріали науково-практичної конференції [«Шляхи підвищення ефективності бурякового виробництва та його науково-технічне забезпечення»], (Київ, 5-7 квітня 2005 р.) / В.о. Нац. асоц. цукровиків України «Укрцукор» та ін. – К.: НУЧТ, 2005.– 250 с.
114. Інноваційні проблеми науки і практики: Монографія / О. І. Амоша, В. П. Семиноженко, А. Т. Землякін та ін. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006.– 336 с.
115. Іртищева І. О. Стан та проблеми інноваційного розвитку підприємств агропродовольчої сфери / І. О. Іртищева // Агроінком. – 2009. – №5-8. – С. 6-9.
116. Іртищева І. О. Функціонування агропродовольчої сфери регіону на засадах інноваційного розвитку / І. О. Іртищева // Національне господарство України: теорія та практика управління. – 2008. – С. 115-123.
117. Калашников С. Функциональная теория социального государства / С. Калашников. – М.: Экономика, 2004. – 165 с.
118. Калетник Г. М. Інноваційні моделі управління стратегічним економічним потенціалом сучасних економічних систем / Г. М. Калетник // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №4. – С. 3-12.
119. Каракой Ю. В. Пріоритети інноваційного розвитку підприємств / Ю. В. Каракой // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №9. – С. 146-149.

120. Кардашевський В. Повышение производительности: европейский подход / В. Кардашевський, А. Бондаренко // Экономист. – 2000.– №11.– С. 37.
121. Карпухно І. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку України / І. Карпухно // Схід. – 2010. – № 5 (105). – С. 33-37.
122. Квітка Г. Погляд у корінь бурякових проблем / Г. Квітка // Пропозиція. – 2009. – №11. – С. 58-59.
123. Кернел продает сахарный бизнес – Вереvский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://latifundist.com/novosti/37672-kernel-prodaet-saharnyj-biznes--verevskij>
124. Кірнос І.О. Предмет пізнання соціальної економіки / І.О. Кірнос // Економічний вісник Донбасу. - 2010. - №2(20). - С. 35-39.
125. Класики кейсианства / предисл. и сост. А. Г. Ходорова. – М.: Экономика, 1997.– 652 с.
126. Князь О. В. Аналіз та оцінювання факторів, які впливають на рівень інноваційного розвитку підприємств / О. В. Князь // Економіка промисловості. – 2006. – № 3. – С. 128-135.
127. Ковалев Г. Д. Основы инновационного менеджмента: учебник для вузов / Г. Д. Ковалев; под ред. Швандара В. А. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 208 с.
128. Ковальчук О. В. Маркетингові засади інтеграції учасників бурякоцукрового виробництва / О. В. Ковальчук // Агросвіт. – 2008. – №10. – С. 21-24.
129. Коденська М. Ю. Міжгалузеві відносини у цукробуряковому виробництві / М. Ю. Коденська, Н. М. Василець // Економіка АПК. – 1996. – №10-11. – С. 34-39.
130. Коденська М. Ю. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку: Монографія / М. Ю. Коденська, П. Т. Саблук, В. І. Власов та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.
131. Козенков Д. Е. Інноваційний розвиток та людський потенціал: оцінка та стимулювання: Монографія / Д. Е. Козенков, К. М. Солошенко, Е. П. Якубова. – Дніпропетровськ: Системні технології, 2004. – 157 с.
132. Колісник М. К. Ефективне управління інноваціями на основі формування та впровадження логістичної концепції інноваційного розвитку підприємства / М. К. Колісник, В. І. Босак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – №18. – С. 137-143.
133. Колісник М. К. Оцінювання синергетичних ефектів як елемент концепції управління конкурентоспроможністю виробничо-господарських структур / М. К. Колісник, А. М. Ульянова // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 199-207.
134. Комишкіна Н. І. Особливості управління маркетинговою діяльністю в аграрній сфері / Н. І. Комишкіна // Агросвіт. – 2008. – №2. – С. 24-27.

135. Компанія «Астарта» намерена в сентябрі 2012 г. запустити біогазовий комплекс на Глобинському сахарному заводі [Електронний ресурс] // Інформаційна компанія «ПроАгро». – Режим доступу: <http://www.proagro.com.ua/art/4065495.html>.

136. Комплексна програма підтримки розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. – 2007. – №1. – С. 3-49.

137. Кондратюк О. І. Конкурентоспроможність сільського господарства та шляхи її підвищення / О. І. Кондратюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №1. – С. 56-63.

138. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики: монография / Н. Д. Кондратьев. – М.: „Экономика”, 1989. – 526 с.

139. Корінько М. Д. Інновації у діяльності суб'єктів господарювання / М. Д. Корінько // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5. – С.149-154.

140. Коровайченко Н. Ю. Шляхи підвищення конкурентоспроможності національної економіки / Н. Ю. Коровайченко, Н. П. Сеженіна // Економічна безпека України та виклики сьогодення. – 2010. – Ч.1. – С. 56-59.

141. Корсікова Н. М. Організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємства в сучасних умовах / Н. М. Корсікова // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 3. – С. 8-11.

142. Кравченко А. П. Актуальні питання інноваційного розвитку економіки / А. П. Кравченко // Наука і наукознавство. – 2008. – №3. – С. 3-20.

143. Крупка І. Порівняльний аналіз основних інструментів зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації / І. Крупка // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – №19. – С. 335-351.

144. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень/ О. В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006.– 206 с.

145. Крюков О.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави / О.І. Крюков // Електронний ресурс [Режим доступу]: http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Ardu/2010_1/doc/1/04.pdf.

146. Кубашкіна І. М. Інноваційна діяльність в аграрному секторі економіки / І. М. Кубашкіна // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-метод. журнал. – 2006. – Вип. 5–6 (22–23). – С. 82-85.

147. Кузнецова А. Я. Фінансові механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності: Монографія / А. Я. Кузнецова. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 279 с.

148. Кузьмін О. Є. Інвестиційна та інноваційна діяльність: Монографія / О. Є. Кузьмін, С. В. Князь, Н. В. Тувакова [та ін.]; В. о. Нац. ун-т "Львівська політехніка"; За наук. ред. Кузьмін О. Є. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с.

149. Кузьмін О. Є. Контролювання та регулювання економічного розвитку підприємства: проблеми, методологічні та прикладні аспекти: монографія / О. Є. Кузьмін, С. В. Князь, Н. О. Шпак [та ін.]. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту " Львівська політехніка", 2006. – 147 с.

150. Кулаєць М. М. Інновації у розвитку підприємництва в аграрній сфері / М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко, П. М. Музика [та ін.] // Економіка АПК. – 2009. – №1. – С. 55-63.
151. Кулаєць М. М. Удосконалення інноваційної підприємницької діяльності / М. М. Кулаєць // Економіка АПК. – 2009. – №5. – С. 86-93.
152. Купинец Л.Е, Харичков С.К. Проблемы производства экологически чистой продукции в АПК: национальный и международный аспекты: [монография]. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2007. – 677 с.
153. Купинец Л.Е. Экологизация продовольственного комплекса: теория, методология, механизмы: [монография]. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2010. – 712 с.
154. Купчанко М. Я. Прискорення науково-технічного прогресу як вирішальний фактор зростання ефективності розвитку харчової промисловості [Електронний ресурс] / М. Я. Купчанко, Н. І. Бондарук. – Режим доступу:[http:// www.rusnauka.com /17_AND_2010/Economics /68120.doc.htm](http://www.rusnauka.com /17_AND_2010/Economics /68120.doc.htm).
155. Куцеконь Я. О. Підвищення економічної ефективності виробництва в бурякоцукровому підкомплексі на інноваційних засадах / Я. О. Куцеконь // Національний університет біоресурсів та природокористування України. Науковий вісник. – 2010. – В. 154. – Ч.1. – С. 206-212.
156. Куштим В. В. Ключові тенденції інноваційного розвитку реального сектору вітчизняної економіки / В. В. Куштим // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 117-122
157. Лайко П. А. Формування системи інтеграційних відносин підприємств бурякоцукрового підкомплексу: Монографія / П. А. Лайко, І. І. Довженко. – К.: Ін-т аграрної економіки, 2005. – 164 с.
158. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко. – К., 1999. – 254 с.
159. Латинін М. А. Методологічні підходи до оцінювання економічної ефективності виробництва продукції молочного скотарства / М. А. Латинін, С. І. Канцевич // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – №2. – С. 111-115.
160. Лебедев К. А. Особливості системи маркетингу в аграрних підприємствах / К. А. Лебедев // Таврійський науковий вісник. Наук. журнал. – 2009. – Вип.62. – С. 282-286.
161. Лемішко Ю. С. Інноваційна діяльність промислових підприємств та її вплив на експорт та імпорт товарів в Україні / Ю. С. Лемішко // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №12. – С. 11-14.
162. Лиськов В.В. Формування ефективної структури цукрової промисловості України / В. В. Лиськов. – К. : Інститут економіки, 2000. – 210 с.
163. Лоза П. С. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства в колхозах / П. С. Лоза. – М.: Наука, 1973. – 136 с.

164. Лузан Ю. Я. Україна та Світова організація торгівлі / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК.– 2007.– №10. – С.7-13.
165. Лукіна Т. І. Пріоритетність інноваційної діяльності як один із напрямів розвитку аграрної сфери виробництва / Т. І. Лукіна // Сумський національний аграрний університет. Вісник: наук.-метод. журнал. – 2008. – Вип. 812 (32). – С. 32-35
166. Любімов В. І. Дослідження сутності та змісту інноваційного розвитку промислових підприємств / В. І. Любімов // Держава та регіони. – 2006. – №4. – С. 210-214.
167. Любохинець Л.С. Інституційні аспекти становлення соціальної держави за умов ефективної соціальної політики / Л.С. Любохинець // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2012. - Вип. 1(44). - С. 87-93.
168. Макаренко І. О. Критерії економічної ефективності роботи підприємства в умовах антикризового управління / І. О. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №7 – С. 121-125.
169. Макаренко М. П. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення с.-г. виробництва / М. П. Макаренко // Агросвіт. – 2008. – №1. – С. 17-20.
170. Макаров М. О. Формування інноваційної інфраструктури в АПК / М. О. Макаров // Економіка АПК. – 2009. – №5. – С. 93-97.
171. Марченко О. В. Визначення необхідних та достатніх умов для інноваційного розвитку підприємств / О. В. Марченко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №6. – С. 158-165.
172. Марченко О. М. Ринок цукру в Україні: оптимальне поєднання ринкового та державного регулювання: Монографія / О. М. Марченко. – К.: Ін-т аграрної економіки, 2004. – 315 с.
173. Марчун Л. П. Комерційні аспекти трансферу інновацій в аграрній сфері / Л. П. Марчун // Економіка АПК. – 2008. – №9. – С. 25-31.
174. Маслак О. М. Нові випробування для ринку цукру / О. М. Маслак // Пропозиція. – 2011. – №1. – С.34-36.
175. Маслейникова Н. П. Управление развитием организации: монография / Н. П. Маслейникова. – М.: Центр экономики " Маркетинга", 2002. – 304 с.
176. Матеріали науково-практичної конференції "Шляхи підвищення ефективності бурякового виробництва та його науково-технічного забезпечення", 5-7 квітня 2005 р. / В. о. НАЦУ "Укрцукор" та ін. – К.: НУХТ, 2005. – 250 с.
177. Мацибора В. І. Економіка сільського господарства: підручник / В. І. Мацибора. – К.: Вища школа, 1994. – 415 с.
178. Мацько О. Ю. Цукровий буряк / О. Ю. Мацько // Агроном. – 2008. – №2. – С.16-18.
179. Медынский В. Г. Реинжиниринг инновационного предпринимательства: учеб. пособие для вузов / В. Г. Медынский, С. В. Ильдеменов. – М., 1999. – 414 с.

180. Мельник О. Г. Сутність інновацій та інноваційного розвитку / О. Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №12. – С. 20-26.
181. Микульский К. Социально ориентированная рыночная экономика – выбор России / К. Микульский // Общество и экономика. – 1997. - №1-2. – С. 15.
182. Мировой рынок сахара продолжает расти // Информационный обзор. – МСХРФ: ФГБУ «Специализированный центр учета в агропромышленном комплексе». – 2012. – № 1055. – С. 16.
183. Міщенко Д. А. Організація служби маркетингу сільськогосподарських підприємств / Д. А. Міщенко // Агросвіт. – 2009. – №20. – С. 18-21.
184. Мочерный С. В. Основы экономической теории: учебник / С. В. Мочерный. – Тернопіль: Тарнекс, 1993.– 416 с.
185. Мочерный С.В. Основы экономической теории: начальный учебник / С.В. Мочерный, О.А. Устиненко. – Тернопіль: ТАНГ – «Астон», 2001. – 597 с.
186. Мочерный С. В. Экономическая теория: учебник для вузов / С. В. Мочерный, В. Н Некрасов. – М.: ЗАО «Книга-сервис», 2003. – 416 с.
187. Мюллер-Армак А. Принципы социального рыночного хозяйства / А. Мюллер-Армак / Социальное рыночное хозяйство. Теория и этика экономического порядка в России и Германии. – СПб. : Экономическая школа, 1999. – 368 с.
188. Набок-Бабенко Ю. Несолодко / Ю. Набок-Бабенко // Агро Перспектива. – 2009. – №5. – С. 52-55.
189. Найда А. В. «Нематеріальні активи» та «інтелектуальний капітал»: їх трактування та сутність / А. В. Найда // Вісник ХНАУ. – 2009. – №12. – С. 213-217.
190. Найда А. В. Інноваційний розвиток підприємств цукробурякового підкомплексу / А. В. Найда // Вісник ХНУ. – 2011. – Т.3, №4. – С. 158-160.
191. Найда А. В. Методичні підходи щодо оцінки економічної ефективності розвитку підприємств цукробурякового підкомплексу / А. В. Найда // Економіка харчової промисловості. – 2011. – №2. – С. 24-27.
192. Найда А. В. Підвищення ефективності виробництва цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах / А. В. Найда // Економічний простір. – 2011. – №54. – С. 224-229
193. Найда А. В. Теоретичні основи інновацій в агропромислових підприємствах / А. В. Найда // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2010. – Вип. 53. – С. 210-213.
194. Найда А. В. Цукрова галузь України в умовах транзитивної економіки / А. В. Найда // Аграрний вісник Причорномор'я: Економічні науки. – 2011. – Вип. 60. – С. 118-121
195. Найда А. В. Цукрова галузь України: стан та перспективи розвитку / А. В. Найда // Матеріали науково-практичної конференції [“Управління

проектами в умовах транзитивної економіки"]], (Одеса, 28 січня 2011 р.), Одеська державна академія будівництва та архітектури. – 2011. – С. 118–122.

196. Намчук В.А. Моделі соціальної держави: ідеологічне підґрунтя та загальна характеристика / В.А. Намчук // Теорія та практика державного управління. - 2011. - Вип. 3 (34). - С. 1-6.

197. Нейкова Л. І. Тенденції науково-технічного розвитку економіки України / Л. І. Нейкова, І. С. Нейкова // Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія. – 2008. – Вип. 5 (20). – Ч.2. – С. 339.

198. Нестеренко А. Социальная рыночная экономика: концептуальные основы, исторический опыт, уроки для России / А. Нестеренко // Вопросы экономики. – 1998. – № 8. – С. 71 –84.

199. Нетудихата К. Л. Інновації як стратегічний фактор сучасного розвитку світової економіки / К. Л. Нетудихата, О. О. Ципліцька // Наукові праці. Економічні науки. – 2010. – Вип. 59. – Т. 72. – С. 34-40.

200. Никифоров А. С. Організаційні форми інноваційного підприємництва / А. С. Никифоров // Проблеми науки. – 2010. – №2. – С. 15-26.

201. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання: моногр. / О.Ф. Новікова, С.М. Грі невська, Л.Л. Шамілева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2009. – 220 с.

202. Оболенский К. П. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства (теория и практика) / К. П. Оболенский. – М.: Мысль, 1974. – С.17.

203. Овчарук В. І. До питання інноваційного розвитку сільського господарства / В. І. Овчарук // Збірник наукових праць / За ред. М. І. Бахмата. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 548 с.

204. Одотюк І. В. Наукомістка складова інноваційних перетворень в економіці України / І. В. Одотюк // Проблеми науки. – 2010. – №6. – С. 10-16.

205. Онищук Ю. В. Цукровобуряковий комплекс України: теорія і практика розвитку / Ю. В. Онищук // Агросвіт. – 2010. – №7. – С. 30-37.

206. Павлова О. С. Проблеми інвестування інноваційної діяльності на підприємстві / О. С. Павлова // Економічні інновації: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 38. – С. 162-168.

207. Перехідна економіка: підручник / [В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М. Лібанова та ін.]; за ред. В.М. Гейця. - Вища школа, 2003. - 591 с.

208. Петренко О. П. Інновації як складова ефективного розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств / О. П. Петренко // Економіка харчової промисловості. – 2010. – № 3. – С. 18-21.

209. Пискун М. В. Інновації як фактор економічної незалежності України / М. В. Пискун // Проблеми науки. – 2010. – №12. – С. 18-24.

210. Пінчур О. Інноваційний розвиток світової економіки та місце України в ньому / О. Пінчур // Інтелектуальна власність. – 2009. – №4. – С. 43-48.

211. Плешу Г. Управлінські інновації як головний чинник реструктуризації підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / Г. Плешу, С. С. Шаповал, Г. С. Фоменко. // Праці Одеського політехнічного університету. – 2009. – №1. – С. 193-198.

212. Покаталова В. І. Система критеріїв оцінки інноваційного розвитку аграрної сфери / В. І Покаталова // Таврійський науковий вісник. Збірник наукових праць: Херсонський аграрний університет. – 2007. – Вип. 54. – С. 271-276.

213. Покотилова В. І. Інноваційний розвиток агропродовольчого комплексу в умовах СОТ: стан, проблеми, перспективи / В. І. Покотилова // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 164. – С. 127-130.

214. Политология. Энциклопедический словарь / под. ред. Ю.И. Аверьянова. – М.: Изд. Моск. коммерч. ун-та, 1993. – 431 с.

215. Понад 3 млн. пенсіонерів в Україні отримують пенсії менше як 1 тис. грн. [Електронний ресурс] // Газета ЗІК. – 2012. – Листопад. – Режим доступу: zik.ua/ua/archive/2012/11/19/?pg=1.

216. Пономарьов С. Кінець солодкого життя / С. Пономарьов // Пропозиція. – 2010. – № 1. – С. 54-57.

217. Поплавська В. Г. Бурякоцукровий підкомплекс України: стан, проблеми, перспективи: Монографія / В. Г. Поплавська, В. Г. Сиротюк. – Львів: ВДАУ, 2001. – 165 с.

218. Попович И. В. Методика экономических исследований в сельском хозяйстве / И. В. Попович. – К: Экономика, 1977. – 224 с.

219. Портер М. Международная конкуренция: пер. с англ./ под ред. и предисл. В.Д. Щетинина. – М.: Междунар. Отношения, 1993.– 896 с.

220. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах» від 11.02.2010 р № 164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

221. Потенціал інноваційного розвитку підприємства // Бізнес-адміністрування: магістерський курс: підручник. – Суми: Університетська книга, 2009. – 649 с.

222. Пригожий А. И. Нововведения: стимулы и препятствия: (Социальные проблемы инноватики) / А. И. Пригожий. – М.: Политиздат, 1989. – 271 с.

223. Про виділення коштів Стабілізаційного фонду для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам а 1 гектар посівів цукрового буряку, льону-довгунця: Розпорядження КМУ від 04. 10.2010 № 1925 – р [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://agrichamber.org.ua/index.php?action=fullnews&id=120>

224. Про внесення змін до Порядку розподілу тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини : Постанова КМУ від 28.02.2011 №204 [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/204-2011-%D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/204-2011-%D0%BF).

225. Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру щодо декларування наявності цукру: Закон України від 17.02.2011 №3039-VI [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon1.rada.gov.ua/laws/show /758-14](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/758-14) .

226. Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2010 р. до 1 вересня 2011 р.: Постанова КМУ від 03.02.2010 №96 [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/96-2010-%D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/96-2010-%D0%BF).

227. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вер. 2006 р. № 143-V [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/143-16](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/143-16).

228. Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій: Закон України від 9 квітня 2004 р. № 1676-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ 1676-15](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1676-15).

229. Про зайнятість населення від 5 червня 2012 р. Законопроект України / Верховна Рада України // Електронний ресурс [Режим доступу]: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=43513.

230. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 лип. 2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/40-15](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15).

231. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 груд. 1991 р. № 1977–XII [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12).

232. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 433-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/433-15>.

233. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 лип. 1999 р. № 991-XIV [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg= 981_015](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=981_015) .

234. Рагуліна І. І. Підвищення ефективності цукробурякового виробництва / І. І. Рагуліна // Економіка АПК. – 2007. – №4. – С. 125-132.

235. Рагуліна І. І. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / І. І. Рагуліна // Економіка АПК. – 2010. – №2. – С. 74-78

236. Ратанин П. И. Инновационное предпринимательство в переходный период России к рынку / П. И. Ратанин – М.: Известия, 1993. – 174 с.

237. Рибчук А. В. Глобальна виробнича інфраструктура в системі закономірностей світового господарства [Електронний ресурс] /А. В. Рибчук // Зарубіжний досвід інвестування в агропромисловий комплекс. – С. 80-83. – Режим доступу: [http:// www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/147/knp147_80- 83.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/147/knp147_80-83.pdf).

238. Родін В. С. Шляхи розвитку інноваційної діяльності в АПК України / В. С. Родін // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. – Ч. 2. – С. 198-202.

239. Розкошна О. А. Стратегія ефективного розвитку підприємств цукрового підкомплексу / О. А. Розкошна // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2007. – Вип. 6-7 (26-27). – С. 111-113.

240. Роїк М. В. Стандартизація – шлях до підвищення ефективності виробництва цукрових буряків / М. В. Роїк, В. А. Доронін, А. С. Корнієнко [та ін.] // Цукрові буряки. – 2010. – №3. – С.14-16.

241. Россоха В.В., Розвиток відносин власності в сільськогосподарських підприємствах: монографія / В.В. Россоха, Л.М. Пронько. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 254 с.

242. Рубин Ю.Б. О програмне курса «Социальная рыночная экономика» / Ю.Б. Рубин, Т.В. Юрьев // Общество и экономика. – 1997. - №1-2. – С. 194-200.

243. Руснак П. П. До питання інноваційного розвитку аграрного виробництва / П. П. Руснак // Національний аграрний університет. Науковий вісник. – 2007. – Вип. 110. – Ч.1. – С. 145-148.

244. Саблук П. Т. Ціна – інструмент управління / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 1996. – №4. – С. 6.

245. Савчук В. К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / В. К. Савчук. – К.: Урожай, 1995. – 328 с.

246. Санто Б. Инновации как средство экономического развития / Б. Санто. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.

247. Сахар отпустят на свободу // Коммерсантъ Украина. – №11 (1501). – 30.01.2012.

248. Сахарный бизнес больше не интересен агрохолдингам – DragonCapital[Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://latifundist.com/novosti/37587-saharnyj-biznes-bolshe-ne-interesen-agroholdingam--dragon-capital>

249. Сахацький М. П. Аграрний маркетинг як складова соціально-економічного розвитку сільських територій / М. П. Сахацький // Економіка АПК. – 2005. – № 11 – С. 90-93.

250. Сахацький М. П. Маркетинг: навчальний посібник: в 2-х ч.. / М. П. Сахацький, Г. М. Запша, Ю. С. Крутій, Л. В. Шинкарук. – Одеса. Пальміра, 2008. – Ч. 1. – 156 с.

251. Сахацький М. П. Методологія формування результативної системи управління активізації суб'єктів діяльності / М. П. Сахацький, С. М. Судомир // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Вип. 3 (54). – Т.1.– С. 215 (10-14).

252. Сахацький М. П. Проблеми відродження сільського господарства: монографія / М. П. Сахацький. – К.: ІАЕ, 2000. – 304 с.

253. Сей Ж. Б. Трактат по политической экономии // Сей Ж. Б. Трактат по политической экономии. Бастиа Ф. Экономические софизмы. Экономические гармонии. – М.: Дело, 2000.
254. Синиця Л. В. Регіональні аспекти управління інноваційним розвитком підприємств / Л. В. Синиця // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – №32. – С. 231.
255. Сіденко В. “Аграрна реформа в Україні: здобутки і пропозиції. [Аналітична доповідь]. Національна безпека і оборона. - № 5. – 2001, 53 с., С. 51.
256. Сіленко А. Генезис і сутність американської держави загального добробуту / А. Сіленко // Людина і політика. – 2000. - №2. – С. 65-72.
257. Сіленко А. Основні теоретико-методологічні підходи зарубіжної і вітчизняної політичної науки до визначення і сутності понять «державна загального добробуту» і «соціальна держава» / А. Сіленко // Людина і політика. – 2001. - №6. – С. 148-154.
258. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2011. Київ: Державна служба статистики України. 2012. – 387 с.
259. Сімченко Н. О. Системно-структурні проблеми сталого розвитку в контексті інноваційних перетворень / Н. О. Сімченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №7. – С. 13-19.
260. Сінченко В. М. Ефект заходів підвищення потенціалу бурякоцукрової галузі / В. М. Сінченко // Цукрові буряки. – 2011. – №2. – С. 10-13.
261. Сіренко Н. М. Чинники гальмування інноваційного розвитку аграрної галузі України / Н. М. Сіренко // Миколаївський державний аграрний університет. Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006. – Вип. 4(38). – С. 81-86.
262. Скібіцький О. М. Класифікація інновацій / О. М. Скібіцький // Антикризовий менеджмент: навч. пос. – К.: ЦУЛ, 2009. – С. 529-532.
263. Слезингер Г.Э. Социальная экономика: Учебник / Г.Э. Слезингер. – М.: Дело и сервис, 2001. – 533 с.
264. Словник сучасної економіки Макмілана / пер. з англ. – К.: Артек, 2000. – 640 с.
265. Слупян К. В. Забезпечення економічної стійкості розвитку підприємств бурякоцукрової галузі України / К. В. Слупян // Вісник аграрної науки. – 2011. – №3. – С. 79-81.
266. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй: переклад з англ. – К.: Port-Royal, 2001. – 612 с.
267. Смолій Л. В. Формування інвестиційного механізму інноваційного розвитку буряківництва / Л. В. Смолій // Інноваційна економіка. – 2010. – №3 – С. 168-171.
268. Смолінський В. Б. Проблеми фінансування діяльності аграрних підприємств / В. Б. Смолінський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – Т.2, №2. – С. 179-182.

269. Смоляр Л. Г. Роль соціального капіталу у стратегічному управлінні інноваційним розвитком підприємства / Л. Г. Смоляр // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 201-210
270. Соколюк С. Ю. Формування та ефективність функціонування ринку цукру (на прикладі Вінницької області): дис. канд. наук: 08.00.03 / Соколюк Сергій Юрійович. – Умань, 2009. – 240 с.
271. Солодке диво на світовому ринку // Пропозиція. – 2010. – №4. – С. 36-37.
272. Солоха Д. В. Інноваційний розвиток як запорука забезпечення економічного зростання / Д. В. Солоха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №6. – С. 25-31.
273. Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України / під ред. проф. Р. Клапгама. – Представництво Фонду ім. Конрада Аденауера, 2006. – 64 с.
274. Стадник В. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. / В. В. Стадник, М. А. Йохна. – К.: Академвидав, 2006. – 464 с.
275. Стасіневич С. А. Ціни на основну продукцію бурякоцукрового підкомплексу та механізм їх державного регулювання / С. А. Стасіневич // Нац. унів. біоресурсів та природокористування України. Наук. вісник. – 2010. – Вип. 154. – Ч. 1. – С. 312-331.
276. Статистичний збірник. Сільське господарство України за 2010 р. / Державна служба статистики України / За ред. Ю.М Остапчука. – 2011. – 367 с.
277. Статистичний щорічник Вінниччини за 2010 р. / Державна служба статистики України / За ред. С.Н. Ігнатова. – 2011. – 638 с.
278. Статистичний щорічник України за 2010 рік. / Державна служба статистики України / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 367 с.
279. Степова С. В. Інновації у діяльності суб'єктів господарювання як основа відтворення природних ресурсів / С. В. Степова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5. – С.160-166.
280. Стрижнева М. Проблемы социальной политики в Европейском союзе / М. Стрижнева // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. - №8. – С. 22-32.
281. Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку держави: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (6-7 жовтня 2006 року, м. Луцьк) / гол. редкол. Коцан І. Я.; редкол. Арцишевський Р. А. та ін.; Відпр. ред. Карлін М. І. – Луцьк: РВВ "Вежа" ВДУ ім. Лесі Українки, 2006. – 361 с.
282. Тарасенко І. О. Оцінка інноваційної активності підприємства в системі стратегічного управління / І. О. Тарасенко, О. М. Королько, К. С. Белявська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №9. – С.133-142.
283. Тарасенко Ю. І. Регіональні особливості інноваційного розвитку / Ю. І. Тарасенко // Аграрний форум – 2008: Матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (15-18 жовтня). – Суми: Університетська книга. – 2008. – С. 261-262.

284. Татаренко Н. Стратегія розвитку українського суспільства у контексті світових тенденцій / Н. Татаренко // Розбудова держави. - 1999. - №7-12. - С. 56-64.

285. Твист Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твист; авт. предисл. и науч. ред. Пузиня К. Ф.; сокр. пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 271с.

286. Торлопов В. Социальное государство в России: автореф. дис. ... д-ра соціолог. наук: 22.00.05 / В. Торлопов. – СПб, 1999. – 34 с.

287. Третяк В. В. Регіональна інноваційна система як основний об'єкт формування інноваційної політики / В. В. Третяк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 131-138.

288. Тридід О. М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: Монографія / О. М. Тридід. – Харків: ХДЕУ, 2002. – 364 с.

289. Тульпа І. А. Формування інноваційної стратегії в умовах технологічних змін: Монографія / І. А. Тульпа, О. М. Сумець. – Харків: ХІБМ, 2004. – 172 с.

290. Тульчинська С. О. Інноваційна конкурентоспроможність в умовах глобалізації / С. О. Тульчинська // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. – Ч. 1. – С. 55-59.

291. Удовиченко В. П. Пошук оптимальної моделі соціально-економічного розвитку України / В. П. Удовиченко // Регіональна економіка. - 1999. - №1(11). - С. 35-42.

292. Україна та її регіони на шляху до інноваційного суспільства: наукові концептуальні доповіді VII міжнар. наук.-практ. конф., 31 жовтня - 1 листопада 2006 р., м. Донецьк, Україна / відп. за вип. В. І. Дубницький. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, ТД", Донец. економ.-гуманіт. Ін-т економіко-правових досліджень, 2006. – 144 с.

293. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О. М. Бородіна, В. М. Геєць, А. О. Гуторов та ін.]; за ред. В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с.

294. Уланчук В. С. Шляхи підвищення ефективного виробництва цукру / В. С. Уланчук // Уман. держ. агр. ун-т. Збірник наук. праць. – 2007. – Вип. 64. – Ч. 2. – С. 356–362.

295. Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики: тези доп. II міжнар. наук.-практ. конф., 29-31 травня 2008 р., Львів / відп. за вип. Г. М. Захарчав. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2008. – 396 с.

296. Урив І. І. Без інновацій в свекловодстві успіхов не достичь / І. І. Урив // Агронам. – 2010. – №3. – С. 86-88.

297. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / Р. А. Фатхутдинов. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 600с.
298. Фащевська О. М. Державне регулювання інноваційної діяльності в промисловості: сучасний стан і напрями вдосконалення / О. М. Фащевська // Національне господарство України: теорія та практика управління. – 2009. – С. 70-77.
299. Федоренко В. Г. Інноваційні процеси в змішаній економіці: монографія / В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко, В. М. Грищенко [та ін.]; В. о. Київ. Нац. ун-т технологій та дизайну: під ред. Федоренко В. Г., Денисенко М.П. – 2008. – 239 с.
300. Федулова І. В. Інтегральна оцінка інноваційного клімату підприємства / І. В. Федулова // Проблеми науки. – 2009. – №5. – С. 21-28.
301. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л. І. Федулова, В. П. Александрова, Ю. М. Бажал [та ін.]. – К.: Основа, 2005. – 550 с.
302. Федулова Л. І. Україна в міжнародних рейтингових оцінках: чинник інноваційно-технологічного розвитку / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5. – С. 39-55.
303. Федун І. Л. До сутності інноваційної діяльності підприємств / І. Л. Федун // Економіка АПК. – 2006. – №11. – С. 66-68.
304. Филякин Ю.П. Теоретические проблемы становления социально ориентированной рыночной экономики: дис. доктора экономич. наук: 08.00.01 / Ю.П. Филякин. – М.: РГБ, 2003. – 81 с.
305. Фурса А. Шляхи відродження цукробурякового підкомплексу / А. Фурса // Економіка України. – 2003. – №6. – С. 70.
306. Харківський Д. Ф. Деякі підходи інноваційного розвитку регіонів України / Д. Ф. Харківський, О. О. Євтушевська // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2005. – Вип. 27. – С. 132-136.
307. Харківський Д. Ф. Інновації – головний напрямок розвитку / Д. Ф. Харківський, О.М. Мартошук // Миколаївський державний аграрний університет. Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2005. – Вип. 1 (29). – С. 18-23.
308. Харківський Д. Ф. Основні поняття та категоріальний апарат інноваційної діяльності / Д. Ф. Харківський, І. О. Дорошенко // Аграрний вісник Причорномор'я: Збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 36. – С. 20-23.
309. Хейне П. Экономический образ мышления: пер. с англ / П. Хейне. – М., 1992. – 172 с.
310. Хищенко О. Національні інноваційні кластери як механізм забезпечення реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні / О. Хищенко // Інтелектуальна власність. – 2009. – №6. – С. 4-9.
311. Хоменко К. Інноваційні технології в сільському господарстві / К. Хоменко // Агросвіт України. – 2009. – №3–4. – С. 40-43.

312. Цадо Г. В. Оцінка інвестування в інновації за регіонами: проблеми та шляхи активізації / Г. В. Цадо // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – Т.2, №2. – С. 190-194.

313. Цесаренко С. І. Зобов'язання України у сфері технічних бар'єрів, передбачених угодою у рамках СОТ, та їх вплив на економічну безпеку країни / С. І. Цесаренко // Економічна безпека України і виклики сьогодення. – 2010. – Ч1. – С.70-73.

314. Цукровий досвід Бразилії // Агросектор. – 2009. – №6. – С. 18-19.

315. Чабан В. Г. Забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств на основі кооперації та інтеграції / В. Г. Чабан // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №7–8. – С. 66-70.

316. Черевко Г. В. Перспективи виробництва біопалива в контексті концепції економічної незалежності України / Г. В. Черевко, Г. Б. Іваницька // Вісник СНАУ. – 2008. – №8/2. – С. 4-10.

317. Черниш О. Формування ціни реалізації продукції на цукропереробних підприємствах / О. Черниш // Схід. – 2009. – № 7 (98). – С. 24-27.

318. Чернієнко О. О. Сучасні проблеми державного регулювання ринку цукру / О. О. Чернієнко // Економіка АПК. – 2010. – №2. – С. 61-65.

319. Черноіванова Г. С. Особливості інноваційного розвитку підприємства в сучасних умовах України / Г. С. Черноіванова // Науково-технічний збірник Житлове господарство міст. – 2010. – №92. – С. 64-70.

320. Четверікова Л. О. Соціальна держава: теоретичний аспект / Л.О. Четверікова // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Збірник наукових праць. – 2004. – Вип. 15. – С. 103-107.

321. Чижова В. І. Економічна сутність інноваційно-інвестиційного процесу як концептуальне відображення феномену інновацій / В. І. Чижова // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. – Ч. 2. – С. 71-80.

322. Чорнодон В.І. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку промислового садівництва України: [монографія]. – Тернопіль: Крок, 2011. – 408 с.

323. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення: Монографія / Н. І.Чухрай. – Львів: Вид-во нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2002. – 316 с.

324. Чухрай Н. Інновації та логістика товарів: Монографія / Н. Чухрай, Р. Патора. – Львів: Вид-во нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2001. – 264 с.

325. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. – К.: Кондор, 2006. – 398 с.

326. Шабанова М. А. Социэкономика: от парадигмы к новой науке / М.А. Шабанова // Общественные науки и современность. – 2006. – № 1. – С. 20-31.

327. Шабіна Я. В. Транснаціональні корпорації – ядро інноваційного розвитку національної економіки / Я. В. Шабіна // Проблеми науки. – 2009. – №8. – С. 22-30.
328. Шам І. В. Роль короткоротаційної сівозміни і обробітку ґрунту в системі захисту посівів цукрового буряку від бур'янів / І. В. Шам // Агронаом. – 2011. – №1. – С. 156-157.
329. Шевченко О. О. Вплив євроінтеграційного курсу України на стан і перспективи інноваційного розвитку національної економіки / О. О. Шевченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5. – С. 110-120.
330. Шевчук Н. В. Управління інноваційним розвитком підприємств: стратегічна складова / Н. В. Шевчук // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. – 2010. – №3. – С. 90-93.
331. Шегда А. В. Економіка підприємства: підручник / А. В. Шегда. – К.: Знання, 2006. – 614 с.
332. Шелюбская П. Глобализация и региональная кооперация в сфере НИОКР / П. Шелюбская // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – №6. – С. 37-42.
333. Шиян В. И. Некоторые методологические та методические вопросы определения обобщающего показателя эффективности сельскохозяйственного производства / В. И. Шиян // Научная организация производства, труда и управления на сельскохозяйственных предприятиях: труды ХСХИ. – Т. 226. – С. 13-20.
334. Шпичак О. М. Проблеми цін при заготівлі цукрових буряків / О. М. Шпичак, С. А. Стасіневич, О. М. Варченко // АгроІнКом. – 2005. – № 5-6. – С. 2-9.
335. Штрубенхоф Х. Політика України у сфері сільського господарства, біоенергетики та харчової промисловості – дослідження, висновки та рекомендації: підручник / За редакцією Х. Штрубехофа, В. Мовчан, І. Бурковського, 2009. – 382 с.
336. Шульга Ж. О. Проблеми соціально орієнтованої ринкової економіки: теоретико-методологічний аспект / Ж. О. Шульга // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2009. - №2(6). - С. 47-51.
337. Шульган І. М. Ефективність різних технологій та технічних засобів при вирощуванні цукрових буряків / І. М. Шульган // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 107-111.
338. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982.– 455 с.
339. Щурик М. В. Інноваційні пріоритети сталого розвитку / М. В. Щурик // Агросвіт. – 2009. – № 19. – С. 2-7.
340. Юнгблюд Д. Социально-экономические модели развитых стран: основные особенности, эффективность и перспективы / Д. Юнгблюд // Общество и экономика. – 2007. - №7. – С. 99-148.

341. Юрчишин В. В. До проблеми відродження сільського господарства України / В. В. Юрчишин, М. П. Сахацький // Економіка АПК. – 1999. – №1. – С. 66-71.
342. Ядгаров Я. С. История экономических учений: учебник / Я. С. Ядгаров. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 480 с.
343. Яковець Ю. В. Епоха інновації ХХІ века / Ю. В. Яковець. – М.: Економіка, 2004. – 444 с.
344. Яковлев А. І. Методика визначення ефективності інвестицій, інновацій, господарських рішень в сучасних умовах / А. І. Яковлев. – Харків: Бізнес Інформ, 2001. – 56 с.
345. Янковець Т. М. Інноваційні стратегії підприємства легкої промисловості як засіб реалізації його інноваційного потенціалу / Т. М. Янковець // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 167-174.
346. Янковець Т. М. Обґрунтування взаємозалежності стратегічного управління підприємством й інноваціями його розвитку / Т. М. Янковець // Проблеми науки. – 2009. – №6. – С. 26-32.
347. Ярчук М. М. Буряки й цукор: нові завдання та пріоритети галузі / М. М. Ярчук // Цукрові буряки. – 2011. – №2. – С. 4-8.
348. Ярчук М. М. Ситуація в бурякоцукровій галузі й на ринку цукру: сезон цукроваріння / М. М. Ярчук // Цукрові буряки. – 2009. – №6. – С. 3-5.
349. Яхкінд В. П. Теоретичні аспекти формування економічної категорії «Стратегічне планування маркетингового потенціалу підприємства» // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2011. – №34. – С. 358-361.
350. Alan H. Anderson Effective Marketing: A skills and Activity-Based Approach (Effective management) / Alan H. Anderson, Thelma Dobson. – Blachwell Pub. – 1994.-256 p.
351. Blume C. The competition on the EU Sugar Markets / C. Blume, N. Strand, E. Famstrand. – Swedish Competition Authority Report, 2002. – 117 p.
352. ED&F Man займеться самосадам // Коммерсантъ Україна. – №8 (1498). – 25.01.2012.
353. Esping-Andersen G. The Three Worlds Welfare Capitalism / G. Esping-Andersen. – Cambridge, 1990. – 486 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур за 2006-2010 рр., тис. га у всіх категоріях господарств

Вид продукції	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Уся посівна площа	25928	100	26060	100,0	27133	100	26990	100,0	26736,2	100
Зернові та зернобобові культури	14515	56	15115	58,0	15636	57,6	15837	58,7	15127,9	56,6
Технічні культури:	6105	23,5	5920	22,7	6778	25,0	6545	24,3	7137,8	26,7
- цукрові буряки	815	3,1	610	2,3	380	1,4	322	1,2	502,9	1,9
- соняшник	3964	15,3	3604	13,8	4306	15,9	4232	15,7	4417,6	16,5
- соя	751	2,9	671	2,6	558	2,1	644	2,4	1070,0	4,0
- ріпак	414	1,6	891	3,4	1412	5,2	1060	3,9	906,5	3,4
- льон-довгунець	14	0,05	13	0,04	7	0,03	2	0,01	1,28	0,004
Картопля і овоче-баштанні культури	2031	7,8	1997	7,7	1967	7,3	1950	7,2	1961,2	7,3
Кормові культури	3277	12,6	3028	11,6	2752	10,1	2658	9,8	2509,3	9,4

Джерело: Сільське господарство України 2009 рік / Держкомстат України / За ред. Ю.М Остапчука. – К., 2010. — С. 74-75.

Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 2010. Статистичний бюлетень / Держкомстат України – К., 2010. — С. 9

Додаток Б
Динаміка зміни виробничої потужності працюючих цукрових заводів України у 2010 р.

Області	Задіяна потужність, тис. т	Фактична продуктивність, тис. т	Коефіцієнт використання
Вінницька	37,64	38,52	1,02
Волинська	13,00	12,31	0,95
Житомирська	4,40	4,01	0,91
Івано-Франківська	2,40	1,66	0,69
Київська	24,43	22,70	0,93
Кіровоградська	5,60	3,12	0,56
Львівська	7,00	6,74	0,96
Полтавська	31,70	33,04	1,04
Рівненська	7,65	6,94	0,91
Сумська	3,00	2,09	0,70
Тернопільська	27,80	29,96	1,07
Харківська	13,90	12,81	0,92
Хмельницька	20,01	20,37	1,01
Черкаська	18,90	15,18	0,80
Чернігівська	2,70	2,25	0,83
Чернівецька	3,80	3,66	0,96
Україна	224,60	215,36	0,96

Джерело: за даними НАЦУ «Укрцукор»

Додаток В

Місце Вінницької області серед регіонів України

	2006р.			2007р.			2008р.			2009р.			2010р.		
	Україна	Вінницька область	місце серед регіонів	Україна	Вінницька область	місце серед регіонів	Україна	Вінницька область	місце серед регіонів	Україна	Вінницька область	місце серед регіонів	Україна	Вінницька область	місце серед регіонів
Валова продукція по всіх категоріях господарств (в порівн. цінах 2005р.), млн. грн.	94894,6	5447,6	3	89572,6	5048,1	5	103977,9	6368,5	3	102092,6	6159,4	4	101072,8	6334,1	4
в т ч .- рослинництво	54908,9	3511,3	1	49732,8	3118,1	3	64899,1	4422,5	1	61544,6	4213,7	1	58697,0	4351,3	1
- тваринництво	39985,7	1936,3	7	39839,8	1930	7	39078,8	1946	7	40548	1945,7	7	42375,8	1982,8	7
Зернових, тис. тонн	34258,3	2075,2	6	29294,9	1686	5	53290,1	3377,6	5	46028,3	3092,3	3	39270,9	3111,3	1
Цукрові буряки, тис. тонн	22420,7	2861,1	1	16977,6	2894,4	1	13437,7	2236,5	2	10067,5	1404,6	2	13749,2	2456,5	1
Соняшник, тис. тонн	5324,3	113,3	12	4174,4	99,3	12	6526,2	217,6	12	6364	222,9	12	6771,5	274,7	12
Картопля, тис. тонн	19467,1	1384,7	3	19102	1139,8	6	19545,4	1548,8	1	19666,1	1557,9	1	18704,8	1580,2	1
Овочі, тис. тонн	8058	317,7	11	6835,2	230,8	13	7965,1	317,9	9	8341	302,7	12	8122,4	310,9	11
Молоко, тис. тонн	13286,9	851,6	2	12262,1	829,8	1	11761,4	840,1	1	11606,5	841,9	1	11248,5	836,1	1
М'ясо всіх видів (у ж .вазі), т. тонн	2551	95,3	9	2769,9	111,4	8	2733,1	103,7	9	2735,2	94	9	2936,7	93,8	10
Яйця, млн. шт.	14234,5	639,5	7	14062,5	648	6	14956,5	710,7	6	15907,5	710,8	7	17052,3	797,6	7

Джерело: За даними: Статистичного щорічника Рослинництво України 2011 р., Статистичного щорічника Тваринництво України 2011 р.

Додаток Г

Кореляційно-регресійний аналіз залежності собівартості 1 ц цукрових буряків від виробничих факторів

ВЫВОД ИТОГОВ

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,7634511
R-квадрат	0,5828576
Нормированный R-квадрат	0,5624094
Стандартная ошибка	9,4224059
Наблюдения	108

<i>Дисперсионный анализ</i>					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	5	12653,24	2530,649	28,50416	5,56E-18
Остаток	102	9055,737	88,78173		
Итого	107	21708,98			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	23,832996	4,561892	5,224367	9,29E-07	14,78451	32,88149	14,78451	32,88149
Переменная X 1	-0,5081211	0,199938	-2,5414	0,012546	-0,9047	-0,11155	-0,9047	-0,11155
Переменная X 2	0,5102724	0,2382	2,142205	0,034557	0,037805	0,98274	0,037805	0,98274
Переменная X 3	-0,0876022	0,008938	-9,80119	2,24E-16	-0,10533	-0,06987	-0,10533	-0,06987
Переменная X 4	0,0036838	0,000373	9,881228	1,49E-16	0,002944	0,004423	0,002944	0,004423
Переменная X 5	0,115417	0,065036	1,774664	0,078937	-0,01358	0,244416	-0,01358	0,244416

$$Y_1 = 23,8330 - 0,5081 X_1 + 0,5103 X_2 - 0,0876 X_3 + 0,0037 X_4 + 0,1154 X_5$$

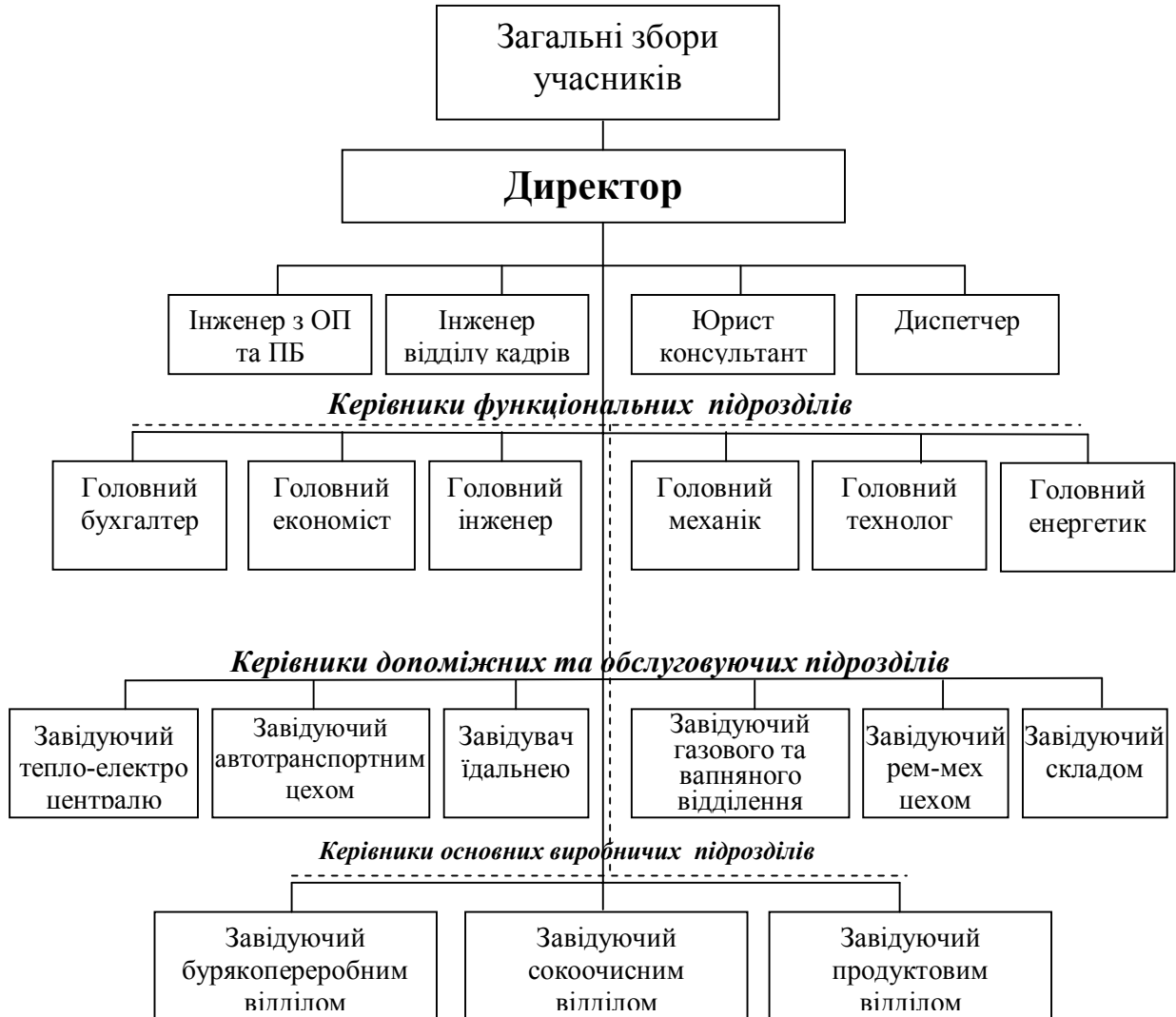
Додаток Д
Розрахунок витрат на створення та підтримки
Веб-сайту (Сайт-представництво)

Назва послуги	К-сть	Ціна, грн	Вартість, грн
Створення Веб-сайту (сайт-представництво)	1	1200,00	1200,00
Реєстрації домену, грн. на рік	1	50,00	50,00
Хостинг, грн. на рік	1	250,00	250,00
Технічна підтримка Веб-сайту, грн. на рік	1	3000,00	3000,00
Вартість створення, грн	*	*	1200,00
Вартість утримання Веб-сайту 1 рік, грн	*	*	3300,00

Джерело: розраховано автором

Додаток Е

Типова організаційна структура управління цукрового заводу

Наукове видання

**Найда Андрій Васильович
Сахацький Микола Павлович
Найда Ірина Станіславівна
Запша Галина Миколаївна
Ніценко Віталій Сергійович**

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Монографія

**Технічний редактор
Комп'ютерне верстання Найда А.В.**

Підписано до друку 02.04.2013 р. Папір офсетний. Формат 60х90/16
Гарнітура «Times New Roman». Обл.-вид. 9.85 арк. Ум.-друк.арк. 13.68.
Тираж 300 прим. Зам №175

Видавництво ТОВ «Лерадрук»
Свідоцтво ДК №2645 від 11.10.2006 р.
м. Роздільна, вул. Леніна № 44
Тел. 0485331479; 0485332460
E-mail: leradruk@gmail.com